

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ

НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ГОДИНА 6

БЕОГРАД 1937 ГОДИНЕ

КЊИГА 2

XXXI РЕДОВНИ САСТАНАК

НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ДРЖАН 3 МАРТА 1937 ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ

ПРЕТСЕДАВАЛИ:

ПРЕТСЕДНИК

СТЕВАН ЂИРИЋ

И

ПОТПРЕТСЕДНИЦИ:

ФРАЊО МАРКИЋ, ВОЈКО ЧВРКИЋ И РАДИСАВ ВУЧЕТИЋ

СЕКРЕТАР

ДРАГОМИР М. СТОЈАДИНОВИЋ

Присутни г. г. Министри: Претседник Министарског савета и Министар иностраних послова др. Милан М. Стојадиновић; Министар унутрашњих послова др. Антон Корошец; Министар без портфеља др. Шефкија Бехмен; Министар правде др. Никола Суботић; Министар социјалне политике и народног здравља Драгиша Цветковић; Министар грађевина др. Марко Кожул; Министар шума и рудника Ђура Јанковић; Министар просвете Добривоје Стошовић; Министар без портфеља др. Михо Крек; Министар без портфеља Војислав В. Ђорђевић; Министар физичког васпитања народа др. Јосип Роговић.

ПОЧЕТАК У 8,30 ЧАСОВА

САДРЖАЈ:

Пре дневног реда: 1 — Читање и усвајање записника XXX редовног састанка;

2 — Саопштење интерпелација народних посланика: Др. Сулејмана Хафизадића и другова на Министра правде о одлагању извршења казне изречене против др. Милоша Лудајића, адвоката из Сенте и усвајање првенства; др. Војислава Дошена на Претседника Министарског савета о законском дефинисању добровољачког својства, о законском снижењу количника који треба да плаћају аграрни интересенти за додељену им земљу, о законском снижењу максимума веленоседа и о стављању на дневни ред предлога Закона о израчунавању чистог катастарског прихода који је поднет Народној скупштини 3 фебруара 1936 године и усвајање првенства; Велимира Јојића на Министра унутрашњих послова о поступку полицијских органа и органа града Пећи приликом поновних општинских избора у Општини баранској;

3 — Молбе и жалбе;

Говорници: Војислав Лазич (примедба на записник — два пута), Секретар Народне скупштине Драгомир Стоја-

диновић, Министар правде др. Никола Суботић, Министар просвете Добривоје Стошовић, Потпретседник Народне скупштине Војко Чвркић, Претседник Народне скупштине Стеван Ђирић (два пута).

Дневни ред: Наставак претреса у појединостама извештаја Финансијског одбора о предлогу буџета државних расхода и прихода са предлогом Финансијског закона за 1937/38 годину:

1 — Наставак претреса и усвајање буџета расхода — V раздео — Министарство просвете.

Говорници: Фрањо Хорват, Никола Кабаљин (у име групе Југословенског клуба), Милан Петковић, др. Мирко Косић (у име групе Народног клуба), др. Стеван Крафт, (о повреди Пословника), извештач већине др. Часлав Никитовић, Претседник Народне скупштине Стеван Ђирић (осам пута).

2 — Претрес и усвајање буџета расхода — VII раздео — Министарство унутрашњих послова.

Говорници: Министар унутрашњих послова др. Антон Корошец, Живота Милановић (у име групе Народног клуба), др. Коста Поповић, др. Миленко Марковић, Претседник Народне скупштине Стеван Ђирић (пет пута), др. Војислав Дошен, др. Ђорђе Јовановић (ради личног

објашњења), др. Војислав Дошен (ради личног објашњења), Душан Иванчевић (у име групе ЈНС клуба), Мита Димитријевић (у име групе Радикалног клуба), др. Јанко Баричевић (у име групе Југословенског клуба), Потпретседник Народне скупштине Фрањо Маркић (шест пута), Министар без портфеља Војислав Ђорђевић (ради личног објашњења), Претседник Народне скупштине Стеван Ђирић, Душан Иванчевић (ради личног објашњења), Милан Банић (ради личног објашњења), др. Јанко Баричевић (ради личног објашњења), др. Милован Грба, др. Драгутин Јанковић (ради личног објашњења), др. Бранко Калембер (ради личног објашњења), Милан Банић (у име групе Југословенског клуба), Миљивоје Перић (у име групе Независног клуба), др. Српко Вукановић (у име групе ЈНС клуба), Душан Антонијевић (о повреди Пословника), др. Стеван Крафт, Војислав Лазић, Александар Дачић (ради личног објашњења), др. Бранко Калембер, др. Никола Шијак, Ристо Грђић, Михаило Ђуровић (у име групе Југословенског радикалног клуба), Миљивоје Исаковић, Милан Мравље, Лука Аврамовић, Миланко Милутиновић, Миљивоје Рафаиловић, Александар Лазаревић, Велимир Јојић, Душан Антонијевић, Милош Рашовић, Милан Курилић, Исмет-бег Гавран Капетановић, известилац већине др. Часлав Никитовић, Потпретседник Народне скупштине Фрањо Маркић (десет пута), Потпретседник Народне скупштине Војко Чвркић, Потпретседник Народне скупштине Радисав Вучетић.

Претседник Стеван Ђирић: Господо народни посланици, имам част отворити XXXI редовни састанак Народне скупштине. Молим господина секретара да изволи прочитати записник претходног састанка.

Секретар Драгомир Стојадиновић прочита записник XXX редовног састанка Народне скупштине.

Претседник Стеван Ђирић: Има ли ко од господе народних посланика да стави какву примедбу на записник? (*Војислав Лазић:* Молим реч!)

Има реч г. Војислав Лазић.

Војислав Лазић: Господо народни посланици, (Гласови са деснице: Нема никога, Војо!) Макар да вама говорим, колико вас ту има! (Гласови са деснице: А колико вас има са оне стране?)

Записник није састављен правилно. И мене чуди, како је г. секретар могао да констатује моју намеру, да ли сам ја хтео гласати против буџета Министарства правде, или за тај буџет, кад ми Господин Претседник није дао да завршим свој говор, јер бих ја то могао да кажем тек онда, да сам говор завршио, и ја сам могао, да се на крају говора изјасним, да ли ћу гласати за или против. А овако је г. секретар морао да сам прогнозира или да сам изналази (Смех), да ли ћу ја гласати против.

Видите, господо, колико је то незгодно и за самог секретара, што је Господин Претседник мени одузео реч и није ми дао да завршим свој говор.

Даље, господо, каже се у томе записнику, да сам ја два пута кажњен записаном опоменом. Господо, ја протестујем против те казне зато што сам неправилно кажњен.

Погрешка г. Претседника што ми је неправилно одузео реч имала је за последицу то, да ја иако невин, будем кажњен, и зато тражим да се та казна из записника брише. Трећа примедба моја је ова: да сам поступак г. Претседника о држању скупштинских седница није правилан. Видите, господо, како се ради и у каквој се атмосфери сада

ради. А могло је да не дође до овакве атмосфере. Ми смо принуђени сада да радимо ноћу, да остасмо овде нас 10—15 до 1 или 2 сата после пола ноћи, а зашто је то било нужно, кад смо имали довољно времена, да буџет претресемо онако како треба да буде претресен, да се ради дању, да се ради онда кад су људи способни за рад, а не онда кад су сви за рад неспособни, јер се сада ради до два сата после поноћи. Када неко прочита у новинама и види докле и колико ми радимо, он ће рећи: пази како су они вредни! Мало им је што раде дању, него раде и ноћу. Али, откуда је дошла та вредноћа? Она је дошла по сили околности, зато што се од стране меродавних, од стране Претседништва Народне скупштине и од стране Краљевске владе узурпира право ове Народне скупштине да буџет решава на време и да га решава онако као што треба. (Пљескање на левици). Ја сам скретао пажњу на то у своје време, ја сам протествовао у своје време против несазивања скупштинских седница, јер сам предвиђао да ће се ово догодити и да се неће дати право Народној скупштини да буџет решава онако као што то захтевају интереси земље, интереси народа и интереси ове Народне скупштине.

Претседник Стеван Ђирић: Реч има господин секретар да се изјасни да ли прима примедбе г. Лазића.

Секретар Драгомир Стојадиновић: Господо народни посланици, овом приликом мени је пријатно што могу изјавити: да бар једну од примедба г. Војислава Лазића примам, а то је она која се односи на његов говор приликом дискусије о буџету Министарства правде. Г. Лазић је овде изјавио: да он није говорио против тог буџета, већ за, и да, према томе... (*Војислав Лазић:* То је извртање мојих речи! — Смех)... и да није изјавио да ће гласати против. Казали сте: да нисте изјавили да ћете гласати против. А по Пословнику, сваки говорник је дужан да се изјасни да ли ће гласати за или против. (*Војислав Лазић:* Нисте ми дали да се изјасним, у томе је ствар!) Толико времена увек имате. Ви сте, г. Лазићу, стари парламентарцац, били сте у три-четири Народне скупштине, били сте и потпретседник Народне скупштине, вама је добро познат Пословник. У чл. 38 Пословника каже се: „Сваки је посланик дужан изјавити да ли ће говорити за или против предлога, као и то, да ли ће говорити у име групе или у име своје лично”. Свакако није било толико хитања да г. Лазић није имао могућности и времена да каже да ли ће гласати за или против. Обично то говорници кажу приликом силажења с ове говорнице. Што је у записнику речено: да ће г. Лазић гласати против буџета Министарства правде, то излази из самог његовог говора, а не из изјаве, коју својом омашком или забравношћу није учинио. Остале примедбе г. Лазића не могу да примим, поготову другу, која се односи на његову казну, јер казне једном изречене од стране г. Претседника не могу се једноставно брисати из записника, на захтев једног посланика.

Ни трећу примедбу г. Лазића такође не могу примити, јер то уопште није примедба на записник, већ можда евентуално говор о повреди Пословника, о чему г. Лазић врло често говори, али, у овом случају, то није повреда Пословника.

Претседник Стеван Ђирић: Ја не знам како да ставим на гласање. Жели ли г. Лазић да прву

његову примедбу ставим на гласање? Шта Ви желите да уђе у записник: да сте гласали против или да сте гласали за? (*Војислав Лазих*: Господо, ја морам прво да се осврнем на изјаву г. секретара.) Господине посланиче, о изјави г. секретара немате права да се изјашњавате, јер се записник прима или не прима без дискусије. Ви сте дали своју примедбу, секретар ју је одбио, Народна скупштина решава. Тако прописује Закон о пословном реду. Ја Вас само питам из лојалности, шта Вам је жеља да у записник уђе: да сте гласали против или да сте гласали за? (*Војислав Лазих*: Жеља ми је да у записник уђе, да је народном посланику Лазиху онемогућено да се изјасни коначно у буџету Министарства правде, јер му је г. Претседник одузео реч пре него што је он могао да се изјасни, и није се могло констатовати да ли се он изјаснио за или против овог буџета. А ја сада изјављујем да сам против.) Господо народни посланици, према томе ја стављам на гласање ово: Желите ли да уђе ова примедба г. Лазиха у записник? Ко жели, нека изволи устати, а ко не жели нека изволи седети. Господо, да ли примате да примедба г. Лазиха уђе у записник? (*Већина седи*.) Констатујем да је записник примљен онако како га је г. секретар прочитао.

Изволите чути интерпелације за које се тражи првенство.

Секретар Драгомир Стојадиновић: (саопштава): Г. др. Хафизадић Сулејман и другови, народни посланици, упућују интерпелацију на Министра правде о одлагању извршења казне изречене против др. Лудаића Милоша, адвоката из Сенте, и тражи да јој се призна првенство. (Види прилог).

Претседник Стеван Ђирић: Има реч г. Министар правде да се изјасни, да ли прима тражено првенство за прочитану интерпелацију.

Министар правде др. Никола Суботић: Част ми је изјавити да прима тражено првенство.

Претседник Стеван Ђирић: Прима ли Народна скупштина тражено првенство? (Прима!) Објављујем, да је Народна скупштина примила тражено првенство. Изволите чути даље.

Секретар Драгомир Стојадиновић: (саопштава): Г. др. Дошен Војислав, народни посланик упућује интерпелацију на Претседника Министарског савета и Министра иностраних послова о законском дефинисању добровољачког својства, о законском снижењу количника који треба да плаћају аграрни интересенти за додељену им земљу, о законском снижењу максимума велепоседа и о стављању на дневни ред предлога закона о израчунавању чистог катастарског прихода који је поднет Скупштини 3 фебруара 1936 године и тражи да јој се призна првенство. (Види прилог).

Претседник Стеван Ђирић: Има реч г. Министар просвете да се изјасни у име г. Претседника Владе и Министра иностраних послова, да ли признаје првенство овој интерпелацији.

Министар просвете Добривоје Стошовић: У име Претседника Краљевске владе част ми је изјавити, да прима тражено првенство.

Претседник Стеван Ђирић: Прима ли Народна скупштина тражено првенство? (Прима!) Објављујем, да је овој интерпелацији признато првенство. Изволите чути остале интерпелације.

Секретар Драгомир Стојадиновић: (саопштава): Г. Јојић Велимир, народни посланик, упућује интерпелацију на Министра унутрашњих послова о поступку полицијских органа и органа града Пећи приликом поновних општинских избора у Општини баранској. (Види прилог).

Претседник Стеван Ђирић: Прочитана интерпелација биће упућена надлежном г. Министру. Изволите чути молбе и жалбе.

Секретар Драгомир Стојадиновић: Народној скупштини упутили су молбе и жалбе: Др. Жижек Ђирил, Лесничар Терезија, Алић Михаел, Јовановић Лука, Ђорђевић Светозар, Ицовић Коста, Стојковић Никола, Дамјановић Цветан, Јелић Никола, Ђерић Живка.

Претседник Стеван Ђирић: Прочитане молбе и жалбе упућене су Одбору за молбе и жалбе.

Пре прелаза на дневни ред г. Чвркић има да да једну изјаву у вези прекјучерашњег говора г. Мите Димитријевића и моје изјаве на јучерашњој седници. Има реч г. Чвркић.

Војко Чвркић: Господо, пре два дана народни посланик г. Мита Димитријевић одржао један говор у овом Дому и у том свом говору изнео је извесна тврђења која не одговарају тачности, а та тврђења стоје у вези са мојим функцијама као члана Административног одбора пре 20 октобра 1935 године и као Претседника Административног одбора после избора сталних скупштинских одбора после 20 октобра 1935 године.

Дужан сам да као човек ради тачног обавештења Народне скупштине пружим обавештења са своје стране, како не би остало ништа тамно у тим наводима г. Мите Димитријевића: Г. Мита Димитријевић по свима својим политичким наступима изгледа да може да се обележи као човек који има страст да игра свуда улогу неког измиритеља и посредника. У тој својој страсти као и у свакој страсти могу да се прекораче границе и често пута је г. Мита Димитријевић ту своју улогу прекорачио и тако може да се означи више пута његова акција и као нека врста интриге. Г. Мита Димитријевић тврдио је, да није био правилан рад у погледу поделе фонла. Да се такво тврђење може означити као једна врста интриге, ја мислим да имам право тако да говорим кала се узме у обзир да је г. Мита Димитријевић био један од првих који је примио решења и Административног одбора и Претседника Народне скупштине и Народне скупштине, на тај начин што је био један од првих који је примио новац који је том поделом припао и њему као народном посланику. А, после тога покретати питање о неправилности поступка Административног одбора, Претседника скупштине или Народне скупштине о подели тога фонла, може се узети, као што сам навео, као једна врста интриге а не као тежња да се дође до нечега што је тачно и исправно.

У погледу на тај фонд ја немам ништа да одузем од изјаве г. Претседника Народне скупштине коју је дао јуче у овом Дому. Она је у свему од почетка до краја тачна. Само могу да додам ово, да решења Административног одбора у погледу на поделу тога фонда и решења Претседника Народне скупштине нису више решења него се могу означити само као процедура у поступку за коначну поделу тога фонда, јер о ко-

начној подели тога фонда следовало је решење Народне скупштине. Према томе, господо народни посланици, према решењу Народне скупштине тај је фонд подељен и ту нема никакве неисправности и никакве незаконитости од почетка до краја.

Што се тиче другог тврђења о томе како сам ја као члан Административног одбора у друштву са мојим посланичким другом г. Чејовићем пре избора Претседништва, пре 20 октобра 1935, покренуо анкету за преглед рачуна, г. Мита Димитријевић, — ја жалим што то морам да кажем, али ја ћу то да тврдим, јер имам разлога да то тврдим, — хтео је покретањем тога питања и покретањем једног ликвидираног спора да уноси распру у данашње Претседништво, да уноси распру између мене као Потпретседника Скупштине и Претседника Скупштине и према томе ја питам Народну скупштину, а могао бих да питам и г. Миту Димитријевића, како сада стоји тај његов рад у односу на његово становиште и у односу на његов песнички цитат, када је пред нама, са ове говорнице онако грлато подвукао како Мита свагде спаја, нигде не раздваја. Ја мислим да у овом случају г. Мита Димитријевић раздваја а не спаја.

Господо народни посланици, како стоји ствар са покретањем те анкете. Познато је да у Административном одбору постоји рачунска секција. Та рачунска секција која се састоји од 3 члана Административног одбора, 3 народна посланика, прегледа рачуне Скупштинске, и подноси свој извештај Административном одбору. Како је увек Административни одбор имао поверење према тројници својих чланова који седе у Административном одбору и који прегледају рачуне, то је Административни одбор у свима случајевима до сада усвајао извештаје рачунске секције не упуштајући се да сам прегледа скупштинске рачуне.

Како смо се ми, господо народни посланици, тада када су се последњи рачуни прегледали, налазили пред избором Претседништва Скупштине, и како сам ја био политички човек, као и што сте и ви сви политички људи, и у том својству водио једну политичку акцију, онда сам ја хтео да једном вештом правничком аргументацијом доведем до тога, да извештај рачунске секције Административни одбор не прими, него да се упусти у прегледање рачуна сам Административни одбор као скупштински орган. Шта сам хтео све тиме постићи? Хтео сам да постигнем то, да Административни одбор прегледа рачуне, да се о томе говори и да дође до политичког ефекта у односу на избор Претседништва, а изјављујем да на личност г. Претседника у погледу чистоће рачуна нисам имао никаквог разлога да сумњам у чистоћу истих. (Један глас са левице: Онда није истина оно што сте говорили!) Господине посланиче, ја говорим сасвим јасно да сам као политички човек хтео у интересу те своје политичке акције да заведем нову праксу у Административном одбору, да по прегледу рачуна од стране рачунске секције Административни одбор њен извештај не прими једноставно, него да се сам Административни одбор упусти у преглед рачуна.

Административни одбор већином гласова није мој предлог усвојио и нема ту ништа неполитичког, јер Административни одбор решава већином гласова, и у ствари ту није било никакве анкете, него само предлог с моје стране и мога друга Чејовића, да се заведе нова пракса у Административном одбору, а то смо желели постићи као поли-

тички људи, јер смо рачунали да ће то имати политичког ефекта у односу на избор Претседништва Народне скупштине. Мислим, да сам овим посве јасан и одређен, затим, да сам био у свем моме раду исправан и да сам после тога према развоју политичке ситуације дошао као претседник Административног одбора, и као претседник Административног одбора у кратком раздобљу после тога времена имао сам прилике да се упустим у чистоћу тих рачуна и сам, и могао сам да утврдим да су потпуно чисти и исправни, и да не може бити никакве сумње у односу на г. Претседника Народне скупштине.

Према овоме што сам изјавио данас, могу да тврдим, да је све оно што је говорио г. Мита Димитријевић срачунато само на то, да се у Претседништву Скупштине створи једно подвајање, и ја мислим да то није било лојално од посланичког друга што је тако чинио.

Претседник Стеван Ђирић: Господо народни посланици, прелазимо на дневни ред: Наставак претреса у појединостима извештаја Финансијског одбора о предлогу државног буџета расхода и прихода са предлогом Финансијског закона за 1937/38 годину: предлога расхода V Раздео — Министарство просвете. Пре него што дам реч првом говорнику прочитаћу листу данашњих говорника. (Прочита листу говорника). Тиме ће листа говорника бити исцрпена. Молим господу говорнике да стално буду присутни седници, јер ако не буду у оном тренутку када их председавајући прозове, неће моћи после говорити.

Реч има народни посланик г. Фрањо Хорват.

Franjo Horvat: Gospodo, predložen budžet Ministarstva prosvete smatram da je za naše kulturne potrebe, za potrebe školstva premalen makar da iznaša jednu desetinu od celokupnog budžeta, u ukupnom iznosu od 1.054.000.000 dinara. Škola je osnova za svaki napredak kulturni a osnova je i za ekonomski i za finansiski napredak. O tome imamo u istoriji dovoljno primera; da ne idemo dalje pogledajmo u naše najbliže susedstvo, na obale istočnog bazena Sredozemnog Mora. Dok je bio taj bazen u rukama naprednih naroda koji su imali škole, — daleko svoje vrste, — ali svakako škole koje su uticale na razvitak tih pojedinih naroda, bio je taj kraj kulturno ali i ekonomski na vrlo visokom stepenu. To je zapravo bila kolevka ljudske kulture, tu se centraliziralo u Starom veku sve bogatstvo tadanjeg poznatog sveta a jednako kasnije i u Srednjem veku. To je bilo tako dok nije zauzeo taj deo sveta narod koji nije mario za škole, koji nije bio prema tome na visokom kulturnom nivou te ti krajevi zajedno sa propadanjem škole i u kulturnom pogledu nazadovali, i od centra sveta postali su ti krajevi zapušteni delovi sveta koje svaki sa omalovažanjem pominje. A u najnovije vreme vidimo kod nordijskih naroda kako su od siromašnih i zaostalih država po svojim školama postali u kratkom dobu od nepunog jednog veka najnapredniji i najbogatiji, a može se reći i najsrećniji narodi.

Kod nas ni izdaleka nije tako. Radi se doduše na prosveti, postizavaju se stanoviti rezultati ali ni iz daleka dostatni. Smatram da bi se u svrhu obuke moralo da dade znatno više, jer jedan znatan procenat naroda još je nepismen. Srednje i stručne škole nisu još ni iz daleka onako opremljene kako bi to bilo potrebno. Mi nismo bogat narod; pripoveda se o našem bogatstvu, ali tek to su samo želje i nade u

budućnosti, ali mi imamo sve uvjete da postanemo bogat narod, jer mi imamo za to preduvjete, imamo dovoljno prirodnih bogatstava, koja su još neiskorišćena, i koja će ostati neiskorišćena ako nemamo valjan i školovan podmladak koji će ih znati iskoristiti.

Ja polažem kod školstva podjednaku važnost na osnovne škole kao i na srednje i stručne škole pa i na visoke škole; jer sve te tri gradacije čine celinu, jako bi kojigod deo manjkao ne bi ni ostali mogli da uspevaju. Osnovna škola ima da prosveti narod, srednja i stručna škola da spremi omladinu za praktičan život i za najviše nauke, a Univerziteti da dadu što je najviše u nauci i da spremne nove radnike na naučnom polju.

Kakav naraštaj mi odgajimo takav će i biti u životu. To vredi za sve škole a naročito za osnovne škole. Treba omladini pokazati ideale veće i lepše nego što joj donasaju ekstremiste koji se sada duhovno gotovo zarobili našu omladinu, treba u mlada srca usaditi ljubav za narod, za selo, za narodni život i to za ceo naš narod i mladu našu nacionalnu državu.

U prvom redu naša škola treba da sjedini duhovno sve delove našeg naroda. Ako se ta ljubav ucepi u mlada srca pasti će sve druge krive nauke i nećemo više doživjeti da imamo u našoj omladini pristalice svih mogućih teorija, pristalice svih mogućih i nemogućih stranaka, dokle nemamo u državi Jugoslaviji jugoslovensku omladinu. Učitelji i profesori treba da budu upravljači omladine. Oni treba da je vode pravim putem, a treba da i oni sami stupaju tim putem. I o tome, gospodo, imamo dovoljno prilike da pogledamo na školstvo u Italiji, u Nemačkoj, šta tamo država čini, i koje rezultate postizavaju. Nažalost ja nemam vremena da se s time pozabavim.

Kod toga moramo da uvidamo, da danas omladina ne može da bude zadovoljna jedino nacionalnim problemima, i ako su oni na prvome mestu, ali nisu jedini. Pred rat to je bilo drukčije. Onda je ujedinenje i oslobođenje moglo jedino da zanosi omladinu. Današnja omladina treba da se bavi — i to mnogo — sa socijalnim i privrednim problemima, koji zahtevaju ne samo idealizam, nego mnogo stručne sprema a i sposobnosti, da se omladina snade u životu, jer su životne prilike mnogo teže i komplikovanije nego što su bile pre rata. Te prilike daju omladini pored nacionalnih osećaja i drugi socijalni ideal, a kod izbora toga ideala treba razumno vođstvo i bistri pogled da se ne pode krivim putem, koji bi mogao postati koban za celi naš budući naraštaj. Mi trebamo omladinu, koja će biti slobodnija u socijalnim pogledima, možemo reći i slobodoumnija i otvorenija i prirodanija od starijih generacija, jer se time približava samom današnjem životu i prilikama, koje su nastale tim životom, ali ona ne može da zade u ekstreme, do kojih vrlo brzo dovodi sam današnji život. I tu treba, gospodo, mnogo razumevanja, treba mnogo obzira, treba mnogo zajedničkog rada i škole i doma.

Mi smo, gospodo, čuli u Finansijskom odboru kritiku jednog vrlo uvaženog člana naše Skupštine, u kojoj je oštro kritikovao nesprijetnost i površnost današnje omladine i profesora. Bezuvjetno da ima i takvih slučajeva, ali ja držim, da su to pojedinačni slučajevi, da su to u glavnom iznimke. U celosti današnja omladina odgovara vremenu u kojem živi,

odgovara i prilikama u kojima živi, a te su i u nacionalnom i u socijalnom i isto tako i u privrednom pogledu takve, da su i današnju omladinu učinile po svemu prema sebi. I mi kao roditelji, uz najbolju volju, kad bi i hteli ne možemo sami da uzgojimo i učinimo djecu onakovom, kakovom smo mi bili i kakovi bi prema sebi želeli da budu, jer su prilike druge pa i oni moraju biti drukčiji.

Polažući tu važnost školi i nastavi, prirodno je da je ovaj budžet za naše prilike daleko premalen i kraj poteškoća sa kojima se susrećemo moralo bi se štedeti na drugim mestima, a tokom ove diskusije u Skupštini pokazalo se dovoljno na mesta, gde bi se moglo i moralo štedeti, da se onda može više upotrebiti za škole.

Polazeći s toga stanovišta, ja bih naveo samo neke primedbe.

Osnovnih škola nemamo još ni iz daleka u dovoljnom broju, a nemamo ni dovoljno nameštenih učitelja.

Mi ne smemo više puštati da nam je još uvijek jedan znatan dio naroda nepismen, jer ne može da polazi u škole.

Kod podeljivanja potpora za građenje osnovnih škola preporučam, da se te potpore podele na što veći broj škola. Gotovo u jednoj trećini naše zemlje je narod siromašan i tamo je redovito veliki nedostatak osnovnih škola. Ali tamo može narod da doprinese jedan dio za građenje škola, makar radom i podvozom, onda tek dolaze potpore banovinske i državne. Tako će i sam narod, koji je te škole podigao uz djelimičnu pripomoć, znati ih više ceniti. Država će moći raspodeliti potpore na veći broj mjesta i biti će više škola i većma će se njihova vrednost ceniti u narodu. Tako neće pojedini krajevi imati osjećaj, da se kod podeljivanja potpora mjeri nejednakom mjerom, a raspodjelba protegnuti će se na više mesta i biti će svakako pravednija.

Kod nameštanja učitelja, a jednako i profesora mora da bude Vlada nepristrasna, i ne dati da se može uplivisati partijskim uplivima. Ima učitelja kandidata za pučke škole, a jednako i profesorskih kandidata za srednje škole, koji čekaju po pet i više godina, a neki budu odmah namješteni posle svršene škole.

Za vreme obuke ne bi se smeli premeštati učitelji, jer to čini velike smetnje u obuci. I u svakoj školi gde se to događa nastane zastoje u obuci. Isto tako treba namjestiti nastavnike prije početka školske godine. Znak je loše vođenje administracije u samom Ministarstvu, ako ta namještenja budu kad je školska godina već davno započeta. Time se gubi veoma mnogo vremena za samu obuku. Sa malo više brižljivosti sa strane vlade moglo bi se tome doškočiti.

Za srednje škole bilo bi potrebno da se što prije pristupi stvaranju novog prosvetnog sistema, koji bi posvema zadovoljavao savremene potrebe našega naroda. Zbog dotrajalog sadanjeg prosvetnog sistema ne nalazi se naša srednja škola onde, gdje joj je mjesto, nije na onoj visini na kojoj bi mogla da bude kao glavna škola za stvaranje budućih intelektualnih vođa naroda. Nadalje je od preke potrebe za uspješan rad u školama, da se postavi potreban broj nastavnika i da se svake godine na vreme izvrši racionalan razmještaj nastavnika.

Bilo bi ispravno i od preke potrebe, da se jedan dio školarine ostavi direktorima na popunjavanje

školskih knjižnica, odnosno za osnivanje istih ondje, gde ih nema. Školske zgrade napose u velikim gradovima posvema su nedostatne. U Zagrebu, na primer, u istoj zgradi vrše obuku po dva pa djelimično i po tri zavoda, jedan prije a drugi posle podne, a treći ni sam ne znam kako se progura, što je nehigijenski, a smeta i održavanju potrebne discipline.

Kod univerziteta, ja sa radošću ističem, da su se do sada sve vlade brinule da Beogradski univerzitet bude na visini. To traži i interes nauke i prestiž države, i svaki će Jugosloven s ponosom gledati na sjajne zgrade Tehničkog fakulteta, Medicinskog fakulteta i ostale nove građevine Beogradskog univerziteta, ponosan što je naš narod mogao i učinio u kratko vreme za svoje škole. I ja rado odobravam anuitete od 6 miliona za te radove. Ali dok me to raduje, moram naglasiti da sam upravo deprimiran kada prolazim zgradama Zagrebačkog univerziteta.

Veći dio tih zgrada postoji još od osnutka univerziteta. Što je bilo pre rata, to je uglavnom još i sada, a broj daka se početvorostručio i nauka je napredovala.

Medicinski fakultet je smešten u tuđim zgradama, u bivšoj gimnaziji, konviktu i gradskim osnovnim školama. Tehnički fakultet je smešten u zanatskoj školi i u bivšem devojačkom internatu, a Poljoprivredni fakultet je raskomadnan po zgradama na distanci od 7 km., jer se grade nove zgrade na takav način, da niko od nas neće dočekati da će se one uopšte kada dovršiti, itd.

Interes nauke, prestiž države i važni nacionalni razlozi traže da to jedanput bude drukčije. Dok se za Beogradski univerzitet unose anuiteti za zgrade u iznosu od 6 miliona 381.000 dinara, za Ljubljanski univerzitet 1.021.000, dotle je za najstariji Univerzitet u zemlji unesen anuitet za zgrade u iznosu od samo 585.000 dinara, dakle ni jedna desetina onoga što dobija Beograd. Ko će poricati da je nezadovoljstvo Hrvata zbog takvog postupka opravdano, jer to ide već godinama tako. Ja sam predložio amandman da se učini zajam za izgradnju i dovršenje Zagrebačkog univerziteta u iznosu od 45 miliona, koji bi se otplaćivao anuitetima od 4.500.000 godišnje, dakle otprilike 2/3 beogradskih anuiteta, ali se bojim da će i tu ostati kod samog obećanja. A ja sam ipak uvjeren da se ne bi našao ne samo nijedan Jugosloven, nego ni jedan pravi srpski patriota koja bi to Zagrebu osporavao.

Mi imamo, gospodo, u Zagrebu Muzičku akademiju, koja postoji od godine 1829, dakle 108 godina. Ta škola dala je i daje još uvijek našem narodu umjetnike svjetskog glasa, a ima za sobom zaista svjetlu tradiciju rada na muzičkom polju, ali nije još podignuta na rang visokih škola. I sada, gospodo, dok se njena sasvim mlada družica, beogradska Muzička akademija izravnava sa visokom školom, ostavlja se ta stara renomirana škola, uprkos svih molbi, na nižem stepenu. Ko može opravdati i odobriti da škola i njeni nastavnici, koji su izobrazili jednog Balokovića i čitav niz glasovitih umjetnika i umjetnica svjetskoga glasa, budu moralno i materijalno zastupljeni svojim drugovima koji su tek počeli raditi.

Mi, gospodo, imamo u našoj zemlji dvije akademije nauka, i to Jugoslovensku akademiju u Zagrebu i Srpsku u Beogradu, a traži se i osnutak treće. To je jedan luksuz koji sebi ne dozvoljavaju ni naredni veliki narodi. Zar ne bi bilo dosta jedna akademija nauka, i to, gospodo, u onoj sredini, koja za nauku najviše odgovara, u sedištu najstarije naše

akademije u Zagrebu. Dok je čitav naš narod prihvatio da Beograd bude centar cjelokupne državne uprave, kao najpodesnija za to, treba i Zagrebu dati ono, za šta je tamo najpodesniji teren, a to je da bude centar nauke. Takav postupak traži u praksi ispravno shvaćeno jedinstvo naroda.

Ja bih, gospodo, imao samo još nekoliko reči da se osvrnem na jednu našu narodnu instituciju, koja postoji i u Beogradu i u Zagrebu i u Ljubljani kao i još u drugim mestima, a koja je bila sa strane neke gospode poslanika napadana. To je pozorište. Ja smatram da je potrebno tome pitanju posvetiti veliku pažnju, jer pozorišta treba da budu rasadnik narodne kulture u drami, muzici, a ja naglašavam, i u plesovima.

Da tu imam pravo, gospodo, ja ću navesti jedan primer, a to je uspeh koji su postigli naši narodni plesovi na svetskoj olimpijadi u Berlinu gde smo mi, gospodo, bili zastupani po hrvatskim kazališnim dobrovoljcima iz Zagreba. U tom svjetskom natjecanju, gde je sudelovalo preko 50 država iz čitavog sveta, sudelovali su i naši igrači narodnih plesova u narodnim kostimima i postigli prvu nagradu. Gospodo, mnogi i mnogi narodi bili su nam na tome zavidni i mi smo bili ponosni da smo tu postigli jedan jedini uspeh, da smo bili prvi među svima drugim narodima i to sa svojom narodnom umetnošću, koju je sam naš narod stvorio, čuvao u svima teškim prilikama kroz vekove i sačuvao do današnjeg dana. Mi ni sami nismo znali da smo tako visoko, da imamo tako jako izraženu i na tako visokom stepenu narodnu umetnost dok nije internacionalno nepristavno sudište dodelilo tu prvenstvenu nagradu tako dragocenu. Drugi narodi gospodo, slali su izaslanstva uz velike materijalne potrebe, a naši su sami bez potpore, svojim žrtvama, lepotom svojih narodnih plesova postigli prvo mesto među svima. Mi, gospodo, možemo biti ponosni na to, ali to nas upućuje da za ovaku narodnu umetnost treba nešto da žrtvujemo te da ona bude prikazana u lepom svetlu prema drugima i da možemo pokazati da je i naš narod među prvima.

Gospodo, da se zadovolji potrebama koje sam naveo napose da se zadovolji potrebama Zagrebačkog univerziteta, znači, pristupiti na realan način rešavanju pitanja koja nas najviše tište, a to je hrvatsko pitanje, ali ja držim da po onome što vidim da to današnja Vlada neće i zato ja glasam protiv ovog budžeta. (Pljeskanje i odobravanje na levice.)

Претседник Стеван Ђирић: Реч има народни посланик г. Богољуб Кнежевић. (Гласови: Није овде!) Пошто г. Кнежевић није ту, губи право говора о овом разделу. Реч има народни посланик г. Никола Кабалин у име групе Југословенског клуба.

• **Nikola Kabalin:** Gospodo narodni poslanici, ja sam u Finansijskom odboru opširno govorio o politici Ministarstva prosvete, ja sam tamo izneo neravnomernost, koja se vrši politikom Ministarstva prosvete i u vertikalnom i u horizontnom pravcu. Niti je naša raspodela nastave, idući od osnovne pa do najviše nastave, pravilna, niti je raspodela škola u zemlji pravilna. Mi vidimo tu veliku nejednakost i, nakon 20 godina od ujedinjenja do danas, mi ne vidimo nastojanje Ministarstva prosvete, da ispravi tu neravnomernost i u jednom i u drugom pravcu. (Milovan Lazarević: Mnogo je ispravljeno!) Kad budem svršio, onda ćete moći prosuditi koliko je

ispravljeno. (Milan Petković: Ništa nije ispravljeno, samo je zbrkano!) Gospodo, za karakteristiku moje tvrdnje ja ću se poslužiti... (Prigovori i upadice).

Претседник Стеван Ђирић: Ја бих молио госпoду народне посланике да не ометају говорника, а молио бих тако исто госпoду народне посланике, ако се интересују, јесу ли уписани за који раздео и кад је време да говоре, да се обратe на госпoду чиновнике из секретаријата, који су им на расположењу, а не да се стално обраћају на Претседника, јер тако ја не могу довољно да обратим пажњу на оно, што је у првом реду моја дужност, а то је да пратим дискусију у Народној скупштини.

Nikola Kabalin (nastavlja): Da bih dokazao moju prvu tvrdnju, ja ću se pozvati na karakteristiku, kojom je označena takva politika Ministarstva prosvete od odličnog našeg karikaturiste Pjera Križanića. Ja sam naveo i u Finansijskom odboru, a i danas hoću da pomenem tu karakteristiku, jer nalazim to za potrebno. Nikad nije niko bolje naznačio, kako mi malo vodimo računa o osnovnoj nastavi, nešto više o srednjim školama, a najviše o visokim školama. Gospodo, g. Pjer Križanić nacrtao je pred nekih deset godina u „Politici“ jednu malu drvenu kuću, koja je sva rasklimatana i poduprta sa svih strana gredama, onda je na ovu postavio jednu gradsku kuću, koja je bila šira, nego što je bila ona drvena i bila je na tri sprata, a povrh toga postavio je jednu veliku palatu, kao što je ova Skupštinska zgrada, i onda ispisao: Osnovna nastava, srednja nastava i nastava na visokim školama. Eto, gospodo, to je karakteristika naše nastave i radi toga mi imamo stanje, da danas imamo i prenatrpanost škole, i da imamo preopterećenost učitelja na osnovnim školama. I zbog toga imamo stanje, da mi u srednjim školama imamo istina dosta nastavnika, ali ti nastavnici ne stoje na potrebnoj visini, a isto tako imamo univerzitet, koji su se toliko razgranali i čije potrebe od dana u dan toliko skaču, da mi jedva možemo u budžetu da podnesemo te terete, a pored svega toga, tim potrebama nije se udovoljilo svuda jednako, kako je to istakao naš poštovani kolega inž. Horvat.

Gospodo, ja o prosvetnoj politici Kraljevske vlade neću ovde da govorim, jer sam se na tome pitanju zadržao duže u Finansijskom odboru, ali ipak smatram da je potrebno da progovorim nekoliko reči bar kao rezime. Pre svega trebam konstatovati po statističkim podacima, da je broj učenika u našim osnovnim školama, koji padaju na jednog učitelja, prevelik, i on po prilici ako se dobro sećam iznaša dvostruki broj od onoga, što je po Zakonu o osnovnim školama predviđeno. Mi smo imali 1918 godine u osnovnim školama 59 učenika na jednog učitelja, a danas mi imamo oko 50 ili 49 učenika na jednog učitelja, a Zakon o osnovnim školama daleko niže postavlja tu brojku.

Još gore stojimo sa prenatrpanošću škola. U tome pogledu mi smo od 1918 godine išli unatrag. Mi smo imali 1918 godine u našim osnovnim školama 116 učenika na jednu školu, a sad imamo 162 učenika na jednu školu. Istina to se može malo reducirati, ali u stvari ostaje činjenica da mi danas u pogledu škole stojimo gore nego 1918 godine. Broj đaka u srednjim školama raste stalno, i sad se pojavljuje dvostruko više nego što je u 1918 godini

bilo. Pojavljuje se potreba, i to hitna da se postavi brana, da naša mladež ne ide u tolikom broju u srednje škole klasičnog smera. Mi izgleda da hoćemo kroz srednje škole samo da fabrikujemo državne činovnike, a malo vodimo računa da one dadu obrazovane ljude, koji će učestvovati u našoj privredi uopšte i poljoprivredi napose. Radi toga bila bi dužnost g. Ministra prosvete, da se tim pitanjem pozabavi i da se nađe puta i načina kako da se našoj mladeži da što više mogućnost školovanja u stručnim školama a naročito poljoprivrednim. Pošto sam obavešten, da će o ovome pitanju govoriti i drugi govornici, ja se na tome neću dalje zadržavati.

Ako bih hteo u pogledu osnovnih škola da kažem šta treba uraditi, onda moramo reći da u prvom redu treba graditi što više osnovnih škola. Radi toga krediti, koje Ministarstvo prosvete unosi za gradnju škola, nisu dovoljni. Onaj princip da bi osnovne škole trebalo da grade opštine, a država da daje samo nastavnike i kasnije izdržavanje, držim da bar za sada nije ostvarljiv. Mi smo daleko od toga da naše opštinske uprave po selima podnesu te terete, koji su skopčani sa gradnjom škola, a ukoliko bi te škole i bile sagrađene, nemaju smisla ni razumevanja, da podmiruju sve troškove oko izdržavanja škola. Radi toga je sasvim ispravno određeno od strane Ministra prosvete, da se ti troškovi ogreva, osvetlenja itd. prenesu na banovinske budžete, samo bi trebalo voditi računa o tome, da se u te budžete unose dovoljne sume, jer izgleda, da će baš usled toga prenošenja na banovine svi budžeti biti mnogo manji nego što je bilo dosada, tako da na primer za nabavku knjiga i drugih školskih pomagala bojim se, da u tim budžetima neće biti dovoljno kredita, što u najviše slučajeva pogada siromašnu decu, jer neće moći dobiti potrebne knjige, učila itd.

Druga važna potreba, gospodo, koja je s ovim u vezi, to je, da sa povećanjem škola treba povećati i broj učitelja. Njih treba povećati i radi toga što su i dosada preopterećeni, a otvaranjem novih škola biće potrebno popuniti nova mesta u tim školama.

Mi još uvek ne vodimo računa ni kod osnovnih škola, a to važi i za srednje škole, da se za vreme školske godine ne premeštaju ni učitelji ni profesori osim u najhitnijim slučajevima. Mi smo imali slučajeva, da su pojedini razredi u gimnaziji izmenjali za godinu dana po tri do četiri profesora za jedan predmet. Znači da dotični profesor nije imao vremena ni da upozna đake, niti su đaci mogli ući u sam predmet, jer su dolazili novi nastavnici sa novim metodama rada i svim ostalim, što čini i što čovek nosi u svome individualitetu u jednom radu, koji ima da vrši.

Nadalje, ja sam i u Finansijskom odboru pomeo a držim da je potrebno i ovde da ponovim, da je krajnje vreme da se pored stalnosti sudija uvede i stalnost učitelja. Ja se sećam za vreme moga školovanja u pučkoj školi da su pojedini učitelji ostajali po 30 do 40 godina u jednome mestu. Samo takav učitelj, koji poznaje dobro narod u svome mestu i poznaje i decu, može da radi sa uspehom jer on poznaje ne samo ono dete koje mu je povereno na školovanje, nego i celu okolinu, iz koje dete potiče, poznaje celu familiju, pa je bilo i takvih slučajeva da su pojedinci bili učitelji i ocu i sinu i unuku. Takvi učitelji mogu da srastu sa dušom toga naroda i mogu da postignu dobar uspeh i rezultat u svome školskom radu. Zbog toga, gospodo, treba uvesti stalnost učitelja. Uostalom u Srbiji je već postojala ta stal-

nost mislim sa zakonom o osnovnim školama od 1904 godine, i ne vidim kakvi razlozi postoje, da se ta stalnost ne uvede i sada. A mi ne samo da danas toga nemamo, nego se dešava u godinama, kada se promeni režim, da nastane jedna čitava seoba naroda, seoba učitelja, kao što ste već imali prilike da čujete sa ove govornice. Stoga bi trebalo sa time prestati. Neka učitelj po svojoj stranačkoj pripadnosti bude šta hoće, ali ako nema disciplinske ili druge krivice, neka ostane na jednome mestu dugo vremena, da bi se mogao dobro upoznati sa tim svetom i narodom i sredinom, u kojoj radi.

Ja apelujem na g. Ministra prosvete, da izdjestvuje, da se Zakon o činovnicima izmeni u onoj odredbi, kojom je onemogućeno da učitelji dolaze u V grupu, što je inače moguće za sve druge činovničke redove. Osim toga za učitelje se traži i veći broj godina službe nego kod drugih činovnika. Isto tako bilo bi potrebno, da se dodatci za udate učiteljice ne snižavaju, kao što je to dosada bio običaj. Ima slučajeva da lični dodatci njihovi padnu na nulu samo zato, što se je učiteljica udala. Ja držim, da se svaki rad ima da plati, i da se ne može prosuđivati da li neko treba da dobije nagradu za svoj rad po tome da li je oženjen ili nije.

Gospodo narodni poslanici, ovo bi bile otprilike najvažnije stvari, koje sam smatrao da treba ponoviti ovde, kada je reč o politici Ministarstva prosvete. Ja sam međutim poslanik grada Zagreba i smatram za dužnost, da na ovome mestu iznesem one potrebe grada Zagreba u pitanju univerziteta i drugih visokih škola, kojih se nije dotakao moj predgovornik g. Horvat. Pitanje Univerziteta u Zagrebu podiglo je dosta nezadovoljstva u jednome momentu, kada se u sred zime dogodilo da je Univerzitet ostao bez ogreva, svetla, plina, vode i drugih potreba. (Dr. Kosić: I u Beogradu!) Verujem i primam na znanje ovu napomenu g. dr. Kosića. A zašto je to tako bilo? Kada se budžeti pojedinih Ministarstava šalju Ministru finansija, on ih sa jednim dopisom vraća i traži da se snize materijalni izdatci sa 20%, lični izdatci sa 10%. Onda se obično iz prostog komoditeta na svima linijama ravnomerno briše. Ako se to dogodi kroz više godina, kao što se zadnjih godina i činilo, dolazi se do jedne sume, naročito ako su cene najpotrebnijim artiklima porasle kao što je ogrev, da ta suma nije dovoljna da se te potrebe mogu podmiriti. Tako se dogodilo u Zagrebu, da je Univerzitet ostao bez ogreva i drugih potreba, a, kao što reče g. Kosić, i u Beogradu, jer, nisu imali dovoljno kredita.

U ovom pogledu trebali bi da damo veće iznose, ali da se pri tome dobro ekonomiše. Od toga vremena kad se to dogodilo, nastalo je veće interesovanje javnosti u Zagrebu za Univerzitetom. Onda su počele pretstavke i mnogi od vas ste dobili te pretstavke i mogli ste pročitati, šta sve nedostaje Univerzitetu u Zagrebu. Dve stvari najbolje karakterišu kako je Zagreb u tom pogledu mnogo zapostavljen. Zagreb plaća kiriju za univerzitetske potrebe 940.980 dinara godišnje a to znači, ako to kapitaliziram 10%, da Zagrebu po sadašnjem stanju, koje ne odgovara potrebama, treba 10 milijuna dinara samo za ove zgrade, koje sad treba. I dok je tako u Zagrebu u Beogradu se plaća za kirije 447.000 dinara, a u Ljubljani 134.310. Dakle potrebe za investicije su u Zagrebu najveće a u Ljubljani najmanje. Ako pogledamo drugu cifru koliko je investirano, dakle ono što je van budžeta investirano t.j. angažovanjem

zajmova, onda vidimo da ta cifra u Beogradu iznosi 6,381.224 dinara, u Zagrebu 585.440 dinara a u Ljubljani 1,025.912, što znači da je u Zagrebu najmanje investirano i to za polovicu nego u Ljubljani. I kad to imate pred sobom onda morate priznati da se Zagrebu pravi nepravda. To bi bilo i u slučaju, kad bi se to ispravilo sa 10 miliona. Ta investicija ne bi bila dovoljna, jer znamo da je priliv daka veći, da su potrebe veće, i prema tome da se moraju tražiti veće i pogodnije prostorije. Dosadašnje prostorije, koje imaju univerziteti su zgrade koje su služile u druge svrhe. Banovine daju niz zgrada, koje su imale služiti srednjim školama u Zagrebu. Prema tome treba voditi računa, da se zgrade shodno adaptiraju u prostorije, kakve treba da budu.

Prelazeći na pojedine zamerke po fakultetima iznosila se po profesorskom kolegijumu Zagrebačkog univerziteta i potreba u redovnom uzdržavanju zgrada Univerziteta. Pre svega ukazala se potreba za osnivanjem nekih novih katedri. Ja sam daleko od toga da kažem da li je to ispravno ili ne, jer ja to ne mogu da ocenim po raznim fakultetima, ali je sigurno da tu imade traženja, koja su sasvim na svome mestu. Tako, na primer, ističe Zagrebački univerzitet da Pravni fakultet nema popunjenu katedru za Krivični postupak, za Ekonomsku politiku, za Kriminalogiju, za Enciklopediju prava itd. Dalje se ističe da Veterinarski fakultet nema nastavnike za fiziološku patologiju za Sudsku veterinu, za Kemiju, za Higijenu mleka, Rendgenologiju i Onihologiju, a Tehnički fakultet za Uredjenje gradova, za Armirani beton, za Aeronautiku, za Projektovanje i građenje puteva i ulica, Tehniku pređenja i tkanja, Slabu struju, Elektrifikaciju saobraćaja, Elektrotehničku tehnologiju, Agrarne operacije, Fotogrametriju, Kartografiju, Matematiku za kemičare i arhitekate i Aerodinamiku, i tako za čitav niz predmeta fakulteta nemaju katedre za profesore. Kod Tehničkog fakulteta profesori rade ne po 6 sati nedeljno koliko bi bilo pravilno nego po 25 i 35 časova nedeljno, a to nije u interesu nauke ni u interesu nastave, to ide na štetu i samih nastavnika. Nadalje, nema dovoljan broj asistenata. U godini 1926 i 1927 bilo je 140 osiguranih asistentskih mesta, a danas ih ima svega 82. Dakle raniji broj je sveden na polovicu.

Jedno tugaljivo pitanje je pitanje Zagrebačke univerzitetske biblioteke. Ona je najveća i najstarija biblioteka u našoj zemlji. Zagrebačka biblioteka, koja se danas zove univerzitetska, postala je pre nego i sam univerzitet, koji je osnovan 1874 godine. Ona je sastavljena od jedne biblioteke zagrebačkog kolegijuma družbe Isusove, dakle jezuitskog reda, od biblioteke Kraljevske znanosti i Pravoslavne akademije i Biblioteke zagrebačke nadbiskupije, koja svoje knjige nije dala u posed, već ih je dala na upotrebu, ali te knjige ni do danas nisu ni uvedene u kataloge, jer nema kredita.

Spajanje ovih biblioteka provedeno je još pre rata. U tu svrhu bilo je mnogo žrtvovano i davano je mnogo više, deset puta više nego što mi danas dajemo. Ako mi pogledamo budžet videćemo da se kod Univerzitetske biblioteke zagrebačke, da se daje za nabavku knjiga za uvođenje novih kataloga, za uvezivanje knjiga u kataloge i za sav mogući materijal, otkup privatnih biblioteka, kupnja rariteta i izdavanje spomenice, koji tu spada, svega 70 i nekoliko hiljada dinara. Za izdavanje samo jedne spomenice, to ne bi bilo dovoljno. To je jedna nemo-

gućnost. Što se tiče službenika u biblioteci, u Zagrebu ima sedam stručnih bibliotekara. Broj svezaka iznosi 350.000. Prema mojim informacijama i tvrdjenju stručnjaka, trebalo bi da na svakih 20.000 svezaka bude jedan bibliotekar. Prema tome kod Zagrebačke univerzitetske biblioteke trebalo bi da ima 16—17 bibliotekara, a ima ih svega 7. Dakle postoji veliko pomanjkanje personala. A da vidimo kakva je srazmera u Ljubljani? Ljubljana ima 60.000 svezaka a ima 6 bibliotekara. U Zagrebu na 50.000 dolazi jedan bibliotekar, a u Ljubljani relativno pet puta više personala nego u Zagrebu. Beograd ima 180.000 svezaka i 10 bibliotekara. Dakle to bi bilo po prilici na 20 hiljada svezaka jedan bibliotekar, što bi bilo na toj granici koja se drži kao dovoljna.

Zagrebačka biblioteka osim toga, što nije u pogledu vođenja dovoljno dotirana, ne dobija dovoljno sretstava da se obnavlja, jer je nemoguće sa 70.000 dinara koliko dobiva, i uvezati knjige. Uzmimo samo novine. Tu je izdatak od 400 do 500 dinara po svakoj novini samo za uvez, dakle biblioteka može da uveže svega 200 novina. Nabavka naučnih časopisa je onemogućena, Zagreb ima 127 redovnih katedri. Uzmimo samo jedan časopis za svakog profesora i ako uzmemo da jedan časopis košta u pretplati godišnje cirka 800 dinara, to bi iznašalo oko 100.000 dinara samo da se nabavi po jedan časopis za svakog profesora. A jedan časopis sigurno nije dovoljan za jednog profesora. A gde su naučne knjige, udžbenici itd.?

Iz ovoga se vidi da ta svota nije dovoljna, da se može biblioteka proširiti i da se ne može uredno voditi.

Zgrada biblioteke, koja je sagrađena neposredno pre Svetskoga rata i koja je vrlo lepo uređena, kroz ovih 25 godina, od kad postoji, tako je zanemarena da ćemo imati vrlo velikih izdataka, ako pustimo i dalje da ostane stanje kao što je danas. Pre svega, sa zgrade je za vreme rata skinut bakarni krov i zamenjen je limenim krovom, koji je tako derutan, da postoji opasnost i za zgradu i za same knjige u biblioteci. Prozori nisu ličeni, od kad je zgrada sagrađena i prema tome oni će sasvim da propadnu. Imaćemo ogromne izdatke, jer nismo dovoljno izdržavali zgrade.

Ove napomene što se tiče izdržavanja zgrade vrede za sve državne zgrade po svim resorima a napose za prosvetu, i to kod univerzitetskih zgrada u Zagrebu. Univerzitetske zgrade u Zagrebu, po onome što sam ih ja mogao da pobrojim, aproksimativno vrede oko 120 miliona dinara. Kada bi se teorijski uzeo procenat, koji je potreban za izdržavanje prema vrednosti zgrada, videli bismo da je za to potrebno oko 400—450.000 dinara. Medutim, gospodo, u ovom budžetu ima svega 50.000 dinara.

Gospodo, uzmimo samo pitanje peći. U univerzitetskim zgradama u Zagrebu ima svega 400 komada peći. Svaki dobar domaćin treba u jesen da peći uredi. To pogotovu vredi za jednu školu, gde ima mnogo polaznika, gde nema dovoljno kontrole, kao što je u privatnom kućanstvu. Ako uzmemo, da je potrebno samo 100 dinara da se jedna peć popravi i premaže, samo za to bi trebalo 40.000 dinara. A gde su uređaji centralnog grejanja, parni kotlovi, oluci, gde su krovovi, gde su prozori, gde su stakla, gde su drugi predmeti na zgradi, koji bezuslovno traže da se redovno svake godine opravljaju?

Ovakav način dotiranja Ministarstva za izdržavanje zgrada znači raspikućstvo. To nije štednja.

Gospodo, ja sam naveo kod pojedinih fakulteta potrebe na katedrama. Ja bih hteo da navedem koliko, prema stručnjačkoj proceni, iznašaju potrebe na investicijama. U Zagrebu, prema današnjem broju polaznika i prema današnjem statusu profesora, trebalo bi da imamo svotu od 45 miliona dinara za nove investicije. Ova tako velika suma nastala je radi toga, jer se do sada, kao što sam prije rekaó, u Zagrebu vrlo malo investiralo, investiralo se svega oko šest miliona za cijelo to vreme, dok se u Ljubljani investiralo sa 10 miliona, a u Beogradu oko 60 miliona. Radi toga je nastala ta tako velika potreba. Danas bi trebalo: za Filozofski fakultet 2 miliona, za Pravni fakultet i kancelariju Univerziteta 6 miliona, za Medicinski fakultet 12 miliona 550.000, za Veterinarski 5 miliona, za Tehnički 15 miliona, za Poljoprivredno-šumarski fakultet 5 miliona dinara. Ja se nadam da će g. Ministar prosvete voditi računa o ovim velikim potrebama, pa da će, i u pogledu investicija, i u pogledu redovnog uzdržavanja i redovnih potreba, povećati stavke budžeta i naći puta i načina, da se ovim opravdanim zahtevima zagrebačkog Univerziteta udovolji.

Tretirajući visoke škole u Zagrebu, ja bih, povrh onih škola, koje je spomenuo moj drug inženjer Horvat, hteo spomenuti još jednu instituciju, koju je naše Ministarstvo prosvete do sada stalno zanemarivalo, i u tom pogledu prema njoj nije mnogo više ljubavi pokazivao niti današnji g. Ministar prosvete. To je naša Umetnička akademija, koja je osnovana prije cirka 40 godina.

Prije 40 godina podigla je Hrvatsko-slavonsko-dalmatinska zemaljska vlada u Zagrebu šest ateljea za umetnike, i to je bio začetak, to je bio prvi temeljni kamen današnje Umetničke akademije u Zagrebu. Prvi rade u toj školi u Zagrebu sa jednom privatnom školom naši umetnici Čikoš i Crnić. Posledica toga bila je da je 1906 godine već bila proširena ta mala privatna škola, a 1907 godine je, pokusa radi, otvorena Viša škola za umetnost i umetni obrt. Svrha ove škole bila je u prvom redu da izobrazí profesore crtanja za srednje škole. Kako je, medutim, iz te škole izlazio cijeli jedan niz sposobnih slikara, koji su se inače spremali za srednje škole, tako je i interes Vlade za tu instituciju rastao. Radi toga je 1918 godine, na predlog narodnog poslanika, univerzitetskog profesora Šišića, Hrvatski sabor zaključio: da taj zavod, koji je bio privremen, dobije stalnost, i rešenjem Kraljevskih Namesnika od 1921 godine pretvorena je ta Viša škola u Kraljevsku akademiju za umetnost i umetni obrt, i u tome rangu ostala je sve do danas. 1922 godine pozvan je bio naš veliki kipar Ivan Meštrović da preuzme upravu toga zavoda, i on ju je preuzeo, jer mu je dato obećanje: da će ta Akademija dobiti rang Visoke škole. I on je nastojao da se ispuni to obećanje i Kraljevske vlade u Beogradu i onih upravnih vlasti u Zagrebu, koje su se vrlo često menjale i čiji se delokrug takođe menjao, ali ispunjenje tog obećanja nikad nije došlo.

I premda je sada od g. Ministra prosvete tražio ovlašćenje da podigne jednu visoku školu za likovnu umetnost u Beogradu, ipak nije hteo da pristane na to, da se i ova Kraljevska akademija podigne na rang Visoke škole, a to bi bilo potrebno tim više, što bi natrag dobili u tu školu genialnoga Ivana Meštrovića. A šta to znači za našu zemlju, kad on stoji na čelu jedne visoke škole, možete zaklju-

čiti iz toga, što za vreme, dok je on bio na čelu ove Akademije, imali smo tamo mnogo pitomaca iz Amerike i ostalih zapadnih država, koji su dolazili kao učenici radi toga, jer je tamo bio kao rektor Ivan Meštrović.

Ja držim, da g. Ministar ne može imati nikakvih zapreka za ovo, jer se tu radi o jednom višem izdatku od svega par stotina hiljada dinara, pa bi se prema tome moglo da pristupi regulisanju ranga ove škole. (Jedan poslanik sa desnice primećuje: Zagreb to očekuje!)

Ja radi toga molim Gospodina Ministra, pošto znam da će poslanički amandmani biti odbijeni, radi toga ne dajem svoj amandman, ali molim da g. Ministar unese jedan amandman u ovaj Finansijski zakon, da barem putem Uredbe, ako se ne može jednim zakonskim predlogom, odredi rang Umetničkoj školi u Zagrebu, pa da se ona izjednači sa Visokim školama. I ako to provede, molim ga da pozove Ivana Meštrovića da preuzme ponovo upravu te škole. Ja držim, da bi se time načinila jedna usluga i našem dobrom glasu, obzirom na Meštrovića, a osim toga držim, da bi to bilo u interesu same likovne umetnosti.

Gospodo, ja sam nanizao gotovo sve one univerzitetske i njima slične škole, koje nije spomenuo moj drug Horvat. Želeo bih samo kazati, da u pogledu muzealnog ne stojimo mnogo bolje sa kreditom i sa dotacijama, koje se pokazuju u budžetu. Tako je n.pr. slučaj sa zoologiskim Narodnim muzejom u Zagrebu, koji je također jedna stara institucija i koji iziskuje vrlo velike potrebe. A Gospodin Ministar je u budžet uvrstio ne samo malu sumu od 22.750 dinara, nego je još snizio na 21.000 dinara.

Moram da kažem, da je Zoologiski narodni muzej u Zagrebu voden po jednom odličnom stručnjaku prof. g. Krunoslavu Babiću, ali g. Babić je daleko od toga, da ima velike pretenzije da dobije za taj muzej velike svote. On je lanjske godine, a verovatno i ove godine tražio, da mu se povisi svega na 37.000 dinara, i to g. Ministar nije odobrio. Ja bih molio g. Ministra, da nade tu malu svotu, da se ne upropašćavaju stvari, koje su godinama i decenijama sakupljane u tome Muzeju. Jer na koncu konca, to je sve, što možemo pred strancima da pokažemo, da oni vide, da i mi pravimo napore u sa-
biranju pomagala za negovanje nauke.

Gospodo, ja bih s time uglavnom obuhvatio sve glavne potrebe grada Zagreba, i ja bih molio g. Ministra prosvete, da nastoji u granicama mogućnosti da izade što više u susret ovim potrebama i da pokažemo bar onu dobru volju, koju je pokazao, kad je za vreme budžetske rasprave omogućio da se kontraktualnim činovnicima i služiteljima isplati 675.000 dinara, jer bi inače ostalo 300 porodica i to najsiromašnijih usred zime na ulici.

Ja se nadam da ću imati prilike da među amandmanima koje će g. Ministar prosvete da nam predloži sutra ili prekосуtra, da ću među tim amandmanima naći bar delimično udovoljenje ovih zahteva koji su neophodni i hitni i koji su u interesu unapredjenja naše prosvete. Glasaću protiv budžeta. (Odobranje i pljeskanje na levici).

Претседник Стеван Ђирић: Има реч у име групе Југословенског клуба г. Милан Банић. (Гласови: Није ту!) Пошто г. Милан Банић није ту,

губи право учешћа у претресу буџета Министарства просвете. Реч има народни посланик г. Милан Петковић.

Милан Петковић: Господо народни посланици, Министарство просвете несумњиво спада у групу оних Министарстава у којима има држава, друштво, појединац и сваки члан државе наше, као члан народа нашег, непосредан интерес, нарочито у грани основне просвете. Држава има савим разумљиву и оправдану тежњу да просветом васпита своје будуће грађане у свима правцима грађанских и друштвених врлина. Друштво има такође крупан и јак интерес да васпита своје будуће чланове у друштвеним врлинама. Породица има велики интерес да сваког свог члана оспособи за живот и снабде га потребним знањима поред грађанских и друштвених врлина и да га снабде способношћу за помагање породице и за евентуално стварање и одржавање и развијање нове породице. Сваки појединац има крупан и јак интерес у грани основне просвете, да би сам себе снабдео и наоружао се потребним и савременим знањима и да би на тај начин себе оспособио за утакмицу у животу и у овом свету. И тако, господо, од државе до друштва, породице и до сваког појединца, до сваког старца и млада, мушка и женска, сви и сваки појединац имају крупан и велики интерес да у најмању руку имају могућности и услова да стекну оно најосновније знање, да имају могућности да се користе основном просветом. Средње и више знање, господо, потребно је и корисно, потребно је и корисно и са општег и са појединачног гледишта, али по неопходности и по броју оних који требају и траже основну просвету и основно знање, средња и виша просвета не могу се поредити са основном просветом. Без основног знања, господо, не би требао и не би смео да буде ни један једини грађанин и син ове земље био мушког или женског пола.

И зато треба настојати у много већој мери него што се то до сада чинило, треба настојати да се број неписмених и број оних који немају ни оне најосновније просвете што је више могуће смањи а да се повећа број оних просвећених и писмених. У Швајцарској, господо, пре неколико десетина година статистика писмености забележила је смрт последњег неписменог човека. Тако, господо, у Швајцарској. А да се сад мало обратимо на себе да видимо, господо, како ми стојимо, како ми стојимо у погледу тога најосновнијег грађанског права сваког човека, у погледу могућности и услова за стицање основног знања кроз основну наставу и основну просвету.

Ми још, господо, имамо крајева у којима неписменост иде преко 90%, а имамо и крајева у којима имаде насељених простора у дужини преко 60 км. а у ширини преко 30—40 км. а да унутра тога простора нема ни једне једине основне школе. Има, господо. — Ја ово не говорим на памет и не говорим само да нешто говорим, него ме на то сили и гони љута невоља мога изборног среза и срезова суседних моме срезу, који у Дринској бановини у погледу основне просвете сигурно стоје најгоре, а може бити и у читавој нашој држави. Ми, господо народни посланици, имамо међутим градова, имамо н. пр. један град са 14.000 душа а са 30 одељења основне школе, а међутим суседни срез моме срезу, који има сеоског становништва

на броју до 48.000, тај срез имаде само 13 одељења основне школе.

Погледајте, господо, ову несразмеру; погледајте ову неправду! На три и по пута мањи број становника даје се два и по пута већи број основних школа и одељења основне школе.

Циљ и тенденција мога говора, господо и браћо, није та да би ја, Боже сачувај, пледирао за то да се градови изједначе са селима, која немају довољно школа и довољно одељења за основне школе, него је циљ и тенденција мога говора да се ови који немају и оскудевају приближе и изједначе и изравнају са онима који имају. Ја, господо, нисам против градова, ја нисам против градског становништва, јер су и то браћа наша и то су деца наша, али, господо и браћо, велике неправде и велике разлике постављати, чинити и одржавати годинама и деценијама између градова и села, господо и браћо, у најмању руку, то је и за осуду, то не води ни добру ни срећи ни напретку сељачког дела нашег народа.

Док, господо и браћо, сва села вазда и увјек плаћају порезу и од те порезе издржавају се све школе које постоје, и подижу се нове школе, дотле би, господо народни посланици, и она села која немају школа имала пуно право да очекују и од државе и од друштва и од грађана ове земље, од свих, да их сви у томе погледу помогнемо и овима који немају школа да им дадемо могућности да и они подигну школе у својим крајевима и да се тако омогући, — бар у овим основним знањима, — изједначење у тим грађанским правима нашега народа.

У Дринској бановини, господо, како рекох, најгоре стоје срезови: Кладањски, Зворнички, Властички, и Сребренички итд. да их не рећам. Сигурно нема ни у једној бановини таквих крајева у којима је стање и број школа и основне просвете на тако ниском ступњу као у овим крајевима. Па, не би ли, господо, било право и оправдано да г. Министар просвете онај расположиви кредит за помоћ око подизања основних школа у сиромашним крајевима дадне, ако не све, а оно претежан његов део за помоћ подизања школа у овим крајевима.

Ја мислим, господо и браћо, да би у томе била права равноправност, да би се видела и показала тежња да појединци као делови целине помажу целину, али и да целина помаже појединце као свој користан и саставни део једног јединственог народног и државног организма.

Господо, немам жеље ни намере, а немам ни времена, да подвргавам критици остале позиције и партије у буџету Министарства просвете; немам жеље ни намере ни зато, што сам уверења да суме у тим позицијама и партијама нису превелике него је може бити у много партија и многа позиција и малена и сувише малена. Али, господо, ја ипак хоћу да укажем на једну велику разлику, на неправду која се чини основној просвети, која се чини ширим слојевима нашега народа који имају једину потребу и једину жељу, да се користе грађанском наше основне народне просвете.

А, то ће се, господо, најбоље видети када узмемо суму издатака која је предвиђена на основну наставу, средњу и високу наставу. За основну наставу предвиђено је 514 милиона, за средњу наставу 116 милиона, а за универзитетску наставу 67 милиона. Ја нећу, господо, да тврдим, нити твр-

дим да је сума предвиђена за средњу и високу просвету висока, далеко сам од тога, него хоћу да укажем на то да не постоји сразмера, обзиром на број становништва наше земље, не постоји сразмера између суме предвиђене за основну наставу и суме предвиђене за средњу и вишу наставу.

Код нас се, господо народни посланици, постављају многа питања о разноврсним равноправностима и запостављању једних према другима, постављају се та питања често пута сама од себе, а намећу се често пута и постављају и слична питања и умјетним и вештачким путевима и начинима. Али, господо, ни једно питање не поставља се тако са силином, са снагом само од себе, не поставља се тако природно, и не намеће се само од себе, као питање равноправности, као питање изједначења у условима и могућностима, за основну просвету у свима крајевима наше Отаџбине. Ово је основно и вапијуће питање неравноправности и запостављања појединих крајева, велико и крупно, али се оно може решавати и решити добром вољом позваних Министара, према финансиској могућности. Само треба имати осећаја, воље и разумевања, како за целину тако и за поједине делове те целине.

Кад говорим, господо народни посланици, о основној просвети и основној настави намеће се само по себи једно питање врло важно и најважније, које отежава решавање питања основне просвете, а то је, господо, питање подизања школских зграда. То је питање у читавом овом проблему основне наставе, централно питање и најактуелније питање. Иако нисам стручњак да могу да говорим о школским зградама са стручне, техничке стране ипак као посматралац, као очевидац и познавалац многих прилика и појединих крајева ја бих ставио једну скромну примедбу и изразио жељу, а сматрам да ће она бити оправдана. Она се састоји у томе, да се прописани типови планова школских зграда на селима, поједноставе и да се према природи и клими и поднебљу и другим околностима појединих крајева омогући подизање школских зграда од различитог материјала. Имаде, господо, крајева у којима би згодније, лакше и јефтиније било подићи једну дрвену зграду за школу; у другим крајевима је згодније и лакше подићи је од камена а на другом месту од цигле и т. д. Зашто, господо, не омогућити да се у овим крајевима подижу школске зграде од материјала какав је у тим крајевима јефтинији и подеснији за подизање зграда. Даље, по овим одређеним и прописаним типовима планова основних школа предвиђено је у основним школама и на селима подизање бање, подизање канцеларија учитељских и још неких просторија, које су истина потребне, али које нису неопходно потребне. На многим местима, где је потребно да се подигну школске зграде, и народ се одлучио да то учини, напуштено је предвиђено грађење само зато што је предвиђена сума за зграде и подизање зграда по прописаним плановима висока и превисока и у велико премаша њихове економске снаге, па они не смеју да се усуде на велике издатке. Зато би била неопходна потреба што пре и што хитније и специјално за ове крајеве у босанском делу Дринске бановине, где је велика оскудица основних школа, ове типове планова за подизање основних школа поједноставити једном хитнијом наредбом и одредбом Министарства просвете.

Господо народни посланици, ми јуче чусмо од г. Министра просвете у његовом експозеу, према бројном стању школа и одељења основних школа, које имамо а према броју деце, која би била способна за похађање основних школа, да би нам већ сада требало да имамо 4.300 зграда или одељења, ако сам добро разумео Господина Министра. (*Министар просвете Добривоје Стошовић*: 3.400!) Врло добро, да би требало 3.400 нових школских зграда. Ако погледамо суму, која је предвиђена као помоћ за подизање школских зграда народних школа у сиромашним крајевима, а која је предвиђена у цифри 3.000.000 динара, па ако узмемо да је за подизање једне школе потребно најмање 100.000 динара, онда значи, да би се из кредита предвиђеног овогодишњим буџетом могло подићи 30 школа. Дакле само 30 школа за једну годину, а да се подигне 3.000 школа, нама би требало 100 година, па да имамо приближно задовољавајући број школских зграда за основну наставу.

Зато, господо, ја сматрам да је г. Министар требао да зна и да познаје прилике ових крајева, који немају основних школа, и требао је и дужан је био да нађе могућности, да се овај кредит од 3.000.000 повиси барем на 20—30.000.000 годишње па би за један много краћи период, може бити од 5—10 година дана, било омогућено изграђивање школа у крајевима где их нема, а не да ово одгађамо и да стварамо један програм који се може да оствари истом у 100 година.

Господо народни посланици, иако је овде говорено и од стране учитеља и од стране неке господе професора наших посланичких другова свакако више стручно и више зналачки, него што бих ја о томе могао говорити, али ипак и као отац и као свештеник и као јавни радник сматрам за своју дужност, да са овога места укажем на једну велику и крупну нашу просветну и националну и државну потребу, а то је, господо, да укажем на потребу и на питање унифицирања наших уџбеника за основне и средње школе.

Претседник Стеван Ђирић: Господине говорнице, обраћам Вам пажњу по дужности, да имате свега још 5 минута да говорите. Према томе расподелите своју мисао.

Милан Петковић (наставља): Хвала г. Претседнику на опомени. Ја сам такве среће увек, — шта ћете?

Господо, поред тога што би унифицирани уџбеници свих основних школа и свих средњих школа послужили нашем национално духовном стапању и претапању и амалгамисању, унифицирање би омогућило, да ти уџбеници постану јединији и тим пре кад би држава узела у своје руке штампање и израду тих књига и уџбеника.

Господо народни посланици, изгледа онако површном посматрачу ситна ствар, ако се каже, да су књиге за ђака III разреда основне школе, или за ђака IV разреда основне школе скупе, јер стају 60 до 80 динара. На то се обично каже: па то није велика сума. Господо, не треба губити из вида ни за један час да један велики проценат наше сељачке деце немају ни одеће ни обуће, а често пута ни сув залагај хлеба немају, а немоли да би им родитељи могли плаћати још овакво скупе књиге. А још тим више ако их је Бог благословио да имају повише деце, која им се у исто време су-

стижу у школи. Често пута један родитељ има по троје деце у школи и за њихове књиге има да плати преко 200 дин., а читав његов порез износи 50 динара. Овоме питању треба и са стране националне и са стране економске поклоници озбиљну пажњу, како оно и заслужује. Ради краткоће времена, пошто сам и од г. Претседника опоменут да завршим, ја ћу да завршим, јер морам да завршим, само хоћу да учиним још једну напомену. Хоћу да са овога места укажем на партизанство које се спроводи у Министарству просвете од доласка на чело тога Министарства садашњег Министра г. Добривоје Стошовића. Ја г. Министру Стошовићу признајем да он лично има добрих страна, да је у многим стварима одлучан, али је у многим стварима и толико партизански одлучан, да то служи само на штету наше народне просвете. (Одобравање на левици. — *Милан Лазаревић*: Није истина да је партизан!) Г. Министар просвете неће да води никакве обзире ако су у питању премештаји учитеља, која постављају партијски кортеши Југословенске радикалне заједнице једним вама познатим путем на једно познато место, а са тога познатог места иде у Министарство просвете (Одобравање на левици). Господо народни посланици у мом изборном срезу у коме има свега 8 школа са девет одељења, у томе срезу г. Министар просвете нашао је за потребно да премести четворицу учитеља, дакле од свега осам учитеља премешта четворицу. А знате, господо, када? По свршеним општинским изборима, кад су кортеши Југословенске радикалне заједнице на свој начин доставили њему да су ти и ти учитељи били противни листама Југословенске радикалне заједнице или чак и за то, да нису били довољно активни за те листе. И зато су људи премештени. (*Милан Лазаревић*: Није истина!) То је тачно, пријатељу.

Претседник Стеван Ђирић: Господине Лазаревићу, молим Вас да не упадате у реч г. говорнику, а г. говорника молим да заврши свој говор.

Милан Петковић (наставља): Има случајева, господо, да су баш из ових чисто партизанских разлога људи премештани, а да ли је г. Министар добро обавештен и да ли је добро проверио оправданост сваког тражења премештаја и сваки премештај, ја то не знам. Али ако није, он је зато крив што то није учинио, јер је он дужан да провери свако тражење о сваком премештају, а нарочито кад се то тражење упућује у току изборне кампање и по свршеним изборима. Јер у мом изборном срезу са једне школе премештен је један учитељ без икаквог разлога, без икакве и државне и националне и просветне потребе. Премештен је, кажем баш без икаквог разлога, а само зато што није био по ђуди оним партијским моћним и силним главешинама у Срезу власничком. Тај учитељ је премештен, а жена му је остала у том месту као сестра помоћница у здравственој станици. Овде је учињена једна велика пакост без икаквог разлога једном истинском и честитом просветном раднику, који се до сада никада није огрешио ни о своје дужности у школи ни о своје дужности као просветни радник ван школе, ни о своје дужности у друштву. У свим приликама он је био човек сасвим исправан. Зато ја молим г. Министра просвете и тражим од њега у име правде, у интересу наше народне просвете, у интересу нашег учитељског staleжа, да провери разлоге и потребе које су му

сервиране кад је од њега тражен тај премештај, па ће се уверити да је ово тачно што сам ја говорио (Одобравање на левици).

Завршавајући свој говор, а из ових разлога које сам изнео, ја не могу бити нити сам задовољан са радом г. Министра просвете и његовог Министарства, па ћу зато и у појединостима да гласам против буџета овог Министарства. (Одобравање на левици).

Претседник Стеван Ђирић: Реч има народни посланик г. др. Мирко Косић у име групе Народног радног клуба.

Др. Мирко Косић: Господо народни посланици, Народна скупштина је јуче са оном пажњом саслушала експозе г. Министра просвете о нашој просветној политици, коју захтева тај ресор, ресор који има првенствено задатак да подигне културно народ Краљевине Југославије, и да допринесе оном духовном стапању, које је неопходно потребно ако ћемо да у будућности постигнемо ону јединственост схватања, ону јединственост погледа на наше циљеве политичке, на наше културне циљеве, која јединственост је потребна да бисмо могли говорити да имамо дефинитивно национално јединство, да имамо дефинитивно духовно консолидовану отаџбину Југославију. То је тај ресор, који, поред Министарства војног, врши народно просвећивање у најширем значењу речи. Ја намерно и свесно кажем „поред Министарства војног” због тога, јер, као што је вама свима добро познато, основна школа не чини човека још коначно писменим и просвећеним. Колико их је прошло кроз основне школе па су касније у животу престали бити писмени, били су полуписмени, или чак неки и неписмени. Зато је потребно да се та настава и то њихово просвећивање обнови и допуни. Та обнова може да се врши у продужним школама, код које је најлакше за сада немамо. То обнављање може да се врши код мушког дела становништва и у касарнама за време војне дужности.

А то обнављање и допуна народне просвећености може да врши данас, а надам се вршиће у будуће још више, и она основна организација нашег економског живота која се назива задруга. Али темељна, полазна тачка је у ресору Министарства просвете.

Програмски део излагања г. Министра углавном задовољава, т. ј. ја сам бар са своје стране могао констатовати да у том ресору, нарочито у одељењу основне школске наставе, постоје јасно изражени погледи на потребе наше основне школске наставе, на потребе нашег народног просвећивања. Којим темпом, којом интензивношћу ће се моћи тај програмски део извршити то свакако зависи од онога који ће то да извршује а зависи и од материјалних сретстава која се посвећују том задатку. И у вези с тиме држим да смо саслушали сви да би требало више сретстава обезбедити Министарству просвете за интензивније развијање народног просвећивања.

У погледу средњошколске наставе код нас је стање много компликованије, у толико што смо ми непосредно после рата силом околности почели да развијамо скоро јединствен тип средњих школа који није био изражен промишљено него је претстављао смесу разних елемената гимназије и реалке, док се није увидело да та такозвана гимназија, која је била далско од предратне гимназије, не одговара стварним потребама наше

средњошколске образованости, односно припремама за више школе и издвојио се тип грађанске школе који се сада развија и који је из извесне потребе згоднији, много ближи дневним животним потребама оних слојева друштва, који не мисле да стекну више образовање на високим школама или на универзитету. Тако тек сада почиње диференцирање појединих типова средње наставе, и ја сам уверен, да ће у догледном времену Министарство просвете стајати пред задатком, да изврши ревизију програма у гимназији, баш са обзиром на то, да је издвајање тога елемента и упућивање у грађанске школе важно и за основну школу и за гимназију.

Ја бих имао једну општу напомену, констатацију, коју држим да сте сви ви учинили посматрајући било своју децу, било у својој родбини: да се релативно мање ради данас у школама него што се радило некада, да су ферије много веће и чешће, не само да су дужи одмори него да се и ти одмори онда на вештачки начин продужују, (школе се крече и оправљају не за време великих ферија него врло често онда кад треба да почне настава, или дође зима није се побринуло за огрев и настаје прекид наставе). Раније се завршава школска година него пре, и кад се погледа укупан резултат, не може бити у тој мери задовољавајући, колико је раније био, т. ј. деца у школи у ствари добијају мање знања него што су наше генерације и генерације пре нас добијале. То је и у духу времена, уопште рад, интензиван рад није више идеал и није више такорећи паметно вршење и испуњавање животне дужности. Данас је постало „паметно” тражити што више дистракција, тражити што више задовољства, а не велики рад, велике напоре и велике дужности, па се то, разуме се, одржава у веома јакој мери и у самом функционисању званичне школе.

Господин Министар се је са разлогом дотакао великог утицаја који врши породица и друштво, да не кажем и улица, на формирање подмлатка. И то не само у моменту у коме се налазимо, несумњиво, не само ми него и други народи, у једном процесу који се назива „криза породичног живота” — растварање старе заједнице и његово напуштање или бар тражење новог смисла у тим оквирима. За нас је у толико тежи тај процес, што смо ми до недавно, а изванредно део нашег народа и данас, били у патријархалном и задружном поретку, па сад намах правимо тај велики скок у поредок индивидуалне породице, која је већ захваћена и сама као таква кризом растварања. . . . У томе је један од најтежих услова за развијање наше не само народне просвете него и културно-националне будућности, што морамо да извршимо у једном релативно кратком времену, како није ни једна друга нација имала да изврши, уз огромне напоре да се тако рећи прескоче векови. Разумљиво је, да смо тако добили ситуацију коју и карикатуриста уме да искористи, да још наше масе нису просвећене а ми међутим, дижемо огромне институције за нашу највишу наставу и за највише културне потребе. Господо, разумљиво је да треба да подижемо и нашу највишу уметничку наставу, јер треба да корачамо са временом и треба да се репрезентујемо као културна земља, а са друге стране још смо ми у огромном застоју, у огромном застоју са просвећивањем нашег народа, али баш зато што смо под тако тешким условима развијали нашу националну

културу потребно је да се учине сви напори, да се искористе све могућности и све што боље и потпуније. И ја, господо, мислим, да Министарству просвете морам да упутим један апел, а то је да код својих реформаторских радњи које предстоје (ми имамо са две буџетске ставке, да створимо институцију, стручне предметне инспекторе), да би се дошло до стручније наставе у средњим школама и да би се дошло до строжије контроле и до једнообразности наставе у целој земљи, те да се поједини предмети одиста обрађују у смислу издатих методских упутстава. То је неопходно потребна установа, али ја држим да држава треба и ту, а и друге све могућности, да искористи у подизању духовног нивоа нашега школства. Свуда треба инсистирати и стајати на становишту да се да максимум оног што треба да да програм и има да се захтева максимум од подмлатка од онога што је предвиђено и прописано у томе погледу. Господо, треба бити немилосрдан. Ми не смемо трошити новац на установе и људе који не дају пун ефекат онога, што је предвиђено, као њихова службена дужност. Господо, ако се то буде вршило, онда ће се умањити и могућност за оне појаве, на које се жале поједина господа народни посланици, а то је, да су поједини просветитељи народни били одвећ ангажовани у политици, а требали су да се посвете школи. Међутим, према њиховом опредељењу, они су награђивани или бивали прогањани, према томе у каквом су се политичком правцу определили. Стога ми морамо да захтевамо да се стави у дужност свима просветитељима и основних и средњих школа, да имају да раде на просвећивању и подизању просветног нивоа, што важи и за нашу највишу наставу.

Ја сам, господо, имао прилике у крилу Финансијског одбора да се подуже позабавим са приликама или боље речено неприликама на нашем универзитету. Ја немам намеру то детаљно да поновим, али ћу укратко изнети и о томе своје мишљење.

Али ја ћу још нешто да надовежем на оно што сам тамо изложио. Ви сте од појединих предговорника могли чути како заступају или саопштавају жалбе појединих универзитета; те нема ову катедру, те нема ону катедру, те нема овај институт итд. То све може да буде оправдано али није неминувано оправдано. Наиме, треба да се пође од основног организационога питања наше високе наставе, па да се онда разумеју те појаве, откуда то да постоје толики захтеви који могу бити оправдани али могу бити и неоправдани. Треба имати на уму, господо, да ми немамо на нашим универзитетима систем ограничавања катедри или систематизацију наставничких места, него је то изведено само кроз буџет, тј. само оно што се буџетом предвиђа може да се креира. Према томе ми немамо једно релативно дуготрајно или стално дуготрајно ограничавање катедри или наставничких места тј. немамо изведену систематизацију катедри па да се каже: постоји ова и ова катедра и на ту катедру могу доћи рецимо један редован или један ванредан професор, један доцент итд. Услед тога долази до те појаве да сваке буџетске године сви факултети, све групе предмета, појављују се са својим захтевима и на пример кажу: дајте нам једно ново место редовног професора, једно ново место ванредног професора, једну катедру за тај и тај предмет итд. А када тачно прегледате ствар ви

ћете видети да се често пута понављају ти захтеви иако им је једанпут било удовољено. Ево вам, господо, за то један пример. У буџету за 1935/36 годину захтевало је Министарство просвете оснивање четири наставничка места за аеронаутику на машинском отсеку Техничког факултета, захтевало се да се оснује група предмета која је потребна да се спремају инжењери за изградњу авиона. Тај је захтев дошао од ваздухопловне команде или је бар потпомогнут са њене стране. И Народна скупштина је одобрила четири наставничка места и два асистента за те предмете. Па мислите ли, господо, да је тај кредит употребљен у ту сврху? Не, јер ми и ове године видимо да се понавља тај исти захтев. Тај кредит није употребљен у ту сврху, него кад је тај кредит Народна скупштина одобрила и Министарство просвете га створило универзитету онда су сасвим друге групе, тако да кажем, позобале те кредите и употребиле га за друге сврхе, за своје кандидате! Они рекоше: ми смо већ неколико наставника изабрали за своје катедре и сада треба да се покријемо овим кредитом. И тако долази до тога да ћемо ми у буџету за 1937/38 годину понова одобрити кредит за ту и ту сврху за коју је већ био одобрен и отворен, наравно с тим да ће, уверен сам, г. Министар просвете припазити да се тај кредит не употреби ни на коју другу сврху него на коју је намењен.

Те могућности, те злоупотребе, господо, долазе отуда што, као што рекох, не постоји систематизација, јер када би постојала систематизација онда се не би овако радило и водила персонална политика, али не по групама предмета, него по групама људи како се данас ради, што у ствари значи клике, него би се доиста поступало према стварним потребама. Може ми се казати: потребе се мењају, појављују се нове дисциплине! Али зато треба да постоји просветни савет који ће проценити те нове захтеве, да ли постоји потреба за оснивањем једне или више нових катедара. Али у сваком случају треба предвидети основне предмете и ограничити њихов број, да се не би догодило као, на пример, на једном правном факултету, да имамо три професора за Историју словенских права, а пошто они ништа друго не знају него само тај предмет, то они предају сваки по 6 сати тако да имамо 18 сати само за тај један предмет. . . . А када би постојала систематизација предмета онда би један предавао Словенско право, и можда и енциклопедију права, или који други предмет, тако, да дотични професор не би морао да предаје ни шест часова само један предмет а још мање три професора, него је довољан један професор за бар један предмет.

Има и таквих случајева, господо, да нешто што није предвиђено у наставном програму, то се предаје само зато што дотични професор само то зна, друго не зна. Имате на пример овакав један случај. У програму Правног факултета универзитета у Београду била је предвиђена Социологија и Статистика. Попуни се катедра са једним лицем које не зна ни Социологију ни Статистику и он је предавао Економску историју иако Економска историја као наставни предмет није предвиђена у програму Правног факултета. Дакле тај кредит је био употребљен а за постављање некога кога се хтело пошто постоји поставити, без обзира на то што његов предмет није предвиђен у наставном програму.

Ја ово износим, господо, ради илустрације да видите о чему се ради. Реч је о томе да је само буџетом ограничена могућност попуњавања катедри и постављање наставника. Мора бити утврђенога програма рада и ограничити контингент т.ј. да се утврди значај и потреба једнога предмета па тек онда да се попуни катедра, а не да се имају готови кандидати па тек онда да се попуњавају и деле катедре само да би се извршило то често чисто персоналним разлозима диктовано попуњавање. До кога степен се развила таква „политика“ на универзитетима изнећу вам један случај који изгледа као анегдота. Постојао је један кандидат за један предмет на Пољопривредном факултету и требао је да он буде доведен, али он није доведен. А када се закулисно информисао због чега, — јер се мора закулисно о тим стварима сазнавати, — речено му је да није изабран за то што није узео ћерку онога редовнога професора који је одвојио тај предмет за свога зета. И не може се дати никоме другоме. „На срећу“ његова прва му је жена умрла и он се накнадно оженио са ћерком тога професора, и онда је тек попуњена та катедра, која је била предвиђена програмом.

Ето, господо, ту је тежиште читаве ситуације код нас на универзитетима што се не полази објективно од потреба наставе, него се полази од схватања и расположења по личном интересу, а то је наступило од дана од када се је нагло проширио универзитетски живот. Ми смо повећањем државе оснивали нове универзитете, оснивали нове факултете и тако се створила од једанпут једна врста више наставе које раније није било; раније је постојала једна хомогена установа, а тада су се створиле гломазне установе и створиле се групе људи које један другог не познају, тако да на пример они професори са филозофског факултета називају оне са Техничког факултета „дунђерима“ итд. Они су дакле тако различног менталитета да се стварно не разумеју, и једини контакт међу њима то је контакт личних комбинација.

Дошло је до формирања група, или како се каже клика и кад тако једна гломазна установа од стотину људи врло различитог менталитета треба да одлучује о потребама сваког факултета, онда они не могу то по стручном објективном критеријуму да поступају, него по симпатијама и антипатијама решавају та питања. То је та гломазност у којој лежи чвор целе ситуације и ту је једино могуће тражити правилно решење.

Колико је мени познато г. др. Станковић, кад је био Министар просвете, он је имао намеру да изврши реформу универзитета на тој основи, да ту тражи решење где је и заиста корен целог зла. Он је хтео да одвоји оне факултете, који не спадају у ту духовну заједницу универзитета, да одвоји оне факултете који заступају и примењују техничку науку. У првом реду хтео је да издвоји технички факултет и да га осамостали или као високу техничку школу или као технички универзитет (јер су ту људи осетљиви, њему се може придодати и пољопривредни шумарски факултет, јер је њему близак). Ветеринарски факултет који је сада основан, има карактер стручне високе школе, али код нас преовлађује то да треба све да иде у оквиру универзитета, што долази због чисто психолошке сујете, други је интерес фондова, који су универзитетски фондови.

Међутим, господо, тај систем не постоји нигде сем у Америци, где универзитет нема аутономију, али у своме оквиру има свих стручних високих школа (па и „факултет за домаћинство или газдинство“). Тај универзитет нема ту аутономију, постоји само заједничка администрација и заједнички надзор који се врши преко једног одбора по жељи дародаваца, који су дали паре, пошто су тамо универзитети највише задужбински, један мали одбор који рукује са тим фондовима. Али овде код нас ми имамо такву аутономију универзитета, каква не постоји нигде на свету, и каква није ни постојала, то смело тврдим. И у Немачкој пре Хитлера аутономија универзитета састојала се у томе што је факултет бирао три кандидата за једну катедру, које Министар просвете има право да постави или да не постави, дакле релативну, аутономију факултета за бирање и предлагање кандидата. Али код нас Универзитет бира кандидата, који пролази кроз пленум, у коме не могу сви имати разумевања за те потребе, и онда он као једино могућ предлаже се Министру просвете. Било је случајева да Министар просвете одбије да постави тако предложеног кандидата. Онда се казало: „Добро, ми ћемо да се носимо са Министром просвете и видећемо ко ће дуже да издржи!“ И пошто Министри просвете одлазе, а они остају, то су они дуже издржали и увек прошли са својим кандидатом. То се зове борба за аутономију универзитета. Она је имала свој смисао у борби према цркви у средњем веку, а код нас је заведена аутономија у једном времену партизанско-политичке борбе, да би се сачувао универзитет споља од партизанских утицаја, и та аутономија, у основи може да буде добра, али она се код нас после рата изопачила и извргла тако, да више није добра.

Она захтева једну темељиту реформу, која мора ићи у два правца. Прво да се обезбеди објективност одабирања људи према стручним квалификацијама за наставничке дужности, друго да постоји некаква контрола над радом и вршењем дужности те велике школе, то јест часови, који су предвиђени имају и да се одрже. И треће, да се створи једна атмосфера духовности, јер су то, господо, јер су то центри духовног живота једне нације, и онда кад Универзитет изгуби контакт са духовношћу, они не могу ни да врше као што треба своју високу функцију. Ја сам, господо, говорио о „течевинској активности“ која се код нас на универзитету појављује. Али, господо, морам одмах додати да је то једна општа тенденција. Видите, на Техничком факултету техничари су више мање и практични инжињери. Они се баве у најотменијем случају стручним експертизама, а у мање отменом случају су намештеници појединих предузећа, или су на положају, одакле могу да дочекају као иза бусије поједина приватна предузећа, па ће ова или морати усвојити њихово гледиште (рецимо колико треба да буде дебео армирани бетон) или ће им се иначе покварити посао. То су, господо, мање отмени случајеви. Па и код медицинара је случај, што у осталом и треба да буде, да имају своју праксу, али свуда у свету није тај случај да они имају отмене апартмане на клиникама. Па, господо, онда долазе и професори права и кажу: па кад можете ви, онда можемо и ми. Онда ће они бити и судије обраничких судова, или ће давати своја експертна мишљења али с друге стране и „адвокатисати“. Те се појаве показују и код фило-

зофа. Они не могу да имају некаква предузећа и установе као и други, и остало им је да оснивају издавачка предузећа или да навале на фондове итд. и да ту буду активни. Ја кад то говорим, господо, имам у виду увек оно што се појављује као претежно, а изузетака има увек, и то часних изузетака, којима није лако да се снађу међу онима који су друкчији. Има изузетака и то их има знатан број. О томе нема сумње. Али та „течевинска активност“ је толико продрла у наш живот после рата и у Универзитете, да је и код универзитетских установа та активност почела да обележава. Ја сам у Финансијском одбору казао да се често оснивају семинари не зато што су потребни, него зато што шеф семинара рецимо има један додатак од 500 динара месечно, и онда ако се једном факултету одобри 3.000 динара, каже се: шест пут по 500 динара месечно, то износи толико и зато онда треба да се оснује шест семинара. Не каже се: ми имамо да радимо то и то и због тога треба да се почне семинар, него се прво почиње од одобренога кредита. Сем тога, господо, ти су семинари често пута и фиктивни.

Постоје ормани са библиотеком тога и тога семинара, али он не функционише. Ми смо, господо, дошли до тога да имамо на београдском универзитету положај прокретора, са законом предвиђеним правима и дужностима, али у Уредби немамо предвиђених додатака за њега, и онда, пошто се додатак не предвиђа у буџету, он се установљава и исплаћује из некаквог универзитетскога фонда, који су добри људи установили за — „научне сврхе.“

Дакле тај течевински менталитет обухвата и прожима и саму високу наставу, и он би требао да оданде буде уклоњен дефинитивно. Зашто? Зато пре свега што огромна маса наших слушалаца јесу пролети, бедни пролети, који немају месечно ни 800 динара, ти виде како се и у самом светилишту науке и духовности стварају приходи, као нормални и неопходно потребни, између 10.000 до 20.000 динара, а негде и много преко тога а негде и нешто мање. Виде како професори сматрају да као минимум егзистенције морају имати бар 10.000 динара. (Ђуро Чејовић: Онда није чудо зашто су моји Црногорци опозиционарци).

Тако долази пролет, који је дошао да учи, у додир са науком, револтира се противу таквога схватања духовнога рада и највишега позива наставника универзитета. Револтира се тако да комунизам и биљшевизам не продиру само кроз литературу путем петпарачке большевичке пропаганде, не продиру само кроз стакло Росулековог излога пред којим стоји гладан студент коме крче црева, већ комунизам продира и на тај начин кроз универзитет, што је студент-пролет дошао на универзитет на час, а професор у опште није дошао, па му се каже да је професор отишао у комисију, а ако је професор дошао онда је гледао да што пре сврши са часом на двоје на троје. Продира и на тај начин, што кад су студенти болесни; па не добију довољно средстава да се лече, а доцније чују да иако није било пара за њихово лечење, после има пара да се дају лепе награде професорима и да се они награђују великим дневницама и то из фондова које су добри људи оставили своје народу за друге племенитије циљеве.

Та атмосфера материјализма која доминира, та изазива револт и непоштовање, отказивање ре-

спекта претставницима науке, претставницима највише државне просвете, коју претставља универзитет. То су стања и прилике које се неминовно морају мењати. То се може мењати само на тај начин, ако се уклоне они општи услови који су створили то стање. То стање ствара прво гломазност наше читаве високо школске наставе у коју су ушли елементи, који имају само општи људски контакт са науком, а то су они материјални моменти. Стручне и духовне заједнице између на пр. техничара и правника нема. Та висока техничка настава на техничком факултету претворила је се у ствари у засебан универзитет.

Посебно је питање да ли су Југославији потребна три Техничка факултета или тачније три техничка универзитета. У кратком времену ви ћете имати толики број свршених техничара код нас, које нећемо моћи запослити, чак ни онда ако би смо успели да уклонимо већину странаца, који сада заузимају места у нашој индустрији и нашем рударству. Чак и онда имаћемо их знатно више него што ћемо моћи да их запослимо. Јер за Југославију и за њену привредну структуру, три техничке школе, три техничка факултета то је премного. Имамо и других таквих школа, које су у сувишном броју, и које ће у кратком времену избацивати знатан број интелектуалних пролета. Постоји једна специјална жалба из Љубљане да немају пуни медецински факултет, они имају медицински полу-факултет. Тамо се учи само пола студија а после тога времена морају да иду на друге факултете. То је разумљиво са њиховог гледишта. Лакше је седети у Љубљани и тако рећи код куће свршити факултет, али да ли Југославији треба три медецинска факултета то је питање које треба да се реши, пре него што се решава по овом покрајинском или народном захтеву. (Др. Фран Шемров: То није тачно!) Тачно је. То је захтев који се стално понавља. Студенти са Љубљанског медецинског факултета одлазе већином да доврше своје студије у Грац, у Беч, Инсбрук, Праг, али не долазе ни у Загреб ни у Београд.

У толико хоћу да вам изађем у сусрет. Јесте, има своју незгоду, али та ситуација може да има друго рационално решење, а то је, да одмах почну да свршавају медицину у Загребу или Београду.

Ја нисам говорио да ли Словенци треба да долазе на завршетак медецинских студија у Загреб или Београд. Ја само питам да ли у целој Југославији треба три Техничка факултета и три Медецинска факултета? То је оно што ја питам. (Др. Војислав Јанић: Не треба, то је јасна ствар!) Али, према данашњем стању ствари, ви не можете ни малим прстом дирнути у тај проблем. Зашто? Зато што постоји прво потпуна аутономија универзитета и друго, што се политичке снаге ангажују за постојеће стање. Према томе како да се приступи томе решењу? Ко би хтео да врши реформу на универзитетима тај ће наићи на такве препреке, бар закулисне, да ће се врло брзо бар предомислити и питање не сматрати тако хитним.

Ја вас питам ово, а нарочито господу која се сматрају да треба они да заступају све врлине шестојануарског режима.

Шестојануарски режим је укинуо Устав. Он је укинуо судијску сталност, само није дирао у универзитет. Да ли зато што тамо нема ништа да се реформира? Не! Има тамо много што шта да се реформира. Али, мислило се, боље је оставити

универзитете на миру. Тако се мислило. Међутим, баш иза оградe тога аутономног универзитета формирале су се оне снаге, које су прво и најжучније нападале сам шестојануарски режим, баш иза заклона те универзитетске аутономије.

Јер, немојте да се заваравате, један велики део политичких манифестација, демонстрација, и штрајкова омладине је наилазио, бар на веома благонаклоно секундирање од многих елемената из самог наставничког тела. Неки зато што им је то било симпатично из политичких разлога а неки зато, — ја ћу овде јасно да кажем, — знам колико има и њих, само зато, бар тако су ми сами рекли, што ће имати још веће ферије и још већи одмор ако на универзитету место реда влада штрајк и немир.

То је један комплекс питања који је од веома далекосежних последица, а који нажалост не може отворено ни да се постави.

Од мога говора који сам одржао у Финансијском одбору ја сам срео неколико десетина професора универзитета и сви су ми они, у четири ока, давали за право.

Неки су ми чак нудили и нов материјал, доносили су ми материјал, а неки су ми нудили материјал делимично колегијално - трачарског карактера. Али, када их је било више, тројица или четворица, у разговору после мог говора у Финансијском одбору, онда нису одобравали.

Ја заиста морам да се жалим на шестојануарски режим у томе погледу. Данас није више атмосфера да можемо приступити реформама на универзитету. Јер; ако и пристане Београд, Загреб, а можда и Љубљана, иако је г. Коросец на влади, казаће: То је удар централизма из Београда на наше духовне традиције, то не дамо!

Онда се могло. Шести јануар је био примљен са једним великим кредитом. Авизирао му се бар велики кредит. Он је могао у првим моментима, док је уживао тај велики кредит, да приступи и томе питању. Данас када би се међутим приступило решавању објективно о потребама високих школа, данас би то могло одмах да се осети и схвати као ударац централистички према локалним „духовним“ ит.д. интересима.

Заиста, господо, то је оно што најтеже имамо да осећамо ту ситуацију на Универзитету, не што се нерационално троше паре, што се формирају катедре, или парцелирају науке — то је врло незгодно — али оно што је најтеже, то је оно, да су наши универзитети тврђаве против стварања јединственог националног духа.

По закону, Универзитети имају дужност, да буду највише установе за развијање југословенске националне културе. (Душан Иванчевић: Универзитети и Јереза!) Јереза, то је политичка партија, то је друга ствар.

Они имају по закону дужност, да буду највеће установе за развијање југословенске културе. Међутим данас смо дошли тако далеко, да су то највеће тврђаве ускогрудности и нетрпеливости између појединих наших народа у Југославији. Једни су искључиво „само-словенски“ оријентирани, други искључиво хрватски оријентисани, а трећи уско српски.

Није никакво чудо и изненађење, да је баш у крилу Београдског универзитета и поникао Клуб за српску културу и да се развија сепаратизам тамо, где га најмање сме бити, наиме у духовној

култури. Јер ми другим путем нећемо доћи до националног јединства, него путем јединствене националне духовне заједнице. (Одобравање и пљескање на левици и десници.)

Али потпуна аутономија њих штити и они могу да делују стриктно противно изричним наређењима закона, на који се они иначе увек позивају, где им се налаже, да буду највеће установе за развијање југословенске националне културе. Закон је њима добар пре свега зато, да потпуно самостално одлучују, како ће вршити оне основне задатке, које им тај закон и намеће. Значи они из закона узимају оно, користе се оним установама, које им конвенирају, а то је та потпуна аутономија, а оно што им не конвенира, то се онда игнорише. Баш захваљујући тој потпуној аутономији, могу да игноришу и да не испуњују те законске обавезе.

Ви сте читали данас у листовима, како је Румунија чак распустила универзитете — у ствари затворила — и систирала њихову аутономију, која је много слабија него наша, која је слична француској аутономији, читали сте, да ће се сада приступити отварању универзитета на основу новог закона, на основу нове уредбе.

То су та стања, која неминовно настају у тим великим установама после рата сред овако страховитог духовног превирања, које је обухватило цео свет, да се мора вршити извесна ревизија, да се види, да ли се та права, која смо једном телу дали, да ли се врше у сагласности са основним државним интересима, или се пак не врше. Уколико се не врше у сагласности са основним државним интересима, она морају бити ревидирана.

То не значи, да се мора Универзитету одузети свака самоуправа, али се морају предвидети гаранције, морају се предвидети каутеле за правилно функционисање. То се мора у сваком случају.

Ја сам током мога излагања учинио неколико мојих напомена, да треба прво имати објективно утврђено систематизовање катедара према предметима, који су потребни, и онда ће отпасти, да се на универзитетима праве фамилијарне клике, и да се стварају нове катедре, које нису биле потребне, а које су могле чекати 20 и више година. Онда све то отпада, и онда имамо објективно утврђен програм, и према томе се програму онда постављају наставници и унапређују. Јер није сваки предмет такав, да захтева редовног наставника. Ми имамо пуно предмета на универзитетима, за које би у другоме свету били само хонорарни наставници. Међутим, код нас, путем својих веза, они се претварају у редовне професоре. Па и на тај начин опет настаје стварање група и клика за отимачину кредита једног од другог, јер је само путем буџета ограничен број тих професора.

Једва чекају да неко умре, заклопи очи, и да се испразни једно место, а онда настане борба разних факултета око тога места, око тога кредита, — ја ћу употребити њихов израз — „горе него цигани смо се отимали око овога кредита“. Још није био, тако рећи, ни сахрањен човек чији је положај био, а они се „као цигани отимају“ за његово место. Шта више бирају се читаве депутације универзитета у Београду, да иду на ноге онима у Суботици и да их наговарају, да пристану да једно упражњено место и кредит препусте њима: То иде овамо, онамо, док се не добије обећање: идући пут први кредит који се упразни,

одмах ћете добити ви. То је неко фамилијарно расправљање ствари. Зашто? Зато што то није систематизовано, што то није законом или уредбом предвиђено: ово су предмети појединих факултета, ово су рангови уз те предмете и преко тога нема другог.

Претседник Стеван Ђирић: Господине говорнице, обраћам Вам пажњу по дужности, да имате још 10 минута на расположењу.

Др. Мирко Косић (наставља): Друго, не смеју наставници имати могућности да имају споредне награде осим за оне функције које су законом предвиђене. Ко има редовну катедру једног предмета, треба да води семинар установљен за ту катедру, али не за посебну награду. То је све у оквиру његове наставничке дужности. Јер, данас је у пракси да се стварају фиктивни семинари, или тамо где постоје семинари, раде доценти и асистенти који не добијају пет стотина динара награде него шеф семинара. Добро, каже се: нису добро награђени. Ако наставници нису довољно награђени, онда треба свима повисити награде и омогућити да не зависе од прижељкивања споредних додатака, да не зависе од тога. Ако један предмет захтева семинар, онда професори имају да држе семинаре и тада би отпало фиктивних института. Онда ће он заиста радити оно што по предмету и положају треба да раде, вршећи своју дужност.

Господо, ви сте недавно читали једну резолуцију високошколских наставника где су тражили да бар један редован професор са сваког факултета може да дође у прву групу, чак је речено да имају чин армијског генерала. И, онда су додали једну реченицу, коју ја морам њима, који су претставници науке, а то значи и истине, да спорим истинитост те реченице: „као што је то свуда у свету, да професори универзитета могу да дођу у највиши степен државне хијерархије”. То није истина. У Аустрији су долазили у 4 групу редовни професори. У 4, а не у 2 и 1. Господо, на крају крајева, зар није лепа та друга — прва група, то је чин дивизијског генерала према војној хијерархији. Онда се казало: „макар само по један са сваког факултета”. Чему то служи? То служи овоме: Ако само по један са сваког факултета може да дође у чин армијског генерала, онда тај редовни професор, тај дивизијски генерал, зависи и даље од већине своје колегије, да ли ће га она изабрати и предложити да дође у чин армијског генерала. Овако, људи су снисходљиви и послушни док су доценти, док су ванредни професори, па се онда ишчауре по неки, који је 10 година провео као ванредни професор, и када постане редован, онда се исправи, па се за њега каже: ала се у овоме преварисмо. (Један глас са деснице: Да ли су се у теби преварили?) У мени се нису преварили, ја сам увек ишао усправљен. И зато њима треба да и редован може да зависи од колегије, ако има само по један са сваког факултета, један који ће симболички изравнати науку са највишим степеном војне јерархије у чину армијског генерала.

Једном речју то је једно такво болесно стање данас, болесно стање у највишим нашим просветним установама, да оно захтева коренито лечење и корениту реформу. Ја се само бојим, господо, тога, да код нас због несталности политичке нема ни један министар просвете довољно могућности,

ако хоћете довољно разумевања, — не он да га нема, него разумевања код оних који треба у томе да га подржавају, да може једну такву реформу да изведе, и ако је она неопходно потребна у интересу читаве наше културне и моралне атмосфере и у интересу правилног функционисања тих наших највиших научно-наставних завода.

И ми нећемо на жалост, то је моја бојазан, имати могућности да такву једну реформу у догледно време доживимо а без ње се неће створити ни предуслови, ни претпоставке за оздрављење психичког стања, душевног и моралног стања у нашој академској омладини. Јер тек онда када се рашчисте те нездраве појаве у наставничком телу, онда може то наставничко тело да врши и правилну васпитну улогу не само наставничку него и васпитну према тој омладини, улогу која није лака. Јер, живот сам отежава тај задатак. Кад с једне стране улица служи као врло незгодан фактор за васпитање или за просвећивање тога подмлатка, а с друге стране тамо, где треба да нађе противотров, протусредство које делује у супротном правцу, тамо међутим виде скоро те исте појаве које их згражују на улици: појаве материјализма, несавесности, неосећања дужности према интересима државе и нације.

И ту је тежиште: да ли ћемо ми ићи за тим да ту ситуацију рашчистимо или пак не. Јер немојмо се варати! Могу најбољи програми, најбољи инспектори средњешколски да функционишу али наставник средње школе добива се на универзитету. Онда имамо још једну велику отежавајућу околност а то је да на филозофском факултету јача, чак превлађује женски елемент, који је просечно слабији него мушки. Има изузетака. Тај женски елемент онда обара и ниво наставника самих средњих школа и тако се онда крећемо у зачараном кругу. Бојати се слабог материјала који не може да да боље средњошколске наставнике. Ту треба да се на једном чвору пресеке тај опасан процес обарања нашег културног нивоа, а тај се може пресећи само реформисањем наставе високих школа, а то је универзитет.

Ја ћу на завршетку само да констатујем нешто, што држим да треба подвући а то је ово. Нисам у сагласности са г. инжињером Хорватом, чија сам излагања пажљиво слушао, да би требало, да би било у интересу и да би било могуће да се изврши подела функција, да се изведе нека врста поларизације између Београда и Загреба: Загреб седиште науке и уметности можда, а Београд средиште политичке власти. А тако не може. Ми имамо у ствари две велике сфере у нашој држави: западну, источну. О томе нема сумње. Једна и друга осећају и те колико потребу за највишим културним установама и не може се извршити та поларизација: тамо наука а овде рецимо политика. То не може. Него, оно што је потребно то је да ми чинимо крајње напоре да што боље дотирамо те наше највише установе али онда ако имамо гаранција да ће се те дотације употребити објективно за оно зашто су заиста потребне. А овако, стварати нове положаје и онда одједанпут, када је тај положај ту, треба му дати семинаре и институте па не знамо шта још. То повлачи у недоглед материјалне издатке који нису увек рационално одмерени. Дакле, у Београду и Загребу потребан је универзитет. Исто тако потребна је и висока техничка школа која може бити различите структуре (или

они извесна одељења, а ми извесна, рецимо у Љубљани рударство и електротехника, дакле према покрајинским потребама или потребама њиховог подручја). Али, поред те високошколске наставе потребно је да развијамо установе за највише вредности културне које нас пред страним светом репрезентују и које нас уздижу у нашој вери у саме себе, вери која је неопходно потребна, на степен истински културног народа а то су велики заводи за уметничку наставу и велике музеалне установе за чување, сређивање и приказивање тих вредности највише културе.

И зато ја са задовољством констатујем да кад је г. Министар просвете у свом буџету предвидео у Београду оснивање високе економске школе, што је заиста и неопходно потребно овде, у исто време предвидео је и оснивање двеју уметничких високих школа, које су исто тако потребне овдје средини. Београд није само политички центар. У осталом, у политици, господе, ту ми морамо да се једанпут сретнемо у једноме средишту. Које ће то средиште бити о томе решава историја, а не програмски говори са говорнице у Парламенту, то има да реши историја шта је центар политике, а ја држим, то питање изгледа да је решено.

Међутим духовних центара можемо да имамо више, ако су руковођени једним заједничким крајњим идеалом, а то је створити духовно јединство, да би имали једну национално цементирану Југославију. (Одобравање и плескање на десници и у центруму.)

Претседник Стеван Ђирић: Листа говорника за овај раздео исцрпена, па према томе прелазимо на гласање. Пре гласања дајем реч народном посланику г. Стевану Крафту о повреди Пословника.

Dr. Stevan Kraft: Ja sam, gospodo narodni poslanici, član ovoga Doma od 1923 god. pa na ovamo do današnjega dana. Ja danas dolazim prvi put u priliku da vam se sa ove govornice obratim po pitanju povrede Poslovnika i da vas zamolim da me pomognete po pitanju ne samo jednog formalnog prava, nego, gospodo, u jednom više nego prirodnom pravu, da bi se mogao služiti s tim pravom u interesu obaveštenja ovoga Doma, o jednoj nužnoj i potrebnoj stvari, sa kojom mora da se upoznate.

U kratko da vam razložim o čemu se radi: Ja sam bio predbilježen na listi govornika kao 19 govornik i bio sam iznenađen kada mi je saopšteno sinoć, da se taj budžet Ministarstva prosvete ima po svaku cenu da pretrese i završi tokom noći iako je bilo preko 30 govornika.

Pošto je to bilo posle sedam sati, već skoro osam, ja sam računao da kao 19 govornik, bez obzira na to da će se po koji govornik služiti pravom da u ime grupe govori po jedan sat da ću, ako svi govore samo pola sata, doći na red oko 5—6 sati izjutra. Ja sam ostao, saslušao neke govornike pa sam posle otišao, jer ne može se konačno tražiti da se sedi ovde 24 sata.

Ja sam ostao u vezi sa novinarskim klubom i zamolio jednoga gospodina, da me telefonski obavesti, ako bi pretres ovoga budžeta zbilja teкао preko pola noći, jer nisam mogao da verujem, da će se zaista taj budžet tokom noći isforsirati i da će se možda oko 4—5 sati izjutra glasati o tome budžetu. U tim predviđanjima nisam se prevario, jer pretres je prekinut tokom noći i nastavljen evo jutros. Oko

12 sati javlja mi taj mladi prijatelj novinar, da se pretres zaista nastavlja i posle 12 sati i ja brže bolje skoknem, pozovem telefonski auto i dolazim automobilom u Skupštinu.

U međuvremenu bio sam slučajno prozvan po g. potpredsedniku Čvrkiću, ali nije moglo da prođe više od 10 minuta i ja sam bio tu. U to vreme već je zauzeo predsedničko mesto g. potpredsednik Markić, i ja sam mu, gospodo, objasnio stvar i zamolio ga da me ne liši prava da govorim baš kod Ministarstva prosvete, koje je toliko za nas važno. Obzirom na to da se budžetska rasprava ne bi oteгла u beskonačnost ja nisam ni govorio u generalnoj debati i nisam se javljao ni u specijalnoj debati ni za jedan resor nego samo za resor Ministarstva prosvete, g. Markić uneo je ponova moje ime kao govornika i pitao me da li želim da govorim sada noću, ili danas izjutra. Ja sam mu odgovorio da ne bi imalo smisla da govorim pred praznim klupama već da mi se, ako je to ostvarljivo, pruži mogućnost da govorim sutra. Tada mi je g. potpredsednik Markić izjavio: da, obzirom na našu naročitu prosvetnoškolsku situaciju treba da govorim, i da ću da govorim sutra. „Ne znam da li ćete biti prvi govornik, ili ćete govoriti pre podne.“ I ja sam došao jutros tačno u 8 časova i čekaо dok se sedinca otvori. Posle čujem da je ostalo svega 6 govornika, ta lista govornika je pročitana i ja nisam bio na njoj i treba, da izgubim reč. Gospodo, ja ne mogu da pomislim da je Pretsedništvo sumnjalo u moje navode, ovde su uostalom svedoci, koji su i pred nama izjavili da je to tačno. Ja se obraćam i na Gospodina Pretsednika i na vas, i molim, u krajnjoj liniji da vi, gospodo kolege, rešite da li treba i da li mogu da govorim ili ne.

Претседник Стеван Ђирић: Господо народни посланици, пре него што смо почели ову дебату Претседништво је одржало седницу господе шефова група, и на тој седници, у споразуму са господом шефовима група утврђено је, да се господа говорници јављају преко Претседништва својих клубова за реч. То смо морали учинити у интересу дебате, да на време може бити предат буџет Сенату. Господа говорници приближно увек знају када долазе на ред, а Претседништво је лојално увек по два до три посланика унапред опомињало да могу сваког часа доћи на ред! (Dr. Stevan Kraft: То у мом случају није било!) У специјалном случају г. Крафта, који он наводи, ствар стоји овако: Г. потпредседник Маркић јуче је, председавајући, замолио сву господу говорнике да буду присутни, јер да сваког тренутка могу доћи на ред, у случају ако који од господе говорника одустане или не буде присутан. Када сам ја јутрос дошао да отворим нову седницу, ја сам добио званичну листу говорника у којој су као говорници означена она господа народни посланици, које сам ја у почетку ове седнице прочитао, и то прочитао их по реду како ће говорити. Истовремено ми је предата једна листа господе народних посланика који су изгубили право на реч, због тога што, у тренутку када су били прозвани, нису били присутни. Господо, ја сматрам да је овај споразум који смо ми учинили са господом шефовима група, центлмен агримен, кога се морамо држати и ми не можемо према једном члану већине више бити попустљивији него према члану мањине. Ја сматрам, господо, да са свога места

не могу предложити изузетак за већину, кад нисам предложио изузетак за мањину. Али, господо, у интересу је Народне скупштине да се једанпут утврђени и одређени колосек не мења, и да не зависи од појединих случајности када ће дебата да буде готова. Претседништву је знатно отежана дужност, ако ни само Претседништво не може предвидети којим се путем иде и како дебату треба водити.

Због тога, господо народни посланици, ми ћемо сада гласати буџет Министарства просвете. После тога даће свој експозе г. Министар унутрашњих послова. А после тога експозе, ово наглашавам господо, ја ћу прочитати листу од 10 говорника и то оним редом, којим имају право да говоре, за сада само листу од 10 говорника, и ко не буде присутан, тај ће изгубити право на реч. Мислим, господо, да није тешко слушати десеторицу говорника, нарочито кад дебата стоји на високом нивоу, а ја вас уверавам, који слушам све говорнике, да заиста дебата стоји на високом нивоу, па кад ја лично могу да непомично слушам, онда господу посланици, који имају времена да се одморе, могу да воде рачуна о томе, да не пропусти време. (Др. Стеван Крафт: Не могу се задовољити. Ово није био случај јуче, није било прочитано 10 говорника и ја нисам био десети или петнаести него деветнаести. Ја молим и питам: да ли се народни посланик може ослонити на речи и на обећања претседавајућег?).

Господо народни посланици, речи, које господин др. Крафт употребљава, нису лаке и ја морам одбранити свога колегу Потпретседника г. Маркића, јер се на његове речи можемо ослонити. Народни посланик г. др. Крафт изгубио је право на реч пре него што је г. Маркић претседавао. (Пљескање код већине). Не може накнадно претседавајући из пуке љубазности демантовати свога колегу, који је у ономе тренутку претседавао, кад је г. др. Крафт изгубио право на реч.

Господо народни посланици, пошто је листа говорника исцрпена то је претрес у појединостама предлога буџета расхода V Раздео — Министарство просвете, завршен. Прелазимо на гласање. Гласаће се по партијама седењем и устајањем. Господа народни посланици, који примају прочитане партије изволеће седети, а који не примају изволеће устати. Молим господина известиоца да изволи прочитати партију 200.

Известилац др. Часлав Никитовић прочита партију 200 V Раздео — Министарство просвете.

Претседник Стеван Ђирић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 200? (Гласови: Прима! — Не прима!) Она господу народни посланици који примају нека изволе седети, а који не примају нека изволе устати. (Већина седи). Већина седи, према томе објављујем, да је прочитана партија 200 већином гласова примљена. Изволи чути партију 201.

— За овим је Народна скупштина, гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији, у смислу члана 102 Устава и § 67 Закона о пословном реду у Народној скупштини већином гласова усвојила у појединостама све партије предлога буџета расхода V Раздео — Министарство просвете од партије 201 до 208 закључно. —

Претседник Стеван Ђирић: Изволите чути партију 209, са предложеним амандманом Краљевске владе.

Известилац др. Часлав Никитовић прочита партију 209 са предложеним амандманом Краљевске владе, који гласи:

V РАЗДЕО — МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ
ГЛАВА XXXVII — МИНИСТАРСТВО

Редовни расходи

Б. Материјални расходи

Парт. Поз.
209

Разне помоћи за целу Краљевину:

- 3 Помоћ за уметност и књижевност
У шестом реду одозго место речи: „престалим” треба да стоји реч: „престарелим”

Свега гл. XXXVII . . .

Претседник Стеван Ђирић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 209 са предложеним амандманом Краљевске владе. (Гласови: Прима! — Не прима!) Она господу народни посланици који примају, нека изволе седети, а који не примају нека изволе устати. (Већина седи) Већина седи, према томе објављујем, да је партија 209 са предложеним амандманом Краљевске владе већином гласова примљена. Изволите чути партију 210.

— За овим је Народна скупштина, гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији у смислу чл. 102 Устава и § 67 Закона о пословном реду у Народној скупштини већином гласова усвојила у појединостама све партије предлога буџета расхода V Раздео — Министарство просвете од партије 210 до партије 245 закључно. —

Претседник Стеван Ђирић: Изволите чути партију 246 са предложеним амандманом Краљевске владе.

Известилац др. Часлав Никитовић прочита партију 246 са предложеним амандманом Краљевске владе, који гласи:

ГЛАВА XLII — МУЗЕЈИ
Редовни расходи

А. Лични расходи

Парт. Поз.
246

Личне принадлежности:

- 1 Плате, периодске повишице итд.
VI) Народни музеј у Загребу
е) Минералошко-петрографски музеј Место: „Куестос VIII” ставити: „Куестос VII”
5 Додаци лични и породични
V) Музеј у Сплиту
Чиновника, лични смањити са — 11.400.—

Претседник Стеван Ђирић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 246 са предложеним амандманом Краљевске владе? (Гласови: Прима! — Не прима!) Она господу народни посланици који примају, нека изволе седети, а који не примају, нека изволе устати. (Већина седи.) Већина седи, према томе објављујем, да је партија 246 са предложеним амандманом Краљевске владе већином

гласова примљена. Изволите чути партију 247 са предложеним амандманом Краљевске владе.

Известилац др. Часлав Никитовић прочита партију 247 са предложеним амандманом Краљевске владе, који гласи:

Парт. Поз.
247

Награде контрактуралним чиновницима и дневничарима:

VI) Зоолошко одељење
Музеја у Скопљу:
Дневничар-служитељ
(нов) + 11.400.—

Претседник Стеван Ђирић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 247 са предложеним амандманом Краљевске владе? (Гласови: Прима! — Не прима!) Она господа народни посланици који примају, нека изволе седети, а који не примају, нека изволе устати. (Већина седи.) Већина седи, према томе објављујем, да је партија 247 са предложеним амандманом Краљевске владе већином гласова примљена. Изволите чути партију 248.

Известилац др. Часлав Никитовић прочита партију 248.

Претседник Стеван Ђирић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 248? (Гласови: Прима! — Не прима!) Она господа народни посланици који примају, нека изволе седети, а који не примају, нека изволе устати. (Већина седи.) Већина седи, према томе објављујем, да је партија 248 већином гласова примљена. Изволите чути партију 249 са предложеним амандманом Краљевске владе.

Известилац др. Часлав Никитовић прочита партију 249 са предложеним амандманом Краљевске владе, који гласи:

Б. Материјални расходи

Парт. Поз.
249

Управни трошкови и материјалне потребе:

- 3 Музеј српске земље
Субпоз. 5 „Кирија”,
смањити са — 2.000.—
- 5 Музеј у Скопљу
а) Историјско археолошко одељење
У субпоз. 19 место речи:
„истраживању” ставити реч: „Истраживање”.
- 12 Музеј за уметност и уметнички обрт
У 7 субпоз. место: „Изложке” ставити: „Изложбе”.

Претседник Стеван Ђирић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 249 са предложеним амандманом Краљевске владе? (Гласови: Прима! — Не прима!) Она господа народни посланици који примају, нека изволе седети, а који не примају, нека изволе устати. (Већина седи.) Већина седи, према томе објављујем, да је партија 249 са предложеним амандманом Краљевске владе већином гласова примљена. Изволите чути партију 250.

Известилац др. Часлав Никитовић прочита партију 250.

Претседник Стеван Ђирић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 250. (Гласови: Прима! Не прима!) Она господа народни посланици који примају, нека изволе седети, а који не примају, нека изволе устати. (Већина седи.) Већина седи, према томе објављујем, да је партија 250 већином

гласова примљена. Изволите чути партију 251 са предложеним амандманом Краљевске владе.

Известилац др. Часлав Никитовић прочита партију 251 са предложеним амандманом Краљевске владе, који гласи:

Парт. Поз.

Ванредни расходи

251

Археолошки музеј у Сплиту:

- 1 За продужење научне публикације итд. повећати са + 5.000.—
- 3 За састав историјско-уметничке топографије итд., смањити са — 5.000.—

Претседник Стеван Ђирић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 251 са предложеним амандманом Краљевске владе? (Гласови: Прима! — Не прима!) Она господа народни посланици који примају, нека изволе седети, а који не примају, нека изволе устати. (Већина седи.) Већина седи, према томе објављујем, да је партија 251 са предложеним амандманом Краљевске владе већином гласова примљена. Изволите чути партију 251 а са предложеним амандманом Краљевске владе.

Известилац др. Часлав Никитовић прочита партију 251 а са предложеним амандманом Краљевске владе, која гласи:

Парт. Поз.
251a

Кирија и трошкови око пресељења Етнографског музеја и музеја српске земље у Београду, повећати са + 2.000.—

Свега гл. XLII — —

Претседник Стеван Ђирић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 251a са предложеним амандманом Краљевске владе? (Гласови: Прима! — Не прима!) Она господа народни посланици који примају, нека изволе седети, а који не примају, нека изволе устати. (Већина седи.) Већина седи, према томе објављујем да је партија 251a са предложеним амандманом Краљевске владе већином гласова примљена. Изволите чути партију 252 са предложеним амандманом Краљевске владе.

Известилац др. Часлав Никитовић прочита партију 252 са предложеним амандманом Краљевске владе који гласи:

ГЛАВА XLIII — СПЕЦИЈАЛНИ НАУЧНИ ЗАВОДИ

Редовни расходи

А. Лични расходи

Парт. Поз.
252

Личне принадлежности:

- 1 Плате-периодске повишице итд.
- б) Чиновнички приправници
- IV) Сеизмолошки завод у Београду
Место: „3 приправника опсерватора итд.” треба да стоји: „2 чиновничка приправника опсерватора од VIII групе у I разреду скупине 37.497.—
- Приправник опсерватор од IX групе у I разреду скупине 15.207.—

Претседник Стеван Ђирић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 252 са предложеним амандманом Краљевске владе? (Гласови: Прима! — Не прима!) Она господа народни посланици који примају, нека изволе седети, а који не примају, нека изволе устати. (Већина седи.) Већина седи, према томе објављујем, да је партија 252 са предложеним амандманом већином гласова примљена. Изволите чути партију 253.

— За овим је Народна скупштина, гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији, у смислу члана 102 Устава и 67 Закона о пословном реду у Народној скупштини, већином гласова усвојила у појединостима све партије предлога буџета расхода V Раздео — Министарство просвете од партије 253 до партије 254 закључно. —

Претседник Стеван Ђирић: Изволите чути партију 255 са предложеним амандманом Краљевске владе.

Известилац др. Часлав Никитовић прочита партију 255 са предложеним амандманом Краљевске владе, који гласи:

Б. Материјални расходи

255

Управни трошкови:

- 1 Геолошки институт у Београду
- У 10 субпоз. у четвртом реду одозго место речи: „Стручном особљу” ставити: „Путни трошкови стручног особља”

Свега гл. XLIII . . .

Претседник Стеван Ђирић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 255 са предложеним амандманом Краљевске владе? (Гласови: Прима! — Не прима!) Она господа народни посланици који примају, нека изволе седети, а који не примају, нека изволе устати. (Већина седи.) Већина седи, према томе објављујем, да је партија 255 са предложеним амандманом Краљевске владе већином гласова примљена. Изволите чути партију 256.

— За овим је Народна скупштина, гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији, у смислу члана 102 Устава и § 67 Закона о пословном реду у Народној скупштини већином гласова усвојила у појединостима све партије предлога буџета расхода V Раздео — Министарство просвете од партије 256 до партије 262 закључно.

Претседник Стеван Ђирић: Изволите чути партију 262а са предложеним амандманом Краљевске владе.

Известилац др. Часлав Никитовић прочита партију 262а са предложеним амандманом Краљевске владе, који гласи:

ГЛАВА XLIIIа — УНИВЕРСИТЕТИ

Редовни расходи

А. Лични расходи

Парт. Поз.
262а

Личне принадлежности:

- 1 Плате-периодске повишице итд.
 - а) Чиновници
 - 1) Универзитет у Београду
 Унети на крају као ново: „Нова постављења”

Завод за пољопривредно газдовање пољопривредно-шумарског факултета

7 пристава агронома: 1-V, 1-VII и 5-VIII + 111.720.—

Пољопривредни пристав VIII + 13.560.—

(Ови кредити су уступљени од стране Мин. пољопривреде)

Технички факултет
За катедру аеронаутике
3 доцента: 1-IV/1, 1-IV/2 и 1-V + 103.080.—

2 асистента VIII + 27.120.—
(Кредити пренети из парт. 500 поз. 6 Мин. војске)

III) Факултет у Суботици

Субпоз. треба изменити да гласе:

7 редовних професора II/1 539.800.—

4 ванредна професора: 3-III/2 и 1-IV/1 183.360.—

2 доцента: 1-VI и 1-VII 33.840.—

Секретар VII 13.560.—

(Све су измене без финајсиј. ефекта)

IV) Универзитет у Загребу

Унети на крају као ново: „Нова постављења”

Ванредан професор (за геодезију IV/1 + 44.040.—

(Пренето из парт. 2626 поз. 4 место контр. пристава наставника, који се брише).

б) Чиновнички приправници

1) Универзитет у Београду

На крају додати: „Нова постављења”

Завод за пољопривредно газдовање пољопривредно-шумарског факултета

7 асистената приправника од VIII гр. у I раз. скупше + 122.976.—

Чиновнички приправник (пољоприв. пристав) од VIII групе I раз. скупше + 17.568.—

Чиновнички приправник од IX групе у I разреду скупше + 15.207.—

Технички факултет

За катедру веронаутике

2 асистента приправника од VIII групе у I разреду скупше + 35.120.—

(Кредит пренет из Министар. војске и морнарице по парт. 500 поз. 6)

IV) Универзитет у Загребу

Унети на крају као ново: „Нова постављења”

2 пољопривредна пристава чиновнич. приправника за пољоприв. шумарски факултет за завод за

господарску управу од VIII групе у I р. скупоће	+ 35.136.—	+ 103.031.—
5 Додаци лични и породични		
I) Универзитет у Београду		
а) Чиновника, лични, повећати са	+ 85.924.—	
породични, повећати са (кредит из Мин. војске и морнарице) +	10.000.—	
IV) Универзитет у Загребу		
а) Чиновника, лични, смањити са	- 20.000.—	+ 75.924.—
(Сви ови кредити уступљени су од Мин. пољопривреде)		

Претседник Стеван Ђирић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 262а са предложеним амандманом Краљевске владе? (Гласови: Прима! — Не прима!) Она господа народни посланици, који примају, нека изволе седети, а који не примају нека изволе устати. (Већина седи.) Већина седи, према томе објављујем, да је партија 262а са предложеним амандманом Краљевске владе већином гласова примљена. Изволите чути партију 262б са предложеним амандманом Краљевске владе.

Известилац др. Часлав Никитовић прочита партију 262б са предложеним амандманом Краљевске владе, који гласи:

Парт. Поз. 2626	Награде контрактуалним чиновницима и дневничарима	
1	Универзитет у Београду „Нова постављења” Хонорарни професор за Катедру аеронаутике на Техничком факултету у Београду (Кредит пренет из Министарства војске и морнарице)	+ 24.000.—
4	Универзитет у Загребу Субпоз. 7 Контракт. пристав настав. брисати (пренет у парт. 262а поз 1)	- 44.712.—
	Субпоз. 8 Две пословође итд. повећати са	+ 672.—

Претседник Стеван Ђирић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 262б са предложеним амандманом Краљевске владе? (Гласови: Прима! — Не прима!) Она господа народни посланици, који примају, нека изволе седети, а који не примају, нека изволе устати. (Већина седи.) Већина седи, према томе објављујем да је партија 262б са предложеним амандманом Краљевске владе већином гласова примљена. Изволите чути партију 262в.

— За овим је Народна скупштина, гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији, у смислу чл. 102 Устава и § 67 Закона о пословном реду у Народној скупштини већином гласова усвојила у појединостима све партије предлога буџета расхода V Раздео — Министарство просвете од партије 262в до партије 262ђ закључно. —

Претседник Стеван Ђирић: Изволите чути партију 262е са предложеним амандманом Краљевске владе.

Известилац др. Часлав Никитовић прочита партију 262е са предложеним амандманом Краљевске владе, који гласи:

Парт. Поз. 262е	Снабдевање и уређење књижница итд.	
1	Универзитет у Београду	
	б) Филозофски факултет	
	Субпоз. 17 Семинар за класичну филологију брисати	- 4.500.—
	Место тога унети две нове субпоз.:	
	Семинар за латински језик	+ 2.250.—
	Семинар за грчки језик +	2.250.—
	г) Медицински факултет	
	а) Институту	
	У субпоз. 1 место речи: „Паталoшки” ставити: „Патолошки”	
	У субпоз. 9 „Институт за ратну хигијену итд.” ставити: „Институт за војну медицину итд.”	
	После последње субпоз. „Институт за примењену анатомију” додати нов текст: „Хемијски институт”	+ 20.000.—
	(Са овом сумом смањена је парт. 262а поз. 5 под I)	
	д) Пољопривредно-шумарски факултет	
	После субпоз. 19 „Завод за пољопривредно газдинство итд.” додати нову субпоз.: „Завод за пољопривредно газдовање, за испитивање рентабилности и уређења пољопривредних газдинстава и за организацију и увођење књиговодства на њима	+ 65.505.—
	(Овај кредит је уступљен од стране Министарства пољопривреде).	
5	Универзитет у Загребу	
	г) Пољопривредно-шумарски факултет	
	После субпоз. 7 „Завод за господарску управу” додати нову субпоз.: „Заводу за господарску управу за испитивање рентабилности и уређења пољопривредних господарстава и за организацију и увођење књиговодства на њима”	+ 44.864.—
	(Овај кредит уступљен је од стране Министарства пољопривреде)	
	д) Ветеринарски факултет	
	У субпоз. 2 суму повећати са	+ 9.000.—
	Субпоз. 6 суму смањити са	- 9.000.—

После ове субпоз. додати нову, која да гласи:

„Заводу за микробиологију и хигијену” (Са овом сумом смањена је партија 262а поз. 5 под IV) . . . + 20.000.— + 64.864.—

Претседник Стеван Ђирић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 262е са предложеним амандманом Краљевске владе? (Гласови: Прима! — Не прима!) Она господа народни посланици који примају, нека изволе седети, а који не примају, нека изволе устати. (Већина седи.) Већина седи, према томе објављујем, да је партија 262е са предложеним амандманом Краљевске владе већином гласова примљена. Изволите чути партију 262ж.

Известилац др. Часлав Никитовић прочита партију 262ж.

Претседник Стеван Ђирић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 262ж? (Гласови: Прима! — Не прима!) Она господа народни посланици који примају, нека изволе седети, а који не примају, нека изволе устати. (Већина седи.) Већина седи, према томе објављујем, да је партија 262ж већином гласова примљена. Изволите чути партију 262з са предложеним амандманом Краљевске владе.

Известилац др. Часлав Никитовић прочита партију 262з са предложеним амандманом Краљевске владе, који гласи:

Ванредни расходи

Парт. Поз.
262з

Универзитет у Београду:

- 5 Ануитет за дечију клинику итд., на крају позиције додати нов текст који ће гласити: „и по зајму од дин. 6.000.000.—, који ће се закључити према одобреном предрачуна”.

Свега гл. XLIIIа, повећати са + 731.780.—

Гл. XLIIIв — УМЕТНИЧКЕ ШКОЛЕ

Свугде где стоји назив: „Академија ликовних уметности у Београду” ставити: „Уметничка академија у Београду, а свугде, где стоји назив: „Сликарско-вајарска средња школа у Београду”, ставити: „Школа за примену уметности у Београду”.

Претседник Стеван Ђирић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 262з са предложеним амандманом Краљевске владе. (Гласови: Прима! Не прима!) Она господа народни посланици који примају, нека изволе седети; а који не примају, нека изволе устати. (Већина седи.) Већина седи, према томе објављујем, да је партија 262з већином гласова примљена. Изволите чути партију 262и.

— За овим је Народна скупштина, гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији,

у смислу чл. 102 Устава и § 67 Закона о пословном реду у Народној скупштини, већином гласова усвојила у појединостима све партије предлога буџета расхода V Раздео — Министарство просвете од партије 262и до партије 262у закључно.

Претседник Стеван Ђирић: Изволите чути партију 262ф са предложеним амандманом Краљевске владе.

Известилац др. Часлав Никитовић прочита партију 262ф са предложеним амандманом Краљевске владе, који гласи:

Ванредни расходи

Парт. Поз.

262ф Субвенције и помоћи музичким школама:

- 13 Текст поз. изменити да гласи: „Глумачко-балетској школи у Београду”.

Свега гл. XLIIIв . . .

Претседник Стеван Ђирић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 262ф са предложеним амандманом Краљевске владе? (Гласови: Прима! — Не прима!) Она господа народни посланици који примају, нека изволе седети; а који не примају, нека изволе устати. (Већина седи.) Већина седи, према томе објављујем, да је партија 262ф са предложеним амандманом Краљевске владе већином гласова примљена. Изволите чути партију 262х са предложеним амандманом Краљевске владе.

Известилац др. Часлав Никитовић прочита партију 262х са предложеним амандманом Краљевске владе, који гласи:

Гл. XLIIIг — ВИШЕ ПЕДАГОШКЕ ШКОЛЕ

Редовни расходи

Парт. Поз.

А. Лични расходи

262х

Личне принадлежности:

- 3 Разлика принадлежности итд. у другом реду место: „Новцима” ставити: „Чиновницима”.

Свега гл. XLIIIг . . .

Претседник Стеван Ђирић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 262х са предложеним амандманом Краљевске владе? (Гласови: Прима! — Не прима!) Она господа народни посланици који примају, нека изволе седети, а који не примају, нека изволе устати. (Већина седи.) Већина седи, према томе објављујем, да је партија 262х са предложеним амандманом Краљевске владе већином гласова примљена. Изволите чути партију 262ц.

— За овим је Народна скупштина, гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији, у смислу чл. 102 Устава и § 67 Закона о пословном реду у Народној скупштини, већином гласова усвојила у појединостима све партије предлога буџета расхода V Раздео — Министарство просвете од партије 262ц до партије 262ш/2 закључно. —

Претседник Стеван Ђирић: Изволите чути партију 262ш/3 са предложеним амандманом Краљевске владе.

Известилац др. Часлав Никитовић прочита партију 262ш/3 са предложеним амандманом Краљевске владе, који гласи:

ГЛАВА XLIII — ИСЛАМСКЕ ТЕОЛОШКЕ ШКОЛЕ

Редовни расходи

А. Лични расходи

Парт. Поз.
262ш/3

Личне принадлежности:

- б) Чиновнички при-
правници
Место: „4 чин. при-
правника“ ставити:
„4 чин. приправника“

Свега гл. XLIII

Претседник Стеван Ђирић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 262ш/3 са предложеним амандманом Краљевске владе? (Гласови: Прима! — Не прима!) Она господа народни посланици који примају, нека изволе седети, а који не примају, нека изволе устати. (Већина седи.) Већина седи, према томе објављујем, да је партија 262ш/3 са предложеним амандманом Краљевске владе већином гласова примљена. Изволите чути партију 262ш/4.

— За овим је Народна скупштина, гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији, у смислу члана 102 Устава и § 67 Закона о пословном реду у Народној скупштини већином гласова усвојила у појединостама све партије буџета расхода V Раздео — Министарство просвете од партије 262ш/4 до партије 273 закључно. —

Претседник Стеван Ђирић: Изволите чути партију 274 са предложеним амандманом Краљевске владе.

Известилац др. Часлав Никитовић прочита партију 274 са предложеним амандманом Краљевске владе, који гласи:

ГЛАВА XLIV — СРЕДЊА НАСТАВА

Ванредни расходи

Парт. Поз.
274

Ануитети за зајмове итд.:

Треба изменити субпо-

зиције:
„в) од 7,500.000.— и то:
по зајму од 6,200.000
који је закључен у
1936 години на 20 го-
дина за подизање
зграде за I мушку
гимназију у Београ-
ду, и по зајму од
1,300.000.— динара,
који се има закључи-
ти за завршне ра-
дове на згради и на-
бавку намештаја и
учила за исту школу”

„г) од 6,900.000.— ди-
нара и то: по зајму
од 5,800.000.— који
је закључен у 1936
години на 20 година
за подизање зграде
за I женску гимна-
зију у Београду, и по
зајму од 1,100.000.—
динара који се има
закључити за заврш-
не радове на згради
и набавку намештаја
и учила за исту шко-
лу”.

Свега гл. XLIV

Претседник Стеван Ђирић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 274 са предложеним

амандманом Краљевске владе? (Гласови: Прима! — Не прима!) Она господа народни посланици који примају, нека изволе седети, а који не примају, нека изволе устати. (Већина седи.) Већина седи, према томе објављујем, да је партија 274 са предложеним амандманом Краљевске владе већином гласова примљена. Изволите чути партију 275.

— За овим је Народна скупштина, гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији, у смислу чл. 102 Устава и § 67 Закона о пословном реду у Народној скупштини већином гласова усвојила у појединостама све партије предлога буџета расхода V Раздео — Министарство просвете од партије 274 до партије 315г закључно. —

Претседник Стеван Ђирић: Изволите чути партију 315д са предложеним амандманом Краљевске владе.

Известилац др. Часлав Никитовић прочита партију 315д са предложеним амандманом Краљевске владе, који гласи:

ГЛАВА LIV — НАРОДНО КАЗАЛИШТЕ У ЗАГРЕБУ

Редовни расходи

А. Лични расходи

Парт. Поз.
315д

Личне принадлежности:

- 1 Плате — периодске по-
вишице итд.
Отсек рачуноводства
Субпоз. „2 чиновника
VII” смањити са . . . — 10.500.—
Додати нову субпоз.:
„Економ IX” . . . + 10.500.—
5. Додаци лични и поро-
дични
После субпоз. б) Зва-
ничника итд. субпоз.
„Породични 21.840.—”
пренети иза субпоз.
в) Служитеља итд.

Свега гл. LIV

Претседник Стеван Ђирић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 315д са предложеним амандманом Краљевске владе? (Гласови: Прима! — Не прима!) Она господа народни посланици који примају, нека изволе седети, а који не примају, нека изволе устати. (Већина седи.) Већина седи, према томе објављујем, да је партија 315д са предложеним амандманом већином гласова примљена. Изволите чути партију 315ђ.

— За овим је Народна скупштина, гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији, у смислу члана 102 Устава и § 67 Закона о пословном реду у Народној скупштини већином гласова усвојила у појединости све партије предлога буџета расхода V Раздео — Министарство просвете од партије 315ђ до партије 322 закључно. —

Претседник Стеван Ђирић: Изволите чути партију 322 са предложеним амандманом Краљевске владе.

Известилац др. Часлав Никитовић прочита партију 322 са предложеним амандманом Краљевске владе, који гласи:

ГЛАВА LVI — ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА
У БЕОГРАДУПарт. Поз.
322

Награде:

Целу партију пренети
у материјалне расхо-
де као парт. 325а.

Претседник Стеван Ђирић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 322 са предложеним амандманом Краљевске владе? (Гласови: Прима! — Не прима!) Она господу народни посланици који примају, нека изволе седети, а који не примају, нека изволе устати. (Већина седи) Већина седи, према томе објављујем, да је партија 322 са предложеним амандманом Краљевске владе већином гласова примљена. Изволите чути партију 323.

Известилац др. Часлав Никитовић прочита партију 323.

Претседник Стеван Ђирић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 323? (Гласови: Прима! — Не прима!) Она господу народни посланици који примају, нека изволе седети, а који не примају, нека изволе устати. (Већина седи) Већина седи, према томе да је партија 323 већином гласова примљена. Изволите чути партију 324 са предложеним амандманом Краљевске владе.

Известилац др. Часлав Никитовић прочита партију 324 са амандманом Краљевске владе, која гласи:

Парт. Поз.

324 1 На крају текста додати речи: „Чланарина удружењу штампарских предузећа”

Претседник Стеван Ђирић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 324 са предложеним амандманом Краљевске владе? (Гласови: Прима! — Не прима!) Она господу народни посланици који примају, нека изволе седети, а који не примају, нека изволе устати. (Већина седи) Већина седи, према томе објављујем, да је партија 324 са предложеним амандманом Краљевске владе већином гласова примљена. Изволите чути партију 325.

Известилац др. Часлав Никитовић прочита партију 325.

Претседник Стеван Ђирић: Прима ли Народна скупштина партију 325? (Гласови: Прима! Не прима!) Она господу народни посланици који примају, нека изволе седети, а који не примају, нека изволе устати. (Већина седи) Већина седи, према томе објављујем, да је партија 325 већином гласова примљена. Изволите чути партију 326 са предложеним амандманом Краљевске владе.

Известилац др. Часлав Никитовић прочита партију 326 са предложеним амандманом Краљевске владе који гласи:

Парт. Поз.

326 **Наднице за сезонске послове као и остали трошкови производње, реч „трошкови” заменити са реч „трошкови”**

Претседник Стеван Ђирић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 326 са предложеним амандманом Краљевске владе? (Гласови: Прима! — Не прима!) Она господу народни посланици који примају, нека изволе седети, а који не примају, нека изволе устати. (Већина седи) Већина седи, према томе објављујем, да је партија 326 са предложеним амандманом Краљевске владе већином гласова примљена. Изволите чути партију 327.

— За овим је Народна скупштина, гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији,

у смислу члана 102 Устава и § 67 Закона о пословном реду у Народној скупштини већином гласова усвојила у појединостима све партије предлога буџета расхода V Раздео Министарства просвете од партије 327 до партије 328 закључно.

Претседник Стеван Ђирић: Изволите чути партију 329 са предложеним амандманом Краљевске владе.

Известилац др. Часлав Никитовић прочита партију 329 са предложеним амандманом Краљевске владе која гласи:

Парт. Поз.

329

Бесплатно штампање:

5 Геолошки анали итд., у другом реду место: „П.бр. 625/26” ставити: „П.бр. 625/28”.

Свега гл. LVI

Претседник Стеван Ђирић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 329 са предложеним амандманом Краљевске владе? (Гласови: Прима! — Не прима!) Она господу народни посланици који примају, нека изволе седети, а који не примају, нека изволе устати (Већина седи) Већина седи, према томе објављујем, да је партија 329 са предложеним амандманом Краљевске владе већином гласова примљена. Изволите чути партију 330.

— За овим је Народна скупштина, гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији, у смислу члана 102 Устава и § 67 Закона о пословном реду у Народној скупштини већином гласова усвојила у појединостима све партије предлога буџета расхода V Раздео — Министарство просвете од партије 330 до партије 332 закључно. —

Претседник Стеван Ђирић: Изволите чути партију 333 са предложеним амандманом Краљевске владе.

Известилац др. Часлав Никитовић прочита партију 333 са предложеним амандманом Краљевске владе, који гласи:

ГЛАВА LVII — ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА У САРАЈЕВУ

Редовни расходи

А. Лични расходи

Парт. Поз.

333

Личне принадлежности:

1 Плате — периодске повишице итд.
Субпоз. 2 место: „Главни фактор (скретар) V... 27.000.—” ставити: „Виши рачунски инспектор V” 27.000.—”

Свега гл. LVII

Укупно V раздео, повећати са + 731.780.—

Претседник Стеван Ђирић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 333 са предложеним амандманом Краљевске владе? (Гласови: Прима! — Не прима!) Она господу народни посланици који примају, нека изволе седети, а који не примају, нека изволе устати. (Већина седи) Већина седи, према томе да је партија 333 са предложеним амандманом Краљевске владе већином гласова примљена. Изволите чути партију 334.

— За овим је Народна скупштина, гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији,

у смислу члана 102 Устава и § 67 Закона о пословном реду у Народној скупштини већином гласова усвојила у појединостима све партије предлога буџета расхода V Раздела — Министарство просвете од партије 334 до партије 346 закључно.

Претседник Стеван Ђирић: Господо народни посланици, пошто је предлог буџета расхода V Раздео — Министарство просвете по свима партијама појединачно примљен, објављујем да је цео предлог буџета расхода — V Раздео — Министарство просвете примљен. (Бурно пљескање).

Прелазимо на претрес у појединостима предлога буџета расхода VII Раздео — Министарство унутрашњих послова. Реч има Министар унутрашњих послова г. др. Антон Корошец. (Бурно и дуготрајно пљескање код већине и повици: Живео!)

Министар унутрашњих послова др. Антон Корошец: Господо народни посланици, предлог буџета Министарства унутрашњих послова за 1937/38 годину показује расходе у суми од 538,277.603.— динара. (Пљескање.) Ова сума расподељена је у предлогу на Министарство, на опште управне власти, на жандармерију, на Управу Града Београда, на државне месне полицијске власти и на општу државну статистику. Од наведене суме по овом предлогу на Министарство, опште управне и месне полицијске власти, као и на статистику, долази сума од 222,036.572.— динара, а за жандармерију предвиђена је сума од 316,241.031.— дин.

Према садањем буџету Министарства унутрашњих послова предлог показује повећање расхода од 20,993.086.— динара и долази услед неопходног повећања личних и материјалних расхода код Министарства, код опште управних власти и месних полицијских власти. Повећање личних расхода износи 12,573.007.— динара и долази у главном услед повећања броја службеника у ресору за 534 лица.

Број чиновника је повећан за 232 лица, рачунајући ту и чиновничке приправнике и надзорне чиновнике државне полицијске страже.

Затим број званичника полицијских стражара повећан је за 272 лица. Број дневничара повећан је за 30 лица.

Повећање броја стражара долази код Управе полиције у Загребу, Љубљани и Цетињу. Потреба за овим повећањем настала је због појачане комунистичке акције и пораста криминалитета. Ово су појаве на које полицијске власти морају да обрате нарочиту пажњу у циљу њиховог сузбијања. Стога је повећање броја полицијских стражара налагао интерес службе јавне безбедности. У овај број улазе и 100 стражара који су додељени Управи града Београда и од августа 1936 врше саобраћајну службу у престоници.

Материјални расходи у предлогу буџета показују повећање од 8.420.079 дин. Као главно повећање улази сума од 4,850.000 дин. за плаћање Министарству саобраћаја подвозних карата за путовање особља приликом вршења службе јавне безбедности и надзора. Овај кредит првипут се сада уноси у предлог буџета према захтеву Министарства саобраћаја, а ранијих година није теретио буџет овог Министарства.

Остали износ обухвата мања повећања код осталих партија, које предвиђају издатке за подмирење потреба државне полицијске страже. С об-

зиром да се број људства код државних полицијских стража повећава, предвиђају се набавке за њих: одело, обућа, постељне ствари, оружје и муниција. У ову суму улази и кредит за издржавање моторних возила која су у току буџетске године набављена за полицијску стражу код Управе града Београда, код Управе полиције у Загребу и Љубљани и за централну полицијску школу у Земуну.

Што се тиче жандармерије, код ње је стање готово исто као што се у садањем буџету показује. Број официра и чиновника износи 487 а жандарма 17.493. Кредити за жандармерију по овом предлогу буџета изnose 316.241.031 дин. а мање су од кредита одобрених садашњим буџетом за 331.802 дин. Смањење се показује код материјалних расхода.

На крају излагања о цифарском делу прегледа, може се учинити једно упоређење.

Овај предлог буџета и поред наведеног повећања од 20.993.086 дин. мањи је од буџета Министарства унутрашњих послова за 1930/31 годину за 133,652.143 динара.

Рад Министарства унутрашњих послова у прошлој календарској години односио се на израду и доношење нових прописа по организацији унутрашње управе и унапређење административне службе, даље на вршење надзора на управним властима и над самоуправама. Отправљени су и сви остали послови који спадају у делокруг Министарства унутрашњих послова.

Код службе јавне безбедности опазио се је прошле године изванредан пораст криминалитета према стању у прошлој години. Пораст је нарочито запажен код кривичних дела користољубља. Запажа се опадање политичких кривичних дела према стању у прошлој години.

Министарство унутрашњих послова стара се да његови извршни органи: жандарми, полицијски стражари и полицијски агенти добију потребну стручну спрему. У том циљу установљена је особита настава за њих.

Код управа полиције извршну службу врше државни полицијски извршни органи, а то су полицијски стражари и полицијски агенти, који су на терет државног буџета. У местима где има престојништво полиције, ову службу исто тако врше полицијски стражари, који су делимице на терет дотичних месних општина. У земљи има 32 престојништва градске полиције, од којих нека држава помаже из својих средстава.

Постоји намера да се у свим тим местима употребе државни полицијски извршни органи, који би као боље инструисани, вршили боље и експедитивније ову службу, него досадашњи органи који делимице немају довољно спреме.

Државни извршни полицијски органи васпитавају се у Централној полицијској школи у Земуну.

Поред стручног васпитања државних полицијских извршних службеника, Централна школа за полицијске извршне службенике је у 1936 години наставила са изградњом полицијских радио-телеграфских станица и опет изградила 4 полицијске радио-телеграфске станице и исте монтирала при Управи полиције: у Бањој Луци, Сарајеву, Новом Саду и Нишу. Са изградњом ове последње 4 полицијске радио-телеграфске станице, успостављено је свега 10 станица при државним месним полицијским властима и Управна станица при Централној школи за полицијске извршне службенике, тако да

је са овим успостављена полицијска самостална дојавна служба.

Истовремено се у овој школи врше експерименти са радио-телеграфијом, како би се у вези претстојеће моторизације могла изградити покретна радио-телеграфија и телефонија, са којом ће полицијске власти моћи издавати потребна наређења полицијским органима на терену, и ови извештавати полицијску власт о стању на терену.

У току 1936 године добиле су моторна возила извесне месне полицијске власти, као: Управа града Београда, Централна полицијска школа у Земуну, Управа полиције у Загребу и Љубљани, а за остале управе набавка је у току извршења.

За жандармерију у 1936 години нису набављена моторна возила, али је одобрен ванредан кредит од 4 милиона динара за набавку потребног броја моторних возила. И ту се набавка налази у току извршења. Моторизација ће омогућити брзо пребацивање жандарма и брзо излагање на место догађаја.

Господо, општи поремећаји у свету створили су нарочито стање, које изазива велику активност у области обавештајне службе. На све се стране истражује, испитује, прикупљају потребна обавештења. Никада после рата делатност иностраних обавештајца није била у толикој мери активна, као што је то био случај у току 1936 године, године великих догађаја, који су изазвали једну врсту предратне нервозе и психозе. Стога је Министарство морало поклонити особиту пажњу овом проблему, па је настојало да свим законитим средствима сузбија ову штетну акцију, у коме су циљу давани и потребне инструкције подручним властима. Успеха је било у знатној мери, јер су откривени многи инострани шпијуни и шпијунске организације, те су као такви предати надлежним судовима на законски поступак.

И други проблеми државне заштите били су предметом будне пажње Министарства. Тако пропагандне акције, упућене из иностранства са циљем да међу мањинским живљем створе с једне стране иридентистичке покрете, а са друге стране незадовољство против наше државе. У циљу сузбијања овакве акције предузимане су сходне мере у сагласности и споразуму са другим надлежним ресорима.

Што се тиче покрета терористичке групе у иностранству, која је изазвала тешку марсељску трагедију, може се констатовати, да је овај покрет у току године у веома великој мери ослабио. Разлози овоме су различити. Свакојако да је један од битних разлога сређивање прилика у нашој земљи и постепено али стално враћање ка нормалном политичком животу. (Бурно одобравање и плескање код већине). Но нема сумње да је овоме допринео и нови став оних држава, које су раније биле друкчије расположене према нашој држави. Због овога ова група није уопште могла ни покушати са каквом илегалном-терористичком акцијом у нашој земљи.

Но оно што је нарочито чинило бригу и старање Министарства била је комунистичка акција, која се у прошлој години осећала не само код нас већ и у целом свету.

Успеси су били повољни. Концем 1936 године ушло се у траг новоформираним комунистичким „покрајинским комитетима“ и органи власти својом енергичном акцијом успели су за кратко време

да открију и похapse функционере „Покрајинског комитета за Хрватску и Славонију“, „Екзекутиве словенске комунистичке омладине“, „Покрајинског комитета у Војводини“, „Обласног комитета у Београду“. Приликом овог откривања пронађен је обиман илегални комунистички пропагандни материјал са разним техничким оружјем, а скоро у свим случајевма откривени су и чланови конспиративног техничког апарата. Најјачи технички апарат откривен је у Загребу који је уједно важио и као „Огранак централне технике“ у Бечу, који је имао задатак да снабдева са пропагандним материјалом подручје Хрватске, Славоније и Словеније.

Од мањих група биле су откривене у току 1936 године комунистичке групе у Делницама и Локвама, Босанској Костајници и Сушаку.

У прошлој години били су у целој држави извршени општински избори, почев са Моравском бановином на дан 25 септембра, а завршени са Дунавском и Вардарском на дан 6 децембра.

Општински избори овог пута изашли су из оквира локалности и имали један далекосежни замах политичког сврставања и одмеравања снага. (Живо одобравање и плескање).

Општински избори били су већ током начелне дебате у буџету предмет жестоке критике. Али треба запамтити ово: бирало се у око 3.800 општина, било је близу 10.000 кандидата за председнике и скоро 200.000 кандидата за општинске већнике, а око 2.200.000 бирача је изашло на биралиште.

Политичке власти имале су строга наређења, писмена и усмена, да поступају по законима и да се држе ван странака. (Бурно плескање код већине. — Протести на левици.) У огромној већини политички органи су слушали своје претпостављене и поступали коректно и по закону, зашто заслужују сваку похвалу. (Бурно плескање код већине).

Где се пак догодило или ако се догодило, да су се неки органи огрешили о своју дужност, они ће — након извршених извиђаја и истраге — имати прилике да снесу пуну одговорност. (Одобравање и дуготрајно плескање код већине. — Протести на левици).

Што се тиче избора у градским општинама, Краљевска влада се нада, да ће се прилике толико рашчистити, да би могли већ ове године приступити изборима у градским општинама. (Бурно плескање код већине).

Господо, у опозиционим круговима Влади се много пребацује зашто још није донела тако зване политичке законе т.ј. закон о штампи, о удружењима, зборовима и договорима и о избору народних посланика.

Господи посланицима је добро познато, да прошле године, када је било време за доношење ових закона, Влада г. др. Стојадиновића у Сенату није имала апсолутне већине. Ови закони морали би се донети у сагласности са нарочитим одборима и Сената и Народне скупштине. Сада је у Сенату ситуација промењена и због тога нам може Народна скупштина поново дати слично овлашћење за идућу годину и то са пуним поуздањем, да ћемо ово овлашћење искористити у сагласности са Народном скупштином и Сенатом. (Бурно и дуготрајно плескање код већине).

Други разлог, да нисмо журили са доношењем тих закона јесте, што хоћемо да те законе, ако је икако могуће, донесемо не само у сагласности са парламентарном опозицијом, што је разумљиво само по себи, већ и са најјачим групама ванпарламентарне опозиције. (Бурно одобравање код већине. — Граја и упадице на левици).

Претседник Стеван Ђирић: Молим, вас, господо, да на миру саслушате г. Министра. Већ сте имали прилике да говорите у начелној дебати, па ћете имати прилике да говорите и у специјалној дебати, и у најмању руку није кавалерски да упадате у реч г. Министру.

Министар унутрашњих послова др. Антон Кошоц (наставља): А требало је ипак остварити предуслове за то. Мислим да у овоме погледу време није протекло без сваког резултата.

Што се тиче новог закона о штампи, већ је од стране Владе наглашено, да и она сматра садашњи закон за врло строг и да је решена да предложи његове измене и допуне. Због врло тешких одредаба Закона о штампи, ево већ неколико година, како се породила појава илегалне штампе у облику летака, брошура и књижица. Ова појава није здрава, и ту ће помоћи само смишљена слобода, која се мора дати штампи. Стога је Влада одлучно решена да овом немогућем и штетном стању у погледу штампе учини крај доношењем једног закона, који би пружио пуну слободу штампе на бази заштите битних државних и националних интереса, обезбеђујући слободу јавнога мишљења уз потребне санкције за заштиту повређених државних и оправданих приватних интереса. (Бурно одобравање и плескање код већине).

Закон о удружењима, зборовима и договорима садржи много нејасности које су се показале у пракси и које би требало исправити. То се може казати и о оним параграфима у којима се прописује поступање око оснивања политичких странака. Ипак је потребно баш код измене Закона о удружењима, зборовима и договорима будно пазити да су државни интереси у сваком погледу и приватно заштићени. (Бурно одобравање и плескање код већине).

За закон о изборима народних посланика постоје многа питања, која се расправљају у нашој јавности са различитог становишта. Као најважније питање можемо сматрати питање: да ли да се одредимо за земаљске кандидатске листе, или за бановинске, или окружне или за такозвани енглески систем релативне већине по појединим изборним котарима. Даље треба се одлучити или за тајно или за јавно право гласања, за број народних посланика итд. Ми бисмо желели да се о одредбама у Закону о изборима народних посланика сагласимо по могућности са свима нашим политичким групама, како би могли не само да понесемо задовољство у широке масе народа, већ и да остваримо нешто трајнога и сталнога како се овакви важни закони не би сувише често мењали. (Бурно и дуготрајно одобравање и плескање код већине).

Обзиром на опозиционе групе у Хрватској можемо констатовати да се односи барем нису поопштрили, и Краљевска влада се нада — без обзира на безначајне перипетије — да и својом

даљном тактиком иде у сусрет трајној сарадњи са Хрватима. (Бурно и дуготрајно одобравање и плескање код већине).

Овим мислим, господо народни посланици, да сам у овом експозеу удовољио свима питањима и захтевима која спадају у делатност Министарства унутрашњих послова. Ја молим господу народне посланике, да буџет Министарства унутрашњих послова изволе усвојити. (Бурно и дуготрајно одобравање и плескање код већине са вишеструким узвицима: Живео!).

Претседник Стеван Ђирић: Господо народни посланици, пре него што дам реч идућем говорнику допустите да вам прочитам листу утврђену за првих 11 говорника. Ту листу даћу и свакоме клубу да је имају у своме клубу, да би се могли ње тачно држати. (Прочита листу говорника).

Ја молим господу према томе да о овој листи воде рачуна, да се не би касније потужили ако изгубе реч, ако у тренутку када буду прозвани, не би били у дворани.

Има реч г. Живота Милановић у име групе Народног сељачког клуба.

Живота Милановић: Господо народни посланици, у овоме Дому и са овога места у начелној дебати овога буџета пало је доста лепих говора и са леве и са десне стране.

Ови говори и с једне и с друге стране старали су се да са свога становишта што јасније, што боље прикажу унутрашње политичке прилике у нашој држави. Разлика је међу њима било и толико, што су једни тврдили да је данашње стање много боље него што је било, а други су тврдили обратно, да је горе него што је било.

Ја, господо, у име свога Клуба и у име своје могу јасно да подвучем, да спадам у оне који тврде да је данашње стање боље него што је било. (Одобравање код већине. — Приговори са левице.) И, господо, ако летимично погледамо како се код нас управљало у земљи од првог дана стварања ове државе, ми можемо у главном да кажемо, да је се код нас од првог дана управљало више мање декретима. (Приговори са левице.) Ни у једном важном питању није се народ питао, није се дала прилика народу да се слободно изјасни. И, господо, код нас је владао један чудан појам о томе правцу, кад нам се декретом казало да будемо Југословени, ми смо били Југословени! (Приговори са левице. — Душан Иванчевић: Ја сам био Југословен и без декрета!) Кад нам се декретом увела диктатура, ми смо казали: „Добро, па диктатура!“ А кад је диктатура укинута, онда смо сви били за слободу и за демократију. Кад је декретом наређено да се извешају Југословенске заставе, онда су сви вешали заставе по команди. У једном граду један Србин-Југословен је из свога уверења увек истицао Југословенску заставу, и дошао је у тај положај да буде од других Срба грђен и ружен због истицања Југословенске заставе. Од једанпут преко ноћи дошло је наређење, да се имају истицати Југословенске заставе. И онда сви они, који никада нису истицали Југословенске заставе, они су их вешали и били већи Југословени од свију осталих, а овај сад први каже: „Сад ја нећу да вешам Југословенску“, него је истакао српску заставу, због чега је опет био нападнут.

Господо, ово је једно нездравно стање, и то нездравно стање мора да се лечи. Ми морамо да

настојимо сви да из овога нездравог стања изађемо са што мање штете. Али кад се говори о том нездравом стању и кад се за то нездравом стању траже кривци, онда ће криваца бити на овој страни (показује на левицу) а не на овој страни (показује на десницу.) (Пљескање и одобравање код већине. — Приговори и жагор на левици. — Душан Иванчевић: Тамо је 150 посланика из ЈНС, а овде их нема ни 50! — Граја).

Претседник Стеван Ђирић: Господине Иванчевићу, опомињем Вас на ред.

Живота Милановић (наставља): И данас, госпо, ми, као што смо лутали и у правцу наше националне политике, лутамо и у свим правцима наше привредне и финансиске политике. Са овим лутањем ми морамо прекинути и поћи једним правцем који ће утврдити несумњиво трајно један нов систем политичке управе у нашој земљи. Госпо, досадашњи систем наше владавине ми би могли обележити једном псеудодемократијом и једним полуфашизмом. Ми смо увек бирали оно што је горе. Нити смо ишли путем демократије, нити смо ишли у правцу фашизма. Ми смо узели оно што је најгоре и од једнога и од другог, тако да се данас поставља питање, којим путем треба да се крене наша унутрашња политика. Овде се јављају два проблема. Једни су за диктатуру и фашизам отворено а други су за једну буржоаску стару демократију. Ја у име мога клуба могу да кажем да нисам ни за једно ни за друго него за стварање сељачке демократске Југославије. Госпо, та демократија, коју ми желимо и тражимо, доћи ће. Ми већ сад чујемо њен ход, ми је већ сад назиремо и она ће доћи. Нико је не може спречити. Госпо, посланици, кад су се господа са овога места позивали било на демократију, било на фашизам, махом су се позивали на узор страних држава. Казало се каква је демократија у Енглеској а какав је фашизам у Немачкој или Италији. Ја мислим да ми не треба да идемо даље од наше државе и да тражимо те пелцере код страних држава, већ да треба да се задржимо на оном што смо ми имали и што имамо код наше куће, а кад говоримо о политици, да се зауставимо на политици, коју је имала Краљевина Србија и коју ми имамо у Југославији. Из те две политике видећемо шта је у прошлости било добро и шта није ваљало, шта је било рђаво и шта данас не ваља и тек онда можемо одредити правац наше политике. Госпо, ми смо у Краљевини Србији имали апсолутистичке режиме али смо имали и режим народних слобода, и те народне слободе коштају српски народ много. Оне га коштају много и материјално и морално, а у људским жртвама коштају га неизмерно. Тачно је, да је демократија у Србији дошла кроз револуцију и да је ту демократију народ извојевао. Он је морао да иде на Голготу, на барикаде, на Горачић и Краљевицу, али је ипак дошао до својих слобода. Затим, госпо, кад смо у Србији имали диктатуру она је била подједнака за све. Диктатори по правилу никад нису имали за собом народ него су радили за себе а кад смо имали демократију, ми смо је имали за све и то је било најсретније доба које смо имали.

Госпо, један мој пријатељ са ове стране казao је: није истина да је српска демократија спремила народ за ратове. Напротив, истина је да њој припада заслуга за успех тих ратова. Даље је тај

мој пријатељ рекао да није истина, да је народ из пречанских крајева долазио у Србију ради њене демократије, већ да је долазио ради доброга српског народа. Ја се са тим не слажем. Чињенице говоре обратно и тај пријатељ нема право кад говори тако. Што су ти људи, што је тај народ из тих пречанских крајева долазио у Србију? Долазио је ради њених слобода и због њене демократије. (Гласови с левице: А ко је то казао?) Не бих желео да кажем ко је то рекао. (Гласови: Реците, реците ко је то рекао?) То је рекао друг Банић. Госпо, Краљевина Србија била је мала земља, била је мала и по својој територији и по броју свога становништва, али је у њој морал био јак и снажан. Била је јака и снажна и унутра, била је јака и снажна и споља. Морам да нагласим, да јој је ту њену снагу онда давао њен народ, да јој је давала свест народна, да јој је давала слобода, за коју је се народ борио. И само зато што је тај народ толико био свестан, што је имао свој изграђени појам о отаџбини, он је могао да поднесе оно што је поднео у тим тешким минулим ратовима нашим. Немате, госпо, примера у историји, да је један народ, који је изгубио своју отаџбину, напустио своју земљу и отишао у туђину да би се отуда борио, за своју отаџбину и отуда је освајао.

Било је случајева и код других народа да су појединци одлазили у емиграцију, да су се отуда борили за слободу своје земље, али, да је народ, да су масе народне, да је војска једнога народа то чинила, тога случаја нема у историји сем нашега. Ни један народ није учинио за своју слободу и самосталност оно, што је учинио српски народ. (Бурно пљескање у центруму и на десници).

Госпо, ја вас питам, да тај народ није био свестан својих слобода, да није био свестан зашта се борио, да није био свестан да се бори за своју кућу, за своје огњиште, за своју слободу, и за себе, зар би он ишао преко албанских кршева, зар би пловио преко морских таласа? Да није био свестан свега тога, српски народ не би то све чинио него би остао на своме тлу.

Питам вас да ли би народ Краљевине Србије учинио оно што је учинио, да је онда у Србији био режим Милана Сршкића? Али зато што је био демократски режим, на челу кога је био Никола Пашић, народ је ишао за њим. (Бурно пљескање код већине). Ми смо имали у Србији и диктаторске режиме који су водили и ратове, па се многи данас питају зашто смо изгубили Сливницу. Изгубили смо је зато, јер је народ одрекао послушност. (Јован Ненадовић: То није истина!) Изгубили смо зато што је народ послан на границу го, бос, и гладан, и тиранисан од режима, па је казао: нека влада ко хоће, ја нећу да се борим. (Пљескање на десници и центруму. — Јован Ненадовић: Изгубили смо због тадашње спољне политике!) Имали смо ми за време ратова државе које су биле прегажене. (Граја). Није био он слободан као што је данас слободан. Само тако може да се објасни зашто је Макензен умарширао у Букурешт без отпора. (Јован Ненадовић, Манфред Паштровић и др. Српко Вукановић упадају говорнику у реч).

Претседник Стеван Ђирић: Госпо, ја вас молим за мир.

Живота Милановић (наставља): Господине, ја сам бољи војник и старији војник него Ви! И када

се говори о војсци, ја знам како ћу говорити о војсци! (Милош Рашовић приговара). На Вас нисам упутио то питање, него на г. Паштровића!

Господо, после рата ми смо имали велике борбе у нашем унутрашњем политичком животу. И према ономе што смо ми имали изгледало би, могло би се тако назрети и казати, да је наше уједињење дошло прерано, или се може тумачити неспособношћу наших ондашњих партија.

Господо, наше партије, које су водиле ратове, несумњиво имају великих заслуга. (Јосип Цветић: Држава води ратове!) Хвала лепо на опомени, господине, нисам знао. (Војислав Лазић: Пашић није водио ратове него Краљ Петар! Ја сам ишао под његову заставу. — Приговори). Па то, господо, и јесте несрећа за ову земљу што се сваки овде хоће да закљони за име владара! Ми у Србији никада нисмо помињали владара! Владар је био једно велико име, који је над свима нама био, никад га нисмо помињали! Али овде, кад год им треба, они употребе Краљево име. (Живо одобравање на десници и у центруму.)

Зна се, господо, да је владар на челу државе, зна се, то сви ми знамо, али постоје и одговорне владе, јер и Устав наш каже. Владалац није одговоран по Уставу, него су одговорне његове владе. (Живо одобравање на десници и у центруму и узвици: Тако је!)

Господо, ја морам да се дотакнем са неколико речи Видовданског Устава. Видовдански Устав био је код нас много нападан. Он је, господо, по мом дубоком уверењу био један од најслободнијих у Средњој Европи. Ја верујем да ћемо ми још много чекати и желећи да дође до оних слобода, које је Видовдански Устав давао. Али, видите, господо, поред свега тога што смо имали један демократски Устав, са којим смо могли да се поносимо, ми ипак нисмо имали демократије у њему. С једне стране имали смо такву ситуацију, да је у једном делу наше државе ту демократију одузела власт, а с друге стране демократију су одузели ауторитативни шефови партија, и вођи и претседници, и како су се већ звали. Народ је са једне стране чекао шта ће да каже власт, а с друге стране шта ће да кажу шефови партија, који су били диктатори у тим партијама, тако да је Видовдански Устав био беспомоћан и као мртац лежао је на одру, док га најзад нису удавили и закопали.

После тако закопаног демократског устава дошао је један ауторитативан режим. И тај режим је, господо, нанео земљи највећег зла. И ако смо икада били једно, онда смо у томе режиму били једно, али не, господо, у једној идеји, него по кундаку, по батинама били смо подједнако и Срби, и Хрвати и Словенци. (Гласови са левице: То није истина! — Др. Српко Вукановић: Ипак ти нико не пљешти! Част десници!)

Ја не тражим, господо, да ми ико пљешти, и нисам зато дошао овде, али сам дошао да говорим онако како верујем, како мислим и како осећам. (Др. Српко Вукановић: Шта си ти био тада?) Сигурно не оно што си ти био. (Др. Српко Вукановић: Ја сам био студент медицине!)

Господо, са овога истога места чули су се говори и са леве и са десне стране, да режим 6 јануара није успео. И према томе кад ја говорим о неуспелости тога режима, онда ја, господо, не

кажем ништа ново, него кажем само оно, што је рекла и ова страна (показује на десницу) и ова страна (показује на левицу).

Истина, било је овде неколико покушаја да се брани тај режим, али је испало по оној народној: „Брани Јанко мртва Владислава, што га брани, кад га не одбрани?“ (Приговори на левици).

Господо, ми данас видимо, да је тешко изаћи из једнога стања, у које је тај режим увео земљу. Ми видимо, господо, данас, да једни исти људи, који су 18 година управљали овом државом, чине одговорним данашњег Претседника владе г. Стојадиновића. (Приговори на левици).

Истина, немам потребе да браним Владу г. Стојадиновића, ни њу, ни њега лично, али хоћу да подвучем једно, да ниједне владе у овој земљи није било, у којој није било ових патентираних Југословена. (Бурно одобравање и пљескање код већине. — Манфред Паштровић: Да није 6 марта, говорио би ти о Стојадиновићу друкчије!)

И према томе, господо, ако тражимо кривце за ово зло стање, ми ћемо да их нађемо овде, (показује на левицу) а најмање ћемо их наћи на овој страни (показује на десницу. Приговори на левици).

Господо, једни исти људи, који данас нападају и г. др. Мачека, и г. др. Корошца, и г. др. Спаху, нападају их и онда, кад су у Влади и кад нису у Влади, нападају их и онда, кад су са Београдом и кад нису са Београдом. И, господо, ја онда не видим ту конзеквентност!

Ја знам, господо, да је пок. Радић нападан са његовим људима као највећи противник ове државе, као републиканац. Ваљали су на њега све што су могли да наваљају. Веле: Он не признаје државу, он не признаје Краља, он не признаје Југославију! Али шта се, господо, догађа? Једнога дана пок. Радић долази са целим својим штабом, са целом војском у Београд, признаје ту Југославију, признаје монархију, династију Карађорђевића, постаје члан Владе, улази у Двор, постаје најомиљенији гост Двора, и онда је он највише био нападан од тих истих људи! (Пљескање код већине. — Др. Српко Вукановић: То није истина! Он је био нападан од радикала! — Жагор).

Господо, ја сам и онда добио утисак, и та ме импресија ни данас не напушта; да у овој земљи има људи, који неће споразум, који неће да до њега дође. (Гласови на левици: Који су то људи, који неће споразум?)

Господо, исто тако како се нападало онда на покојног Радића, нападало се и напада се и данас на др. Мачека. Ја нећу да говорим опширно о хрватском питању. Има овде стручњака за то питање, па препуштам то њима. Ја ћу се данас само са неколико речи да задржим на њему. То што се радило према пок. Радићу, и то што се радило и што се и данас ради према др. Мачеку, то исто се данас ради и према г. др. Корошцу и према г. др. Спахи. Кад су они са Београдом — не ваљају; кад су ван Београда — не ваљају. Видите, господо, они су данас овде у Влади, и господа са левице кажу да је то зло. А ја свима вама, господо, кажем: не терајмо ове људе из Београда, догод они хоће да сарађују на изграђивању ове државе, јер ако њих отерамо, отерали смо Хрвате, а Срби су поцепани горе него на Косову, и ја вас питам: с ким ћемо онда да управљамо овом земљом? (У центруму и на десници живо одобравање и пље-

скање. — *Манфред Паштровић*: А ко нас тера из Београда?! — Глас из центра: Нико вас не тера! Ниједан озбиљан човек на то и не помишља. — *Милан Петковић*: Ви, г. Милановићу, постављате погрешно питања! Не постављам ја погрешно питања, али ја то што говорим чујем да се то каже с овога места; то се чује у друштву, у приватним разговорима, у новинама, на зборовима: да су највећа несрећа за ову земљу г. др. Корошец и г. др. Спахо. (Др. *Српко Вукановић*: И јесу, због њиховог рада! — Гласови са деснице: Ето како они говоре!) Ја вам кажем, господо, да ми данас још не можемо да изађемо из оне психозе у коју смо ушли још 1928. године. Ми смо још у њој, још се у њој давимо; али ми не смемо да поклекнемо; морамо да испливамо из те психозе, и да оно што долази са ове стране (показује на левицу) одлучно одбијемо. Није потребно да нарочито говоримо о томе ко је крив за ону психозу и за оно убиство у Скупштини у јуну 1928. године. Можемо само да кажемо: да је то највећа трагедија југословенска, када је један човек дошао у Народну скупштину да сарађује, и када је признао и владаоца и државу и пристао да заједнички ради, да је тај човек убијен у тој Скупштини. Тој психози нема примера. За то носе одговорност они који се и данас лупају у прса, да су највећи Југословени. (Глас са леве: А ко је тада био Министар унутрашњих послова? Био је г. др. Корошец!) Ми, господо, на овом путу којим смо пошли не смемо да станемо на половини пута. Јер, господо, несрећа је наша била што су све наше раније владе, које су имале једну политику, или биле спречене да је спроведу, или су саме стале на пола пута, па смо сваких 6 месеци тражили нову политику и нове правце.

Политика коју је себи узела за циљ Влада др. Милана Стојадиновића, има, господо, да иде до краја. (Пљескање код већине и узвици: Тако јел!) Ми смо се, господо, отели од једне тираније, од једног деспотског режима и имамо да идемо путем народних слобода. Ми морамо дати народу слободу које су му узете на један начин, на који, нећу да кажем са овога места... И данас се код нас обележавају у главном два правца, правац диктатуре и фашизма, и правац слободне мисли и демократије. Ја ћу опет, господо, да кажем оно што сам рекао и у почетку свога говора, и мислим да ћу да погодим мисли свих својих другова са ове стране, да смо за једну слободну, народну, сељачку демократију. (Један глас са леве: На томе си програму и изабран, друже!)... Господо, у ранијим владама, код ранијих странака појављивале су се тенденције диктатуре и фашизма, и зато ваљда што су те партије одслужиле народу, што су биле можда на заранку своје борбе, још онда је било погрешно што се дозвољавало да се у крилу тих партија стварају организације са фашистичким тенденцијом. То смо, господо, имали код свих партија, и Срнао, и Ханао и Јунао, и видите све те организације уствари, то су биле организације које су имале људе са врло slabим моралним квалификацијама, људе који су нападали мирне грађане, пребијали и тукли, заклањајући се из ауторитета својих странака и својих шефова. Ја, господо, хоћу да кажем са овога места, — нека ми не замери г. Претседник Владе, ни цела Краљевска влада, — хоћу да кажем да је овде учињена погрешка можда из средине ове Владе што је дозво-

љено организовање једног фашистичког покрета у нашој земљи. Ја верујем, господо, да то Влада, када је то чинила, ни сама није могла да претпостави којим ће водама да заплива тај фашистички покрет код нас. (*Манфред Паштровић*: Ти нападаш Орјуну, а ти си био њен члан!)... Никада ја нисам био члан Орјуне. Господо, фашизам не може да никне у нашој земљи, он не може да расте на нашем тлу, то је туђа биљка коју ми не можемо дозволити да је неко пресађује код нас. (Одобравање код већине и повици: Тако јел!) Ми смо, господо, недавно имали једну крупну аферу, о којој је цела наша јавност писала, а у коју је текако уплетен и заплетен баш тај наш фашистички покрет, и ти велики идеалисти, моралисти, који говоре данас народу да су они једини мисионари који долазе да спасавају, ти људи који су на својим зборовима викали: „Доле комунисти, доле Јевреји, доле масонерија, доле пљачка!“ А, господо, шта се догодило? Дошао је један Јеврејин, заменик Беле Куна, покуповао и фирере, и цео покрет стрпао у цеп, и та организација која данас хоће да нам говори о моралу вири из цепа једног Јеврејина и једног комунисте... (*Александар Дачић*: Српко Вукановићу, је ли се ти ставио у његову одбрану! — Др. *Српко Вукановић*: Господине Дачићу, због тога што не желим да се ичије име каља у овој земљи, ја Вам кажем, без обзира на то да ли сам ја његов пријатељ или нисам, да то није истина: — *Александар Дачић*: Изјавите, да ли се стављате у његову одбрану. — Граја и објашњења).

Претседник Стеван Ђирић: Господо народни посланици, молим вас да будете мирни. Г. Милановић је овде изрекао једну оптужбу и ја претпостављам, пошто је више пута говорио о тој ствари, да је он свестан своје одговорности и да је неће нигде избегавати.

Живота Милановић (наставља): Господо, та организација никла је тако рећи јуче, постала је од малих људи, из једне мале групе која је промарширала кроз све политичке покрете и није нигде могла да нађе себи места. Она се је сврстала тамо у један покрет и, иако је њено битисање тако споро, та организација данас има неколико листова, има своје аутомобиле, она плаћа читаве одреде који иду на зборове по целој држави, она, господо, има чак и школу у сред Београда у којој се васпитавају људи како треба да ломе вилице мирним грађанима у овој земљи.

Ја, господо, подижем глас са овога места, ја звоним на узбуну и позивам целу Краљевску владу и цео југословенски народ на узбуну против тираније, која му се спрема у овој земљи.

Господо, ја бих још и разумео да се једно убеђивање врши путем живе речи, путем писане речи, али, господо, када се то убеђење врши мотком и кад се оно врши пендрецима, онда, господо, ја устајем против тога и ја ћу се борити иако су ме они осудили на смрт. Нека ме убију, неће ми бити жао ако будем погинуо за слободу свога народа и своје отаџбине. (Пљескање код већине).

Има, господо, још једна немила појава на коју морам да укажем са овога места. Сви ти фирери, сви ти вођи самозвани, говоре у народу да су са њима и највиши фактори. Ја, господо, знам да нико у овој земљи није за то и, господо моја, ако се тако говори у народу, онда се не служи добру ни држави ни народу ни нашег највећег фактора.

Господо, они хоће да нас уче једном новом моралу, једном новом добу, хоће да нас уче како треба да се чува отаџбина, како да се води управа у њој и то са киме: са разним Мандловима, Дијамантенштајнима, са Фишерима, са мањинама националним из Војводине. То, господо, наш народ никада неће дозволити, па ако треба да идемо на барикаде још једанпут да пролевамо крв, ми ћемо је, господо, и пролити.

Господо, ако читате њихову штампу видећете да они имају два листа на немачком језику, имају један лист ћирилицом, а два латиницом. Сви се ти листови штампају у десетине хиљада примерака и шаљу се бесплатно свима земљорадничким задругама, свима кафанама и свима читаоницама које хоће да их читају. Питам се ја, господо, ко то плаћа, одакле то плаћа? Одакле, господо, они секретари, одакле, господо, плаћени агенти, одакле плаћени возови? Радикална странка 40 година владала је овом земљом и она нема ни једног листа. Тек ако је на Влади може да излази један лист, на 4 стране, а ја се питам откуд фашистима листови на по 20 страна. Ми морамо да се запитамо куда ми пливамо, коме је ово потребно у овој земљи, да ли се неће од ове земље да створи Шпанија, коме то треба, господо? Нека се нико не вара! У Шпанији може да буде једна револуција годину дана, јер она је на једном полуотоку али код нас не може. И ако неко доведе до ње, питам се ја са овога места, шта ће бити са овом земљом. (Један глас са левице: Питамо се и ми шта ће бити са њом!) Ја мислим да би најмање са ове стране требало да се питају (показује на левицу).

Претседник Стеван Ђирић: Господине говорниче, молим Вас да се не упуштате у полемику. Ваше време истиче и оно је на измаку.

Живота Милановић (наставља): Господо, у њиховим листовима видите претње, прети се свакоме, кажу када ми дођемо на владу ми ћемо се обрачунати са демократијом и демократима. Нама се каже с њихове стране: Ми дајемо трошкове од наших жуљавих руку, за интегралну службу народа, али код техничке Уније, прљаве и срамне афере, видели смо како се служи томе народу. Страна штампа објавила је колико је једна страна држава дала на пропаганду у 1936 год. па између осталих држава видимо и Југославију са преко 30 милиона динара.

Подвлачи се у извештају Министра унутрашњих дела опасност која долази овој земљи од стране комунистичке организације, али требало би, колико год се води рачуна о тој опасности, исто толико да се води рачуна и о опасности која долази од ових нових препородитеља и патентираних националиста и фашиста. (Један глас са левице: Нема опасности од њих за Југославију! — др. Српко Вукановић: Опасност долази од вас! — Протести код већине).

Господо, ми не смемо више да идемо са експериментисањем. Експериментата је било доста, јер ми смо и пре неколико година имали један сраман и неуспео експеримент са „гвозденом гардом“. Сећате се када је један овдашњи лист писао да „гвоздена гарда“ наступа, а ево како је народ примио ту „гвоздену гарду“. У једном селу у Славонији два човека направили су виц и пописали 30 мртваца да су нови чланови те „гвоздене гарде“,

а они јадници леже већ годинама мртви, тај лист доноси крупним словима имена њихове омладинске организације од ових 30 мртваца.

Све су те фашистичке организације завршиле овако, али ће тако завршити и ова. Питам чему то треба, зашто да не пођемо путем слободе, путем демократије, јер наш народ никада није био антидржаван, вазда је био за ову државу и за своју династију, приђимо њему, немојмо да га напустимо, јер ако сада учинимо грешку, и окренемо леђа народу залуду ћемо га после звати, али се он неће више одазвати. (Одобравање код већине).

Господо, ова мала шака људи која несметано врши насиље у овој земљи почиње и са убиствима. Један честити човек Душан Радивојевић из Осипаонице усудио се пре месец и нешто више дана да каже прстом на сва неваљалства која се крију у тој средини и кад је почео да зове једна ванредни збор да се прегледа рад њихов, он је, господо, преко ноћи био убијен. Убице су ухваћене, али, господо, ми то не можемо да дозволимо, исто онако као што смо били и као што ћемо бити против терора одозго, још више осуђујемо терор одоздо. Господо, ја чиним апел на г. Министра унутрашњих дела да овом насиљу одоздо, једној неодговорној клики, стане на пут, да узме у заштиту наш незаштићен слободни радни свет. Јер, господо, и то што приђе том покрету то приђе путем батине или приђе путем уцене; ја сам имао прекјуче овде једну организацију од стотине људи који су дошли са фабрике чукарничке где су радили часно и поштено и тражили су да им се плати њихова зарада. Они су, господо, отпуштени без онога отказног рока па и без оне награде која им је у оном износу припадала. (Никола Кабалин: У Државној фабрици шећера?) Знам нашта навикаш, друже, али то нису радници Државне фабрике шећера, него су радници репарских задруга које прерађују репу, а те задруге најуриле су их без отказа по Закону о радњама.

Господо, ми смо могли да чинимо до сада све те експерименте, али, више не можемо, и не смемо, са тим диктаторским појавама морамо да обрачунамо и пречистимо. Ја морам да објасним, нека ми не замере другови са ове стране, (обраћа се левици) да су ка диктатури тежили увек интелектуалци из ових пречанских крајева. Никада то није долазило из Србије. Ако узмемо политичку историју Живана Живановића и Слободана Јовановића видећемо да се још онда српски народ борио против оних који су покушавали да им одузму слободу. (Гласови: Немачкари!) Тачно, народ их је звао „Немачкари“, и видите, господо, сада имамо исти случај. Те диктаторске тенденције, те фашистичке тенденције јављају се опет из ових крајева. Господо, ако је на челу тих организација био који Србин, нарочито из Србије, он је узет само као фирма, нарочито ако је из Србије. И на челу данашњег фашистичког покрета имамо једног човека Србина из Србије, али, господо, он на све друго личи али не на фашисту и ја бих му пре огрнуо чаршав и послао у Индију код Гандија, а не да буде вођа фашиста у Југославији.

Али видите, он је био потребан, требала је фирма, а главна снага фашистичког покрета је у Војводини, и у сред Загреба, тамо се сервира све што се хоће, а он само долази на готово.

Исто тако, господо, као што сам против диктатуре и фашизма, тако исто сам и против псеудо-

демократије. Ја сам рекао одмах да сам за једну праву народну сељачку демократију. (Један глас са левице: Овај је режим израз демократије!) Ако хоћете да вам кажем о овоме режиму, ви са ове стране можете чинити приговоре, али је овај режим у погледу народних слобода 300% бољи него ли што је било кад сте ви били на управи. (Милан Петковић: Има слободе за партијске присташе, а за противнике нема!) Ја сам уверен, господо, чак и кад би хтео да се сложим са господом са левице, да немамо, господо, данас идеалне демократије. Претпостављам да је немамо, али ја вас питам: може ли се за годину две дана после једног страшног терористичког режима да пређе одмах у ту идеалну демократију. Та демократија мора ићи својим етапама и мора да иде својим путем. Лепо је рекао господин Министар унутрашњих дела: Јест, доћи ћемо и на то, донеће се и ти политички закони, па је нарочито подвукао: не да те законе донесу само посланици овога Парламента, него да се позову и они, који су ван Парламента и да тај закон буде једнодушна воља и жеља југословенског народа. (Манфред Паштровић упада у реч).

Претседник Стеван Ђирић: Молим Вас, господине Паштровићу, да не упадате у реч господину говорнику.

Живота Милановић (наставља): Господо ми данас имамо пред собом буџет Министарства унутрашњих дела, имамо данас да оценимо све напоре једног министра, који је у једном тешком добу, у једном тешком времену, дошао на овако један велики, одговоран положај. Ми имамо да ценимо његов рад и његове напоре на сређивању наших унутрашњих прилика. И, господо, колико се год на њега ударало, у ономе првом налету, ми морамо, господо, да признамо, да је било нереда, али то је био вал народног одисаја. Ви знате кад су код нас владали напредњаци, па кад су после дошли и радикали на управу, и кад је народ узјахао једног свештеника на Теразијама, онда је један господин казао покојном Таушановићу: Видите ли, Господине Министре, шта се ради? Јест, видим, одговорио је пок. Таушановић, али то је народни одисај. Па и овде је било народног одисаја. Шест до седам година народу је одузета реч, завезана су му уста и није смео да говори, није смео да пише, и онда, када му је дата та слобода, сасвим је разумљиво да је тај народ тражио некога одисаја и он га је нашао у извесним поступцима, које нисмо одобравали ни ми са ове стране, али данас очигледно је да тих поступака нема. (Пљескање код већине.)

Претседник Стеван Ђирић: Опомињем по дужности г. говорника да има још свега 7—8 минута да говори.

Живота Милановић (наставља): Господо, наше унутрашње прилике морају се средити. Жртва, господо, мора бити. Не можемо бити превише осетљиви када су у питању можда наши лични интереси, када су у питању наша општа добра. Ја са овога места, господо, онако како сам увек говорио и подвлачио, кажем и данас: нема ове државе без слоге Срба и Хрвата. (Одобравање и повици: Тако је!) И, господо, када знамо ту основну чињеницу, онда шта треба да радимо? Ако смо употребљавали палицу 18 година, то не значи да треба употребљавамо палицу још 18 годи-

на. Морамо да тражимо излаза, морамо да тражимо споразум. И, господо, ако сада неко неће бити Министар и ако неће бити у влади, то не значи, да нико други не може бити у влади. Ова господа (показује на левицу) треба да се одморе. 18 година су били на влади, и чак су били и у Влади г. Стојадиновића, а моментално их сада нема. Ако су они за момент ликвидирани у интересу Отаџбине, у интересу целог нашег народа, ништа то није, ако ће то бити у интересу народа и државе.

Господо, док се и данас с једне стране напрежу све силе, да дође до стишавања и до споразума у нашој земљи, ја видим да се с друге стране чине сметње. Ту су, господо, интриге, ту су оговарања и као да се жели, да се до тога не дође. Они, који су одговорни за управу овом земљом, не могу, нити смеју, у интересу државе, дозволити да се спречи извођење једног великог дела. Наше је, господо, са ове стране (показује на већину) да учинимо све што можемо, све што нам диктују народни и државни интереси, а ако друга страна то не буде хтела да прими, ми смо онда извршили своју дужност. (Један глас са левице: А где ћемо после?) То ћемо после да разговарамо где ћемо.

Господо, на завршетку свога говора ја бих имао да учиним један апел на Краљевску владу и на г. Министра унутрашњих дела.

У срезовима пиротском и царибродском кажњен је, господо, један већи број наших сељака. Кажњен је зато, што је се нашао на једној пијаци, када је говорио на збору г. Драгољуб Јовановић. Власт је те људе казнила престрого. Они нису присталице тога човека; нису били, господо, ни онда, а нису ни данас. Али, господо, ја сам добио апел и молбу од свих тих људи отуда, да учиним једну молбу и апел на Краљевску владу, да им опрости те казне. (Гласови: Чујмо! — Један глас: Је ли строжија казна била него у Керестинцу? — Војислав Лазић: Ако су ти људи неправедно кажњени, гласаће против др. Корошеца!)

Претседник Стеван Ђирић: Господине посланиче, Ваше је време истекло. Молим Вас да завршите свој говор са неколико речи.

Живота Милановић: Господо, ја ћу да завршим јер је време прошло. У нашој унутрашњој политици, господо, и националној, и демократској и економско-финансијској ја тражим да идемо оним путем, којим је ишла Краљевина Србија под владавином Петра Карађорђевића. (Бурно одобравање у центруму и на десници).

Претседник Стеван Ђирић: Реч има народни посланик г. др. Коста Поповић.

Др. Коста Поповић: Господо народни посланици, као што сам већ у начелној буџетској дебати нагласио, најактуелније и најважније питање нашег унутрашњег живота је питање децентрализације путем деконцентрације власти и формирање широких народних самоуправа. Центризам се, господо посланици, на делу показао лош и неекспедитиван. Чиновнички апарат почео је у њему да узима сувише ауторитативан став, а Министарства су све послове држала у својим рукама. Место да се растеређавају, да већи део послова преносе на новостворене бановине, она су примала на себе да решавају и најситнија питања.

Природно је да услед овакве организације рад у Министарствима запиње; због ситних немају времена да решавају ни најкрупнија питања.

И баш зато је крајње време да Краљевска влада испуни обећање и обавезу своје декларације и изнесе пред Народно претставништво предлог закона о банским управама и закона о бановинским самоуправама. Првим законом требало би провести деконцентрацију власти и велики део послова пренети из надлештва појединих министара и сконцентрисати их код банских управа, а при томе за Министарства задржати само право надзора и директиве са што мање стварне надлежности, — али и надзор само у тој мери, колико баш неопходно захтевају интереси целине. Као природна последица овог сужавања делокруга морало би наступити и знатно смањење броја министарстава, јер је евидентно да би привредни послови скоро у потпуном обиму прешли у надлежност или банских управа или бановинских самоуправа. На тај начин постигле би се знатне уштеде, а послови би се свршавали брже а свакако и правилније. Локална управа била би ближе народу, јер познаје боље прилике свога подручја.

Са деконцентрацијом власти морало би се истовремено решити и питање бановинских самоуправа. У њему треба осигурати сарадњу најширих народних слојева и дати им што већу компетенцију. Држим да би корисно било омогућити и разним привредним и културним установама да одашиљањем својих претставника буду заступљени у Банском већу, јер тиме би се подигао и ниво самога Већа, а вероватно осигурао и континуитет рада. У вези са организацијом бановинских самоуправа врло је важно питање: начин њиховог финансирања. Ја бих хтео овом приликом да учиним извесне сугестије у том погледу.

Ја сам у начелној буџетској дебати указао на то, говорећи о приликама у Војводини, да у широким слојевима народа постоји незадовољство широких размера. Ово незадовољство црпи своје сокове поглавито из економско-финансијских недаћа. Пред тим незадовољством и његовим нежељеним последицама не треба затварати очи. Оно постоји. Не упуштајући се овде у анализу узрока тога незадовољства, које се претвара у нерасположење — по безобзирној демагогији чак у непријатељство и антагонизам, где се чују обострана узајамна оптуживања — дакле, не упуштајући се у ближу анализу, ја полазим од стварности да то нерасположење постоји и на штету општих државних интереса и на посебну штету српских интереса. И једно и друго мора сваког исправног грађанина и патриоту да боли. Да би се то незадовољство канализирало и у једном и у другом интересу, потребно би било један део непосредних пореза уступити бановинским самоуправама; на пр. земљарину и кућарину. Наш народ осећа као терет у главном непосредне порезе. Он тај терет осећа у појачаној мери кад види да се у његовој ближој и даљњој околини не чине никакве инвестиције, не граде нови, па се чак не одржавају у добром стању ни постојећи путеви итд., и то тада даје маха и материјала несавесној демагогији на уштрб државних и националних интереса.

Уступањем једног дела непосредних пореза бановинским самоуправама оне би се не само

оспособиле за интензиван и успешан рад у својем делокругу, него би се једном за свагда избиле из руке безобзирним демагозима једно опасно оружје у борби против Београда. Најосетљиви порески облик плаћао би се бановинској самоуправи, па ако се добивени новац не би трошио рационално са видљивим резултатом, оидум би пао на локалне бановинске управљаче. Још једно питање се намеће као хитно са организовањем банских управа и бановинских самоуправа, а то је арондација срезова. Ово питање је вероватно актуелно у свима крајевима државе, а у Дунавској бановини не трпи више одлагања. Срезови у Војводини имају још увек оне границе како их је некадашња мађарска управа повукла према својим интересима, а гранични срезови услед повлачења државне границе савршено су немогућно формирано, а нарочито у Банату.

Господо, у Закону о општинама од 24 марта 1933 спроведен је демократски принцип код најмање самоуправне јединице на тај начин, што општине одређују број чиновника, систематизују места, одређују принадлежности и саме бирају општинске службенике по статутима које сачине. Међутим дозволите ми, господо народни посланици, да вам прикажем како се респектује и примењује у Војводини јасно наређење законодавца. Стварно су општине у Војводини слободним избором изабрале статутом прописане службенике, у највише случајева тај избор једногласан, па иако је од избора прошло више од две године, Бановина није потврдила ни десети део изабраних чиновника, него по неком дискреционом праву које црпи из једног Правилника који је у пуној противности са основним принципима Закона о општинама врши рокирање — бацајући једногласно изабране чиновнике по милој вољи из једне општине у другу све по потреби службе, а као вршиоце дужности. У најновије доба пак вршилац дужности бана одбија да потврди једногласно изабране чиновнике и без икаквих разлога, без мотивације, разрешавајући их дужности, баца их на улицу. У највише случајева постављају се за вршиоце дужности они који услед своје неспособности уопште нису изабрани ни у једној општини, или су се неприметно увукли у неку мању општину, али имају одличне препоруке и везе које им набављају положаје за које немају ни услова, а још мање интелектуалне или моралне квалификације. И док сељаци домаћини у својим општинама бригу брину где ће и како ће наћи запослења за своју децу коју су са великим напором и материјалним жртвама школовали и који су са одличним успехом свршили студије — по неком вишем наређењу додељују се у општинску службу најпроблематичнија лица без школске спреме, без знања и воље за рад, који својим разметљивим неуљудним понашањем вређају мирне грађане.

Ова груба повреда озакоњених самоуправних права народа изазива велико огорчење у целој Војводини. А како је на то реагирао Савез општинских службеника за Дунавску бановину, дозволите ми да вам прочитам један текст те резолуције. Та резолуција општинских службеника Дунавске бановине од речи до речи гласи овако: „Протестујемо ауторитетом читавог општинског чиновништва Дунавске бановине против проту-

законитих радња вршених под утицајем разних партиских сеоских и среских вођа, због којих се читава плејада наших другова, већим делом, нашла на улици лишена свих елементарних права, док су други били премештани, пензионисани против интереса службе и народа, само да би се изишло у сусрет појединим кортешима.”

Ја сам у начелној буџетској дебати изнео тешко политичко, економско и социјално стање у Војводини, а сада у овој специјалној дебати желео бих дати образложење и конкретним случајевима приказати узроке тога незадовољства у области управне службе у Војводини.

Господо народни посланици, у Војводини влада данас аутократија Министра пољопривреде г. Станковића. Он је некрунисана глава Војводине. Без његове сагласности не решава се ни једна крупнија војвођанска ствар — бар такав глас га бије у Војводини, а држим оправдано, судећи бар по интервенцијама о којима сам се лично уверио у разним Министарствима.

Ја хоћу да сам потпуно објективан и као посланик који припада опозицији признајем да је г. Станковић исправан и честит човек. У своме ресурсу са много разумевања обавља послове; а што не успева да довољно заштити интересе главне гране наше привреде није он крив, него они који одлучујућу реч имају. Када Владина већина неће да изгласава потребне кредите, не може Министар чуда стварати. Али има једну лошу страну, велики је партизан, у његовим очима је прави човек само онај радикал, који је своју судбину везао за ни мало симпатичну групу пок. Веље Вукићевића, и што је у спровођењу своје партијске политике у Војводини подложен утицају партијских агитатора сумњиве вредности и никакве репутације. У место да је за политичку сарадњу задобио или скупио елиту Војвођана, он је за своје сараднике примио људе чак и са проблематичном прошлешћу и садашњицом, и стварно данас је у Војводини око режима сакупљено оно што је најслабије и интелектуално и морално.

Он је довео у Нови Сад за помоћника Бана г. Светислава Рајића, давно умировљеног чиновника, који се не остављајући за собом ни мало лепих успомена на опште задовољство Војвођана давно повукао из опште живота Војводине у којој никада није играо истакнуту улогу и био је познат само као сервилан чиновник који без скрупула извршује жеље својих политичких мишљеника.

Да би г. Рајић могао бити именован за подбана, морало га се прво номинално поставити за начелника Банске управе у Цетињу, да већ сутра дан најгрубљим гажењем и изигравањем закона буде постављен за заменика бана Дунавске бановине. Али то није све, када подбан долази у сукоб са баном Дунавске бановине г. Свет. Пауновићем, кога је Војводина ценила као правичног и добронамерног човека, бан Пауновић мора да напусти положај бана Дунавске бановине, иако је са државног и националног гледишта његов став био свакако и оправдан и користан.

Тај Светислав Рајић, за кога су овде у Народној скупштини не само народни посланици из опозиције, него чак и чланови владине већине врло ружне ствари износили, је данас политички експонент г. Станковића, Министра пољопривреде. Они су за сваки срез у Војводини пронашли по не-

ког незнатног адвокатића-трговчића, људе без икакве личне вредности, без политичке прошлости и ауторитета, али и без ослонца у народу.

Ти људи као дезигнирани будући заступници народа, који није ни питан, јер то није ни важно, одлучујући су саветодавни органи управне власти, која мора да извршује све жеље изабраника, да би се и народ навикао на то да се само путем њих могу испунити све жеље, па макар и на уштрб законитости и правичности. И у оваковом систему рада где неодговорни елементи често без потребних моралних особина и без осећаја дужности и одговорности имају одлучујућу реч, природно је, да се као главни инструменат администрације појављује груба сила са гажењем закона и угњетавањем народних права.

Ја ћу вам, господо народни посланици, само у најкрупнијим потезима али документованим подацима доказати шта је овако подземна акција учинила у Сомборском срезу, па ћете из тога видети зашто се Војводина буни против данашњег режима и система рада који се тамо одомаћио.

Чим сам се отворено декларисао за неодступну политику државног и народног јединства и критиковао рад владиних органа који на терену спроводе сепаратистичку и по опште државне интересе штетну политику — сручила се на сомборски срез Содома и Гомора, и тај најмирнији и најнапреднији срез који властима никада никакве бриге није задавао иако је погранични срез, чији становници су у пуној хармонији са самоуправним властима најтачније одговарали својим грађанским обавезама, постао је поприште тешке борбе између „званичних” и народа. Добија се утисак као да се тај народ кажњава зато што је толико година својим конструктивним радом служио за пример узорних држављана.

Почело се рушити и разбијати све оно што је народ поштовао и ценио, што је било гаранције за складан и напредан рад у самоуправним јединицама.

Као сваки деструктиван рад и овај је почео са прогањањем и острањивањем честитог и исправног чиновништва.

По жељи „будућих народних вођа” прво су преместили среског начелника и претстојника полиције. И један и други су врло исправни чиновници, оцењивани свагда са одлично, добровољац који је прешао Албанску голготу. Они су служили своју отаџбину истим заносом и самопожртвовањем којим су 1914 године напустивши своју службу, домове и најмилије сроднике прешли преко Саве да се са својом браћом боре за ослобођење и уједињење свих јужних Словена. Они су у својој служби свесни тешког задатка који им намеће северна граница и етнички састав тога краја компликован са најтежим националним и социјалним проблемима — познавали само интересе државе и народа. Али изгледа то им је слаба препорука била, јер се он њих тражило да партију претпоставе држави, да народ и против своје воље нагнају да се уписује у партију и када они то нису успели или нису могли да учине, отстранени су једино по жељи неодговорног изабраника и неколицине партиски затрованих људи.

У пограничној општини Бездан изабраног лекара др. Острогонца подбан Свет. Рајић није потврдио, него је на његово место поставио за лекара свога штићеника, који је 1926 године у Пешти

добрио докторску диплому, а 1922 године оптирао за мађарску државу, дакле човека који није наш држављанин, и који је до 1923 године у Будим Пешти био члан удружења студената за јужне мађарске крајеве, удружења које демонстрира против Тријанонског уговора, што су њиме од круне Св. Стевана отцепљени јужни крајеви и присаједињени „уметним путем“ новоствореним државицама. На нашој граници свега неколико километара од мађарске општине Станишић разрешен је поверењем народа изабрани претседник општине Лазар Танушић, угледан грађанин и добар националиста и на његово место постављен Лицингер Ханс. У општини Гаково разрешена је општинска управа због једног свог решења донетог пре тачно две и по године у вези са неком ватрогаском ствари и противно закону без сачекања одлуке више власти постављени су комесари само зато да би се на тај начин утицало на резултат општинских избора. Колико су тачни ови моји наводи потврђује околност да је Управни суд поништио и општинске изборе у Гакову и одлуку о разрешењу старог општинског одбора и уважању комесара, али је тај акт заборављен негде у фијоци срескога начелника!

У општинама Крњаји и Стари Сивац су једногласно изабрани бележници уклоњени са положаја за време избора, па су чак и редари отстрањени и из других општина доведени итд., итд. Све противно закону, — и када би било правде у овој земљи, они који су та наређења инспирисали требало би на робији да смене многе честите и исправне људе, који су тамо бачени а да не знају зашто и за кога.

Али оно што је учињено у градској управи Сомбора, верујем да се данас не дешава ни у најзачаченијим и пуном културном мраку заборављеним деловима света међу зуавским и зулукаферским племенима. И није ни чудо што се онај народ нашега севера, запрепастио и тешким осудама даје израза своје незадовољству.

Прво је смењен дугогодишњи претседник општине иначе добровољац у гласовитом одреду Војводе Вука, врло угледан националан и просветни радник, и на његово место је постављен прво један болестан човек који је после десет дана починио самоубиство, а после њега једно за другим два претседника који су не само у Војводини него и у Србији добро познати из времена окупације. Па је смањена цела градска управа иако је на петомажским изборима та политичка група само у Сомбору добила четвороструки број укупних гласова свих осталих листа. За нове чланове градског већа именовани су људи који су на изборима апстинирали и гласали за малобројну опозицију — изгледа да је све то чињено по неком непознатом принципу „нове демократије“ или евентуално с неког тајног споразума са др. Пернаром.

Ново градско веће почело је са неистинитим и неукусним нападима на старе режиме и пређашње управе. Пред пуном двораном, у коју се доводе већином најсиромашнији грађани, погрдним речима се критикују отсутни политички истакнути људи. Праве се алузије на милионске афере и када оклеветани докажу да су све тврдње неистините — никоме ништа, престаје се говорити о тој теми и измишљају нове, да би се опет, барем за кратко време, створила мржња против људи, који уместо

демагогије, конструктивним радом хтедоше да користе граду и држави.

Ви се сећате, господо, како је било објављено да је у Сомбору нестала једна повеља Леополда у вредности 500.000 динара и како је то на један непознат начин нестало. Читава јавност узбудила се због нестанка овога важнога документа, а међутим у листу „Време“ од 26 фебруара ове године изишла је исправка да тај докуменат уопште није никада нестало, већ да се налази на истоме месту на коме је и био. То уопште није ни био златни печат него дрвени, нити је та повеља вредела. Износе се дакле све ствари које не одговарају истини, и ја не знам коме је било потребно то да се углед државних власти чак и измишљеним причама уништава?!

У року од шест месеци из Банске управе доведено је 27 инспектора који су истраживали неправилности старе управе, па када се није могла пронаћи ни најмања грешка, шта више морало се утврдити да је стара управа несебично и са пуно самопожртвовања најкоректније водила градске послове, покушало се са полициским интервенцијама, у којима је једини аргуменат био „интереси партије захтевају“ у разним Министарствима исходити решења, да би се ипак нешто прикачило старој управи и оним чиновницима, који су важили као њихове присталице, а у ствари су то исправни чиновници који баш зато што поштено и савесно врше своју дужност не савијају кичму пред експонентима разних режима, који се тако често мењају на политичкој позорници.

Из градске службе је отпуштено 18 градских службеника без икакве мотивације. Између њих један инвалид са 6 деце који од 90 дин. инвалиде треба да издржава себе и своју многобројну породицу. Верујте ми, господо народни посланици, само милодари добрих људи су га одвратили од самоубиства. Места отпуштених су одмах попуњена, међу осталима за градског чиновника је постављен и један неписмен бивши раденик, који је, по наговору, мени као Потпретседнику Народне скупштине разлупао прозор и зато био кажњен пресудом Окружног суда на 60 дана затвора.

Пре неколико дана обављен је избор команданта ватрогасне чете у Сомбору. ЈРЗ је хтео свога човека да протури али су претрпели страховит пораз. Одмах други дан дошао је у градску кућу дезигнирани вођа и издиктирао акт да се отпушта из службе дневничар Стојшић само зато што његов отац као ватрогасац није гласао за ЈРЗ листу.

Удаљени су од дужности (суспендовани) велики бележник гр. гл. инж. гр. рачуновођа без да је против њих покренут дисциплински поступак, а са мотивацијом која је ругло наше администрације. Интересантан је случај вел. бележника др. Лучића. Он је суспендован — без икаквог законског разлога и да дисциплински списи чак нису ни упућени дисциплинском суду. На крају се увидело да се дисциплински поступак ипак мора завршити, и пошто је немогуће било и замислити таква дисциплински судски форум, који би тог честитог и коректног чиновника осудио, да не би пукла брука понуђено је др. Лучићу место Сирочадског приседника у Петровграду. Када је др. Лучић човек чисте и неукрајане прошлости, свестан да је као чиновник свагда најсавестније радио, тражио да се прво дисциплински поступак окочна и утврди његова невиност или евентуално кривица

политичке вође, револтирани да још има људи и то чиновника који част и светао образ претпоставља кори хлеба, износе пред градско веће предлог, да се др. Лучић као чиновник редуцира, и он буде отпуштен из градске службе без мотивације и без пензије и пре окончања дисциплинског поступка, иако су списи више од 7 месеци лежали код дисциплинског већа, чиме му је уједно и онемогућено да пред надлежним форумом докаже потпуну исправност свог рада. Жалба коју је др. Лучић наблизу 20 страна уложио одбијена је истога дана у Банској управи када је тамо стигла. И док се овако неправедним драконским мерама поступа против дугогодишњих исправних чиновника, један градски службеник, иначе миљеник партије, осуђен на 60 дана затвора добија од председника општине прво 30 дана допушта, а по томе на основу лекарског уверења које шаље из затвора, 30 дана боловања да би под видом боловања могао издржати казну затвора на коју га је Кривични суд извршном пресудом осудио; и тако се у некада чувеном граду Сомбору дешава да се од југословенских исправних градских чиновника одузима хлеб, а други са пуном платом иде у апс, из апса се враћа у звање па ником ништа, чак ни дисциплински поступак није покренут.

Овај случај држим да не треба коментара.

Градском имовином се рукује противно наређењима и интенцијама Закона о градским општинама. За начин управљања градском имовином карактеристична је чињеница да је данашња градска управа примила град са 44% гр. приреза, лањске године је повисила на 60% и само услед моје жалбе је Министар финансија снизио на 53%, а ове године је Председник општине предложио повишење на 92%. Значи да је садашњој градској управи успело да порески терет грађана за нешто више од годину дана повиси на двоструко. Не знам само како се то може довести у склад са обећањима Краљевске владе да се терети грађанства уопште неће повисивати.

А сад неколико речи о општинским изборима.

Ви се сећате, господо, да је у комунике-у Краљевске владе било објављено да су општински избори протекли у миру и да је ЈРЗ добила 70—75—80%.

Мени је немогуће побијати „званичне“ податке и јавности предочити све што је у вези са општинским изборима у Дунавској бановини учињено, — али ћу вас, господо народни посланици, упознати са радом у сомборском срезу који по своје етничком саставу претставља целу Војводину, а методе које су у сомборском срезу примењиване истоветне су и понављају се и у осталим срезovima Војводине.

У званичном извештају се вели да су избори протекли у реду и миру.

Истина је међутим да никада већа нервоза и узрујаност није владала у сомборском срезу но приликом ових избора, јер никада до сада није толико спутавана воља народних маса и вршен притисак на народ у погледу личности, које треба да буду бирани за општинске одборнике као приликом ових избора.

Истина није убијено ни једно лице — иако је било срезова где се и то дешавало — али је посебна композиција жандарма и аутобус полиције упућен у 2 општине да стишавају велико народно

„одушевљење“ и „мир“ од многобројних бирача који су и делима хтели да докажу колико одобравају политику данашње Владе.

Ни један бележник није остао на своме месту, чиновници па чак и редари испремештани и отпуштени, толико има случајева да је немогуће све набројати. Увучен је чак и суд у изборну борбу, незаконитим одлукама су одбијене листе, суд је позивао кандидате — али само из опозиционих листа — да полажу испите пред судом да ли говоре државним језиком, за председника бирачких одбора постављана су кажњавана лица итд.

Председник Стеван Ђирић: Господине посланиче, по дужности морам да Вас опоменем, да ће време Вашем говору ускоро истећи.

Др. Коста Поповић (наставља): А шта је био резултат? По званичном извештају од 20.453 правних бирача Сомборског среза гласало је за све листе Ј.Р.З. укупно 9.864 бирача. Међутим од ове цифре морају се одбити они гласови који су у разним општинама дати за Ј.Р.З. листу бр. 2 јер су ове као стварно независне грађанске листе прекрштене од стране среског начелника на Ј.Р.З. листу, што показује најбоље околност, да је против тих листа у поменутих општинама званични апарат свим силама радио.

Значи да је по званичним подацима од 20.453 гласова свега 8.148 гласова уписано у корист свих Ј.Р.З. листа, а то је 39% правних бирача.

Када се има у виду доказана чињеница да у Војводини 1/3 бирача — обзиром на етнички састав те покрајине па и из опортунитета оријентише се према власти, и без размишљања гласа за сваку Краљевску владу, онда је јасно да су ови политичари на терену са свима кандидатима на листама са читавим званичним апаратом заједно свега 6% од свих бирача привукли и задобили за режим, и ово је стварни резултат за који се Ј.Р.З. може похвалити у читавом Сомборском срезу.

Али верујте ми, господо, да би властодршци много били задовољни да су и овај скромни, малени резултат могли постићи чистим изборима на поштени начин. Ја вас нећу затруђивати изнашањем чињеница каквим насилним мерама су вођени избори, што се обећавало народносним мањинама, шта је учињено са двовласничким дозволама, чим се је обмањивао онај народ, нити ћу да вам износим податке да је процентуално највише гласача гласало „сасвим случајно“ баш у оним општинама где је постојала једино Ј.Р.З. листа, јер остале су већ по суду одбијене биле, него ћу вам прочитати званични акт бр. 10525/13-XII-1936 којим је Управном суду у Београду жалба против општинских избора у Бајмоку упућена: Дословце се вели овако: „Част ми је доставити предњу жалбу итд. и морам нагласити да оваква безакоња, која су извршена приликом општинских избора од ослобођења па до данас у нашем селу није било: Грађани Бајмока свесни су тога да су почињене тешке кривичне радње од стране органа власти и није ни чудо што је приликом избора дошло до нереди, тако да се морала тражити интервенција жандармерије са стране да се успостави ред и мир. Да би се повратило веровање у закон и да би се грађани умирлили треба што пре ове фалсификоване изборне резултате поништити итд. и председник општине је истину рекао, јер је Управни суд својом пресудом утврдио „да је стварно извршено

фалсификовање бирачких списа” итд. и избор је поништен.

А сада на крају хтео бих још са неколико речи да оцртам политички ефекат општинских избора у Војводини.

Ако је у Војводини било грађана који су веровали да ова Влада жели смиривање и стишавање духова, да она доноси политичке слободе, ови општински избори су непобитним доказима уверили да су све то само приче и обмане. Када се приликом општинских избора који у суштини немају нарочито политички карактер и сматрани су као чисто интерна ствар општинског становништва, није водило рачуна о највиталнијим интересима грађанства.

Да о њиховој осетљивости, да у општинску управу слободно бирају оне људе у које имају поверења и за које желе да их виде у општинском одбору, него су насиљем, низом незаконитих поступака, па чак и фалсификатима натурени такви људи, који су у општини сматрани као укаљани, нежељени и неспособни људи, — ко може озбиљно веровати да та Влада хоће да стиша још више узрујане дугове, и да ће у државном политичком раду дати учешћа грађанству у оној мери како то с правом очекују слободни грађани, једне демократске државе.

Сем тога грађанство Војводине свесном борбом у истицању таквих кандидатских листа на којима су се налазили најконструктивнији људи, и услед одбијања тих листа, до сада незапамћеним уздржавањем од гласања пружио је доказа да не дозвољава да се Војводина као нека колонија предаје на милост и немилост појединим политичким експертима и изборним специјалистима. Ограђује се од тога да људи без моралних квалитетација и етичке вредности, без националне свести управљају са њоме, него да жели, да се сарадња тражи са оним њеним синовима, који су као истински следбеници њених великана свагда несебично и са пожртвовањем у складу са народном вољом и пуним поверењем широких народних маса часно и поносно служили само и искључиво општим националним и привредним интересима народа.

Када се буде тражила сарадња са оваквим људима, онда ће Војводина са пуно разумевања и поверења учествовати у опште државним пословима. (Пљескање и одобравање на левици).

Претседник Стеван Ђирић: Има реч народни посланик г. др. Миленко Марковић.

Др. Миленко Марковић: Господо народни посланици, већ у финансијском одбору, показала су се два различна начелна гледишта на целокупни буџет, који је пред нама сада у појединостима.

Та гледишта нашла су израза у извештају одборске већине и мањине.

Одборска већина са задовољством утврђује, да предлог буџета одговара привредној и финансијској политици Краљевске владе у сврху оздрављења и јачања народне привреде и државних финансија.

Предлог одборске мањине осврће се и на остале гране нашега народног и државног живота у свима министарским ресорима па и на онај у нашој спољној и унутрашњој политици. Тај поглед одборске мањине на буџет, прихватила је и цела Народна скупштина, и начелна дебата водила се у чисто политичком правцу у којем је реч о уну-

трашњој политици била претежна реч о нашем државном уређењу, односно преуређењу.

Остављајући по страни финансијску страну буџета, која од народа тражи нове и знатно веће жртве од досадашњих, — а то траже и друге државе од својих грађана у данашњем мутном времену — народна је жеља, да свака пара дође на своје место. Народ наш хоће да омогући вођење наше спољне политике са чувањем старих опробаних савеза и добијањем нових пријатеља, а општа унутрашња политика жели да се води у интересу народа и државе и да он о таквој политици буде уверен да је и добра.

Узео сам реч у појединачној дебати буџета Министарства унутрашњих дела тек када сам чуо какав ће одговор бити Краљевске владе на изнесене погледе са једне и са друге стране овога високога Дома о нашем државном уређењу, јер ми то из много разлога, све до тога часа није било јасно.

Одобравало се често говорницима и изводима који су били сасвим опречни.

Господо народни посланици, нема разлога да сваљујемо скоро сву кривњу на лепу пространу и светлу зграду само за то, што знамо да дружина у њој није ни сложна ни задовољна.

У много пута до сада написао сам и рекао, да је и Видовдански Устав, тај основ Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, са управом по областима, окрузима, срезовима и општинама, био довољно јемство за наш народни развитак.

Страначке размирице и страсти, несхваћање самоуправнога права у појединим областима, неодређеност правца у државној политици која мора да стоји над оном партијском, довеле су до катастрофе 20 јуна 1928 године, услед које су неке страначке вође утврдиле да је Устав у свести народној уништен, да је остао само „Краљ и народ” — да су дакле остала само два чиниоца, који се међусе могу разговарати и погађати.

Та политика довела је по нужди до 6 јануара 1929 године, и када је после Благопокојни Витешки Краљ Александар I Ујединитељ дошао до уверења да позове народ на сарадњу у народном и државном животу, дошло је до Устава од 3 септембра 1931 године, до тог основа на којем почива Краљевина Југославија, за разлику од Видовданског Устава на којем је почивала Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, која је носила сва три имена нашег народа.

По новом Уставу одређени су избори 8 новембра 1931 године.

Као што је постојала апстиненција од Народне скупштине у једном делу нашег народа, све до изјаве пок. Павла Радића од 1925 године у правцу унитаристичком, тако је проведена од истог дела нашег народа и апстиненција у изборима године 1931.

Видите, господо народни посланици, није задовољио ни Видовдански Устав, а незадовољава исти део народа као што видимо ни данашњи Устав са девет бановина по срезовима и општинама у Краљевини Југославији.

Неки од оних који су заједно самном у Народној скупштини помагали шестојануарски режим питају се данас, зар се Далмација није могла припојити Хрватској и Славонији, зар се бановине морале назвати по рекама?

Господо народни посланици, радо ћу признати да је учињена велика грешка што се није увело законодавство у живот ни по Видовданском уставу, а нарочито што се до данас нису привеле у живот са пуном садржином бановинске самоуправе, које предвиђа данашњи Устав.

Тражио сам то још 1932 године, о томе писао и говорио па и године 1935, као и моји другови, али без успеха.

Можда би се до данас видела већ добра страна тих самоуправа, можда би оне пресекле и апстиненцију и свеле спор на уређење самоуправа, услед чега би се природно прешло преко уставног питања, а овако су захтеви на једној страни све већи и иду у неодређеност.

Уз овај пропуст наше државне политике, било је, господо народни посланици, и других разлога за незадовољство у свима редовима нашег уједињеног народа.

Али ми не можемо заборавити, да је већ 1 децембра 1918 године била апстиненција у једном делу нашег народа, када није било ни свих оних грешака од године 1918 па до данас, ради којих се тражи опет ново уређење државе и нова уставотворна скупштина.

Ја то, господо народни посланици, само утврђујем, да отуда свако изведе потребан закључак.

Дакле тражи се и опет нов Устав. Господо народни посланици, био сам противан ревизији и Видовданског устава год. 1928, када то није било тако опасна ствар као данас. Природно је, господо народни посланици, да сам и данас противник ревизије Устава из разлога, који су у начелној дебати довољно наглашени. Али, осим тога и зато што се наша кућа, држава, може изградити добром вољом свих нас и у оквиру данашњег Устава.

Да ли би данас Круна на ту измену пристала, у то не смем да улазим, као ни у то да ли би узела на себе одговорност или иницијативу у том правцу.

А да ли је Народна скупштина, ова како данас стоји, на то овлашћена?

Господо народни посланици! За време начелне расправе већ се чула реч у овој Високој кући да смо ми ишли на изборе без икаквог страначког програма, па и без икојег другог.

Не бих се с тиме сложио.

Ми смо ишли на изборе сви на једној листи господина Богољуба Јевтића са изборном лозинком: За недељиву, јединствену Југославију под жезлом узвишеног Дома Карађорђевића.

То гесло искључује по нама сваку измену Устава у противном правцу од данашњег. За такву измену ми нисмо добили ни пристанак народа, као ни за наше данашње групације и деобу у странке.

Отуда следи то, да бисмо са одређеном изборном паролем морали поћи на нове изборе за Народну скупштину и запитати народ, да ли он уопште, и на какovu измену Устава пристаје, јер ја се за чудо, само у једном питању слажем са г. др. Влатком Мачеком и то у томе да општински избори нису ни могли, ни дали ником овлашћење за судбоносне одлуке у вези са променом Устава.

Општински избори имају обично локални значај, осим ако им се нарочито не да и други, општи политички.

Знајући за чим се ишло, ни једним кораком нисам то ометао но не знам да ли сам помогао.

Поступак би, за другу измену Устава као и за сваки, био врло дуг и пун трзавица све кад би се хтео и смео провести.

Зато, господо народни посланици, тај захтев не бисмо смели никако прихватити, а нарочито не у данашње време, долазио тај захтев од Удружене опозиције из Београда или од С.Д.К. из Загреба.

Не преостаје дакле друго него да у духу постојећег Устава изграђивамо државу, по одређеној смишљеној етапној државној сталној непроменивој политици, на основу јединства народа, које би дало пуну садржину унитаристичкој држави без омрзнутог централизма, која би дала народу широке бановинске самоуправе у девет бановина, без бојазни од сепаратизма.

Треба, осим тога, привести свакога поштивању закона, реда и поретка и у јавном животу и у приватноправним односима, а уз то провести потпуну равноправност за све, и сузбити корупцију, те дићи народно благостање.

Господо народни посланици, после ових мојих извода мени отпада потреба да се упуштам у научно испитивање, да ли смо троје или једно, јер моје је дубоко уверење, да смо једно ако се гледамо у унутрашњости државе, и да доследно томе морамо бити једно, ако нас се погледа са стране изван граница наше државе.

Та су питања давно решена и на том стеченом уверењу и наших предака и нас почива и наша држава.

Она је створена на нашем народном јединству као последица светскога рада, а нашла је своју потврду и у другим међународним и нашим међусобним конститутивним актима, до којих је први и најважнији онај од 1 децембра 1918 год.

Захтев за другим уређењем наше државе, са позивом на окуп Срби, на окуп Хрвати, на окуп Словенци, сврстао би нас у редове ревизиониста из напоља, јер управо је њихова жеља и тежња, да нас поцепају на троје, да тако нашу државу ослабе.

Ми бисмо на тај начин одговорили тежњама наших непријатеља.

Свако је од нас могао да примети, да је у начелној дебати о овом питању било много искренности, која је у истину и потребна, зато ћу и ја у овом питању да кажем искрено своје мишљење.

Нас Србе и Хрвате раздваја, углавном, међусобно неповерење. Кад је Југословенска мисао заснована од Великог Владике Штросмајера, кад ју је носио Загреб, нису јој веровали Срби, јер су сумњали у њену тенденцију, и није им било јасно у оно доба у каквом би се државном облику народно јединство провело, да ли у оквиру Аустроугарске монархије у облику триализма или ван Аустроугарске монархије у слободној Југословенској држави.

Данас, кад Југословенску мисао носе Срби, кад она долази из Београда, у њу сумњају браћа Хрвати, бојећи се српске превласти и губитка своје индивидуалности, од које у корист целине свако треба да жртвује колико може.

Ако су Срби имали каквог разлога, да се боје уједињења под Аустро-Угарском, немају разлога Хрвати да се боје од уједињења у својој данас слободној држави Краљевини Југославији.

Баш зато и из ових разлога, морамо настојати свим силама и свом брзином, да разуверимо браћу Хрвате о тој њиховој бојазни, а то можемо и опет само онда, ако у унитаристичкој држави проведемо пуну једнакост и равноправност и ако дамо народу савремену слободу и омогућимо економски напредак и културу.

Господо народни посланици, споменуо сам да би у правцу истакнутом, била дужност Краљевске владе, да приведе свакога поштивању закона.

Јасно ће бити према томе свакоме, како мислим о стварности, о стварном стању у Савској бановини, ако се догађа нешто што је противно Уставу и Закону.

Стварност је за мене постојећи Устав и Закон, а све што се догађа противно томе, то је незаконитост, која се има казнити и спречити све докле док се закони не измене.

Ми сматрамо, да је, благо речено, изазивање, када хиљаде људи демонстративно пролазе кроз варош носећи само племенске заставе без и једне југословенске.

Сматрамо да је недопуштено да се на било чијој племенској застави налазе племенски грбови без трага државног грба; да је недопуштено, са гледишта државне политике, да се на народним скуповима пева само племенска химна излучена из државне химне. Сматрамо за повреду наших осећања ако на племенским скуповима нема поклици за Југославију, него за било какову самосталну племенску државу. То је стварност у нашим крајевима у Савској бановини, која до сада није постојала. Ми сматрамо да је неопростив грех, кад се на општинским поглаварствима у Пакрацу, Липику, Бадљевини, Гају, Антуновцу у Срезу пакрачком, као и на другим местима у Савској бановини, на дан 1 децембра, на дан државног празника, не извеси југословенска застава, још више ако се већ истакнута повлачи. Ми, господо, дижемо свој глас против таквог поступка и тражимо за погажен државни ауторитет и увређени народни понос, као и за достојанство државне заставе, пуну задовољштину. Ми смо то тражили и од Краљевске владе и од г. Бана, али до сада без успеха. Каже нам се кратко: нема санкције за такав изгред. Господо, општински закон у § 130 одређује тачно, да се овакова решења општинског заступства могу спречити и да се заступства, која таква решења доносе, могу и разрешити. О тој законској одредби не води се рачуна, него се трпи и гледа, да се општинска новоизабрана заступства владају и доносе закључке по одлукама из канцеларије г. др. Влатка Мачека, из које се у народу стварају мимо редовних судова, судови добрих људи, а мимо редовне војске, народна заштита, и селска стража, без знања надлежне власти. У одлуци општинског заступства, да се 1 децембра на општинску зграду не извеси југословенска застава, види се расположење према држави од стране самоуправних тела, које, између осталих, има и тај задатак да изврши у случају обране наше државе и покрета њене војне силе одређену велику и одговорну дужност. Преко свега тога прелази наша државна власт, слежући раменима, да је стварност друкчија од прошлости. Ми питамо: зашто се овакви случајеви нису никада догађали све од 1 децембра 1918 године па до данас; зашто је то тек данас стварност? Све ово пружа слику о стварању неког сепаратистичког аутономног живота по по-

јединим покрајинама, мимо закона, као да нас се хоће да стави пред готову чињеницу. Ко преузима одговорност, и ко ће је преузети, за успоставу пређашњег законитог стања? Ми смо сви мишљења да би наше бановинске самоуправе у многоме олакшале наш живот и растеретиле наш државни апарат. Делим и ја то мишљење, али кад погледам данас наш јавни живот па и приватноправне односе, у држави унитаристичкој, пада ми и нехотице на ум како би тек било оном делу нашег народа, који би у појединој покрајинској племенској аутономији остао у мањини, као што један део народа жели.

Приказао сам слике из нашег јавног живота у данашњим приликама и под данашњим Уставом, а ни приватноправни односи не стоје ништа боље, као што то доказује и једна моја интерпелација, коју сам јуче поднео на г. Министра унутрашњих дела и на г. Министра шума и рудника. Не смем и нећу да се упуштам у меритум саме ствари, која има у спору д.д. Славекса односно Винер Банкфарајна са сељацима из двеју општина Пакрачког среза још да дође под мач Управног суда. Примећујем само толико, да је и управна власт у опште дужна да пази строго на примену закона, како никад не би наш сељак дошао до уверења, да се не мери једнаком мером слабоме као ономе јакоме, да се не мери једнако сиромашном као ономе богато, да слаби и сиромашни мора подлећи или погинути, као што је у Срезу пакрачком 26 фебруара ове године погинуо, у присутности среског начелника, један сељак, Цвијо Дамјановић из Кусоња, убоден по жандарму у одбрани свога права и иметка, као и својих сељана. Ми бисмо се огрешили о човечанска права, кад за ову недужну жртву не бисмо тражили одмазду, и кад би она изостала, у овом случају, у којем је управна власт са брахијалном силом проводила деложацију сељака по молби д. д. Славекса односно Винер Банкфарајна — а по одлуци Краљевске банске управе Савске бановине.

Није чудо, ако овакви поступци ремете јавни мир и поредак, што сам и предвидео и надлежне на то и писмено и усмено упозорио.

Господо народни посланици! И ако у појединачној дебати, изнео сам неке начелне погледе на нашу унутрашњу политику, а уз то приказао и фактично стање у нашем јавном животу у приватно-правним односима. Стварно стање у оба ова правца у Савској бановини не одговара ни Уставу, ни законима, а ни мојим политичким погледима и политичком уверењу. Ја према томе из ових разлога не бих могао дати свој глас за пријем овога буџета у појединостима; пре исправке овог стања. (Пљескање).

Претседник Стеван Ђирић: Господо, пошто је време поодмакло, сада ћемо прекинути седницу и наставити је по подне у 4 сата.

Седница је прекинута у 14 часова.

(Наставак седнице у 16.20 часова)

Потпретседник Фрањо Маркић: Настављамо, господо, јутрос започету седницу.

Реч има народни посланик г. др. Војислав Дошен.

Dr. Vojislav Došen: Gospodo narodni poslanici, čuli smo ekspozice g. Ministra unutrašnjih poslova, pa smo odmah mogli utvrditi između ostalog da g. Mi-

nistar priznaje, da je u našoj državi porastao kriminalitet u odnosu dela koje se čine iz koristoljublja i da je porastao i sam komunizam. Moram da priznam, da je g. Ministar u svome ekspozu tačno utvrdio, da je porastao kriminalitet krivičnih dela, koja se čine iz koristoljublja. Krivična dela koja se čine iz koristoljublja u smislu Krivičnog zakona jesu: krađa, utaja, falsifikat, prevara, razbojstvo i grabežno umorstvo. Tu dajem g. Ministru za pravo da su ta dela porasla, a počinioci tih dela su organi g. Ministra unutrašnjih dela i ti organi g. Ministra unutrašnjih dela su krali narodno poverenje, falsifikovali su biračke zapisnike i rezultate, utajili su narodnu volju, krali su cela izborna dokumenta na razbojnički način; padali su ljudski životi, a bilo je i krvi . . .

Ja sam uveren da je g. Ministar unutrašnjih dela kad je čitao svoj ekspoz o delima iz koristoljublja stvarno mislio na ova dela koja su organi njegovog Ministarstva počinili . . . (Glasovi iz većine: Preteraste!) Da ne bih mogao primiti ovakvu upadicu da preterujem u meri, ja ću se pozvati samo na one slučajeve, koje sam pre izneo i neću ih detaljno ponavljati. Tada sam dovoljno utvrdio i sa pozivima i sa štambiljima i sa potpisima i sa sudskim aktima na koja sam se pozvao, da je tačno ovo što govorim.

Gospodo, samo da potsetim ne samo nas nego i g. Ministra unutrašnjih dela, jer je sada g. Ministar prisutan, a onda kad sam to iznašao nije bio prisutan. Ja tvrdim i upotrebljavam izraz »tvrdim« da su ta dela počinjena, zato da ne bi mogla biti ta moja izlaganja u stenografskim beleškama cenzurisana, jer mi je kazao Predsednik Narodne skupštine, gospodin Čirić, da se samo onda neće u stenografskim beleškama ništa brisati, ako se za ovakve navode preuzme i odgovornost. Pa prema tome ja tvrdim da je tačno što iznosim i preuzimam odgovornost i moralnu i materijalnu i krivičnu. Ja tvrdim, Gospodine Ministre, da je u mome srezu u selu Aleksandrovu, po opštinskim organima, po vašim organima, po beležniku i podbeležniku na prvom mestu ukradeno 120 živih ljudi, a na drugom glasačkom mestu 40 takode živih ljudi. Sem toga ja tvrdim da su J.R.Z. liste dobile sem živih ljudi, koje su ukrali opštinski organi i mrtve ljude, koje su ti organi iz groba digli.

I prema tome želim, dalje, da tvrdim, da je posle proglašenog rezultata u Banatskom Karadordevu gde je J.R.Z. lista izgubila, — jer je narod svestan — glavni birački odbor, kome je prisustvovala sreski načelnik Rup iz Jaša Tomića, objavio, da se rezultat ne može utvrditi i to putem jednoga zapisnika sutra dan po sprovedenom izboru, pošto je nepoznato lice isčupalo dva lista. Upravni sud je to poništio, jer je žalba bila jako oštra, inače ne bi poništio. (Jedan glas sa desnice: Jeste li Vi žalbu pisali?) Ja sam je pisao! Ja samo pišem oštre žalbe. Prema tome sad navodim drugi slučaj, u drugom selu, u Jaši Tomiću: tvrdim da je ukradeno 411 glasova s naše liste u korist J.R.Z. liste i opet po tome istom sreskom načelniku. To je utvrđeno, a ja hoću da pomognem Gospodinu Ministru jer sam uveren, da će on to energično goniti, kao što goni i sve druge nepravilnosti, pa da mu kažem recept kako sam to isledio: dao sam potpisati od svih glasača koji su izjavili, da su glasali za nas jednu izjavu i onda sam iz Suda, jer su sad izborna akta kod kri-

vičnog suda, prepisao akta, pa sam pronašao da je 411 upisano na J.R.Z. listu, koji su glasali za našu listu. Isti je slučaj bio u Srpskoj Crnji, u Nemačkoj Crnji. Isti je slučaj u Vojvoda Stepi, isti je slučaj u Kraljevini Jugoslaviji. Bio sam ja na licu mesta u Karadordevu, i na ponovnim izborima mi smo pobedili a na prvim izborima pobedila je J.R.Z. Gospodine Ministre, da vidite Vaše organe, da vidite red koji je, prema Vašoj izjavi vladao prilikom ovih izbora. Kad su bili ponovni izbori u Banatskom Karadordevu, bilo mi je dugo čekati na konačan rezultat a i sumnjivo, jer je bilo sat i po, a da ne mogu sabrati glasove dva glasačka mesta.

Ja sam se ušunjao u opštinsku zgradu i video sam na svoje oči kako organi Ministra unutrašnjih poslova dopisuju za JRZ listu glasove, pa sam to prekinuo i naša pobeda je ipak ostala sa još 46 glasova. Narod u Vojvodini takvu politiku ne odobrava. Možda nije kriv g. Ministar unutrašnjih dela za ovakav postupak u Vojvodini, zato jer on i nije Ministar za Vojvodinu, on je digao ruke od Vojvodine, već je tamo Ministar unutrašnjih dela g. Rajić, vršilac dužnosti bana i Ministar poljoprivrede, jer je to predato u njihovu sferu. (Jedan glas sa desnice: A šta je sa dr. Varadijem?) Dr. Varadi je član Jugoslovenske radikalne zajednice, on je stupio u vašu stranku i sada će da govori u Pešti na radiu. Ako ste s tim zadovoljni bilo vam na čast.

Što se tiče izjave g. Ministra unutrašnjih dela da se komunizam širi, to je ta izjava po mome skromnom mišljenju deplasirana. Tu se želi dobiti jedno oružje u ruke i da se kaže: ko je protiv vlasti odnosno protiv Jugoslovenske radikalne zajednice, taj je komunista. I kod nas se hapse i u našem okružnom sudu i u sreskom načelstvu u Petrogradu hapse se mnogi i mnogi seljaci, ljudi koji su dobri domaćini, koji imaju i 50 jutara zemlje, a i sirotinja koja traži hleba, jer je gladna. I pošto ti ljudi nisu zadovoljni, jer traže da im se prizna bar pravo na život, onda im se kaže: ti si komunista. A, međutim, ima pravih komunista koji su zvanični dopisnici onih listova koji pišu u korist ovoga režima. (Odobranje na levici).

Gospodo narodni poslanici, sad ću vam kazati na koji se način u Vojvodini prikupljaju pristalice za Jugoslovensku radikalnu zajednicu. U Srpskoj Crnji, jedan ugledan seljak Žarko Stojićev, kandidat na opozicionoj listi za opštinskog odbornika, jako je ugledan opozicionar. Opštinski beležnik je dobio naređenje od sreskog načelnika da preradi ovog seljaka. Pozvao ga je u opštinu, no ovaj nije došao. Potom ga je ponova nekoliko puta pozivao i na kraju krajeva ovaj se rešio da vidi šta od njega hoće opštinski beležnik. Kad je došao u opštinsku zgradu, u zvanične prostorije opštine, rekao mu je opštinski beležnik, neka pređe u Jugoslovensku radikalnu zajednicu. Pošto je taj seljak zreo čovek i pošto ne stoji ni pod čijim tutorstvom, to je on ovo odbio, odbio je da se odazove ovom nasilničkom pozivu, a nasilnički je poziv zato što dolazi od vlasti. Opštinski beležnik mu je na to rekao da ga onda treba ubiti. To bi još bila u Vojvodini uobičajena sitnica, gospodine Ministre, da se nije desilo posle i ovo: taj je seljak na to napustio opštinu i otišao je kod svojih prijatelja u susednu kafanu, koji su ga čekali radoznali da im kaže šta mu je rečeno u opštini. Nije pravo ni seo kad odmah ude opštinski praktikant u kafanu sa dva opštinska policajca i sa nekoliko pristalica Jugoslovenske radikalne zajednice. Ovaj praktikant i ostali

počeli su oko njega da se šetaju i da ga guraju, a ovaj im je rekao: nemojte se gurati. Opštinska policija počela ga je na to udarati bikačima i govoriti mu: kako ti možeš nešto policiji da zameraš. Na to ga baciše na patos i počеше gaziti po njemu. Na taj način naneli su mu 17 povreda opisanih u lekarskom uverenju. Ja ću posle svršenog govora krivičnu prijavu zajedno sa celim opisom predati g. Ministru unutrašnjih dela.

Ja ću posle moga govora biti slobodan da i sve krivične prijave predam lično g. Ministru unutrašnjih poslova neka se koristi njima, pa da mu pomognem da napravi reda u svome resoru.

Dakle, ovo je metod kako se narod milom zove da stupi u redove JRZ. Sad sreski načelnik ne samo u mome srezu nego u svima srezovima ima dužnost da bude korteš i agitator JRZ. Tako sreski načelnik Rup Aleksandar, pravi Jugosloven kao što mu i ime kaže, on drži govore u uniformi u raznim selima. Kad sam ja tome prigovorio, on kaže da on ima više naredenje, pa me sad zanima da li je to više naredenje od g. Ministra unutrašnjih poslova. Taj sreski načelnik ovako primenjuje zakon o slobodi zbora i dogovora: Kad ja zakazem zborove, pa kad izadem na lice mesta u selo gde treba da držim zborove, onda mi se pokaže jedna depeša u kojoj piše, zbor se odobrava ali ne, recimo, za 4 sata posle podne za kad sam ja prijavio i kad sam izišao, nego u 2 časa, a pošto sam ja došao u 4 i saznao da mi je odobreno za 2 sata, onda to znači da je to jedno neukusno izigravanje zakona po upustvima više vlasti, kao što sreski načelnik kaže, i sad ga ja gonim krivično. Sad sreski načelnik drži govore i u katoličkim nemačkim selima moga sreza kad ima tamo crkvena slava, a meni u drugom selu na isti dan, to je bilo 8 novembra 1936, zabranjuje održanje zbora uz motivaciju da je tamo crkvena slava, iako sam ja o tome vodio računa i zakazao zbor u drugom lokalnu, a on je zakazao zbor tamo gde se održava slava, prekida igranku i održava zbor, jer mu se narod ne bi inače ni iskupio. (Dr. Srpkov Vukanović: Meni su zabranili da sečem svešteni kolač samo zato što sam opozicionar!) Svi opštinski činovnici i službenici i sreski činovnici i načelnici imaju naredenje da narod vaspitavaju da pristupi u JRZ i to zato, jer ovaj režim nosi, kako oni kažu, obeležje jednog demokratskog režima. I sad, ako jedan beležnik ne može da uspe da napravi JRZ makar i fiktivno, onda taj beležnik biva otpušten iz službe. Kod mene je otpušteno više beležnika a gotovo su svi ispreturani, odnosno sad su svi premešteni, jer JRZ stoji jako slabo u mome srezu, čemu se ja jako radujem. I tako je beležnik koji se zove Vidaković, koji je bio dobar rezervni oficir, apsolvirao je prava i bio narodni poslanik, g. Ministar seća se njega iz Ustavotvorne skupštine, dakle veliki i zaslužan radnik za našu naciju i našu državu, on je otpušten. Njega je još zaslužniji organ u nacionalnom smislu g. Rup, koji se piše sa dva „p”, razrešio od dužnosti, jer mu je g. Ban odnosno vršilac dužnosti Bana g. Rajić dao tu vlast da otpušta i namešta opštinske beležnike, i ovaj Vidaković ostaje bez parčeta hleba. Ide kod tog znamenitog bana ili vršioca dužnosti bana g. Rajića u Novi Sad, ali ga tamo ne primaju, jer kažu da nije zaslužan da uopšte s njime i razgovara.

Ovaj već nije imao gotovo ni pare u džepu, video je da u ovoj državi imaju prednost pokvarenjaci, da nacionalni borci i zaslužni ljudi uopšte seniti. Taj § 131 glasi ovako: »Ko učini koje delo iz

zapostavljaju, resignirao je na život, otvorio prozor u banskoj palati, skočio kroz prozor i ostao mrtav. Taj beležnik radio je oštro protiv mene, jer je imao takva uputstva. Ja mu na tome ne mogu zameriti, jer su mu tako naređivali, ali nije on kriv što politika JRZ ne valja pa narod neće da ide u nju, nego je kriva ova Vlada, koja tako rdavu politiku hoće da naturi našem čestitom narodu. (Pljeskanje na levici). Inače, ovi organi vlasti g. Ministra unutrašnjih poslova ne napadaju samo na narod, nego i na njegove predstavnike. Ja ću spomenuti i to, ali samo kratkim rečima, jer sam to u kratkim pitanjima već izneo, ali je važno da se na sve to potseti prilikom pretresa budžeta Ministarstva unutrašnjih poslova.

Milan Kovačev, narodni poslanik Sreza novobečejskog, lupljen je kundakom po glavi od žandarma, jednog od onih koji se nalaze u onoj cifri koju nam je danas g. Ministar unutrašnjih poslova pročitao. I u Jaši Tomiću dr. Dušan Bošković i ja bili smo izloženi revolveru žandarmerijskog potporučnika, koji nas je s uperenim revolverom naterivao da napustimo lokal, kad smo došli da utvrdimo krađu narodnog poverenja, organizovanu po vlastima i organima Ministarstva unutrašnjih poslova. Želim da kažem: Sve ovo što ja govorim, ja to tvrdim iz toga razloga, da mi se ne bi što brisalo iz stenografskih beležaka. Opštinski beležnici možda i nisu sami toliko krivi, jer im se to naređuje. Opštinske beležnike smatra ovaj režim — neka se ne nađu uvredeni opštinski beležnici — kao kuvarice, odnosno još manje nego kuvarice, jer kuvarica dobije četrnaest dana otkaza, a opštinskog beležnika izbacе strmoglavce iz opštine bez ikakva otkaza; i to mu je krivica redovno ta, što nije pokazao dobar rezultat za tu nesrećnu JRZ. Pošto smo imali vrlo mnogo ovakvih neprilika, koje nam prave organi vlasti, i pošto nikako ne možemo doći do zaštite, ja sam upućivao depeše i Predsedniku Ministarskog saveta i još jednoj višoj ustanovi, ali zabadava — Jereza je Jereza. U korist Jereze smeš da ubiješ, smeš da ukradeš, smeš da falsifikuješ, smeš da prevariš, — to je sve u redu, samo kad je Jereza u pitanju. I sada sam ja razmišljao kao advokat ne bi li se kako moglo doskočiti toj Jerezi, pa sam došao na jednu odgonetku, i molio g. Ministra neka izvesti svoje organe, jer će doći možda do neželjenih posledica. Ja sam to već tumačio narodu na zborovima prošle nedelje.

Ja sam narodu protumačio XIII glavnu Krivičnog zakona. Ta glava govori o krivičnim delima protiv državne vlasti. Od § 127 do § 130 Krivičnog zakona nalaze se normirani propisi, koji se odnose na tvornu napadanje državnih organa, ako vrše svoju zvaničnu dužnost. Ja sam narodu tumačio: ne smete tući državnog službenika kad vrši svoju dužnost, jer možete biti kažnjeni do 5 godina robije, koju propisuje Krivični zakon.

Pod državnim službenikom razume se i opštinski službenik na osnovu tač. 3, § 14 Krivičnog zakonika. To sam takođe narodu protumačio. Pa sam onda narodu kazao: ali Krivični zakon želi da taj činovnik bude dobar, da ne bude kakva bitanga i kriminalan tip, koji počinja krivična dela, pa ako činovnik izade iz zvaničnog delokruga pa počne da krade zapisnike, da tera čuvare lista, onda činovnik čini krivična dela.

A § 131 Krivičnog zakona govori o tome, a ja bih molio Gospodina Ministra da takođe saopšti njegov tekst svojim organima, jer ćemo ga mi primeniti. Taj § 131 glasi ovako: »Ko učini koje delo iz

§§ 127—130 izazvan protivzakonitim ili nepravilnim radom državnog službenika, kazniće se najmanjom merom kazne propisane za to delo, a može se i od svake kazne osloboditi.”

Prema tome vidi se, da je Krivični zakon predviđao da će biti rdavih činovnika, pa je narodu dao pravo, kad već činovnički Ministri neće činovnika da svedu u okvir zakona, da ga onda narod silom u taj zakonski okvir dovede.

»Silu silom je slobodno suzbiti«, — »Vim vi repellere licet“. (Dr. Janko Baričević: Kažite latinski, bolje će vas razumeti g. dr. Korošec!) Rekao sam i latinski, i za ove koji znaju latinski a za ove koji ne znaju rekao sam srpski.

Ali, gospodo narodni poslanici, kao što vidite, ne mogu biti gori režimi nego što je ovaj. Ja nisam video nasilnijeg režima od ovoga. Mi se moramo boriti fizičkom silom, oštro nastupiti da se hiljadu procentno ne gazi zakon, pa da tek jedan promil možemo sačuvati od zakonitosti.

Zato ja kažem: Treba imati mnogo kuraži, da ne kažem mnogo cinizma, da se javnosti našoj kaže kako ovde vladaju neke slobode, i kako su opštinski izbori u našoj državi sprovedeni u potpunom redu. (Burno odobravanje na levici).

Ja imam, gospodo, mnogo naknadnih izbora u mom srezu. U iduću nedelju ja imam u dva mesta naknadne izbore. Ja bih molio gospodina Ministra unutrašnjih poslova, da demantuje ove moje tvrdnje, ako bi želeo g. Ministar lično da izade napolje, a ako ne, neka pošalje kakvog činovnika. Ako ne ide i to, onda petoricu gospode poslanika sa desnice pozivam koje vi pošaljete, kao moje goste, da izadu napolje, da agituju koliko hoće za JRZ, a samo da se spreči krađa i falsifikovanje, pa da vidite kako ćete proći. (Burno odobravanje na levici.)

Gospodo, ja sam pretprošli put, kada sam u generalnoj debati izneo i ovaj tipični slučaj sreskog načelnika Gojka Vukovića iz Titela, koji je falsifikovao neko uverenje, kojim je hteo surogirati naturalnu svedodžbu. To sam govorio 19 februara. Danas je 3 mart. Do sada se tome gospodinu nije ništa desilo. (Glasovi: Ko ga je postavio?) O tome ćemo govoriti. Ja ne znam zašto gospodin Ministar unutrašnjih dela, koji podvlači tačnost i pravilnost postupanja u njegovom resoru, drži jednog običnog falsifikatora za sreskog načelnika. Ja to sebi mogu objasniti sa analogijom kao pravnik: pa kada je falsifikovao za nas kod opštinskih izbora, onda moramo tolerirati i to što je falsifikovao uverenje da je maturirao. Jer kada ne bi, gospodo, bilo tako, onda bi ga sigurno Ministar najurio! Taj gospodin, kao što sam to već kazao 19 februara, tvrdio je u nekom uverenju da je maturirao u Zadru 1912 godine. Ta gimnazija, međutim, dala je potvrdu, da on nikada nije bio u toj školi, a kamoli maturirao. Na osnovu toga falsifikata upisao se na pravni fakultet u Beogradu, i kad je pravni fakultet utvrdio njegov falsifikat, anulirao je njegov apsolutorijum i upis. Svi su dakle anulirali ono od čega je on imao hasne, naime od tih falsifikata, samo gospodin Ministar unutrašnjih dela nije anulirao njegovo postavljenje! (Glasovi iz većine: Ko ga je postavio?) Dobio sam primedbu i prošloga puta, a i sada, ko ga je postavio. Ja sam i onda kazao i sada kažem da ne znam. Ja sam to rekao i prošloga puta, može biti da je falsifikovao i Ukaz o svome postavljenju, kada je tako vešt. Ali ovde nije u pitanju ko ga je postavio, a ko nije, nego je u pitanju, zašto njega drži

Ministar unutrašnjih dela, kada se je utvrdilo da je falsifikator. (Dr. Srpko Vukanović: Postavio ga je Dragiša Cvetković! — Dr. Đorđe Jovanović: To nije istina!) Gospodine Jovanoviću, Vi znate ko ga je postavio, pa nam izvolite kazati. (Dr. Đorđe Jovanović: Izvolite Vi samo govoriti; a i Vi znate to vrlo dobro!) Ne znam, bogami.

Gospodo narodni poslanici, sada ću vam kazati nešto što će vas verovatno iznenaditi. Znate li vi, gospodo, da današnja Kraljevska vlada plaća za jedan moj ručak iz državne kase 20.000 dinara?! (Uzvičice kod većine: Oho!) Znate li vi, da Kraljevska vlada plaća za jedno otvaranje moga zbora nekih 10.000 dinara?! A ovamo Kraljevska vlada kaže, da nema novaca i da nema sretstava da činovnicima poboljša stanje. A, evo da vam kažem kako ona to plaća. Ja sam otišao u moje sresko mesto i pozvao me je na ručak g. sreski veterinar i ja sam kod njega ručao, i sada je on premešten zbog toga što sam ja kod njega ručao u Bajinu Baštu. Na njegovo mesto došao je iz nekog drugog kraja veterinar i bilo je još jedno rokiranje nekog drugog veterinara usled toga premeštaja, tako da su ti putni troškovi iznosili 20.000 dinara. Zatim, jedan profesor otvorio je jedan moj zbor, pa je zato premešten u Nevesinje, zbog čega je opet moralo biti izvršeno jedno rokiranje, i ti putni troškovi koštali su 10.000 dinara; i još ova Vlada ima smelosti da kaže, da je to demokratija kada zbog jednog mog ručka premešta državne činovnike i to košta 20.000 dinara.

Ili kad meni državni službenik otvori konferenciju ili zbor, da se onda reskira i 10.000 dinara. A međutim — kao što sam rekao — na zborovima Jereze, u mome srezu, u uniformi govori vaš sreski načelnik, gospodine Ministre! I ako se hoće nekakva pravda, i ako se želi neka ravnopravnost, onda se tako ne sme da radi! I ja kažem, da je sramota i da svaki čestiti građanin ove zemlje treba da se stidi od ovakvog postupka ovog nasilničkog režima. (Pljeskanje na levici.)

Gospodo, u Srpskoj Crnji, pošto pretstoje sada naknadni i ponovni opštinski izbori, to je sreski načelnik sazvaio konferenciju opštinskih beleznika. To znači opštinski beleznici ili delovode iz celoga sreza putuju na račun opštine, a načelnik putuje na račun države, da bi mogao sprovesti agitaciju u korist Jereze! (Glasovi: Nemoguće!)

I sada na tome zboru javlja se poznati falsifikator izbornog zapisnika, nekakav beležnik Roknić, protiv koga se vodi postupak i radi falsifikata jedne priznanice i radi lažnog svedočenja, i taj opštinski beležnik drži govor u duhu onih usmenih naređenja g. Ministra unutrašnjih poslova, koje je spomenuo, jer je danas priznao, da je bilo i pismenih i usmenih naređenja, samo je rekao, da su oba naređenja bila jednaka i istovetna, ali ovaj beležnik govori na osnovu usmenih naređenja i kaže: „Kad dode vaš poslanik u srez, a vi ga, narode, tucite i premlatite! Kad dode u moju opštinu Aleksandrovo, ja ću mu lično dati šamar!“ (Graja i objašnjenja.) Pošto mi je kolega g. dr. Jovanović dobacio, hoću da kažem, da sam čitao u novinama, ne znam, da li je istina, ali sam pročitao, da je on kao poslanik Jereze šamarao jednoga sreskog načelnika... (Dr. Đorđe Jovanović: To nije tačno! Nemojte me apostrofirati!) Pisale su o tome novine. (Dr. Đorđe Jovanović: Šta „Pravda“ piše, to ne odgovara istini!) Ja sam rekao, da je to pisalo u novinama. (Glasovi iz većine: To Vi podmećete!) Ja ne mogu primiti, da ja pakujem ovakva

podmetanja, ja sam kazao, da sam čitao u novinama, i ovako je pisala »Pravda«, da ne kažem da su pisale i ostale novine. (Dr. Đorđe Jovanović: Ova Vlada hoće da stvori demokraciju i imaćemo narodne beležnike i narodne sreske načelnike.) To bi bilo dobro.

Gospodo narodni poslanici, ova se Vlada pravda i kaže: ti su zakoni odviše reakcionarni, koji postoje. Ne može se postupiti po njima drukčije. — Ja tvrdim da su ti zakoni reakcionarni, ali kad bi se ti zakoni primenjivali 5% polupristojno od onoga što propisuju još bi uvek bilo bolje od ovoga, kako se ti zakoni kod nas sada primenjuju. (Odobranje na levi.)

Isti slučaj imamo i u Sloveniji, jer su mi prijatelji iz Slovenije pokazali istovetna rešenja, kao što su rešenja i za Vojvodinu. Zabranjuje se održavanje zborova, jer vlast ne može da jamči za mir i poredak.

Mi vidimo, gospodo, da naš Ministar unutrašnjih dela ništa drugo ne radi, nego plaća onim u ekspozeu navedenim ciframa žandarme i još mu nikad nije dovoljno da može da obezbedi poredak. A ja tvrdim, gospodo narodni poslanici, da je to bacanje prašine u oči, jer ti žandarmi nisu potrebni da održavaju red na opozicionim zborovima, nego da batinaju narod da bi stupio u redove Jereze. Kad su vršeni naknadni opštinski izbori u Banatskom Karadordevu, onda je sreski načelnik izveo 28 žandarma, ceo jedan vod došao je i on lično i poveo još i sreskog podnačelnika. I pored toga što je tu bio sreski načelnik, sreski podnačelnik i ceo vod žandarma ipak nisu mogli da spreče onoga lopova koga sam maločas pomenuo, da ne ukrade zapisnik, kad je to išlo u prilog J.R.Z.

E, gospodo, tako se ne može voditi politika, da se narodu priča i pripoveda kako je ova Vlada za demokraciju, ali da ne valjaju postojeći zakoni, i da ih oni ne mogu popraviti nego hoće i moraju po njima da rade i da ih tako primenjuju. A i najgori zakon može se liberalno primeniti, pa ako se odstupi od strogog tumačenja onda je ipak stvar u redu. Kaže se, da Zakon o štampi ne dozvoljava objavljivanje onih govora ili dopisa koji bi se kosili sa Zakonom o zaštiti države i sa taksativno pobrojanim propisima zakona o štampi. Mi, međutim, vidimo, da govori gospode Ministara izlaze u štampi u celosti, makar govorili o istim pitanjima o kojima govore opozicionarci. Onda se pitam kako je moguće da izade govor g. Ministra a ne može o toj istoj stvari da izade opozicioni govor, jer pred zakonom treba da budemo svi jednaki. Ima doduše izuzetaka, a to je slovenačka rezolucija doneta na zboru, na kome je predsedavao dr. Korošec. I kao što vidite, Centralni presbiro nije dao ni Ministru unutrašnjih dela da objavi ono što je rekao iz svoga čistog srca i što je od srca želeo još od kako postoji. (Pljeskanje na levi.)

Kaže se kod svih ovih zakona nema mogućnosti za neku širu slobodu zbora i dogovora. Mi vidimo i u samoj ovoj Narodnoj skupštini, da se desio predstavniku nemačke manjine dr. Kraftu takav maler, da zbog neke sitnice nije mogao da dobije reč.

Потпредседник Фрањо Маркић: Зашто тако говорите, господине говорнице, кад сами знате и сами сте сведок да то није тако.

Dr. Vojislav Došen (nastavlja): Ja kao svedok želim da o tome slučaju govorim. Dr. Kraft nije me imenovao, ali je učinio aluziju, pa smatram za kolegijalnu dužnost, da iznesem kako se taj slučaj od-

grao, a g. Potpredsednik Franjo Markić, koji je takođe bio zainteresovan, kazaće da li je to tačno ili nije, kako ću ja izneti.

G. Markić je zamenio g. Čvrkića na predsedavajućem mestu.

U tome času kad je preuzimao g. Markić predsedničko mesto, već je bio g. dr. Kraft precrtan na spisku govornika, jer nije bio ovde kad se izvršila prozivka govornika. G. dr. Kraft se malo bunio i g. Markić ga je sa mastilom upisao, ne znam tačno, od prilike između 4 i 5 od još neizgovorenih govornika. Ja sam ga pitao: zašto tu razliku činiti a g. Markić je primetio: Nemać je i treba da se čuje i njegova reč. Posle ga je g. Čvrkić opet izbrisao. To kao svedok mogu da iskažem. Ja ne znam, ali mislim, da nije bio pravilan postupak g. Markića da onoga govornika, koga je predsedavajući ispustio, iz sentimentalnih razloga kao govornika ponovo upisuje. Ja sam rekao da to nije pravilno, i ja kao svedok ne donosim presudu nego iznašam šta sam video i čuo „relata refero“, i, prema tome, gospodo narodni poslanici, radi te formalnosti Poslovnika i radi toga što je baš prozvao g. Čvrkić g. dr. Krafta ovaj je izgubio pravo na reč, a bilo je i drugih govornika, koji su bili odsutni, pa ih gospodin Čvrkić nije prozvao, on nije prozivao sve redom nego neke na koje mu je palo oko i za koje je video da ih nema, te ih je prozivao pa su tako oni i izgubili reč.

Dakle, vidi se, gospodo narodni poslanici, da se ovde ne želi toliko služiti sa svima demokratskim propisima i sa demokratskim slobodama, jer se u ovom slučaju prikratio jedan govornik, koji je Vama dao što dobrovoljnih glasova a što pokradenih bar 50.000 u Vojvodini. (Miljkan Arežina: Gospodin Čvrkić je redom prozivao govornike.)

Потпредседник Фрањо Маркић: Господине Арежина, то ћу питање ја расчистити.

Dr. Vojislav Došen (nastavlja): Gospodo narodni poslanici, kao što sam obećao, ja ću na završetku svoga govora g. Ministru predati ona pismena, sa kojima dokazujem podnašanje spomenutih krivičnih prijava, pa molim Gospodina Ministra unutrašnjih dela, ako zaista i ozbiljno želi da zavede red u svome resoru, da krivce hitno kazni i da se ovi bar onako hitno hapse, kako su bili hapšeni poslanici, kad je pijani poslanik u vazduh pucao, jer su ovo krupna dela, koja čine organi g. Ministra unutrašnjih dela.

Sad ću Vam, gospodo, samo spomenuti jednu presudu donetu po sreskom načelniku. Ta presuda kao presuda prvostepenog kaznenog sudije bazira svoju egzistenciju u svojim razlozima na žandarmerijskoj prijavi i na žandarmerijskom saslušanju svedoka spomenutih u toj prijavi. Okrivljeni nije bio ni saslušan. Ne opisuje se delo, nego se kaže: pošto si se nedostojno ponašao u lokalu na javnom mestu, to te kažnjavam sa 500 dinara novčane kazne. Taj kažnjeni nije Jerezovac, jer se ovi dostojno ponašaju, kažnjavaju se opozicionari, jer tako idu u vaspitnu školu o kojoj je govorio Gospodin Stošović Ministar prosvete. Ali ova presuda ne odgovara ni pravnim formalnostima, jer nije opisano delo, a ja ću vam kazati kakvo je bilo delo. Jedan Jerezovac zove ovoga osuđenog da prede u J.R.Z. a on kaže: što da ja predem u J.R.Z. kad tvoj Stojadinović hoće da ide sa opozicionim vodom Mačekom, i radi toga dobio je 500 dinara kazne. (Jedan glas iz većine: To nije duhovito!) To nije duhovito ali je žalosno, i ja

govorim i tvrdim da je ovo ne duhovito, šta više drska je presuda, to ja i tvrdim. (Glasovi iz većine: To nije važno!) Pa to je jedan seljak primetio. Nije važno da li je duhovito rekao, nego je važno da je za te reči dobio 500 dinara novčane kazne. Mi smo se žalili protiv te presude donete na osnovu žandarmerijske prijave.

Gospodo narodni poslanici, kad uzmemo u obzir i onu izjavu g. Ministra unutrašnjih dela u kojoj kaže, da se odnosi sa Udruženom opozicijom nisu pogoršali — to su bile njegove reči — i kad to sve rekapituliramo, onda vidimo: komunisti su se ojačali, vidimo da se kriminalitet pojačao kao što sam to već dokazao u svom govoru ranije. Odnosi sa Udruženom opozicijom nisu se pogoršali, to znači: sada je po samom ekspezeu g. Ministra unutrašnjih poslova gore u toliko, što su ojačali komunisti i što je ojačao kriminalitet sa deliktima iz koristoljublja, a odnosi sa Udruženom opozicijom ostali su nepromenjeni kad se nisu pogoršali. Prema tome ova Vlada je učinila, po priznanju samoga Ministra unutrašnjih poslova, štetu našoj celini, učinila je štetu našem narodu i štetu našoj naciji.

Ja iz tih razloga moram da vam podvučem i da vam naročito naglasim, da narod nikako u ovu Vladu poverenja nema.... (Odobranje na levici).... a pošto nema u ovu Vladu poverenja narod, to i ja kao narodni predstavnik u tu Vladu ne mogu nikako imati poverenja. (Žagor. — Jedan glas sa desnice: Koji je to narod?) Pošteni narod.

A sada, gospodo narodni poslanici, dozvolite mi posle rekapitulacije ovih triju elemenata, koje je izneo g. Ministar unutrašnjih poslova, da ga zapitamo: pa kakav je uspeh onda on u svom resoru unutrašnje politike postigao? On nije postigao nikakav uspeh kao Ministar unutrašnjih poslova Kraljevine Jugoslavije, ali je postigao zato veliki uspeh kao Ministar Dravske banovine. Njemu je predata Dravska banovina na milost i nemilost. On nema prava da se meša u druge banovine i dužan da trpi tudu politiku i da snosi odgovornost i za vršljanje onih koji vršljaju po ostalim delovima naše države u njegovom resoru. (Odobranje na levici.) Ja, gospodo, moram da potsetim, da je g. Ministar stradao od onog istog mača koji je on sam skovao. G. Ministar unutrašnjih poslova bio je prvi Ministar 6 januar-skog režima. On je skovao Zakon o zaštiti javne bezbednosti, o zaštiti države, i on je po čl. 12 toga Zakona sedeo u Niškoj ili Vrnjačkoj Banji, a sedeo je i na Hvaru. Znači, on je učestvovao u toj Vladi i primio je onaj zakon za gotovo, kao što sada prima za gotovo ono što mu se liferuje iz drugih banovina. On je primio taj zakon i bio prvi koji je po čl. 12 toga Zakona o zaštiti države išao u internaciju, dođuše o državnom trošku, a drugi van državnog troška. I zato upozoravam svu tu gospodu, neka paze da ne bi onaj mač, koji oni sada kuju, njima prvima otkesao glavu. (Odobranje na levici).

Потпредседник Фрањо Маркић: Молим вас, госпо, дозволите мени као председавајућем да проговорим неколико речи пре него што дам реч наредном говорнику. Ја сматрам за своју дужност да кажем неколико речи, ма да врло нерадо и врло ретко полемисем са овог места са поштованом господом колегама. Овога пута морам да се осврнем на тврдњу г. др. Војислава Дошена у погледу случаја са г. др. Крафтом. Ја сам од прилике око

12 часова ноћас, када сам приступио овоме месту, чуо од Потпредседника г. Чвркића да је прозвао г. др. Крафта, али да он није био присутан и према томе да је пребрисан. Кад сам ја сео на ово место г. др. Крафт је мени приступио и замолио ме да га поново уведем у списак говорника. Ја сам, госпо, то учинио. Присутан томе уписивању имена г. др. Крафта у листу говорника био је г. др. Дошен. Г. др. Дошен је протествовао против тога и казао: Ако ћете Ви унети г. др. Крафта на листу, онда ћемо ми сутра тражити да сви говорници са леве стране који су пребрисани буду понова уписани. Г. др. Дошену дао сам разлоге и објаснио му зашто треба дозволити г. др. Крафту, а ти су, да је он једини од наших посланичких другова који претставља Немце и да је ред да се чује са ове говорнице. Г. др. Дошен је рекао да г. др. Крафт не репрезентује Немце у Војводини и да је он ту који репрезентује Немце. Господо народни посланици, далеко би била од мене и помисао да икад овај мој дијалог са г. др. Дошеном и у четири ока поновим, али сам дужан да га поновим са овог места ради тога, што нису приказане ствари онако како су фактички текле. Ради те интервенције г. др. Дошена, ја сам био принуђен, да се јутрос не би повлачило питање ко је брисан а ко није, да г. др. Крафта бришем, што врло жалим. То сам учинио на интервенцију и примедбу г. др. Дошена.

Реч има ради личног објашњења г. др. Ђорђе Јовановић.

Др. Ђорђе Јовановић: Господо народни посланици, пошто је г. колега Дошен апострофирао моје име и рекао да је у једном дневном листу прочитао да сам ја шамарао једног среског начелника, дозволите, госпо, да ја са овог места изјавим, да ја никада ни једног среског начелника нисам био, нити сам се ја икада служио помоћу власти. Господо, мене је народ бирао. Веља Поповић је био против мене и срески начелник је пуном паром радио против мене. Ја хоћу да кажем, да је био један инцидент између мене и среског подначелника и да сам ја поднео пријаву против тог среског подначелника. Г. Министар Корошец предузео је мере против тога подначелника и ја сам добио сатисфакцију. То имам да изјавим Народној скупштини.

Потпредседник Фрањо Маркић: Реч има народни посланик г. др. Војислав Дошен ради личног објашњења.

Др. Војислав Дошен: Господо народни посланици, дозволите ми у првом реду да се поправим према господину др. Јовановићу. Ја сам рекао и говорио о среском начелнику, а видим да се ради о среском подначелнику. У толико поправљам моју тврдњу.

Што се тиче господина председавајућег Маркића, имам да кажем, да је он потврдио све оно што сам и ја рекао, јер сам и ја казао: ако дописujete г. др. Крафта, требало би и друге да дописujete. Рекао сам да је он мотивисао то дописивање тиме што је г. др. Крафт претставник Немца. Ја сам тада казао сасвим у шали, али то није баš ни шала, да у моме срезу у Банату претстављам ја Немце, јер сам ја добио више немачких гласова, него г. др. Кајмер, кандидат г. др. Крафта. Ми смо само у Немачкој Црњи сад на општинским изборима добили 437 гласова, поред свих крада и фалсификата, а Ј.Р.З. је добила свега 7 гласова. (Odobranje na levici).

Потпретседник Фрањо Маркић: Има реч народни посланик г. Душан Иванчевић у име групе Ј. Н. С. клуба.

Душан Иванчевић: Господо, опозиција је тврдила овде да је политичка ситуација у земљи тешка. Али цела опозиција је остала изненађена кад је за то тврђење добила потврду и од самог г. Министра унутрашњих послова. Господин Министар унутрашњих послова у своме кратком експозеу рекао је овде да се ситуација у односу према Удруженој опозицији није до душе побољшала, али да се није ни погоршала. Значи да у основним политичким питањима стојимо на истој месту где смо стајали и пре једне године дана, поред свих тешких жртава и поред све помоћи коју је Влада добила од скупштинске већине. Шта више г. Министар је био искрен и казао је да се ситуација погоршала утолико што се комунизам ојачао и што се све више множе злочини из користољубља, а где се господо, јача комунизам и где се све више краде, ту је ситуација рђава, то дакле значи да се унутрашња ситуација за ову годину дана погоршала а нимало није побољшала. (Одобравање на левици!)

Ми можемо казати да је ситуација у погледу национално-политичкога морала тежа но што је раније била, чак да је тежа но што је била 1928 године, а у духовном погледу унутрашња политичка ситуација претставља такав један хаос, каква никад у овој земљи није био. (Пљескање на левици). А како неће бити хаос... (Упадање у реч)... Ја Вас молим, Господине Претседниче да онбга господина позовеће на ред. Ја волим интелегентне упадице, али упадице без икаквог смисла не волим.

Потпретседник Фрањо Маркић: Молим вас, господо, да не упадате говорнику у реч.

Душан Иванчевић (наставља): А како неће бити велики хаос у овој земљи, кад данас нико од политичких људи, а не само од политичких аналфабета, не зна шта који политичар хоће. Данас је цела земља пуна хрватскога питања. О њему се непрестано говори. Г. Мачек је постао центар политичке пажње целе Југославије, али ипак нико не зна шта хоће г. Мачек. Они, који су неко време сарађивали с њим, чули сте шта о том кажу. Чули сте господина Жики Рафајловића који је рекао да ни они у Удруженој опозицији не знају шта хоће г. Мачек. Господин Љуба Давидовић и господа око њега баве се хрватским питањем и хоће да га реше, али нико ни од њих не зна шта заправо хоће господин Мачек.

А г. Мачек се чуди свима нама, па каже: „Ја сам савршено јасан и одређен, ја тражим самосталну хрватску државу.“ И сад настаје забуна. Сви ми који знамо народни језик и који знамо шта значи „самостална држава“, мислимо да је то издвајање. Али онда долази г. Љуба Давидовић и каже: „Не, ја гарантујем да је г. Мачек за ову државу исто као и ми!“ И сад разумите ви ову ситуацију!

Влада је у својој политици такође потпуно нејасна и потпуно неодређена. Не само да не знамо ми са левице шта она хоће, него нема ни једног посланика са деснице који зна шта хоће Влада. (Одобравање на левици.) А, господо, како они могу да знају шта хоће Влада, кад се Влада састоји из три партије и свака од њих вуче на свој крај. Али да је барем и тако, знали би онда

шта хоће г. Корошец, шта г. Спахо, а шта г. Стојадиновић.

Међутим г. Корошец, његови посланици и његове присталице и пријатељи једно говоре у Београду, а сасвим друго у Љубљани. Ето, видите, ту је та забуна. У Београду је г. др. Корошец присталица народног јединства, и то на основу закона. Он је за „законско“ народно јединство, као што је то лани изложио у Сенату. Али лист „Словенац“, који није далеко од г. др. Корошца, који прати његово писање, тај лист, у уводном чланку од 2 о. м. под насловом „Народни гробари“, критикује рад и говоре народних посланика-националиста Словенаца у овој Скупштини и критикујући њихов рад каже: „Најбоље се позна како је неки појединац или неко друштво културно по томе како се понаша изван своје домаће околине, у туђем амбијенту, међу људима другог језика или другог карактера.“

Господо, тај туђи амбијент за народне посланике из Словеније јест ова Народна скупштина, а ми сви скупа смо за њих људи другог језика и другог карактера него што су они. И каже даље: „Ако је страначка страст тако далеко прекорачила границе да се не зауставља ни пред тим што сваки народ, па чак и пращумска племена сматрају за своју дужност, да се по својим претставницима било из овога, било из онога тора не чине пред другим народом смешним“.

Тај други народ, пред којим се словеначки посланици чине смешним, то смо, господо, ми.

Е, господо моја, кад се овако говори у Љубљани, а сасвим друкчије у Београду, кад овакав неспоразум влада између политичких првака једне партије, онда није чудо што данас влада већи духовни хаос него икада раније.

Али, господо, има једна ствар која ме је запрепастила ових дана. Пре два до три дана имао сам разговор са једним од највиђенијих првака Југословенске радикалне заједнице, са једним од најинтелигентнијих људи са те стране. Разговор је био озбиљан и он ми је у томе разговору казао ово: „Између вас — мислећи на нас из Југословенске националне странке — и нас — т. ј. деснице, — разлика је у томе, што ви тражите повратак у стање од 6. јануара, а ми тражимо прелаз у демократију.“ Кад сам те речи чуо од једног првака, еминентно политичког и интелегентног човека, ја сам се запрепастио да ни он не схвата шта ми хоћемо, јер шта онда да кажем за остале који се у политику уопште не разумеју.

Јер, господо, ако је нејасан г. Мачек, ако је нејасан г. Корошец, али је јасно држање Југословенске националне странке. Оно је потпуно јасно, јер она има свој јасан и одређен програм, и сваки може знати шта она хоће и за чим иде. (На левици пљескање). Нико, господо, ниједан политичар са те стране, из те организације, не иде за тим, да тражи повратак у стање од 6. јануара 1929 године. Не тражи то због тога, што је данас апсолутно немогуће наћи онако високи ауторитет који је онда могао да носи то стање. (Пљескање на левици) И зато, што ми тврдо знамо да у нашој земљи нема таквог ауторитета, зато нико од нас није за повратак у то стање од 6. јануара. Пре тога разговора с тим вашим прваком, ја сам на овом истом месту држао говор, у коме сам оптужио Краљевску владу баш због тога што је она зауставила и укочила онај процес ликвидације шестојануарског режима,

који је почет 1931 године. Јер ликвидација тог режима, ликвидација оних привремених средстава, за које је сам Творац тога режима казао да су привремена, није почела за Владе г. Стојадиновића, него за живота пок. Краља. Први велики и крупни корак ка ликвидацији тога режима, а на путу у демократски режим, јесте давање Устава земљи 1931. године, Други велики корак јесте повратак парламентарног живота, а трећи велики корак, то је партијско организовање народа, које је почело 1932 и 1933 године. И то је све што је у том правцу учињено, а даље од тога није се стање помакло ни за један корак. И ми смо баш због тога оптужили режим г. Стојадиновића што је зауставио тај процес ликвидације. Ја молим г. Министра да ми каже: шта је овај режим досад учинио на ликвидацији привремених мера оних ранијих режима? — Ништа, сем можда то што је Артуковића пустио из затвора! (На левици пљескање!)

Сада да видите, господо, зашто је овакво велико неразумеване између нас. Видите да се не разумемо ми са левице и ви са деснице, да се не разумемо сами међу собом и да нико од нас не зна шта хоће г. Мачек. То је све због тога што данас још увек траје режим оковане штампе. Штампа није слободна, у штампи се не може ништа слободно да расправља, и отуда настаје та забуна и ти неспоразуми у политичком животу. Што ми немамо слободне штампе за то је кривица на Влади г. Стојадиновића, која је пре две године обећала да ће донети нови закон о штампи, а још га није донела. А у Влади г. Стојадиновића за недоношење закона о штампи највећу кривицу носи г. Министар унутрашњих послова. Кад ја ово кажем, ја не износим неко своје лично мишљење, него ја то износим на основу одговора који сам добио од г. Претседника Владе. Ја сам г. Претседнику Владе поднео интерпелацију 9 новембра 1935 године, у којој сам тражио да испуни своју реч и да приступи доношењу закона о штампи. Г. Министар Претседник одговорио ми је на интерпелацију писмом од 18 фебруара 1936 године, број 3585 и казао ми је: да је моју интерпелацију упутио г. Министру унутрашњих послова на надлежност. Дакле, господо, ја сам мојом интерпелацијом постигао само то, да смо пронашли надлежног министра за доношење закона о штампи. Другим речима, пронашли смо ко је тај који не да слободу штампе.

У вези с тим питањем, допустите ми да кажем неколико речи о штампи и о вези штампе с нашом унутрашњом политичком ситуацијом.

Задаћа штампе, господо, углавном је у томе да она обавештава своје читаоце о свима важнијим стварима, о свима важнијим догађајима, који за читаву земљу имају интереса и који су од користи и потребе за читалачку публику.

Штампа је дужна и то да оштро жигоше и осуђује све неправде социјалне, сва насиља, све злочине и пљачке и уопште сав рад како појединачно, тако и организација, чији се рад не слаже са законима морала и са осталим друштвеним законима.

Али, господо, штампа је исто тако потребна да се у њој расправљају и политички програми, да се у њој претресају идеологије, да сваки јавни радник има могућност да у штампи претресе оно што мисли и што кани да ради, као и да побија

туђу идеологију. Из те борбе, која настаје од људи са начелима, читалачка публика прави суд о томе шта ко хоће, за чим иде и какав ко циљ има. Само у једној земљи где постоји слободна штампа може се знати шта који политичар тражи, какав циљ има и тачно може бити свако по заслуги оцењен.

Штампа нема само ту дужност да обавештава читаоце. Она је велика снага која утиче на јавно мишљење, она управо ствара јавно мишљење и има силан утицај на развој осећаја моралног и национално-политичког.

Штампа је јако и снажно оружје и добро оружје у добрим рукама, али исто тако врло опасно оружје у злим рукама и у злим приликама.

С обзиром на то одакле штампа црпе приходе за своју егзистенцију, можемо сваку штампу поделити на ону, која је заснована на комерцијалној основи, и на ону штампу, која је заснована на идеолошкој основи. Има листова и новина, који су схватили своју задаћу са чисто комерцијалног становишта. Ти листови настоје да стичу капитал исто онако као што га стиче сваки други поштен занатлија или трговац.

Имате затим штампу идеолошку, која служи неком покрету, некој политичкој идеји, и која се издржава од људи, који су присталице те идеологије.

И једна и друга штампа, и она на комерцијалној бази, и ова на идеолошкој бази, може имати своје приходе било од свога рада, којим се бави сасвим часно, отворено и поштено, било од прилога које дају присталице те идеологије, али има штампе која прима помоћ из неких извора, који су тајног порекла, који никад не излазе на сунчано светло. Има штампе која је помагана од личности, које никако не желе да се за то у јавности зна.

Ја постављам ту тврдњу само теориски да може бити штампе која прима помоћ из тајних фондова било у земљи, било изван граница наше земље. Ја не оптужујем никога, него само теоретски постављам тврдњу да то може да буде, а ви сте чули до подне баш једног претставника већине, који је тврдио да у нашој земљи има штампе, која прима паре из иностранства. Он је тврдио да је једна једина земља потрошила око 30 милиона динара за финансирање штампе, која код нас служи њеним циљевима.

Господо, јасна је ствар да потпуно часну задаћу у једној земљи може да врши само она штампа, која има частан извор својих прихода, били то приходи од домаћих људи, од претплате и осталих прихода, које лист добија, или прилози од присташа једне идеологије, која се заступа отворено и јавно.

Али, господо, она штампа, која није финансиски добро осигурана, која прима помоћ из тајних неких извора, та штампа може врло често да врши рђав утицај и на унутрашњу и на спољну политику земље, у којој те новине и ти листови излазе.

Уз штампу која врши рђав утицај на јавно мишљење земље, ја бројим и ону домаћу штампу, која прима помоћ из диспозиционих фондова Владе. (Гласови на левици: Која је то штампа?) Све те новине, које се издржавају углавном из оних помоћи, које добивају из диспозиционих фондова, уносе велику забуну у наш политички живот,

а највећу забуну уносе они листови, који се праве да су независни, који се праве да су чак и опозициони, који тобоже угађају опозицији тиме што њене говоре доносе опширније него остали листови, али који у тим говорима опозиционих посланика изврћу чињенице, и доносе упадице, којих није било, и које слабе утисак говора, та тако звана независна штампа, која је у служби режима, опаснија је од оне отворене режимске штампе. (Одобравање и плескање на левици).

Јер, господо, „Самоуправа” ником није била никада опасна. „Самоуправа” је лист, који се једва и чита. Од тога листа нема никакве опасности, ма шта писао, ма шта доносио, никакве опасности од тога писања нема. (Михаило Крстић: Који је Ваш лист.) Питајте господина Министра, шта је било са мојим листом! Питајте њега, он ће Вам казати, а почекајте, па ћу Вам и ја казати!

На достојној висини стоји само она штампа, која увек пази на интересе државе и народа и која свој рад доводи у пуну сагласност са основним принципима политичког и друштвеног морала.

И новине и новинари могу да своју дужност врше у пуној мери часно и поштено само у земљи, где влада слобода штампе. Штампа, која није слободна, штампа коју режим цензурише, може да врши исто тако рђав утицај на савест јавнога мишљења земље, као и она штампа, која је плаћена из неких других извора и врела, која таји ту своју помоћ и оне који је помажу, а који имају своје специјалне интересе, којима та штампа служи.

Режими се, господо, познају по томе, каква им је штампа. Недемократски режими не трпе слободу штампе, јер они захтевају од свега народа да мисли и ради онако, како они желе и како они траже.

Та стега штампе у неким случајевима има смисла и оправдања кад су прилике ванредне и кад се влада једне земље налази у рукама национално исправних људи, који имају да изврше неки велики задатак. Али та стега нема никаквог оправдања онда, када се уводи под оним режимима, на чијем се челу налазе људи, који су се случајно нашли на челу и који се трпе од невоље.

Господо, исто тако, кад је демократија лажна и разуздана, онда је и штампа исто таква. Штампа таквих режима, штампа лажне демократије, штампа разуздане демократије, задаје страх свима честитим и поштеним људима, јер таква штампа напада, вређа и клеветаће све без разлике, а међутим они, који су увређени, нападнути и оклеветани, немају могућности да се бране.

Штампа, која је разуздана, која нема одговорности за свој рад и за своје писање, та штампа пуно пута наноси велику моралну штету, па чак и упропашћује људе потпуно невинне.

Међутим, господо, овакви режими, као што је овај данашњи који дозвољавају само привидну слободу штампе, дозвољавају да се о неким политичким људима пише слободно, а о другим покретима, другим политичким личностима и партијама да се не пише никако. Таква штампа опасна је зато што она заводи јавно мњење и не даје му могућности да стекне прави суд о политичким људима и догађајима у земљи. Овај режим тражи да се у штампи пише само оно што њему годи и тиме жели и хоће да утврди своју позицију. И зато што интелигентни људи знају да цензурирана штампа не

пише истину, ето зато као што је и г. Министар напоменуо, неки елементи нашега друштва много траже илегалну литературу, јер отуда ће дознати праву истину пре него из новина које Влада цензурише и које садрже нападаје само на оне људе који су противни Влади и владиној партији, а међутим не дозвољава тима људима да се могу бранити од таквих нападаја. То је исто тако неморална ствар као и кад би неко чврст и јак био човека који је везан и у ноге и у руке.

Господо народни посланици, ми смо и данас чули од г. Министра обећање да ће Краљевска влада донети Закон о штампи. Али г. Министар је погрешно што није казао овој Скупштини када ће донети Закон о штампи, да чујемо рок у коме ће то учинити.

Господо, г. Министар је казао и то да ће Влада наново тражити овлашћење за доношење она три важна политичка закона. Ја не знам, господо, зашто она тражи та овлашћења? Она има у Скупштини већину, она има у Сенату већину, и када се изгласа буџет ваљда неће пустити Скупштину да опет не ради по шест месеци као досада. Ваљда ћемо направити једну малу паузу од 15 дана, па ће нас Влада позвати да свршавамо крупне државне послове. Због тога то овлашћење уопште није потребно да се даје него нека Влада изиђе пред Скупштину и нека те законе са Скупштином донесе. Међутим не само да она неће те законе да донесе у сарадњи са Скупштином него се влада овде јавно обавезује да ће за те важне политичке законе тражити сагласност и неких неуставних фактора. Влада се хвали, господо, да хоће да диже углед ове Скупштине, а та иста Влада те законе узима из њене средине, износи их на „улицу”, као што рече г. Министар Цветковић и тамо на улици тражи неке политичке факторе, да са тим факторима са улице донесе те законе. (Живо одобравање на левици. — Војислав Лазић: Неће их она ни с њима донети!) Али, господо, једно каже Влада, али ће друго казати скупштинска већина. Неће скупштинска већина дозволити Влади да отима те законе из наше средине и да их носи на улицу и зато се ми оправдано надамо да ће ти закони бити донети овде, да се претресају и усвоје у Народној скупштини.

Господо, ми морамо да протестујемо на овоме месту против цензуре, која се врши у новинама у говорима народних посланика. Господо, ми овде не држимо говоре као на зборовима, у селима где нема ни полиције ни стенографа. Ми овде говоримо пред лицем целе земље и свако од нас пази шта овде говори. Ми осим тога имамо чак и у Скупштини цензуру. Па кад наши говори већ прођу кроз једну цензуру, онда би могли да слободно прођу и кроз новине. Међутим сви наши говори подвргавају се цензури Пресбириа и ја протестујем против тога, да се не чује слободна реч народних посланика, коју они овде кажу, а још више протестујем против тога што ти цензори, у Пресбириу врше тај посао тако неинтелигентно, да секу наше говоре ножем касапским, а не ножем хирурга. Господа у Пресбириу, која врше цензуру, ваде из једнога става најважније речи или реченице, или половину реченице и у тако цензурисаном говору излазе бесмислице. А ја мислим, господо, да за ову Скупштину није ствар тако равнодушна да наши говори у новинама изгледају као бесмислица и да сви ми морамо за-

хтевати да та цензура, ако се већ мора држати, буде интелигентна. Међутим док цензура овако реже и квари наше говоре и прави у њима бесмислице, догле та цензура нема довољно обзира на говоре наших другова са деснице, да и њихове говоре прочита и избаци из њих оно што нема смисла.

Дозволите, господо, кад сам већ на то дошао и кад имам част да гледам лицем у лице господина Министра, а Бог зна кад ћу га опет моћи видети, да кажем, како се у говорима владиних посланика често пута пропушта нешто, што би сигурно Г. Министар унутрашњих дела брисао кад би он био цензор. Ја сам говорио 23 фебруара, а другога дана говорио је један говорник са деснице. Тај се околио страховитим изразима против наше политике и против режима националне странке и свега осталог што је било пре тога и после тога. И у томе је тако далеко ишао, да је за све оне политичаре, који признају хрватско питање и који позивају да се то хрватско питање реши, казао, да сви они то чине ради „ћара и шићара”. Видите ли, господо, какву је тешку увреду он казао већини ове Скупштине, јер је и на десници и на левици већина посланика који то питање признају и који кажу да се оно треба и мора да реши. Па то питање признаје и сама Влада. 27 фебруара у име целе Владе г. Драгиша Цветковић казао је да Влада кани то питање озбиљно да реши, (Упадица: Ето сада Ви и нас браните!) Ја, господо са деснице, морам да браним и вас од ваших другова! Према томе излази да су већина посланика са деснице и левице шићарције, и да је Влада шићарција, јер и она признаје то хрватско питање!

Тај господин казао је још једну фразу која се често чује у новом политичком речнику Југословенске радикалне заједнице. Од кад је основана Југословенска радикална заједница, стално се Господин Стојадиновић, г. Корошец и г. Спахо називају и упоређују са Света Три Јерарха. Тај господин је њих назвао чак Југословенским Јерарсима. (Један глас са деснице: Три Јерарха трију вера!)

Господо, сретна је прилика то што је Господин Министар унутрашњих дела у исто време свештеник и он ће бити у исти мах сведок, да је ово што ћу казати тачно, а овде имам и другог колегу. (Показује на г. Јањића). Та три Јерарха јесу три велика светитеља и три велика црквена оца из четвртог века, које поштује цела Хришћанска црква, како католичка тако и православна. Та три светитеља јесу: Свети Василије Велики, Свети Григорије Богослов и Свети Јован Златоусти. Како су то три велика светитеља, види се и по томе што се литургија Светог Јована Златоустог служи у православној цркви целе године, осим 10 дана у години кад се служи литургија Светог Василија.

И сада, господо, ви ћете ми признати сви да је и од стране највећег лајка велика blasfemiја кад се три обична смртна човека упоређују са три велика хришћанска светитеља. Ја мислим да ће ми то одобрити и сам г. Министар.

Господо, ми сви знамо да су господа др. Стојадиновић, Корошец и Спахо три велика политичка човека. Ми им то признајемо. Ми сви знамо и то да су они и претставници трију верских партија које данас чине коалицију ЈРЗ. (Одобравање

на левици.) Али што се тиче светости живота ја знам да се ни један од њих не отима за ореолу светачку. Ја знам да на то не мисли ни г. др. Корошец, још мање др. Спахо, а најмање др. Стојадиновић. (Настају упадице. Чује се глас: А ко је Златоусти?) Зато таква ласкања, која вређају националне и верске осећаје, треба да одбијате!

Господо, има једна ствар, на коју би ја најозбиљније хтео да скренем пажњу свима вама, целом овом Дому и Краљевској влади.

Под режимом, какав је режим г. Стојадиновића, и са неслободном штампом, коју режим цензурише, руше се и убијају сви ауторитети ове земље, а са рушењем ауторитета ове земље слаби се и морална и национална политичка снага нашег целокупног народа. Рушећи те ауторитете господа стварају такво располежење у народу, које је опасно по садањи друштвени поредак и ја мислим да је такво писање штампе под оваквим режимом много допринело томе што је г. Корошец овде казао, да се комунизам из дана у дан све више јача. Кадгод сам где говорио, говорио сам отворено и искрено и због тога сам више пута и страдао. Ја ћу и данас искрено овде нешто рећи, макар страдао и овога пута. Наша браћа из Србије имају ту врлину, да они јако тешко признају неке ауторитет било у политици или у науци или било у којој другој грани људске делатности и рада. И то је добро, јер то је одлика критичког духа. Кад Србијанци некога признају за ауторитет, онда га толико хвале, да и ми сви стекнемо уверење да је то збиља велики човек. (Настају упадања са деснице.) Ето ја их хвалим, а они ме не разумеју!

И таман кад се ми из прека уверимо да је неко у Србији јунак, херој, да је таленат, да је геније, одједанпут они у Србији окрену други лист и почну да читају сасвим други текст. И шта онда испада? Од јунака и хероја испада кукавица, од талента или генија испада неки шврћа, а од честитог политичара настаје лопужа. Ми имамо безброј примера где сте ви пред нама рушили велике своје ауторитете. После рата у крајевима преко Саве била су два велика ауторитета за нас Србе. То су били ауторитет великог Краља Петра и ауторитет Николе Пашића. И, господо, ко је дошао први да нам руши ауторитет Николе Пашића? Дошли су политички пријатељи и посланици из Србије, који су такве ствари на зборовима причали о Николи Пашићу, да смо се ми чудили како може тако велики политичар да чини такве рђаве ствари.

Таквим својим радом, таквим писањем у новинама, таквим говорима на зборовима, господа су из Србије највише сами себи рушили углед пред народом у оним крајевима.

А сад, господо, да пређем на конкретне примере, да вам покажем колико је било рушења ауторитета људи политичких само у ове две последње године. Ви сви знате кад је г. Никола Узуновић сишао са власти, да је шест месеци, како каже „Ошишани јеж”, играла мечка пред његовом кућом. Шест месеци писала је штампа свакојаке поруге о г. Узуновићу, исмејавала га и погрђивала, пришивала за њега свакојаке афере. Што год се радило од 1929 до 1934 године, све је било сама афера, и градња железница и градња панчевачког моста и земунског моста, и све остало. А, господо, кад је пао г. Јевтић, онда се г. Узуновић ослободио тога ружења и погрђивања, а дошао је на ред

г. Јевтић и онда је г. Јевтић исмејаван, погрђиван и унижаван из дана у дан у свима новинама. Господо, пад г. Јевтића већ сам по себи је толико трагичан да није требало да се он још и посебно исмејава и ружи. Нагли и народу необјашњени пад г. Јевтића није био шамар само г. Јевтићу, него и свима бирачима, које смо ми звали да за ту листу гласају. Један од најјачих удараца национално-политичком моралу, то је био тај пад владе г. Јевтића, који је дошао сасвим неочекивано и за који су широки редови народа били сасвим неприправљени. Господо, кад је он већ доживео такав трагичан пад, није требало да се још исмејава после тога. Међутим, господо, режим је путем штампе ишао и даље и г. Јевтића је ружио и понижавао тиме што је тврдио да је г. Јевтић за време рата био дезертер, и тако је, ето, од ратника створен војни бегунац. Режим иде и даље, па у августу месецу тврди да је г. Јевтић из државне касе узео 50 милиона динара и да је тај новац утрошио на изборе. Кад сам ја, господо, дошао после тих догађаја у народ, онда је народ сељачки овако мени говорио: „Ето видите, господине, шта се у политици ради! Сви сте нас позивали и говорили нам да гласамо за Јевтића, а сад видите Јевтић украде 50 милиона и оде у иностранство?” — Ја сам се, господо, згрануо кад сам чуо сељаке да ми тако говоре, па сам им казао: „То је немогуће, то што је у новинама изишло то је лаж, јер је кључеве од касе држао г. Милан Стојадиновић, данашњи Претседник Владе, (Одобравање и плескање на левици.) који је у то време био Министар финансија, па је немогуће да г. Јевтић узме из касе 50 милиона динара, из касе од које је кључеве држао данашњи Претседник Владе, а ако је то збиља било, онда би носио одговорност пре свега овај господин који га је пустио да дође до касе”.

Господо, у рушењу ауторитета ове земље са изношењем неистинитих ствари, иде се у недоглед.

Сваки човек, који ступи једанпут у политику, сваки јавни радник мора да буде спреман да трпи нападе са свих страна, али ти напади никада не смеју бити неистине, лажи и клевете. (Плескање на левици).

Господо, у рушењу ауторитета ишло се и даље. Ви сви знате да је у овој земљи био један велики војник, који је заузимао највише положаје у земљи, који је био командант Краљеве гарде, који је више пута био Министар војске и Претседник владе, па је био министар и у Влади г. др. Милана Стојадиновића и био је много поштован у тој Влади, тај велики човек... (Душан Антонијевић: Ко га је срушио 1932 године?)... тај велики човек наше земље, који је заузимао највише положаје, који је армијски генерал у резерви, тај официр, који у случају рата заповеда са армијом од преко 50.000 војника, по изласку из Владе др. Милана Стојадиновића морао је такође да трпи највећа понижења, тако да је једнога дана та иста Влада дозволила да име и слика тога великог човека и високог официра изађе чак и у „Криминалном гласнику”. (Бурни протести и повици на левици!). Ја сам се случајно нашао тога дана на улици и видео читаву чету продаваца новина, који су били за ово нарочито плаћени, како из све снаге вичу: „Криминални гласник — Афера Петра Живковића!” А цео се свет освртао и питао, зар смо

дотле дошли да се име једнога великог човека каља и руши на тај начин што се његова слика са великим знаком питања доноси у „Криминалном гласнику”. (На левици бурно плескање и повици: Живео Петар Живковић!)

Ја сам, господо, то нарочито истакао.... (Милан Лазаревић: Осетио сам режим Петра Живковића на својим леђима!)

Потпретседник Фрањо Маркић: Господине Лазаревићу, опомињем Вас на ред. (Мирко Урошевић: Прво умирите десницу, па после нас, нећемо да слушамо! — Граја!).

Господине Урошевићу, опомињем Вас на ред и немојте лупати шаком у овоме Дому. Изволите сести на своје место. (Мирко Урошевић: Хоћу правду!)

По други пут Вас опомињем и позивам на ред. (Мирко Урошевић и даље лупа у клупу и бучно протестује).

И по трећи пут Вас опомињем, г. Урошевићу, и кажњавам записаном опоменом. Изволите, г. говорнице, наставити.

Душан Иванчевић (наставља): Кад сам ја устао да на овоме месту протестујем против рушења ауторитета у нашој земљи, ја то не чиним због тога што би г. Петар Живковић био нека неприкосновена личност. Он је ушао у политику и има да трпи све нападе као и сви остали политички људи. (Одобравање). Али, господо, ја сам узео тај број „Криминалног гласника” и хтео сам да видим каква је то афера Петра Живковића. И шта сам, господо, тамо нашао? (Показује лист). Нашао сам само два до три редка нарученог напада на туђу част: „Докле ће ова земља да трпи режим Петра Живковића и Богољуба Јевтића?” Нема више ни једне речи о каквој афери, нити о томе да је он ишта зла и рђавога учинио!

А, господо, цела ова ствар била је наручена и сиромашни продавци новина били су нарочито плаћени да часно име и слику Петра Живковића носеју улицама престонице у „Криминалном гласнику”. (Жагор на левици. — Чује се: Ово је добра лекција за г. Корошца. — Протести код већине).

Потпретседник Фрањо Маркић: Ја молим господу посланике да се умире и да дозволе г. говорнику да може наставити свој говор, а г. говорника молим да се не обазире на разне упадице већ да продужи свој говор.

Душан Иванчевић (наставља): Ја имам још 15 минута времена и зато молим другове да ме помогну да искористим тих 15 минута, плус време које ми је протекло због ових упадица. (Чује се: Па Ви сте изазвали!) Извините, ја никога не изазивам. (Жагор).

Потпретседник Фрањо Маркић: Молим господу посланике да се умире, а г. говорника да продужи свој говор.

Душан Иванчевић (наставља): У рушењу ауторитета ишло се и даље, а у последње време примећује се да се почиње водити недозвољена акција и противу ауторитета Српске Православне цркве и њезиног Поглавара само зато што је устала преко својих архијереја у одбрану својих права и што је устала противу једнога рђавога законског предлога који је поднесен Народној скупштини. Пала је овде на рачун цркве чак и увред-

љива реч „улица”. Ја молим Господина Министра унутрашњих послова, који је такође свештеник, да се побрине да се чува и сачува ауторитет цркве и црквених поглавара, па било то поглавара католичке, било поглавара православне цркве, јер је то овој земљи потребно. Треба забранити летке и писања по новинама која нису на своме месту, а треба да се прекину и она зловна шапутања, која иду за тим да се приватан живот људи на високим положајима прља лажима и клеветима.

Ја бих могао да и даље говорим о овој акцији рушења ауторитета, али ја ћу ту да станем, а дозволите ми да сад пређем на нападаје на националне организације. Господо, ми се сви сећамо како се покушао унизити углед Југословенског Сокола. Пошто ће о томе вероватно други говорити и пошто су већ многи други говорници о томе говорили, ја ћу казати само то шта је све претрпела Ј.Н.С. под режимом цензурисане штампе. Ако се хоће да убрља образ Националне странке, онда се спомињу разне афере, Нашичка афера, Хусеина Кадића, и онда, господо, све те афере постоје, али кад ми питамо Југословенску радикалну заједницу: Па где су кривци, ко је осуђен? — онда, господо, нема афера, онда се Јереза сакрива иза суда и наводи како је суд казао своје да нико није крив. Али, ако нико није крив, онда нема ни афера, а ако нема афера, онда нема ни кривица на Ј.Н.С. која је судским путем гонила афере. Али, господо, ишло се још и даље. Не само да се Ј.Н.С. криви за афере, које су прошле кроз суд, а које је овај режим ликвидирао, тако да је све осуђене ослободио, него се Ј.Н.С. оптужује још и зато да спрема чак и револуцију у овој земљи. Ова тешка оптужба изишла је у једном листу који је у најближим везама са Господином Министром унутрашњих дела. Господо моја, та је оптужба изишла у свим југословенским листовима. Ја имам „Политику” од 10 априла, где је донета та оптужба од почетка до краја. Али кад је вођство Националне странке поднело тужбу суду онда се није пустило ни у један лист чак ни то да је тужба поднесена, а камоли да је била дозвољена одбрана у штампи.

Вођство странке поднело је тужбу суду, као што су против тог листа поднете и многе друге тужбе, и то се толико отезало и растезало, док није дошла амнестија, и онда је све збрисано, оптужба је пала а задовољштина се није могла добити. Ја мислим да ће цела ова Скупштина увидети како је слободна штампа потребна да нам сачува наш јавни морал, да нам сачува оне наше ауторитете који су свој земљи потребни и сада, а ускоро могу бити још и више. Може ко да приметити да се политички и сви остали јавни радници не могу сачувати од нападаја ни у слободној штампи. То је тачно. И када је слободан режим штампе, дижу се разне оптужбе и нападаји на људе који се баве јавним пословима. Али, онда је сасвим друга ситуација, јер нападути може да се брани, и, ако је прав, он ће се и одбранити. Ви сте видели шта је било пре 1929 године. Кад год је неко од политичких угледних радника био нападан и кадгод је нападнути одбио тај напад, он је после тога у свом угледу још више порастао. Никога неоправдани нападај није унизио, него га је увек узвисио. Ауторитет политичких људи после успешне одбране расте, а не опада. За режима цензурисане штампе сасвим је друкчије. Могу да вас уверим, господо, сасвим искрено, да цела јавност

већ данас само то чека кад ће пасти влада г. Стојадиновића, да види шта ће писати „Јез” и друге новине о ономе, о чему се данас не сме да пише. Цела наша јавност се навикава у оваком стању на то да у овој земљи нема никога на високим положајима ко је чист и поштен, и зато сва наша јавност жељно чека да се режим измени, па да онај режим који дође оптужи режим који је пре њега био. А ми, господо, не желимо такву штампу где ће нови режим да безобзирно мрцвари политичке прваке ранијег режима. Не желимо такво стање где ће нови режим прљати људе из ранијег режима, а да они не могу да се бране. Ми тражимо пуну слободу штампе, али у исто време и строго одговорну штампу, да сваки и одговара за оно што каже и напише. (Пљескање на левици.) Да се сваки који је нападнут може слободно бранити од увреда и клевета, без икакве цензуре, да у одбрани задаје ударац какав може и колико јаче може. Ми тражимо да се задовољштина за увреде и клевете у новом закону који спрема г. Министар, може добити у најкраћим роковима, а не да се судски процеси растежу по годину и две дана, тако да свет већ сасвим и заборави на нанесену клевету, и кад се задовољштина најзад добије, она нема више никаквог моралног ни васпитног ефекта. И када тај закон буде донешен, уколико и ми будемо учествовали у његовом доношењу, ми ћемо тражити да казне буду такве, да оне сасвим онемогуће оне листове и оне новинаре, који живе од уцењивања, прљања и блаћења туђе части и поштења. (Пљескање на левици.) Ми смо за слободу критике. Сваки јавни радник мора трпети критику. И г. Министар трпи сада овде нашу критику. То је његова дужност. Он се за то спремио; он је за то овде и дошао. Он треба да се брани од наше критике како зна и уме. Критика мора бити слободна, али у нашој критици ми морамо пазити на границе до којих можемо да идемо. Иако ја у својим говорима увек изазовем масу упадица са ваше стране, ја мислим да у својим говорима никада не вређам част и образ ни другога посланика са деснице, ни Министара. Зато такви односи треба да буду и у штампи. Штампи треба дати да слободно критикује рад и нас посланика и госпде Министара и целокупне Владе, али нико се не може дати слобода да прља туђу част образ и поштење. Рушење ауторитета, овако како је почело, кад би се овако наставило имало би врло тешке и незгодне последице, а ја не желим да се тако прља и блати ауторитет ни г. Стојадиновића, ни г. Корошца, ни г. Спахе када су тра сићу са власти.

Рушењем ауторитета лажима и клеветима наноси се велика штета целој нашој земљи и целом нашем народу. (Живо одобравање на левици.) Јер, господо, до сада је тако изгледало да на високим положајима немамо ни једног човека, који би био достојан општег поштовања. И када би доиста тако било, и када би се тако уверење створило код нашег народа, питам ја све вас, где је онда морална снага народа!? Ако дође каква тешка ситуација, ако дође до мобилизације наше војске, како ће војник да верује да је његов живот у добрим рукама, ако ми њега пре тога путем штампе уверимо да је горе, на положајима, све сам „лопужа”? Војник који иде да гине за отаџбину мора бити сигуран да је цела судбина народа у добрим, ва-

љаним, и поштеним рукама. Војник, који се бори у рату, мора имати тврдо уверење да је командант армије потпуно на свом месту, а не неки криминалан тип, о коме је писао и чију је слику доносио „Криминални гласник“.

Јер, господо, ако су народни посланици „лопуже“, ако се каже сви су непоштени, и министри, и команданти армије, и све високе личности, онда сваки грађанин има права да се запита: Па ко је онда поштен у овој земљи? И, ако су они највиши такви, шта да тек кажемо о онима другима, који су на нижим степенима друштвеног живота?

Овакав начин борбе не наноси штету само оној личности, против које се борба води, него и целом нашем народу. Зато такав начин борбе треба најодлучније пресећи.

Због тога сам, господо, у почетку говора ја и молио господина Министра да нам овде прецизно каже када ће закон о штампи донети и тражити да се с тим доношењем сувише дуго не отеже. (Живота Милановић: Али то није од јуче!) То није оправдање да се овако продужи још десет година.

Господо, овде је пре подне пала једна оптужба да ми са левице не трпимо да у Београд дођу г. др. Спахо и г. др. Корошец. Господо, ова оптужба није основана. Не терамо ми г. Спаху и г. Корошеца из Београда! Нама је мило да су они ту! Ми само тражимо од њих да воде јасну и одређену политику и да воде југословенску националну политику. (Живо одобравање на левици.) Да говорите и у Љубљани и у Сарајеву, као што говорите и у Београду! Ако буду свуда конзеквентни и ако буду водили југословенску националну политику, међу нама ће нестати разлике! Не само да их нећемо терати, него ћемо их помоћи и сарађивати с њима! (Живо одобравање на левици.)

Господо, и по признању самог г. Министра има неких рђавих и тешких појава, којих раније није било. Он је навео две рђаве појаве: јачање комунизма и повећање злочина из користољубља. Господо, где комунизам јача, значи да политичке прилике нису сређене, где се јављају злочини из користољубља значи да нема благостања, а нарочито не оног благостања о коме нам овде прича Краљевска влада.

Има и других појава. Ја сам већ споменуо последњи пут оно унижавање угледа наше престонице: спречавањем слободе збора и договора. Ја сам истакао у своме говору да смо се досад поносили нашом престоницом због тога што је у њој била увек пуна слобода збора и договора, које су власти одобриле.

Ја апелујем на Министра унутрашњих послова да убудуће најодлучније спречи такве атакe на слободу збора и договора, без обзира ко збор држи само ако је збор властима пријављен и од власти одобрен.

Ако је збор пријављен властима и дозвољен, онда је власт дужна и да осигура пуну слободу речи. Овога пута власт није ту слободу осигурала не зато што то није могла, или што није за праве знала, него што је намерно тако удешено да до сукоба дође, а тога више не сме бити, јер наша престоница не сме да пада на онај степен, на ком је 1928 године било Прокупље, када је активни Министар разбијао збор радикала око Главног одбора.

Господо, има много ствари, које нас потсећају на црну и несретну годину 1928. Ја не желим,

да се она враћа са свим својим злима, али много је појава, које нас наводе на упоређење садашњег стања са оним.

Међу осталим рђавим појавама је и то, што је овај режим поново цео државни и самоуправни апарат упрегао у кола Југословенске радикалне заједнице.

Овде је господин Министар јутрос казао, каква су била дана наређења чиновницима полицијским, да се не мешају у партиске ствари. (Ироничан смех на левици).

А ја Вам кажем, господине Министре, кад полицијски чиновници и уопште кад државни апарат и чиновници општински не би радили за Југословенску радикалну заједницу, још ни дан данашњи не би оило организације ЈРЗ у нашим крајевима у лица. (Узвици на левици: не би било нигде!). А тако је не би било и у многим другим крајевима наше државе. У многим крајевима наше земље државни и општински чиновници основали су Југословенску радикалну заједницу, они су њени председници, они за њу агитују, они је једино држе и подржавају. (др. Милован Грба: Грчац је још пре 6 јануара оио радикалски. Тада су општинску добили радикали!)

Потпредседник **Фрањо Маркић**: Ја Вас, г. говорнице, упозоравам, да је равно сат како говорите.

Душан Иванчевић (наставља): Сад свршавам.

Ја, господо, на завршетку свога говора хоћу да још једанпут апелирам на сву ову Скупштину, на десницу и левицу, и на господина Министра, да се пресеку рђави методи борбе, какви су до сада били, да се у корену пресеку све ове зле појаве, које се јављају, да се престане са неодговорним и нарученим орђањем и блаћењем националних ауторитета и националних организација. Јер може бити, господо, неко наш противник, али ако тај противник има поштене намере и циљеве, треба га поштовати.

Господо са деснице, поводом ваших нападаја на Југословенску националну странку још ћу вам казати и ово:

Кад националне странке не би било, кад би ми хтели да донесемо закључак, да се она разиђе, да ликвидира, ви, да сте прави државници и политичари, казали би: Не, национална странка је овој земљи потребна! (Пљескање на левици. Један глас са деснице: Тако је!)

Ја ћу вам, господо, казати још и то: да је национална странка од 1931 до 1934 године имала организованог противника према себи. не би данас била у овоме стању, у коме је. Да нема нас, ко зна, којим би путем ви већ досад били отишли! Ко зна, где би ви сад били! (Одобравање на левици).

Ми смо, господо, ваша добра савест. ми коригујемо политичке потезе, које ви чините, и исправљамо криве линије које би ви хтели да учините. А мени се чини, да би ви много тога рђавог учинили, да није националне странке, која над вама врши контролу.

Господо, дајте слободу штампе! То неће ни вама бити на штету! Имаћете више посла него сада, мораћете да се више браните, али слободна штампа биће на корист по цео наш друштвени и јавни морал!

Дижимо, господо, морал нашег народа! Чувајмо добро ауторитете, које имамо. Не дозволимо да се част и име великих људи прљају лажима и клеветима, јер све то, будите уверени, ствара зло расположење у широким народним масама. А где год је народ огорчен, где народ изгуби веру у своје прваке, како у нас овде, тако и у оне који су виши од нас, настаје стање са врло тешким последицама.

Потребно је одржати здрав морал у народу, јер само народ са јаким и здравим моралом моћи ће без опасности да преживи све буре и олује, које су на видику. (Бурно одобравање на левици).

Потпретседник Фрањо Маркић: Реч има народни посланик г. Мита Димитријевић у име групе Југословенског радикалног клуба.

Мита Димитријевић: Господо народни посланици, личност г. др. Антона Корошеца, поред г. др. Милана Стојадиновића свакако је централна личност у данашњој Влади.

Ко је од њих двојице више Цезар у том триумвирату, др. Корошец или др. Стојадиновић — тешко је рећи. Неки мисле да је то г. Корошец. У ствари динамику ове Владе претстављају г. Корошец и г. Стојадиновић. Опстанак г. Стојадиновића и његове Владе био је неко време у рукама г. Корошца. Да се је г. Корошец поколебао приликом познатог апела г. Аце Станојевића и Главног одбора Радикалне странке, поколебао би се свакако и г. др. Спахо — и дошла би у питање влада г. др. Стојадиновића.

Ја, господо, овде износим чињенице и унапред изјављујем да мој говор нема никакве жучне стрелице нити какве увреде, него ћу лепо и мирно изложити ток ових чињеница које теку и које се и даље настављају. Зато је, са гледишта једне чињенице, личност г. Корошеца од пресудног значаја у овој Влади била и остаје.

С овако пресудним значајем у Влади и у политичким догађајима личност г. Корошца достиже у овоме периоду и кроз ову Владу до највећег свога врхунца. Никада г. Корошец политички није се успео више него сада; па ни у оном предшестојануарском времену, после оних крвавих догађаја у Скупштини, после којих је г. Корошец био Претседник Владе.

У политици је правило ово: Колико једна политичка личност постаје значајем својим пресуднија у догађајима, утолико на њу пада и већа одговорност, као и заслуга.

Г. Корошец, ушавши у ЈРЗ, у овој комбинацији направио је добар рачун.

Али пре свега молим да ме разумете да ја ову политичку комбинацију Стојадиновић—Корошец—Спахо не критикујем, нити јој у основи њеној побијам важност. Напротив, сматрам је као једну добру и позитивну комбинацију у њеном почетку.

Али ова комбинација која је добила с именом и облик Југословенске радикалне заједнице није дело нас овде, нити је она потекла из ове Скупштине, већ је Југословенска радикална заједница дело изван нас, и створена изван нас, потекла је из Главног одбора Радикалне странке. То ми не може порећи ни г. Корошец.

Као један наговештај сматрам да ми је дужност рећи да је замисао о стварању Југословенске радикалне заједнице са г. Ацом Станојевићем, Корошецом и Спахом била сазрела и у духу Бла-

женопочившег Краља Александра. Сазрела је та замисао идејно и конкретно. Ја не могу даље да се на томе задржавам али у реду чињеница које већ иду у историју треба и ово споменути.

Г. др. Корошец у својој прошлости био је велики противник радикала. У доба народног споразума радикала и Радићеваца он је био у опозицији. И тако је увек остало: када су Хрвати са Радићем или Радићевцима били с радикалима у влади, г. Корошец је био увек у опозицији.

Господин Корошец за разлику од осталих политичара, господо, има у себи једну необичну динамику, необичну покретну силу, да он увек може инстинктом својим да обрачуна где је његов моменат.

Господин Корошец на челу своје Људске клерикалне странке водио је у Словеначкој борбу с либералним елементима, сакупљеним у Самосталној демократској странци на челу са пок. Жерјавом, др. Крамером и другима и са Кметијском странком, које су на либералном политичком програму често биле јаче од Клерикалне странке господина Корошеца. Али се мора признати, да је странка господина Корошеца била у свом клерикалном духу организована са више система, уз активно и непосредно учешће католичког клира. Њихов рад у народу био је јако осетан и на привредном и социјалном терену, нарочито у задругарству. На социјалном терену акција странке г. Корошца била је у духу т.зв. странке аустријских Хришћанских социјалиста, којима је на челу у Аустрији био познати политичар и државник др. Сајпел и он сам свештеник као и г. Корошец.

У својој политичкој еволуцији на челу своје Клерикалне људске странке, г. др. Корошец је ишао, рекло би се, путем великог аустријског државника Сајпела, приближујући се све више политичком врхунцу и своје личности и своје странке. Али шестојануарски режим направио је у томе прекид.

Господин Корошец, иако је био у влади г. Петра Живковића, као једна видна личност, морао је из ње иступити, под дејством своје странке, која се није могла признати да не постоји. И даље све је познато: г. Корошец приближује се г. Мачеку, солидарише се с опозиционим елементима г. Мачека, г. Давидовића, Радикалног главног одбора. И шта бива? Ја имам од једнога човека са тога првог састанка Удружене опозиције, који се одржао у кући господина Корошеца, имам једну причу, једну анегдоту или једну констатацију, а то је да је г. Корошец том приликом рекао у своме дому: Ми се сада заједно укрцавамо и заједно ћемо се искрцавати. Господо, истина је, заједно су се укрцали, али господин Корошец сам се и без других искрцао. У то време и искрцао се тако, да то заиста доказује, да има здрав инстинкт да осети моменат кад треба и да се искрца. И сада, господо, господин Корошец се налази на броду г. др. Милана Стојадиновића. Ја све нешто сумњам да ће се искрцати, пре но што се искрцају и остали из брода. (Пљескање на левици). У томе се је господин Корошец показао као велики политичар.

Ја сам мало пре рекао господину Министру Корошцу, да ћу овде направити само један портрет његове личности, коју ја поштујем а у исто време уз њега у једној перспективи све ове дога-

ђаје, који нису баш тако светлог колорита. У свим тим догађајима господин Корошец, велим, показао се и као велики политичар. Он прекида именом са својом Клерикалном странком, прихвата име Радикалне странке у општем називу Југословенска радикална заједница, и улази у њу са својом странком. Господо, тиме се упрошћава проблем странака у Словенији. Тиме се у Словенији, да говорим исто тако и левици и десници, тиме се у Словенији упростила ситуација, тиме што људи из Демократске странке — постају националисте, а странка господина др. Корошца постаје Ј. Р. 3 — Југословенска радикална заједница.

Господо, пратећи сву политичку еволуцију г. Корошца и његове странке, свако мора признати да г. Корошец заиста има један особити политички инстинкт и смисао необичне практичности у политици, не губећи у целини из вида и интерес своје странке. Господо, ја сам имао прилике у Финансијском одбору да прочитам једну резолуцију, коју је Југословенска радикална заједница на збору под претседништвом г. д-ра Корошца донела у Љубљани. Ја сам имао прилике да питам и г. Крека лојално да ли је то заиста њихова резолуција, и он ми је потврдио да јесте. У тој резолуцији, која је донета на збору Југословенске радикалне заједнице у Љубљани 17 јануара 1937 г., каже се ово: (чита) „На крају скупштине ЈРЗ донела је веома интересантну резолуцију која гласи: Пошто је Љубљана све више оптерећена на рачун државних дажбина, долази јој све теже време, а међутим јој се не даје могућност да се користи сопственим приходима. Захтевамо да се она ослободи тих терета.”

Тачка 3 гласи: „Захтевамо широку деконцентрацију управе, да Љубљана одиста постане седиште широке самоуправе, како на културном тако и на економско-финансијском пољу Словеначке. У том циљу треба што пре издати закон о широком самоуправама, да би се у Љубљани решавале све ствари које се тичу словеначког народа, а у Београду послови који се односе на државну заједницу.”

Тачка 4: „Захтевамо да се нашем језику призна пуна равноправност, и то не само на папиру и у Уставу, већ без изузетка у свима надлештвима, нарочито у школама и код васпитања омладине. Нарочито захтевамо употпуњавање нашег школства потпуним дотацијама и употпуњавање нашег словеначког универзитета.”

Тачка 5: „Захтевамо даље да се што пре озакони уредба, по којој ће се поред државне заставе смести вिति наша застава словеначких боја као симбол стогодишње борбе за народну самосталност.”

Тачка 6: „Тражимо да се истински преда Љубљани и целој Словеначкој онај део јавних дажбина који јој припадају по броју становништва и према пореској снази. Зато протестујемо против вирманисања у буџету на штету Словеначке.”

Господо, да ја кажем о томе своје мишљење. Господин Корошец као Министар унутрашњих послова има пред собом један факт, да се у Загребу, и поред тога што то на другим местима, рецимо овде у нашим странама, није допуштено, вију хиљадама и хиљадама на кућама хрватске заставе. То је фактично стање, а фактично стање показује је у овом случају јаче него ауторитет власти. Кад

је фактично стање јаче од ауторитета власти, то онда значи: или да је власт слаба или да власт то толерира. Ако г. Корошец као Министар унутрашњих послова стоји на том гледишту, онда је природно да и словеначке заставе буду хиљадама извешане као што су хрватске у Хрватској. Ја лично против тога немам ништа, ја вам то отворено кажем и сматрам да треба легализовати једно фактично стање. То је тако. Ја сматрам да треба овде да говорим слободно и тврдим оно што је логично, а оно што истина и што није истина и што није логично ја слободно побихам. Ја сам прочитао ову резолуцију. Ви сте је чули. Ја против њене садржине немам ништа. Кажем само: Оваква резолуција није донесена ни на једном збору Ј.Р.3. Она је један предзнак, предзнак да пристиже моменат кад ће се и са брода г. Милана Стојадиновић искрцати г. Корошец.

Господо, ја сам у овој Скупштини у једном деликатном положају, јер ја као члан Радикалног клуба који се држи Главног одбора некако стојим као опозиција и Влади и опозицији. (Веселост). Али тамо где је истина, ја ћу увек слободно свој глас да подигнем. Господо, за критику политике г. Корошца имамо један најбољи податак, управо један свечани податак, управо једну посланицу, управо један акт, у коме је г. Корошец првог дана наступајуће нове године по примеру шефова осталих држава изложио и своје мишљење, мишљење Министра унутрашњих послова, и ја ћу бити лојалан да подвргнем критици, управо разматрању те његове речи. Г. Корошец у том свечаном говору поноћнем, мислим да је то било ноћу или дању? (Гласови: Дању!) Дању, добро, то је све једно. Дакле, на дан 1 јануара ове наступајуће године г. Корошец у томе говору је рекао и тврдио да у земљи „влада ред и мир”, али овде је он додао „ред и мир, како се то полициски каже”. (Веселост на левици). Значи ли то, господо, може бити другим речима, да не влада сасвим „ред и мир” како би се то и политички рекло? Тачно је, господо, у том говору г. Корошца да је „запетост односа настале од раније владе попустила.” Тачно је то, господо, а да је то тачно видимо по састанцима које имају чланови ове Владе са појединим личностима, по састанцима до којих се није могло раније доћи. Ја знам и састанак г. Корошца са г. Мачеком, знам и састанак, и сви знамо, г. Милана Стојадиновића у Брежицама. Господо, фактички разговара се. Разговор кућу не обара. Али Влада г. Стојадиновића у смањењу те запетости имала је задатак да ради на смирењу духова. И ја тврдим да би стварно смирење духова наступило пре и боље да је Влада г. Стојадиновића приступила без одлагања и другом делу свога задатка, може бити задатка датог са највишег места, а то је да је Влада приступила доношењу три политичка закона: Изборног закона, Закона о слободној штампи, Закона о удружењима и зборовима, за које је законе влада добила по хитном поступку и овлашћење још 1935 године. Господо, г. Корошец јутрос нам је рекао: Народна скупштина може нам дати нова овлашћења за идућу годину у пуном поуздању да ћемо их искористити у сагласности са Народном скупштином и Сенатом. Господо, ово личи на пролонгирање менице, а кад дође дужник до тога да пролонгира меницу, Бога ми, у банци морају се запитати да ли ће дужник уопште меницу исплатити. Ја лично радовао бих се да се то обећање изврши.

Господо, тачно је и тврђење г. Министра Корошца, Министра унутрашњих послова, да „комунизам није захватио наш сељачки свет, нити је развијен у радничком свету.“ Тачно је то. Оно што нас у овогодишњем јануарском говору г. Корошца нарочито интересује, то је његова мисао изречена да „та зараза захвата интелектуални део нашег народа“.

Ово је, господо, нека оптужба наше интелигенције, директна оптужба из Министарства унутрашњих послова, директно од самог Министра. Да је ова оптужба пала од које друге личности, а не од г. Корошца, чија је интелигенција неоспорно признага, то тврђење и таква оптужба не би се од широке наше интелигенције ни узела озбиљно. Али оваква оптужба интелектуалног дела нашег народа, наше интелигенције од такође високе интелектуалне личности као што је г. Корошец, не може бити индиферентна ствар за нашу интелигенцију.

Напротив, она се дубоко дојмила, на први дан Нове године, свих интелектуалних редова. Зато је то једна врло важна ствар. А разлог да о том говорим налазим баш у самој важности таквог тврђења г. Корошца, по чијим речима се оптужује комунизмом наша интелигенција.

Овакво тврђење г. Корошца не мислим да је злонамерно или намерно — то никако нећу да претпостављам. — Овакво тврђење, тачније рећи, ова глобална оптужба наше интелигенције, може бити само његова заблуда или фикција. Јер наша интелигенција не заслужује такве прекоре, и ово што ја говорим, говорим у заштити свих интелектуалних редова и верујте, господо, да сам наилазио на многе и многе интелектуалце, партијски и политички индиферентне људе, који су на интелектуалним високим местима и чуо сам од њих као неко жаљење и болно жаљење на г. Корошца који је такође интелектуалац, да је он тако без резерве и без рестрикције оптужио нашу интелигенцију.

А да је то заблуда или фикција, ја ћу се потрудити да то и докажем. Ако је заблуда и фикција, онда је то опасна заблуда и опасна фикција. Под дејством такве фикције г. Министар унутрашњих послова види свуда и у свему комунизам. Наша интелигенција дала је врло високе примере патриотизма и велике љубави и пожртвовања за отаџбину. У светском рату погинуло је за отаџбину много видних интелектуалаца социјалиста, па и сам вођ социјалистичке омладине и странке Димитрије Туцовић, погинуо је на Дрини 4 новембра 1914 године у првом нашем налету да се одбије аустријски напад.

Да смо ми земља са 20% земљорадника а са 80% индустријског радништва, та би фикција о комунизму донекле могла бити и основана. Међутим ствар стоји обрнуто код нас. У земљама где је у огромном проценту, 80% сељачког света, са здравим поседом своје земље, не може бити ни комунизма ни фашизма. И они који у овој земљи дрече о фашизму треба да знају, да фашизам у овој земљи не може да процре. Он процре не са села, ни од сељачких маса, него из градског становништва, које је и сувише социјално назадно.

Дакле, фикција је гледати у сваком левичарству комунизам. Та заблуда постаје у толико више опасна, што та и таква заблуда и фикција иде из центра управне власти, из Министарства унутра-

шњих послова и директно од самога Министра унутрашњих послова.

Фикција је и заблуда у томе, што се против природе ствари, против економске и социјалне структуре наше земље, све наше сељачко и мало-варошко становништво квалификује и тумачи негативно, али погрешно, као сумњива основа и погодна за ширење комунизма. Под дејством овакве фикције и заблуде из самог центра управне власти, могу даље управне власти, ближе или даље од центра, изазвати у нашим масама реакције узбуђења и немира, које у ствари, може бити као левичарске, немају никакве везе са комунизмом. Ми већ имамо такве случајеве. Нарочито су опасни овакви методи међу омладином. Ево г. Министре ја чиним један специјалан апел на Вас. Немојмо са заблудом и фикцијом гледати сву омладину нашу ако је донекле и левичарска, да је у исто време и комунистичка. Омладина не добија савршен духовни облик одједанпут. Омладина се налази у стварању свога духа. Омладина се духовно ствара и сазрева. Она има ту недаћу да је остављена сама себи. Њу не води више, као некад, никаква идеологија највише родољубиве интелигенције. Она је остављена сама себи и духовно и физички и ми можемо наћи омладинце, наше универзитетске интелектуалце, студенте који продају млеко, који тестирају дрва и који живе очајно и мучно и горе но обични мануелни радници. Ја сам имао прилике да се нађем у Управи вароши Београда баш онога дана кад сте Ви, Господине Министре, дошли са Претседником Владе. Дошао сам у Управу да видим извесне студенте, и ту сам походио једног младог човека, доброг човека, мог познаника, из добре фамилије из Јужне Србије, који ми је рекао на моје питање да није могао јуче доћи на виђење са мном. А зашто? — упитао сам га ја. Као одговор рекао ми је: да га је ударио један агент по глави тако страшно, да је остао онесвесан читав сат. Ми имамо примера доста таквог дејства агената. У нашем старом закону кривичном било је написано и речено овако: Да се кажњава са 50 врућих батина или годину дана затвора, а код нас сад бива: да се добију уједно и батине и казна затвора. Зашто полиција и агенти туку и муче? Ми имамо модерни кривични закон и кривичним поступком по нашем кривичном закону скраћено је дејство управних власти. Господине Министре, чиним апел на Вас, као на свештеника, као на хришћанску душу, кад се будете нашили пред Христовим Распећем сутра на молитви, сетите се да Ваши агенти премлаћују наше омладинце, сироте и невинне људе. А то је један велики грех. (Жагор и упадице).

Господо, наша омладина, као и наш народ од увек су били васпитани у демократском духу, а данас има сабрано у затворе преко стотине младих интелигенција, оних за које г. др. Корошец каже: „Чак у најмлађим интелектуалним редовима шири се комунизам“. Сабрана су та оптужена деца на Ади Циганлији и чекају један несрећан дан не за њих, него за све нас, за нашу земљу, да их видимо поређане на оптуженичкој клупи 60 и више младих гимназиста, 60 несрећних интелигенција у првој младости. Господине Министре, знајте да је и у наше време свега тога било, али ми смо тај проблем нашег сазревања духа решавали широким машинама и по којим широким шеширом. Кад г. др. Корошец тврди: да је зараза комунизма

захватила интелектуални део нашег народа, онда се ми питамо: где је излаз? Јер омладина је увек под дејством интелектуалног дела нашег народа, а никако под дејством управне власти. Омладина нигде, ни у којој земљи, и никад није била вођена од полиције, него је под злоупотребом власти од стране малоумних полицијских органа, гурана још више на отпор и давала сваком насиљу једну колосалну реакцију, у којој је победила младост и њен живи младалачки дух. (Пљескање на левици) Обуставите то гоњење омладине, г. Министре, тако вам Господа Бога! Нека су и погрешили нешто. Треба и ово да кажем: Полицијска власт до данас у нашој земљи није ниједну рану залечила — претпоставимо, било је рана — него, шта више, та полиција је још више разгробала ране. Рећи ћу овде још нешто. Ја имам децу своју у гимназији; ја имам своју децу на универзитету. Верујте, истину вам кажем: тамо где сте ви из гимназије извукли ученике или ученице помоћу агената и одвели их у Управу вароши Београда, и у затвор, знајте да је сваки тај разред напукао; већ су се деца духовно узбунила. Ја ово не говорим овде да убеђујем посланике. Не! Ја хоћу да убедим само г. Министра Корошца. Господо, да је мала Србија од доласка Блаженопочившег Краља Петра на престо, кроз своје управне власти била у служби прогањања и насиља, не би се око мале Србије створио онај дух и тежња за уједињењем свега народа око нас, не би гравитирао к нама народ у Црној Гори, у Босни, у Далмацији, у Словенији, у Хрватској и Славонији и у Војводини. Нико не може тако кобно дејствовати на разједињење ове земље као рђава и насилна управна власт. (Пљескање на левици) Господо, ми врло добро знамо случајеве где је бацано у затвор по 300 људи, по 300 људи доведено у затвор, са лисицама на рукама, и мучени тамо. И од тих 300 изведено је на суд свега 30, а од тих 30 осуђено је свега 5. А шта је било у затвору. Ено државног тужиоца г. Косијера, изволите га питати шта је он учинио. Он је упутио један протест и то Вама, господине Министре, као оптужбу против агента који је у тучи ишао тако далеко, да је скинуо и парче меса онога кога је тукао.

Ја кажем да ће се са таквом злоупотребом власти и таквом духу разједињавање само поопштри-ти! Зар хоћете једну земљу националног духа, тако блиску срцу Шумадије, каква је Црна Гора, да је злоупотребом власти одвајате од нашег народног срца? Ја то с вољом у души кажем. И не бих хтео да то ове галерије чују. (Новица Поповић: Не браните Ви Црну Гору!) Ја браним правду у целој земљи.

Ми се налазимо пред великим проблемом лечења унутрашње ситуације. Свештеници су што и лекари. На свештениково уво увек се каже све, исповеда се.

И ево, господине Министре, баш зато што сте Ви ту, ја бих желео да ове моје речи направе у Вашој души један обрачун са Вама и допру до дна Ваше душе као глас вапијућих. Да ли се ко питао: шта бива са свим тим агентима, мучитељима. Они су мучитељи и тела и душе човечије. Кад причају оптужени како су били мучени, људи из публике падају у несвест на суђењу. Шта бива са тим агентима? Одговарају ли они пред неким? Оптужујући их овде, ја се питам: Ко зна шта ће и самном бити због ових речи, у помрчини.

Господо, ја ћу да пређем сад и на друга питања, која су за мене од политичке важности. Изволите, господине Министре, Вашим ауторитетом утицати на поправку свега овога, — јер личност др. Корошца није тако мала личност, да може да служи обичним и малим рачунима.

Личност г. Корошца је велика политичка личност. Г. Корошец јесте она личност која је са нашим покојним Пашићем у Женеви први говорио о стварању наше државе, о уједињењу. (Жагор и објашњења.) Личност г. Корошца није мала, него је то личност толико велика и значајна, да готово сад стоји усамљена, нити је у свом политичком друштву, нити у својој околини! (Живо одобравање на левици. — Приговори на десници и узвици: Не брините Ви за то!)

Друштво г. Корошца отишло је са овога света! Друштво г. Корошца, — то је онај велики политички ред људи који смо ми имали у лицу Пашића, Протића, Трифковића, Љубе Јовановића, Радића. Ти велики политички људи, ценили су г. Корошца. Сачувајте успомену на ту прошлост. Зато баш упућујем на Вас, господине Министре, мој апел и као на свештеника, стављам Вам у завет да прислушнете духовни глас тих наших минућих људи који су водили ову државу здраво и поштено, и заједно с Вама, бољим путем него сад. (Одобравање на левици).

Ја ћу се сада задржати на ова три политичка закона. Прво је питање слободе штампе. Господо, ми овде, ове сироте новинаре, — показује на новинарску ложу, — често налазимо и често им замамо, што нам је изашло у новинама по нешто, како нам није угодно. Али, излазило је и по нешто што г. Корошцу није било по вољи. На његову гласу некако није, у карикатурама, пристајала жандармеријска шајкача, али биле су и такве слике. Сад више не излазе. Јер је забрањено. Али баш од тих новинара, са којима ја другујем, са којима сам тако близак, ја сам од њих самих чуо како је и њима тешко радити под оваквом неслободном штампом, какве сметње им се праве. Како су изложени прогањању и они сами, како муче са цензуром.

Ја ћу баш да прочитам са њихове новинарске скупштине, одржане 24 маја прошле године у Загребу њихов апел за слободну штампу. У тачци другој резолуције они кажу:

„Полазећи са гледишта, да се стање штампе у нашој држави није поправило и да је слободом штампе земљи омогућен повратак демократији, која је циљ свих грађана ове земље, а по свему уверавању у скорашњој изјави и чланова Краљевске владе, главна скупштина Југословенског новинарског удружења тражи хитно доношење новог слободоумног закона о штампи, а до доношења таквога закона тражи укидање цензуре”.

Господо, врло брзо морам да пређем на питање Изборног закона. Нипошто, господо из Владе, не помишљајте на земаљску листу! Ни на носиоца земаљске листе. Ја сам једнога дана овде у Скупштини тврдио у своме говору, — кад сам нападао овај Изборни закон, нападао га оштро и против њега гласао — ја сам тврдио, да је земаљска листа копија фашизма и да је земаљска листа стварно израз фашизма. Јер је носилац земаљске листе на неки начин плебисцитаран, он добија плебисцит као Хитлер, а у једној монархији врло чудно из-

гледа један државник, један политичар, носилац листе, који добива плебисцит целога народа.

А друго, господо, то ни за политику није згодно! Јер видите, шта се десило! Петар Живковић је добио плебисцит. Па шта је било? Отишао је из владе? Какав несмисао из тога произлази?! Он носилац земаљске листе, изван Парламента. А у Парламенту остају они који су на његовој листи изабрани. То је бесмислено и за носиоца листе и за посланике. А таква је судбина и ове Скупштине. Сви сте изабрани, и ја са вама, на листи Богољуба Јевтића, и опет то исто! (Један глас са леве: Зато немој бити носилац листе! — Смех).

Дакле, Изборни закон без носиоца листе. Ако пак хоћете да се инспиришете за дух и садржину новог Изборног закона, онда уђите у дух Изборног закона, који је дала наша радикална странка, у смислу Устава 1888 године.

Господо, ја морам да учиним овде један личан апел на г. Корошца. Дао сам реч једноме моме добром пријатељу, а и пријатељу некад г. Корошца, а то је др. Милан Костић. Др. Милан Костић ме је шаржирао, да овде јавно кажем: Аман, престаните са гоњењем др. Јанка Буљика! Др. Јанко Буљик је најближи интимус др. Хоџе. Др. Јанко Буљик је у неку руку и вођа Словака. Др. Јанко Буљик по организацији Словачке цркве он је и поглавар те цркве. И у име своје, ево молим Вас, да узмете у забелешку и наредите што је потребно да се не гони др. Јанко Буљик.

Имам исто тако да поменем и једну другу ствар од стране мога друга г. Косте Алексића. Приликом кандидације претседника општине, старешина среског суда Милан Продановић тражио је уверење среског начелника, па тек онда да се потврде кандидације. Ово је било у више општина, и у Општини гологлавској, Срез подгорски, Округ ваљевски. Управни суд у Сарајеву поништио је избор претседника због тога, што није старешина хтео потврдити листу другог кандидата, који се жалио. Ту старешине суда по данашњем Изборном закону немају никаква посла. (Један глас: Ту нема везе Корошец!) Има везе. Јер је ово питање недопуштеног мешања у изборе.

Завршујући своју реч, господо народни посланици, ја сам овде — Бог ми је сведок — казао оно што ми је било на души: *Dixi et salvavi animam meam!* (Живо одобравање и плескање на левици).

Потпретседник Фрањо Маркић: Има реч народни посланик г. др. Јанко Баричевић у име групе Југословенског клуба.

Dr. Janko Baričević: Pre nego li danas počnem sa obligatnim „gospodo narodni poslanici“, ja bih hteo da otvorim jednu malu i kratku zgradu. Stare simpatije, koje postoje izmedu dr. Korošeca i mene — par distance — mislim da će imati svoga odraza i u ovoj debati, pa držim, da će g. dr. Korošec, koji je tako lepo flirtovao sa svima govornicima u današnjoj diskusiji, flirtovati i samnom. (Smeh.)

I kada sam tu malu zgradu otvorio i zatvorio počinjem sa zvaničnim: Gospodo narodni poslanici! Generalna debata je prošla. Ta generalna debata imala je da dađe sliku, općenitu sliku i u detaljima i u celini, o politici, koju današnja Kraljevska vlada sprovodi. Kroz generalnu debatu trebalo je da se ispolji sve ono što je Vlada zaslužila i sve ono što je Vlada prenebregla. Ono, što je Vlada zaslužila, trebalo je da bude rečeno na usta glavnih faktora,

koji reprezentuju tu Vladu, a to znači na usta samoga Pretsednika Kraljevske vlade, zatim na usta Ministra unutrašnjih dela, i tek kasnije, u trećem redu, na usta glavnih lidera one grupe ili onih grupa, koje Vladu u njezinoj politici u Parlamentu podržavaju.

Druga strana generalne debate bila je kritika sa strane opozicije, koja je trebala da upre prstom na one nedostatke — vidite, gospodo, kako se ja parlamentarno i blago izražavam — na one nedostatke, koje je Kraljevska vlada u svome radu do sada pokazala, a recimo tačno i ispravno, za vreme od zadnjega budžeta do današnjeg budžeta.

Mi smo se, gospodo, sa pravom morali nadati, da će i Pretsednik Kraljevske vlade i Ministar unutrašnjih dela i vodstvo kluba JRZ javiti se za reč u pitanjima, koja su u generalnoj debati bila dominantna. Medutim, gospodo narodni poslanici, umesto svega toga, mi smo imali ekspozee prvo g. Ministra finansija, koji se je ograničio na stručno izlaganje budžeta i na cifarsko iznošenje, i u celini i u pojedinostima; osim toga imali smo pravo da računamo na obrazlaganja i odgovor doduše jednog aktivnog ministra, ali koji je po svome resoru Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja. Treći su bili govornici iz Vladine većine.

Pre nego predem na obrazlaganje i na odgovor tim govorima, kazaću paušalno i generalno toli g. Dragiši Cvetkoviću, koji gospodi od strane vladine većine: nisu dali nikakav odgovor na glavne momente kritike od strane opozicije. (Pljeskanje na leviци.) Ne samo to, oni nisu dali uopće odgovor na dominantno pitanje, koje je Vlada kao dominantno postavila u ovoj Skupštini u ovome budžetu. (Pljeskanje na leviци.)

Gospodo, u generalnoj debati postavljeno je jedno osnovno pitanje, i to: da li ima da se vodi unitaristička državna i nacionalna politika, ili, u državnom smislu, federalistička, a u nacionalnom smislu, separatistička. Mi, jugoslovenske nacionaliste, dali smo svoj jasan i određen stav za unitarizam i državni i nacionalni. Vlada svoj stav u tom pravcu objasnila nije. Vlada do ovoga časa, čak i nakon ekspozee g. Ministra unutrašnjih poslova, nije svoj stav u tom pravcu opredelila. U mesto tog, debata se rasplinula, uz asistenciju čak i opozicionara stručnjaka koji se ubiše u dokazivanju, ne u biti, ne u našem konkretnom slučaju, nego po udžbenicima: šta je to nacija, narod, narodnost; da li smo nekad bili jedan narod, da li smo jedan narod danas. Baccali su se u vatru sastavni elementi, koji stvaraju jedan narod: te volja, te saglasnost, te osećaj, te jezik, a konačno i to: šta hoće Hrvati. Bolje rečeno, tačnije rečeno: šta hoće grupa g. dr. Mačeka.

Gospodo narodni poslanici, i ja sam o tome govorio, i ja sam izneo izvesne postavke, ali ja sam iz tih postava vukao i nužne konzekvence. Kad sam postavu stavio, ja sam bio i lojalan i jasan i određen. I na temelju postavljenih postava, dao sam konačan i definitivni zaključak, koji nije bio niti malo sumnjiv. Vlada pak još danas o tome mramorkom šuti, ali o tome ću malo docnije imati prilike da govorim. Ona, kao što radi čitavo vreme svoga vladanja po svim glavnim pitanjima, koja su i osnovna pitanja ove zemlje i ovoga naroda, koja su i sudbonosna pitanja za narod i za državu, ona, vlada, drži se narodne poslovice: da se vrti kao mačak oko vruće kaše.

Kraljevska vlada našla je jednog pomagača, jednog dobrovoljnog glasnogovornika iz redova opozicije, koji se radi stvarnosti, kako on večno naglašava, i radi gledanja u stvarnost, postavio na stanovište, da svakoj stvari treba tačno pogledati u oči. I njegove oči, njegove stvarne oči, kojima se ništa ne može da sakrije, videle su ne jednu jedinstvenu Jugoslaviju, ne jedan jedinstveni jugoslovenski narod, nego je video poseban hrvatski narod, poseban srpski narod, poseban slovenački narod, i to u prkos tome, što taj isti gospodin izjavljuje, da je on jugoslovenski nacionalista!

Koliko to u sebi logike ima, prepuštam tome gospodinu, da on sam presudi.

Neće biti na odmet, gospodo narodni poslanici, ako ja i večeras ponovim izvesne momente iz razlaganja toga gospodina predgovornika, jer ćemo iz toga videti kakve se tendencije kriju u redovima onih, koji danas u ovoj zemlji vedre i oblače. Taj gospodin je kazao: Moram priznati, prema današnjoj stvarnosti, da su narod Hrvati, da su narod Srbi i da su narod Slovenci. Jugoslovenski nacionalista priznaje ovakvu stvarnost! Ovakva stvarnost, gospodo narodni poslanici, diktirana je iz Kupinca, diktirana je sa Prilaza broj 9 u Zagrebu. Taj gospodin predgovornik kaže dalje: I kad Hrvati već stoje na tom stanovištu, da su oni poseban narod, onda mi možemo to i priznati pod pretpostavkom, da budemo načisto s tim, što se razumije pod tim izrazom „narod” i da se time ne odrečemo načela, na koje počiva naša država, ili, ako hoćete, i ideja jugoslovenska državna, a to je jugoslovenska nacija. Gospodo narodni poslanici, intencija takvih peroracija bila je veoma jasna, malo skrovita, ali kao što je reč: pametnom čoveku i 100 reči dosta, tako je i ta skrovita intencija imala svoju punu jasnoću. Ona se sadržavala u tome: mi moramo stvarnosti pogledati u oči i onda profesorski, stručno, udžbenički skrenuti pažnju javnosti, skrenuti sadržaj same debate ne od stvarnosti, ne od pravih težnja i intencija, nego na raspravu o tom: šta je narod, šta je nacija. Gospodo narodni poslanici, g. poslanik hteo je da pravi jednu golemu razliku između pojma naroda i pojma nacije. Ja ću da kažem otvoreno svoje nestručno mišljenje, a to je, da su za mene i pojam naroda i pojam nacije sinonimi. Ako li pak ima kakve sitne razlike među njima, onda je, gospodo, ta razlika isto tako velika, isto tako neizmerna i nedokučiva, kao što je razlika između krajnjeg federalizma i prvih granica konfederacije. Narod, gospodo, je ljudstvo, broj jednorodnih individua, pojedinaca, koji kroz naciju, nacionalnost dobiva svoje obeležje, svoje atribute naroda. Jer, kad već pravimo primer sa Holandijom, sa Valonima i sa Švicarskom, pravimo mi radije komparacije sa narodima koji su nama mnogo bliži i koji nam mogu biti mnogo kompetentniji. Mi imamo na primer italijanski narod. Italijanski narod ima samo dve oznake: „il popolo italiano” i „la nazione italiana”. Nemci takode imaju dve oznake: „das dajče folk” i „di dajče nacion”. Gospodo narodni poslanici, apsolutno u toj suštini pitanja da li je nacija ili narod, razlika je u tome, što i kako hoće jedan narod da bude nacija. Italijani kad kažu: „il popolo italiano” onda oni podrazumevaju pod tim čitav golem broj, desetine i desetine miliona jednorodnih Italijana; a kad kažu: „la nazione italiana” onda oni kažu srčiku, sadržaj, volju, uspeh i rad italijanskog naroda.

To isto vredi i za „das dajče folk” i za „di dajče nacion”.

Ja sam u svojim obrazlaganjima u generalnoj debati upozorio na opasnost teorije tri naroda vizavi naše odgovornosti prema stranom svetu, prema onim silama, koje su doprinele ujedinjenju našeg naroda u jednu državu. Taj isti govornik našao je za potrebno, da mi u tom pravcu odgovori i da mi kaže: pa zar misli taj gospodin, da stranci ne znaju stvarnost, kakva je ona zaista u našoj zemlji? Jeste, znaju stranci za tu stvarnost; znaju za tu našu unutrašnju nesreću, ali ti stranci još ne znaju to da postoje faktori u ovoj državi, odgovorni faktori, koji su gotovi da tu nesreću i ozvaniče. (Odobranje na levisi.). Nije nesreća za ovu državu ako postoje ovakve tendencije, tome ima leka, ali je nesreća u tome, ako država zvanično u svom vrhovnom zakonu to ozvaniči i to priznaje, jer tek onda će strani svet doći u priliku, da nas povuče na odgovornost i da nas prisili, da iz toga mi povučemo konsekvence; a ako mi nećemo hteti da povučemo konsekvence, nametnuće nam ih već oni.

Još kažem: nije tačno da težnja za narodnim individualitetom — moram da čitam, jer ja lojalno citiram uvek — mora povlačiti i suverenu narodnu državu, čak i tendenciju u tom pravcu. Taj isti govornik iznosi primer Švicarske, pa kaže: po jeziku su tri naroda a po osećanju jedna nacija. Iz osnova stručno, profesorski jedna krupna neistina, jer se ni jedan Švicarac nacionalno ne oseća Švicarcem; on se oseća ili Francuz ili Italijan ili Švaba, a oseća se samo kao pripadnik države Švicarske. Jedna istina, koja može prilično da zabrine jeste, kad se kaže: Srpski narod — opet citiram — slovenački narod, hrvatski narod, šta mi bežimo od toga i što se stidimo sada jedne terminologije, koju smo do juče upotrebljavali. Gospodo narodni poslanici, ja ne verujem da je intencija toga gospodina govornika bila ova, na koju ću sada da ukažem, ali je delovanje ovakvih tvrdnji i ovakovih iznošenja sledeća: To znači podjarivanje nacionalno-separatističkih tendencija u sva tri dela našeg naroda. Da li je to uloga jugoslovenskog nacionaliste, da li je to uloga i misao jugoslovenskog unitariste, ja prepuštam da drugi na to odgovore.

Kaže, naša država nije stvorena na bazi nacionalnog principa. Znae zašto? Zato jer Čehoslovačka nije stvorena na bazi nacionalnog principa. Gospodin zaboravlja, da je Čehoslovačka nešto sasvim drugo, zaboravlja, da su drukčiji računi bili, koji su Čehoslovačkoj dali toliki broj Nemaca, Madara i Ukrajinaca; zaboravlja, da tu nije bilo pitanje narodnog jedinstva i nacionalnog unitarizma, nego da je u tim zemljama bilo pitanje, da se baš na onome geografskom mestu zabije onaj klin, koji je bio potreban, a znate po čijoj želji. A naša država, gospodo! Svi mi, koji smo doživeli svetski rat i doživeli mirovnu konferenciju, znamo, da je istorijska činjenica, da je naša država, da je ona postala samo i isključivo na bazi i razlozima narodnog jedinstva svih Srba, Hrvata i Slovenaca. (Pljeskanje na levisi).

Gospodo narodni poslanici, ovo što sam sad kazao, ovo nije falsifikat stvarnosti, jer je to istorija, koju smo mi svi preživeli i koju pratimo do dandanas. I zato mogu da ispričam toga g. govornika, da je njega profesorska, recimo, suptilnost, terala tako daleko, da je izgubio nit svoga izlaganja, da je izgubio glavni momenat svojih tvrdnji u konkretnom slučaju a koji je vukao iz svojih tvrdnja.

Kaže, on je studirao u Erdelju, u Trstu, u Alzasu, u Poznanju. Tamo je došao do zaključka, da se ne može nasilno odozgo nametnuti tuđa narodna svest, ne može se uspeti sa jednom organizovanom državnom politikom, koja ne odgovara strukturi toga naroda, koja ne odgovara, opet, stvarnosti!

Ali, gospodo narodni poslanici, ali meni sve nekako izgleda, kao da je taj g. govornik mislio, da mi uopšte ne poznajemo geografiju, da ne znamo ni šta je Erdelj, ni šta je Trst, ni šta je Alzas, ni šta je Poznanj; da ne znamo ni prilike, koje su tamo; jer kad bi drukčije mislio, onda ne bi hteo da proda — molim da me izvinite — rog za sveću, kad mi znamo da su svi ti narodi, onamo, gde organizovana državna vlast nije mogla nametnuti državnu nacionalnu svest, da su bili to sasvim drugi narodi, i rasno. A osim toga da su i za sebe imali svoju slobodnu i iridentističku državu, tako da se izrazim.

Ja ne mogu reći za toga g. govornika, da je mnogo učio a malo naučio; nasuprot, moram reći, da on baš kroz veliku i preduboku naučenost i nehotično obmanjuje javnost. Interesantan je stav, koji se ovde postavio vis-a-vis zahteva, vis-a-vis prohteva ili diktata g. dr. Mačeka. On kaže: Za Boga, gospodo, što se vi čudite! Pa Hrvati sad su u prilici, u kojoj moraju biti maksimalisti. Zašto? Zato, da lakše dođu do izvesnog minimuma. On kaže: »Oni traže državu, pa dajte vi njima ponudite samo banovinske, gradske i opštinske samouprave. Oni traže vojsku, a zadovoljili bi se i sa žandarmerijom.«

A to, gospodin tvrdi, da je ovu ponudu primio od jednog uticajnog čoveka, bliskog i intimnog prijatelja dr. Mačeka. Dobro, gospodo, uzмимо da je to tačno.

Uzmimo da je to tako. Ali i mi, koji nismo naučnici, dajmo esenciju o tome, šta taj govornik kaže. Šta je esencija, šta je sadržaj, i ja ću da kažem kao on, šta je stvarnost toga? Gospodo, ništa drugo nego obična trgovina; isto tako kao kad se roba nosi na pazar pa se sretne kupac; prodavac je skupo cenio, da dobije ono, što može da dobije. Ali dopustimo da je tako, dopustimo i to, da je ovo što je taj govornik kazao samo jedno gledanje; ali onda će taj gospodin dopustiti, a najposle i vi, gospodo narodni poslanici, da neko drugi može tu stvar, tu trgovinu, posmatrati i sa jedne druge tačke gledišta. Molim vas, gospodo, ne bi li se moglo desiti, ja to ne tvrdim već stavljam kao mogućnost, ne bi li se moglo desiti i ovako: da dr. Maček misli: ja samo verbalno, za svoje mase, za moj narod, udaram maksimalistički, gotov da se pogodim minimalistički. Ali zašto da se ja zadovoljim sa minimumom? Kad sam dobio ovaj minimum i kad sam od toga dobio neke nove snage, zašto da odatle ne idem sve više i jače, stopu za stopom dalje? Jer dr. Maček je narodni čovek. On je član i voda seljačke stranke i vrlo dobro poznaje seljački jezik, a naročito seljačke poslovice. On vrlo dobro zna onu poslovicu »Zrno po zrno pogača, kamen po kamen palača«. I zna vrlo dobro: danas opštinske samouprave, sutra gradske samouprave, prekosutra banovinske samouprave, a za kratko vreme: federacija, — pogotovu kad ima čak i žandarmeriju. Međutim, gospodo narodni poslanici, nije važno u našem konkretnom slučaju ispitivanje sa naučnim cepidlačenjem, šta je to nacija, šta je to narod, šta je to nacionalnost. Važno je to, gospodo narodni poslanici, šta misli dr. Maček pod nacionalnom političkom individualnošću? Šta misli on, i ka-

kvu stvarnu sadržinu hoće dati, atribute i kakve prerogative nacionalnoj individualnosti? Dakle, šta hoće a šta neće dr. Maček? Dr. Maček na to odgovara u »Hrvatskom Dnevniku«, a to je što Švaba kaže njegov lajb organ. Ali pre nego što predem na to, jednu kratku napomenu da kažem. Prateći »Hrvatski Dnevnik« naišao sam u broju od 26 februara izveštaj »Hrvatskog Dnevnika« o budžetskoj debati u Narodnoj skupštini. Iznosi se samo nekoliko redaka. Nad tim redcima ima naslov sa debelim slovima, — tu se radi o govoru g. Dušana Ivančevića, — naslov, koji glasi doslovce ovako: »Nelogični su oni, koji su pristaše teze od tri naroda, a protiv se federaciji.« To su reči, koje je tekstuelno izrekao g. Ivančević. »Hrvatski Dnevnik«, koji je sada u koaliciji s izvesnom gospodom, koja su za vreme rata bili i te kakovi Jugosloveni i te kakovi unitaristi, koji su perhorecscirali čak i reči i misao o tri naroda, »Hrvatski Dnevnik« je, verovatno, u dosluhu s njima, podučen po njima, kako se pravi propaganda, a da se za to ne odgovara; jer je postojao u Zagrebu za vreme rata jedan zaista pošten i čestit jugoslovenski list, koji je na jedan savršeno nekažnjiv način provodio najtežu i najuspešnju propagandu protiv Austrije i Madarske, i to tako, da je iz raznih austrijskih, nemačkih i madarskih novina vadio pojedine stavove, koji su obeležavali volju, nameru, tendenciju, želje i, konačno, politički cilj tadanje unitarističke hrvatsko-srpske koalicije. A kada se ovakav naslov stavlja, više je nego jasno; da »Hrvatski Dnevnik«, izbegavši mogućnost da tu bude zabranjen, iz usta g. Dušana Ivančevića izvlači ovaj stav, debelim ga slovima postavlja i kaže: da znate, gospodo, g. Dušan Ivančević je govorio ono, što mi mislimo, samo što mi to još ne smemo da napišemo. E, kada smo taj momenat videli, gospodo narodni poslanici, da vidimo sada šta g. dr. Maček hoće, a šta neće. Evo, gospodo. »Hrvatski Dnevnik«, mada mene lično veoma malo ceni, jer kaže: neki Baričević i šta ja znam — mali ljudi, pa malo i ime — ali ipak u dva do tri maha osvrće se na moj govor, ne zbog toga što bi moj govor bio kompetentan, ili što bi moja izlaganja bila ma koliko vredna, nego prosto zato jer je »Hrvatski Dnevnik« imao dobru priliku da fiksira svoje stanovište u polemici, ne sa g. dr. Dragutinom Jankovićem, ne sa g. profesorom Kosovićem, koji su svi članovi većine, nego sa jednim siromašnim, bednim i gonjenim članom opozicije. To je mnogo komotnije danas, i zato je imao punu slobodu da tako piše. Jer, da je on oparnuo g. dr. Jankovića, da je on oparnuo g. Kosovića, valaj, budite sigurni, da oni redovi ne bi bili ugledali svetlo dana. E, pa gledajte šta kaže: »Odgovoriti na ovo pitanje — a to je bilo u naslovu pitanje šta hoće Hrvati? — nije teško, kad se ima u vidu hrvatstvo kao narodna individualnost.« Dakle, potvrđuje tezu, koju sam ja u mojim izlaganjima 20 prošlog meseca izneo. I zatim kaže: »Njihov princip — njihov, to je Hrvata — je: svakom svoje.« A, gospodo narodni poslanici, vi se sećate vrlo dobro mojih razlaganja u generalnoj debati, da sam ja unapred uperio prstom na to, da je to volja, da je to politički cilj dr. Mačeka i njegovog društva: »Svakom svoje!« A čim se kaže »svakom svoje«, onda se zna našta ima prava jedan narod, jedan poseban narod, jedna nacionalno politička individualnost. Imade pravo na sve atribute i prerogative potpuno samostalne države. (Uzvici na levice: Tako je!) Od toga

ne može da se beži! I »Hrvatski dnevnik« nastavlja, — ovo će biti prilično poučno, — i kaže: »Hrvati dakle traže za sebe političku slobodu, traže kulturnu slobodu, traže ekonomsku slobodu, kako je to jasno kazao predsjednik dr. Maček«. — Dakle, gospodo, »Hrvatski dnevnik« donosi, citira dr. Mačeka, najpriznatijeg vođa svih Hrvata i završava: »Traže narodnu slobodu — da budemo jasni«.

Tako kaže »Hrvatski dnevnik«.

Poštovana gospodo narodni poslanici, ja mislim da vi niste zaboravili, da sam ja 20 o. m., dakle pre ovog pisanja »Hrvatskog dnevnika« tekstuelno izneo ovo stanje kao nužnu posledicu nacionalne posebnosti za Hrvate i da sam kazao: Priznanje posebnog hrvatskog naroda znači priznanje posebnih političkih sloboda i posebne ekonomije i finansija.

Prema tome, gospodo narodni poslanici, u ovoj polemici »Hrvatskog dnevnika« ja sam dobio 100% zadovoljenja, ja sam bio od njih ne demantovan, nego sam bio potvrđen, — pa sad g. dr. Mirko Kosić neka izvoli dalje da se raspravlja sa »Hrvatskim dnevnikom«, jer ja više računa nemam.

Gospodo, »Hrvatski dnevnik« dalje kaže: »Princip je postavljen«, a u koliko se tiče puta, — a taj put, to su oni razgovori, ona atmosfera, pregovori, sporazum, — kako da se taj princip »svakom svoje« oživotvori, kaže: »Ali je sasvim sigurno da o njemu, (o tome načinu, o sporazumu) nećemo razgovarati sa onima, koji ne prihvataju osnovni princip« t. j. posebne nacionalne individualnosti hrvatske, princip, da su Hrvati narod za sebe.

Gospodo, pre nego što to analiziram, moram da iznesem ovo. »Hrvatski dnevnik« kaže: »Oni koji tvrde, da se taj princip ne može ostvariti unutar granice ove države, poriču joj sposobnost da zadovolji svoje narode i stavljaju je u rang onih država, koje se ne mogu identificirati sa narodima; koje su izvan naroda, dakle i protiv naroda.«

Gospodo narodni poslanici, mi iz ovoga moramo da vučemo apsolutne i tačne zaključke. Ko na primer ne prima osnovne principe dr. Mačeka o potpuno posebnom hrvatskom narodu, taj poriče sposobnost za opstaniak ove države. Ali, gospodo, biće dovoljno da ja naglasim samo jedan momenat, koji je veoma važan za ovu Narodnu skupštinu, za vas, gospodo, naročito na desnici i za Vas, g. dr. Korošcu, koji ste član Vlade. (Veselost u dvorani). Vidite, kako se mi lepo razgovaramo! Gospodo narodni poslanici i gospođine Ministre, predstavniče današnje Vlade, da li se Vi sećate, da ste Vi, kada ste se predstavili Narodnom predstavništvu, dali jednu deklaraciju, i da je ta deklaracija kulminirala u momentima gde se kaže: Ova Vlada stoji striktno na Ustavu iz 1931 godine?

Ako vi stojite striktno na temelju i na načelu Ustava od 1931 godine, onda, Gospođine Ministre žao mi je da nema Gospodina Stojadinovića i njemu bi nešto kazao, — onda, Gospođine Ministre i poštovana Vlado g. dr. Stojadinovića, vi ste ekskludirani iz svih razgovora sa g. dr. Mačekom, ma koliko se vi naduvali u vašim novinama, da sporazum nije umro. Jer dr. Maček kaže: Ko ne primi taj osnovni princip, sa tim mi ne razgovaramo!

Ne samo to, nego su to ljudi, koji ne veruju, da je ova država kadra i sposobna da dalje postoji. Čak i to, to su ljudi, koji ovu državu stavljaju u rang onih država, koje su izvan naroda i protiv naroda.

E, gospodo narodni poslanici, to se odnosi na nas sve. (Uzvici na desnici: Ne boj se!). Ako ste na tome stanovištu, to se odnosi na čitavu Vladu g. dr. Milana Stojadinovića.

Ali, gospodo narodni poslanici, to se odnosi i na Namesništvo. (Dr. Vojislav Janjić: Mi to ne priznajemo! Mi federacije ne priznajemo! Srbi i Hrvati su jedan narod . . . Graja . . .).

Потпредседник **Фрањо Маркић**: Молим Вас, господине говорниче, да не уносите у дискусију Намесништво.

Dr. Janko Baričević (nastavlja): Ništa ja ne diram u Namesništvo! Ja samo vučem logičnu konsekvenciju! Svi smo govorili, da treba gledati stvarnosti u oči! To nije vredanje Namesništva, nego odbrana Namesništva, da ne bi ma ko posumnjao, da Namesništvo ide ovim putem. (Živo odobravanje na levici).

Потпредседник **Фрањо Маркић**: Господине говорниче, нисам ни тврдио, да сте вређали Намесништво, него сам замолио, да не уносите у дискусију Намесништво. (Dr. Vojislav Janjić: Стjepан Радић је био годинама републиканац па је признао Устав!)

Dr. Janko Baričević (nastavlja): Da Maček nije Radić, to dobro znaš! (Mita Dimitrijević: Kad je Radić priznao Ustav, onda je ubijen!) Kažete, kad je Radić priznao Ustav, onda je ubijen! Ali onaj političar, koji nije kadar da gine za svoja načela, neka ide kući, neka se ne bavi politikom! I ja sam gotov, da se mene ubije!

I da to, gospodo narodni poslanici, nije samovoljno pisanje „Hrvatskog dnevnika“, tobože neodgovorno pisanje, ja ću citirati samo nekoliko reči lično izrečenih od g. dr. Mačeka na skupštini „Seljačke slove“ u Zagrebu 21 februara 1937 godine.

Kad je on završio svoj govor, on ga je zaključio sa jednim pozdravom: „Živjela slobodna Hrvatska u političkom, ekonomskom i kulturnom pogledu!“

Prema tome, gospodo narodni poslanici, vidite, da čitav članak „Hrvatskog dnevnika“ nije bio ništa drugo, nego razradivanje ideja, osnovnih političkih principa g. dr. Mačeka.

E, sad, molim vas, da opet ponovim, šta hoće g. dr. Maček, a šta neće?

On neće: prvo, da bude jedno sa Srbima. Drugo, on hoće: svakom svoje: To znači, da je svak gospodar u svojoj kući; in ultima linea Srbi u Srbiji, Hrvati u Hrvatskoj; Bog gore, a Hrvati u Hrvatskoj dole! Znači, potpuno nacionalno i državno gospodarstvo Hrvata, znači: puni državni imperium!

Treće, u odnosu prema Srbiji, prema državi — a nemojmo zaboraviti, da se već po izvesnim znacima opaža, da grupa dr. Mačeka sa izvesnom namerom stalno identifikuje Srbiju sa državom — on je voljan da pod uslovima primi ortakluk, ortakluk, u kome će se u izvesnim granama hrvatskog nacionalnog i državnog poslovanja, razume se ograničen broj i to broj tačno određen, koalirati sa Srbima. Onda će se, gospodo, kao i u svakom ortakluku voditi trgovačke knjige. Svake će se godine praviti bilans i na koncu godine Hrvatska i Srbija deliti će eventualan dobitak ili gubitak. Ali, gospodo, da zagledamo malo i u drugu stranu medalje; a šta onda, gospodo, ako se nade jedan drugi ortak, izvan ortaka srpskog i ortaka slovenačkog, koji će hrvat-

skom ortaku dati bolje uslove, koji će biti mekši, ženerozniji, pa i bogatiji, — a, gospodo, šta će onda biti?! Biti će ono, što se događa u svakom poslovnom preduzeću: Hrvati će odreći ortakluk, likvidiraće radnju i uortačiće se sa onim, koji više nudi, bolje nudi i sigurnije nudi. (Prigovori na desnici.)

Prema tome, gospodo, to je odgovor onome gospodinu profesoru: nije važno, šta je stručno ovaj izraz ili onaj izraz; važno je ono, što se pod jednim, makar krivim izrazom, hoće, za čime se teži i koji cilj taj krivo upotrebljeni izraz hoće da ima. Jer, gospodo narodni poslanici, g. Kosić je primio tri naroda, pa umesto da bude logičan i konzekventan u svojstvu stručnjaka i da izvodi pravilan zaključak iz svojih premisa, on spada na samouprave — samo gole samouprave! A „Hrvatski dnevnik” mu na to poručuje doslovno ovako: „Da je bilo nekih ispravnih konstatacija kod g. Kosića, iz kojih on, nažalost, nije povukao potrebne zaključke.” Zaključke, koje sam ja povukao, a koje g. Kosić nije imao kuraži da povuče, jer onda čitav postament njegovih razlaganja ne bi mogao da se održi, čak bi mogao da izazove izvesne sumnje koje stvarno ne postoje.

Gospodo, vidite prema tome, da se izvesna gospoda u ovoj Narodnoj skupštini samozvano postavljaju za advokate dr. Mačeku, a što je najopasnije u jagnjećoj koži jugoslovenskog nacionalizma. „Hrvatski dnevnik” ali odgovara mu u smislu one drastične talijanske izreke o nezvanim advokatima „avokato non kijamoto” sad činim „stop” radi pristojnosti i radi parlamentarnoga izraza.

Ja ću preći preko razlaganja veoma interesantnih i mnogo više stručnih g. dr. Jankovića, ali ne mogu da mimoidem jedan momenat. Sam dr. Janković, koji je lično veoma dobar sa g. dr. Kosićem i koji je isto tako uvaženi profesor kao i gospodin dr. Kosić, za njega je kazao, da je bio „flagrantno nedosledan”. Ja ću preći preko toga, gde gospodin dr. Janković naglašava sasvim ispravno, da otvaranje hrvatskog pitanja automatski znači otvaranje dvaju problema: državno-političkog i ustavno-pravnog. Prelazim i preko toga, preko tvrdnje, da Jugoslavija nije nova država, da je ona samo nastavak i produžetka Srbije u juridičkom i političkom smislu, ali ću kazati jedno, što bi bilo važno, a to je, da je gospodin dr. Janković logično izvukao zaključak i konkluziju svojih postava i kazao: da otvaranje hrvatskog pitanja znači otvaranje ustavne krize, i to za vreme Kraljeve maloletnosti.

Gospodo narodni poslanici, odmerenost govora gospodina Jankovića, stilizacija toga govora, ton i način, kako je taj govor bio dan pred nama, pobuđuje u meni sumnju, da je taj govor bio inspirisan. Ja bih bio najsretniji, kad bi ta moja nada, ta moja sretna sumnja bila tačna i ispravna, jer onda bismo bar znali, gospodo, na čemu smo. (Pljeskanje na levici.) Ali gospodin dr. Janković, koji je, gospodo, član vaše većine... (Nekoliko glasova sa desnice: Nije član većine!) On je izašao iz Seljačkog kluba, ali je ostao u većini. Ali gospodin Janković kazao je i to: o svemu tome treba otvoreno i pošteno govoriti. Vidite, gospodo, na jednoj strani jedan je govorio ovako, a na drugoj onako. I gospodin Kosović, pritisnut našim pitanjima, dobar naš narodni čovek, profesor istorije, koji zna posao, koji je u zrelih godinama, i koji nema kuraži da zavarava i beži, kazao je: Ja Boga mi nigde u istoriji nisam našao pri-

mera i slučaja, da bi se jedan narod ujedinio sa sporazumevanjem. (Pljeskanje na levici.)

E pa, gospodo, vi ste gospodinu Kosoviću pljeskali, ali vi ste i Kosiću i te kako oduševljeno pljeskali, Kosiću, koji je skroz i skroz kontradiktorno govorio i tvrdio, nego li gospodin Kosović. (Pljeskanje na levici.)

Gospodo narodni poslanici sa desnice, vi ste urnebesno pljeskali gospodinu dr. Jankoviću, kad je on i kao stručnjak i profesor obarao tvrdnje gospodina Kosića.

Vidite, gospodo narodni poslanici, ovaj deo ovoga Doma nalazi se u jednoj mučnoj situaciji: u svome srcu ima nešto, što ga napred kreće. Ali, taj partijski interes! Ta disciplina...! Taj strah — 60% Jereze, Dr. Korošec, to vas sprečava da dadete vidnog izražaja svojim intimnim osećajima. Jer kad vi čujete da se udari po prstima, vi odmah plešćete i onom drugom. (Dr. Milovan Grba: Nije tako!) Vi kažete da nije tačno, a vaše glavno zvanično glasilo „Samouprava” dan na dan donosi čitav jedan i drugi govor g. Kosića, čak i u nastavcima. Šta to znači? (Nastaju upadice.)

Gospodo narodni poslanici, ja mislim da smo ovaj momenat dovoljno obradili i da smo načisto s time. (Nastaju prigovori.) Ja znam šta vi mislite, ali prije ili kasnije morate da pokažete čiste karte, da više ne bude varanja.

A sada, gospodo, da predem na drugo nešto. Svi Ministri i narodni poslanici s ove strane, a naročito šef Vlade dr. Milan Stojadinović, rastapali su se u neizmernim komplimentima i ovoj i onoj čaršiji: kako smo svi bili na visini, kako smo čuvali dostojanstvo Narodne skupštine u debatama i u razlaganjima. (Dr. Milovan Grba: Pa je li to lepo?) Pa lepo je, ali čekajte!... pravio je i g. Stojadinović i svi resorni Ministri, pogotovo pak u debati u Finansijskom odboru, najveće komplimente, naročito opoziciji, tvrdeći da debata, vođena od strane opozicije, može biti na diku ove Narodne skupštine i našeg naroda, i da bi ona činila čast čak i parlamentima velikih naroda. Je li tako gospodine? (Dr. Milovan Grba: Imate pravo!)

Gospodo narodni poslanici, vi svi priznajete, da sam ja prilično tačno reproducirao reči i misli g. dr. Milana Stojadinovića i skoro svih Ministara u njegovoj Vladi. Ali sad dolazi Dragiša Cvetković. G. Cvetković u svome govoru perhorecira zborove, koji se drže u pazarni dan. (Odobranje na levici.) Njegov govor, gospodo narodni poslanici, nije izišao iz okvira govora na pazarnom danu ili iz okvira četiri zida niškog bioskopa! O tome nešto i ja znam! Gospodo narodni poslanici, on je čak u pomoć te svoje tvrdnje pozvao i svoga šefa, o kome je govorio, kako on drži „nedužne govore”. Posle tih „nedužnih govora”, istina, dr. Milan Stojadinović ostaje uvek dr. Stojadinović, ali „nedužnost govora”... — neću da iznesem jedan vic baš da iz pakosti ne dam prilike g. Stojadinoviću da se onako pokaže „na visini”, „dorastao situaciji”, pa da se na svoj račun ne nasmije. Ali ko zna onu priču, a to će prijatelj Banić izneti, taj zna šta sam mislio.

Dakle, gospodo narodni poslanici, govor g. Ministra Dragiše Cvetkovića. Tu najpre moramo da podvučemo: g. Dragiša Cvetković je zaključio generalnu debatu kao aktivni Ministar a uz to i kao Pretsednik kluba JRZ. I mi svi, gospodo narodni poslanici, sa pravom smo očekivali, da će taj aktivni Ministar, koji zaključuje generalnu debatu budžeta, dati ispred

Vlade jednu autentičnu, jasnu, nedvoumnu deklaraciju o glavnim pitanjima, koja su u toj debati bila stavljena. Ta su pitanja bila osnovna pitanja, o kojima je generalna debata rešavala i o kojima je Vlada morala i trebala da da svoj odgovor. Prvo, da li je Vlada g. dr. Milana Stojadinovića autoritativna ili demokratska. Ako je prvo, ako je autoritativna, zašto ona to lojalno i pošteno ne prizna; a ako je ono drugo, ako je ona demokratska, zašto onda prema tome ona ne udesi i svoje metode? Drugo pitanje: da li je ona jugoslovenski nacionalistička, unitaristička ili je ona nacionalno separatistička, i državno-pravno federalistička. Ako je prvo, gospodo, narodni poslanici, onda kako može ova Vlada, da trpi u svojoj sredini na veličaznom položaju Ministra unutrašnjih dela g. dr. Korošeca, koji se je kroz svoj glavni organ „Slovenec“, za koji on nosi punu odgovornost, deklarirao nacionalno-separatistički... (Odobranje na levlci)... a kroz svoju ljubljansku rezoluciju u državnompravnom smislu federalistički. (Odobranje na levlci.) A, gospodo narodni poslanici, ako je ono drugo, pa što onda ta Vlada ne kaže to pošteno, što se ne deklarirše u tom pravcu, što ne svršava posao sa dr. Mačekom, što ne primi an blok njegove uvjete i njegove uslove, koji su s toga stanovišta i gledanja sasvim ispravni, konsekventi i logični? Treće pitanje: da li ova Vlada smatra naše ljude muslimanske vere četvrtim nacionalnim faktorom u ovoj zemlji, ili ih smatra jugoslovenskim sinovima hrvatskog ili srpskog plemena? Ako je ono prvo, gospodo, onda zašto ne rokira jedan deo svoje Vlade: Behmen da primi portfelj, a Spaho da ide u pozadinu bez teškog tereta portfelja; zašto onda ova Vlada ne odredi granice novog pašaluka i ne turne Srbe i Hrvate u nacionalne manjine u Bosni i Hercegovini? (Odobranje na levlci). A ako je ono drugo, gospodo, zašto g. dr. Spaho ovoj Skupštini ne da, on, lično, odgovarajuću, ali ne uvijenu, pitijsku, nego prostu, narodsku, jednu deklaraciju i zašto dr. Spaho ne obuzda kod svojih ljudi izvesne preterane apetite; zašto ne umeri i ne spreči izvesne ispade, koji prete da urode veoma, veoma otrovnim plodom?

Gospodo narodni poslanici, ja sam i u zadnjem svom govoru, a i sada to činim, postavljao jasna i određena pitanja.

Ja držim da su pitanja, koja sam sad postavio, tako stilizovana i po svome sadržaju jasna, da se na njih može da odgovori samo sa „da“ ili sa „ne“. E, gospodo, kad se ovako teška pitanja sa ovoga mesta u ovome Domu postave na Vladu, tako jasna i određena, dužnost je Vlade, ma kakva ona bila, da na ta pitanja daje kategorički i jasan odgovor. (Pljeskanje na levlci). To, gospodo narodni poslanici, traži i interes države i interes nacije i interes dinastije. Ali molim, da se opet ne pòde onim putem, kao što se išlo do sada, da se opet ne zakukulje principi Ustava iz 1931 godine. Mi smo videli, gospodo, da ova Vlada verbalno, po deklaraciji svojoj, već 20 meseci vlada pod blagom senkom Ustava iz 1931 godine, a da svojim radom ne odgovara niti osnovnim principima Ustava iz 1931 godine. (Odobranje na levlci.) Zato mi, gospodo, tražimo jasan odgovor u Narodnoj skupštini: da nam kaže dr. Milan Stojadinović, je li on jugoslovenski nacionalista i unitarista, je li njegova Vlada takva ili je on nacionalni separatista i državni federalista. Neka nam odgovori ili desno ili levo. Mi pitamo, jeste li vi autoritativna vlast ili demokratska vlast; neka odgovori jedno ili drugo. To ima cela ova Skupština, i desnica

i levica, pravo da traži jasan odgovor. Vama sa desnice, koji možda imate izvesne diskretne informacije, odgovor na to pitanje možda nije potreban, ali je potreban nama sa levece, koji nemamo intimne i kordijalne odnose sa Vladom.

Потпретседник Фрањо Маркић: Господине говорниче, Ви у заносу свога говора заборавили сте да је време Вашег говора измакло.

Dr. Janko Baričević (nastavlja): Gospodo narodni poslanici, baš sa tom maskom Ustava od 1931 godine Vlada dr. Milana Stojadinovića do dana današnjeg držala je našu javnost u zabludi. Ja dopuštam da je Vladi dr. Milana Stojadinovića to trebalo radi toga, da sa spretnošću — je li tako Gospodine Ministre, to je bio Vaš današnji izraz — dobije u Narodnoj skupštini i u Senatu većinu. (Pljeskanje na levlci.) Je li to taj razlog? Ma da taj razlog skupo košta i državu i narod, ja ga mogu primiti, neka im bude, halal im, pa i Vladi dr. Milana Stojadinovića. Ali taj je razlog prestao; Vlada dr. Milana Stojadinovića ima solidnu brojčanu većinu u Narodnoj skupštini i imade vrlo spretno udešenu većinu i u Senatu. Kad je tako, kad je postigla svoj cilj, kažite mi, molim vas, koji razlog postoji, a da se ne deklarirše javno pred svima nama i čitavom javnošću, da li je za levo, levo! Da li je za desno, desno! Ali lojalno, otvoreno, pošteno i konsekventno do krajnjih granica.

Gospodo narodni poslanici, ima izvesnih glasnogovornika iz vladine većine koji šapću u poverenju: i mi mislimo kao i vi: i o dr. Korošcu, o dr. Behmenu (Žagor), o dr. Mačeku, o hrvatskom pitanju. (Milan Lazarević: Znamo i tebe! — Žagor.) Nije se na Vas odnosilo. Nikoga ja neću da spomenem. Čak kažu: mi smo vaši tajni saveznici. Ne samo to, nego šapću: i dr. Milan Stojadinović isto misli. (Žagor....) Nije to on kazao, nego oni kažu; nemojte me, gospodo, vući za jezik. A ti članovi te iste većine ovde plešću i kad se govori o tri naroda. Duboko se klanjaju dr. Korošcu, priređuju mu ovacije; a pred g. Behmenom, koji se ne oseća ni Srbinom ni Hrvatom, a Bože sačuvaj Jugoslovenom, uzmiču i skidaju se sa konja, kako je to slikovito prikazao prota g. Petković. Vi znate šta znači to skidanje s konja u Bosni. U mesto da postavi precizne stavove o svemu tome, g. Ministar Dragiša Cvetković vrši u svome govoru svoje lične obračune sa J.N.S. On, gospodo narodni poslanici, ide sad tako daleko, da članovima ovoga Doma, pripadnicima J.N.S., poriče pravo, da govore o izvesnim pitanjima sa obrazloženjem, da oni za to nemaju kvalifikacije. Gospodo narodni poslanici, ja imam da kažem, da ja lično nikad nisam bio član J.N.S. Nisam član J.N.S. niti danas. I ja neću da se geriram njenim advokatom i braniocem. To je njihova stvar, oni će taj obračun likvidirati kako najbolje znaju. Ali razlog, radi koga sam taj pasus iz govora g. Ministra Cvetkovića pomenuo je taj, da odbranim pravo svakoga člana ovoga Doma, da odbranim dostojanstvo ovoga Doma. Jer u ovome Domu svaki narodni poslanik ima i kvalifikacije i pravo, da o svemu govori i kaže svoje mišljenje. (Čuje se: Tako je!) U politici, gospodo narodni poslanici, nije glavni onaj ko govori, nego ono šta se govori. Ja razumem i shvatam, da u političkoj debati mogu biti i lične digresije i aluzije, ali glavno je sadržina, argumenat onoga, o čemu se raspravlja. A ne debatuje se o ličnosti, da se mimoidu principi,

nego se debatuje o principima, a ličnosti se mimoilaze ili se onako uzgredice protivnik ošine.

Gospodo narodni poslanici, g. dr. Stojadinović je šef Vlade. On je prvi pozvan, da na osnovna pitanja, na pitanja koja znače biti ili ne biti za ovu državu, jasno i razgovetno odgovara. Kako on odgovori na ova pitanja, kako si prostre, onako će i ležati. Ako ne odgovore, gospodo narodni poslanici, onda: „Keine Antwort ist auch eine Antwort” — nikakav odgovor je takode jedan odgovor. Ali, onda smo i mi, jugoslovenski nacionalisti, s njime načistu. Onda i mi, gospodo narodni poslanici, skidamo sa sebe odgovornost. Gospodo, ja ne mogu da mimoidem jedan događaj. Jedan aktivni ministar — nema tome davno, — pre nekoliko dana, prilično glasno, s intencijom da ga se čuje, rekao je: „Nema ovoga puta u Skupštini opozicije. To nije prava opozicija. Ta ona samo kadi kadionicom Vladi, skoro da joj i, nos ne razbije!” E, gospodo, ja ne znam šta taj g. Ministar hoće. On je, po opstrukciji, kojoj on nije bio daleko od očinstva, i po plafonskom metku, — o ovom potonjem, — o plafonskom metku ja lično vodim naročitog računa i vodim brigu o tome, da u zgodnom momentu o tome, ko je bio pravi podstrekač, kada ga ni policija, niti Državni sud za zaštitu države nisu pronašli, iznesem dokaze... (Pljeskanje na levlci) — taj je gospodin preko tog plafonskog metka došao do fotelja bez portelja. I šta on sada hoće? Da neće on možda portfelj, gospodo? Vidite, gospodo, kako se izvesni uspeši postizavaju. A sad da vam kažem još jedan primer, kako ta strana postizava, ili hoće da postigne izvesne uspehe. Neka za to posluži današnji zvanični govor lidera njegove grupe. Ne treba da drugo spomenem, nego samo jedan pasus iz njegovog govora: „Narod traži da mu se vrata slobode. Mi znamo, ko je narodu oduzeo slobodu i na kakav način”. Tako govori predstavnik grupe, kojoj pripada taj ministar aktivni. A posle ovoga, gospodo, ili se ispada iz Vlade, ako se Vlada sa takvom izjavom ne solidariše; ili ako Vlada ćutke prelazi preko toga, ako se ona solidariše, onda je ona dužna, po svima principima političkog morala i pristojnosti, da podnese kolektivnu ostavku, da dade mogućnosti Kruni, da donese odluku posle ovako teškog i previše krupnog događaja. Taj isti govornik kaže i ovo, govoreći o ubistvu Stjepana Radića: „Za to nose odgovornost oni, koji su tada upravljali zemljom”. Sve se bojim da je taj gospodin govornik zaboravio, da je onda, kada je ubijen Stjepan Radić, jedan od odgovornih faktora te Vlade, tih odgovornih, bio g. dr. Korošec (Pljeskanje na levlci).

Treba poznavati istoriju, pa ne zaboraviti! I treba da zna i to da je Puniša Račić, nakon ubistva i pucanja, sklonio se u jednu kafanu. Vlasnik te kafane obavestio je tadanjeg Upravnika grada Beograda, da je Puniša Račić kod njega i pitao ga je šta da radi. On je rekao: Čekajte dok ja pitam svog Ministra dr. Korošeca. (Glasovi sa desnice: Otkud Vi to znate? — Glasovi na levlci: Čujmo!) Malo kasnije Upravnik grada Beograda poziva toga kavanara na telefon i kaže mu: Sedite u kola, uzmite Punišu Račića i odvedite ga ravno Ministru unutrašnjih dela. (Glasovi na desnici: G. Korošec nije hteo da ga primi!) Malo strpljenja, gospodo narodni poslanici! Taj kavanar se zove Đorđe Popara, a on je rodeni tast aktivnog Ministra Voje Đorđevića. (Jedan glas na desnici: Možda je onaj hteo da se hvali!) Schon gut! Govo-

rićemo i o tome! More, znaš ti sve to, ali nećeš da priznaš!

I gospodo narodni poslanici, ja sam pri kraju, pa vas molim za malo strpljenja! (Žagor i prigovori.) Konačno, gospodo, post tot discrimina rerum, nakon teških naših očekivanja da u našoj sredini vidimo simpatičnog Ministra policije, uspelo nam je, da se je i on sad pojavio pred nama i dao svoj ekspozice. Priznaćete mi, da ekspozice Ministra dr. Korošeca nije bio nimalo politički ekspozice, mada je njegovu Ministarstvo eksponent i tumač politike unutarne u našoj državi, nego je dao samo kratak i friziran izveštaj o svojim policijskim pregnućima i uspesima. Ali, gospodo narodni poslanici, dao nam je i izvesna priznanja, koja su mu se izmakla. Nije to više „aliquanda et bonus dormitat Homerus”, nego je „nunquam senectus semper dormitat Homerus”.

G. dr. Korošec priznaje nam, da postoje iredentističke akcije. Priznaje nam silno nezadovoljstvo, koje je potpirivano spolja, priznaje nam postojanje terorističke akcije.

Ali g. dr. Korošec ima jednu utehu, utehu u njegovom ekspoziceu, držim da ću verno reprodukovati njegove reči, koje glase otprilike ovako: Nakon marseljskog atentata teroristička akcija se stišala. (Oštri prigovori u centru i na desnici).

Gospodo sa desnice, g. dr. Korošcu, zalažem častnu reč, da ste to kazali, mada ste vi to brisali! (Graja u centru i na desnici i uzvici: To nije istina. — Ministar unutrašnjih poslova dr. Anton Korošec odmahuje rukom.) Gospodine Korošcu, groba mi pokojne matere, sreće mi moje dece, kunem se, da ste to kazali, možda čak i doslovno! Tu sam sedeo! (Velika graja i oštri protesti u centru i na desnici.) To je brisano iz stenografskih beležaka! (Graja i dalje traje u centru i na desnici.) Gospodo sa desnice, jeste li vi to razumeli, a je li i g. dr. Stojadinović to razumeo? (Graja i bučna objašnjavanja između narodnih poslanika sa leve i desnice.)

Потпредседник Фрањо Маркић: Молим вас, господо посланици, да се умирите!

Dr. Janko Baričević (nastavlja): Gospodin Korošec je tačno kazao, da će politički zakoni biti doneseni u saglasnosti sa Hrvatima. I, gospodo, i to je brisano! Brisano je ovo kao što je brisano i ono. (Uzvici na desnici: To nije istina!) Ja nikad ne izmišljam, niti lažem!

Потпредседник Фрањо Маркић: Господине посланиче, будите љубазни па завршите свој говор! Мени је неугодно, да Вас прекидам са говорнице, али видите да је време и сувише ограничено.

Dr. Janko Baričević (nastavlja): Na kraju je gospodin Korošec kazao, da se ide u susret trajnoj saradnji sa Hrvatima.

Postave uslove, neizbežne uvete, pod kojima se može ići u trajnu saradnju sa dr. Mačekom i njegovom grupom videli smo ih i čuli malo pre. Šta onda znači, gospodo, tvrdnja g. Korošeca? Da se ide na Mačekove uslove! I šta na to veli g. dr. Stojadinović? Šta veli ovaj drugi deo većine? Kakvi su uslovi g. Mačeka?

Gospodo, dopustite mi, da vam sada iznesem jednu malu senzaciju, koja će vas sve iznenaditi.

Gospodo narodni poslanici, imadem akt, vlastoručno potpisani akt jednoga gospodina, koji sadržava... (Glasovi sa desnice: Koji je to?) strpite se — ... koji sadržava sledeće:

Jedan veoma uticajni i uvaženi član beogradske Udružene opozicije pre dva dana, na pitanje o njihovom ulasku u Narodnu skupštinu, a u vezi s time, da li će i članovi HSS ući u Narodnu skupštinu, izjavio je od prilike doslovno ovako. (Glasovi sa desnice: Jesu li reči tekstuelne?) Tekstuelne reči ne mogu se beležiti, ali misao je tačna i ispravna. Gospodo, ovo je toliko važno, da je potrebno da čujete:

„Pitali smo dr. Mačeka, da li da uđemo u Narodnu skupštinu. Dr. Maček je odgovorio tekstuelno ovako: „Ako hoćete, uđite! To je vaša stvar, ali ja dr. Maček neću ući ni u ovu, ni u iduću Skupštinu.” Ovaj je gospodin pitao još dalje: „A za slučaj rata, zar ni tada Vi ne bi išli?” Dr. Maček je odgovorio: „Ni tada! Ja ostajem voda mora naroda, i išao bih samo u Ustavotvornu skupštinu.”

Gospodo narodni poslanici, najozbiljnije tvrdim, da za ovo imam dokaza, da mogu da iznesem ime onoga gospodina, koji je tu informaciju dao i dvojicu svedoka, ali ovlašćen sam, da to ime kažem samo na jednom mestu. (Glasovi: Je li to Popara?) To je moja stvar. Ko razumiје, njemu dvije!

E, gospodo narodni poslanici, mi treba ovu izjavu da raščlanimo. Dr. Maček hoće potpuno slobodne ruke, bez obaveze: hoće nove izbore, preko kojih će on nabujati preko svoje snage; hoće saveznike, koji će mu dati eventualno više; pa čak i za novu skupštinu neće da daje nikakve angažmane nego on hoće samo ustavotvornu skupštinu i bez angažmana. A kad bude ustavotvorna skupština, onda će sve kapije na našoj državi biti otvorene, onda će dr. Maček da iznese svoje uvjete, da postavi svoje uslove. A onda, a onda imamo ove perspektive! A šta onda, ako u Konstituenti ne dođe do sporazuma? A šta onda, ako uopšte ne dođe do konstituantе? Kakav odgovor imamo na to? Autentičan tumač H.S.S. i dr. Mačeka dr. Pernar dao nam je jedan odgovor...

Претседник Стеван Ђирић: Молим Вас, господине посланиче, да завршите јер Вам је време давно протекло.

Dr. Janko Baričević (nastavlja): Sad ću da završim. Ako dr. Milan Stojadinović i sada bude čuо, ako ne dadne posle svega ovoga jasan i obavezan odgovor, onda је on vinovnik nacionalnog separatizma i državnog federalizma. I onda, poneće odgovornost i snosiće posledice! (Burno odobravanje i pljeskanje na levlci sa uzvicima: Živeo! Živela Jugoslavija!)

Претседник Стеван Ђирић: Има реч Министар без портфеља г. Војислав Ђорђевић, ради личног објашњења.

Министар без портфеља Војислав Ђорђевић: Господо народни посланици, нисам био овде кад је г. народни посланик Јанко Баричевић правио извесне алузије на мој рачун. Из овога што сам прочитао из стенографских бележака а чуо од колега народних посланика изгледа ми, да је г. Баричевић учинио три алузије о којима хоћу да говорим.

Прво казао је да ја, Војислав Ђорђевић, био сам тај који је организовао опструкцију, припремио атентат и плафонски метак. (Гласови са левице: Није тако рекао! Гласови са деснице: Рекао је! — **Dr. Janko Baričević:** То није истина! — Граја.) „И преко плафонског метка коме није био далеко” — значи ово што ја кажем — дошао до

министарске фотеље. И вели: а када је требало то на државном суду казати, онда га нису могли наћи да дође. (Гласови са деснице: Тако је казао! **Dr. Janko Baričević:** Нити то!)

Господо, ја сам мало пре умолио стенографа да ми прочита тај пасус, не важим као глуп човек и слабо памтљив да не бих схватио смисао тих речи. Ја хоћу овде да разјасним једну ствар о којој сам ћутао у Верификационој дебати кад је један народни посланик о томе говорио. Хоћу да кажем само онолико, у колико мене, као часног човека, моја савест ослобађа да могу да кажем пред овим скупом оно, што сам онда ћутао. Оно, што сада нећу да кажем, то је, што поштени људи, поштени политичари не говоре никада о ономе што су радили у једном другом друштву и што би теретили оне другове, из чије је средине он изашао.

Господо, ја не спадам у ред оних људи, који се баца блатом на другове, са којима је некад сарађивао. О своме ставу ја нећу да говорим, какав је био у Народној скупштини, јер је он свима вама познат. Познати су и моји начелни говори, и они се ни најмање не разликују од мојих начелних говора као активног министра. У томе је разлика између схватања мога и извесних говорника са оне стране. Ја имам једну идеологију израћену у социјално економско и политичко државном погледу. Ја не лутам као студент, који превире; не заступам данас једну а сутра другу тезу, него остајем увек са својом групом на једној основној линији, идеји, коју увек дословно браним.

Господо, зват сам на Суд да посведочим извесна тврђења оптужених или да одговорим на њихова питања, која би могла или да их спасу или да им отежају положај. Сведочења у политичким стварима, господо, никад нису историски добро гледана, па било да су позитивна или негативна.

Кад сам добио позив, јер сам пронађен, а не да ме нису могли пронаћи, морам да признам, да сам упитао г. Претседника Владе шта треба да радим и он ми је казао: по Вашем нахођењу одговорите суду и идите.

И ја сам, господо, устезао се да идем, јер бих са сигурношћу признајем, отежао ситуацију оптужених. (Један глас са левице: Није истина!) Отежао бих ситуацију оптужених. (Граја на левици).

И, господо, кад је један од оптужених казао на суђењу, да сам био ја тај, који је предлагао гађање трулим јабукама и претставио мене као организатора свега, и кад сам разговарао са његовим адвокатом у присуству сведока у једној кафани, и кад је онај правио алузије и казао: Зашто не дођете, — ја сам казао: Хоћете ли да дођем? — Доћи ћу и казаћу, да сам казао о трулим јабукама оно, што је овај казао онда, и ако тад и јабука није ни било, а кад сам ја тиме хтео да одведем другим правцем, али ћу исто тако казати: и то, и то, и то, па сам му изређао чињенице. Изволите, господине браниоче, размислити, па ми сутра јавити, да ли да дођем као сведок или не. И тај, господо, адвокат, умолио ме је у интересу оптужених да не дођем. (Одобравање на десници — Граја на левици).

Господо, давно смо се ми раздвојили од оне групе која је мислила да може другим сретствима и методама да ради у Парламенту него што

је то дозвољено, и баш та група била је она, која је највише нашу групу и мрзела и нашу групу осуђивала. (Граја на левици. — Милан Курилић узрујано нешто додајује).

Претседник Стеван Ђирић: Опомињем народног посланика г. Курилића.

Министар без портфеља Војислав Ђорђевић (наставља): Господо, ја немам никаквих материјалних обавеза спрам извесних људи, да би их морао бранити онако, како хоће да бране извесни људи који скачу са ове стране. Ја нисам добио никада ни једну концесију од ниједног бана, да бих морао да скачем. (Милан Курилић поново упада у реч говорнику врло жучно. Настаје граја у којој се чују Курилићеве речи: Где су писма Аврамовића?).

Претседник Стеван Ђирић: Поново опомињем г. Курилића.

Министар без портфеља Војислав Ђорђевић (наставља): Господо, ја имам још једну ствар. Сматрајући ваљда да у будућој реконструкцији може да се праве извесне комбинације и са њим г. Баричевић је хтео ићи и даље, па је у једној другој ствари поменуо и Радићево убиство и довео у везу име мога таста с тиме, да би преко њега и мене довео са њим у везу. (Др. Јанко Баричевић упада у реч). Господине Баричевићу, ја припадам оним људима који су Радића поштовали, који су Радића ценили и волели онда кад сте га ви нападали. Ја припадам оним људима, који су идеолошки блиски Радићу. Ја припадам оним људима, који су Радића увек славили. То је прво, а друга ствар је, господине Баричевићу, кад већ не знате што је nobles oblige и кад не знате како ствари стоје, да Вам кажем још једну ствар. Иако немам исти политички идеолошки правац са својим тастом, Ђорђе Попара, — Херцеговац, насељен у Београду, ужива глас најбољег националисте, који је учинио много за људе који су се борили у Јужној Србији и окупаторске власти кад су дошле, тражиле су њега и разорили су његову радњу. (Одобравање код већине). Његов углед, његово име тако је светло, да се о њему може говорити само најбоље, и он је био тај који је позван од Пунине Рачића после убиства, отишао к њему, метнуо га у аутомобил и саветовао му да се одмах преда Министру унутрашњих послова.

Још нешто нагласићу о оном делу где говори г. Баричевић о ставу г. др. Корошца после марсельског атентата. Ја сам био тај који је баш споразумно са г. Јевтићем отишао код г. Корошца одмах кад је он из интернације дошао у Београд. Код његове куће дуго сам разговарао с њиме и видео сам њега заплашеног за државу и он ми је говорио: сад морамо сви скупа, сад морамо да бранимо целину, морамо да одржимо ред и мир у читавој држави! (Бурно плескање код већине). Непотребно је др. Корошцу да ја браним њега и његов национални став. Нема човека у Србији који није чуо за националан став др. Корошца у бечком парламенту.... (Поновно бурно плескање код већине).... који не зна за др. Корошца и за његов рад и овде у овој земљи. Он је величина државничка, политичка величина коју је мало који из салашњег јавног политичког живота достигао. И кад је г. Иванчевић говорио о убијању ауторитета, ја мислим да једног државника пар екселанс кога

ми имамо у г. др. Корошцу можемо само са хвалом и похвалом да помињемо. (Живо одобравање и плескање код већине).

Потпретседник Фрањо Маркић: Има реч за лично објашњење народни посланик г. Душан Иванчевић.

Душан Иванчевић: Господо народни посланици, народни посланик г. Јанко Баричевић цитирао је овде „Хрватски Дневник“ који је донео један став из мога говора од 23 фебруара ове године и дао је томе цитирању тумачење које ме је понукало да дам објашњење, како би се избегао сваки неспоразум.

Ја сам, господо, пре свега за јединство народно, па тек онда за државно. Ја сам за јединство државно зато што сам за јединство народно, а за јединство народно ја сам био од детињства и пре свих „декрета“, како се то изражавају господа са деснице о декретираним Југословенима. Зато, господо, што сам за јединство народно, ја мислим да и јединство државно треба бранити свима средствима, а никако се не слажем са изјавом једног уваженог члана деснице који је овде изјавио да држава никога не може присилити да у њој живи ако он то неће. Ја то мишљење не делим. Овде се разабире извесне тенденције и склоности за напуштање идеје народног јединства. (Гласови са деснице: Нико то није тражио!) Онај који је спреман да напусти идеју народног јединства и да прими науку од три народа, да на том основу уређује државу, тај руши основе на којима ова држава почива, јер треба увек памтити да Југославија почива на јединству народном. (Плескање на левици).

Потпретседник Фрањо Маркић: Реч има ради личног објашњења народни посланик г. Милан Банић.

Milan Banić: Gospodo narodni poslanici, kolega Baričević učinio je aluziju na jednu priču koju bih navodno imao da iznesem. Kako se moje reči i intencije obično krivo tumače, ja ću s malo reči u ovih pet minuta da ispričam tu priču, koja nije priča, nego jedan moj doživljaj iz vremena revolucije u Rusiji.

Napili se ruski seljaci, a imali saonice sa trojkom, sa tri konja. Napili se ljudi i došli na ideju kako da svoja tri konja drukčije upregnu no obično. Pa su jednog upregli napred, drugog levo, a trećeg desno. I poteraše konje. Povuču ovaj konj sprema, najjači konj, ali ne vuče samo saonice, nego ima da vuče i dva druga konja koji su upregnuti s leve i desne strane. Povuču, pa se umori. Dodijalo konju na desnoj strani, da bude vučen, pa se i on razrita i počne da vuče saonice na desnu stranu. A kada se i on zamori, uzjoguni se treći konj, i počne i on da vuče na svoju stranu i saonice i druga dva konja. To se opetovalo više puta, na veliko veselje pijanih seljaka. Ispričavši ovu priču, daleko sam i od pomisli da time činim aluziju na aktuelan naš režim i na odnose u njemu. Molim vas, primite ovu izjavu do znanja. (Smeh).

Претседник Стеван Ђирић: Реч има ради личног објашњења г. др. Јанко Баричевић.

Dr. Janko Baričević: Gospodo, sasvim kratko. G. Voja Đorđević izvoleo je citirati moje reči koje su se odnosile na njega. Gospodo, ja slučajno imam tačno sve napisano šta sam o njemu i kako sam o njemu govorio uz nekoliko reči koje sam nadao. One su glasile ovako:

Jedan aktivni Ministar je kazao: — Nema opozicije, to nije prava opozicija, ta opozicija samo kad Vladi toliko da joj sa kadionicom skoro ne razbije nos. A pitao sam: „Zar on hoće još nešto?” Po opstrukciji i po plafonskom metku” — ko poznaje naš jezik, taj će to razumeti, a ispričavati se nemam potrebe, o ovom potonjem vodim ja naročitu brigu i ma da policija i Državni sud za zaštitu države nisu našli prave podstrekače, imam razloga, da se nadam, da ću u svoje doba biti u stanju da o tome iznesem dokaze — dakle, da je taj gospodin po opstrukciji, kojoj po očinstvu nije bio dalek, i po plafonskom metku došao do fotelje — bez fotelje. Šta sad hoće? Zar portljef? Za dokaz, kako on postizava svoje uspjehe, neka služi i govor njegovog grupnog lidera danas do podne.

Drugo nisam ništa rekao osim onoga stava o Puniši Račiću. (*Zivota Milanović: Tu su stenografske beleške!*) Ja sam tako čitao, a vi ste galamili, ja ne bežim od toga. Stenografi su vas beležili, a vi ste brisali! (Graja).

Претседник Стеван Ђирић: Реч има народни посланик г. Милован Грба.

Др. Милован Грба: Господо народни посланици, ми смо чули овде излагање нашег уваженог г. др. Јанка Баричевића, и ја држим да је он својим говором постигао да га ми прогласимо за редовитог професора предмету о народном и државном јединству. (*Др. Јанко Баричевић: Драге воље, и онако ја, то бесплатно радим!*)

Али осим тога г. Јанко Баричевић је и литерата, па нас је мало заглушио својим говором с обзиром на нашу будућност, он нас страши у неку руку као Стеван Сремац „Вукадина” да гледамо „сас плаве очи црномањасту будућност”. Али пошто уважени мој пријатељ г. Баричевић мене није лично тангирао у говору, ја држим да не треба да му одговарам, јер он има другога професора са којим дуел дели.

С тих разлога хоћу да пређем на друге говоре. Овде су, господо, пале речи револуција, фашизам, хитлеризам и шта ти ја све знам. Нема нам, господо, ничега новог под овим сунцем. Јер ако кажемо болшевизам, треба одмах да погледамо и видимо шта је болшевизам. Па то вам је omnipotенција легислативе и егзекутиве, које су биле у аутократији руског цара, а сада су пренесене на Извршни одбор комунистичке странке. (Жагор...) Господо, кад кажемо фашизам одмах видимо да то није ништа ново. Нашао се један трибун народни који је све узео у своје руке, а таквих је трибуна од Каја Граха до Мусолинија било врло много.

Ако ми све то лепо расмотримо, увидећемо одмах једну тачну дистинкцију, разлику између легислативе и егзекутиве, а то значи да треба да буду одељене легислатива и егзекутива, и кад су одељене, кад свака претставља снагу за себе, а кад се између њих направи компромис, кад се направи компромис између ових двеју компонената у државној политици, онда то претставља демократију. Влада г. др. Стојадиновић се трудила да постави равнотежу и компромис између легислативе и егзекутиве и самим тим је носилац демократије. И у нашој историји, господо, ми имамо да су се појављавале на једној страни omnipotенција легислативе а често пута опет omnipotенција егзекутиве, и

наша народна политика увек је морала да иде тим путем да се постигне равнотежа између та два момента и онда ту вам, господо, лежи сукус правне демократије.

Господо, код Француза, њихова историја нам каже да они једног момента воле друштвени поредак као под Наполеоном, враћају се монархији и подижу се у једном поретку а онда из поретка падају у анархију. На тај начин, код њих је настала једна амплитуда из револуције у ред и обратно. Али, има случајева, како каже њихов историк Бенвил, где постоји тако звана неприметна револуција, да један народ може имати неприметне револуције, које се огледају у мањим појавама. Ми видимо, говорећи о нашој историји, да је то појава метежа. Метеж се у нашој историји одавно броји и спомиње. То је један израз који је употребио још Стеван Првовенчани, који каже: „И би метеж по свој српској земљи”. (Глас са левице: То ми трпимо!) Господине, то ми трпимо. А сада ћу ја да вам кажем: да кад ми говоримо о метежу не само у српској, него и у југословенској земљи, онда морамо да говоримо много раније. И ја се слажем са мојим посланичким другом г. Иванчевићем: да се код нас врло брзо оспоравају ауторитети, и то и највећи ауторитети. Ми ту треба да почнемо много израније, кад хоћемо да говоримо о нашој историји. Ви ћете се сетити, господо, одмах прве године нашег уједињења, а ја ћу вам рећи одмах онај случај, када се наш велики војвода Степа повукао из Сарајева, а то је било само зато, што су два социјалистичка министра интервенисала, када је он дао затворити извесна лица ради метежа на рачун војске. Министри су тражили да се ти људи пуне. Је ли истина? И наш велики војвода Степа, ради ова два министра, повукао се са свога положаја. То је био почетак рушења ауторитета у нашој земљи. Ја ћу да се задржим и на једном другом случају, да видите како је код нас ауторитет рушен и одоздо, а често пута и од чланова владиних, горе. Ако се сетите случаја који се догодио код атентата извршеног над Драшковићем, видећете, господо, ово. Нико други него главом Стојан Протић установио је: да је шеф полиције у Загребу лагао, када је тврдио да је интелектуални зачетник завере против Драшковића побегао два дана раније. Нико други него главом Стојан Протић утврдио је: да је тај шеф полиције други дан после атентата учинио да Херцегоња стругне из наше земље. (*Др. Бранко Калембер: То је стара прича!*) Можемо да се кладимо ја и ти. Ту постоји службени коминике. Ја то тврдим. Ја ћу то екстра да ти докажем. (*Др. Бранко Калембер: То није истина, и ти ми не можеш доказати оно што тврдиш!*)

Потпретседник Фрањо Маркић: Молим Вас, г. Калембер, да не упадате г. говорнику у реч. Можете се објаснити с њиме са говорнице, ако хоћете.

Др. Милован Грба (наставља): Ја тврдим да је Стојан Протић то казао. (*Др. Бранко Калембер: То није истина!*) Г. Протић је ишао пред суд, и до тога суда никада није дошло. (*Др. Бранко Калембер: Зашто?*) То ће историја да каже. (*Др. Бранко Калембер: Говори ти само о времену од 1928 до 1931 године!*)

Потпретседник Фрањо Маркић: Г. Калембер, опомињем Вас на ред.

Др. Милован Грба (наставља): Драги господине Калемберу и пријатељу, немој да се узрујаваш.

Ја хоћу једно да кажем да ми када говоримо о рушењу ауторитета у нашој земљи онда не говоримо о рушењу ауторитета за две године унатраг, него треба да говоримо о читавом ланцу, који постоји за ових 18 година. Само на такав начин ми ћемо моћи праведно да пресудимо и данашње стање.

Господо, ја сам овде установио једну разлику, па сам казао: једно је шестојануарска идеологија, а друго су шестојануарски режими. И када сам ја то казао ја сам наишао на одобравање свију пријатеља и патриота ове земље. Јер ако бисмо ми ону нашу општу светињу, шестојануарски идеал, узимали да је она повређена критиком због аката владе и ако не бисмо о томе могли да говоримо, онда би значило затворити критику за све оно време.

Господо, ја то отворено признајем, и ја не кријем да је 6 јануара, када сам ја био у Загребу, тадашњи вршилац дужности обласног жупана генерал Војин Максимовић мене телефоном затражио и запитао ме за моје мишљење. Г. генерал Војин Максимовић је жив. Ја сам му одмах, онога дана, рекао да му се стављам потпуно на располагање, без икакве резерве и без икаквих услова. И пошто сам такву изјаву дао, а они, који мени прекидају реч, можда нису били тога мишљења 6 јануара 1929 године (Др. Бранко Калембер: Не, не, нисам био тога мишљења 6 јануара!) Дакле, молим, ја сам био, и ја онда имам права нешто да кажем.

Господо, ја ћу да говорим о тешким моментима управе са Загребом и са управом у нашој Савској бановини. Ја хоћу да истакнем, и то објективно, у шестојануарској политици, која је била намењена целој земљи, у Загребу се пошло овим путем. Чињеница је, господо, да је донесена аболуција за све оне елементе, који су изазвали метеж 1 децембра 1928 године.

Другог једног дана, када сам био код истог генерала Максимовића, он ми је рекао: Данас сам ја смењен. И место њега, место генерала Максимовића, војника, дошао је, господо, чиновник на његово место, г. Зоричић. Шта је значило, господо, то једно смењивање? То је било опет у оном ланцу ослабљења државне власти у Загребу, које је било настављено у граду Загребу. Последица таквог једног смењивања била је, као што знате, она акција која се свршила са атентатом на Тони Шлегла. Ви, господо, који нисте били у Загребу можда не можете то претставити каква је то била тешка атмосфера, кад се овај догађај одигравао. Остали су узрочници тога догађаја непознати, али се говорило по самом Загребу да је Тони Шлегл жртва свог менторства у погледу оних министара у Савској бановини, у погледу постављења великог жупана, у погледу заузимања једне залеђене власти у граду Загребу.

И од овог догађаја ми имамо у граду Загребу крајње и перманентне сукобе и нереди, који — као што видите — трају и данас. Недавно сте читали, да је чак дошло и до нереди и сукоба са редакцијом „Хрватског дневника“ од једне друге противничке групе. (Манфред Паштровић: Шта има то везе?) То има везе, господине, можда Ви то знате. (Манфред Паштровић: Не знам).

Господин Тони Шлегл припадао је једној интернационали, организованој интернационали и против њега и те групеције створена је једна друга групеција, која је тражила опет интернационално залеђе. Ја држим да вам је то сад доста. (Манфред Паштровић: Која група?) Контра група.

Ми који у Загребу живимо, знамо за ове случајеве.

Изменио се шеф полиције и дошао је други шеф полиције. Тај други шеф полиције открио је атентаторе, али му се десило малер и омашка, да кад је дошло до хапшења, главни атентатор убио је два детектива и са једним делом своје екипе пребегао преко Драве. Ово је чињеница, коју не можете спорити! А у Јапану кад државни функционер направи овакав гаф и немилосрдан пропуст, тај прави харикири. А овај је даље остао на своме месту. (Гласови са левице: Сад је боље!) О бољем и горем дођите овде па кажите!

Ја ћу да кажем само ово, да је тај господин шеф полиције. . . (Манфред Паштровић: Како се зове?) То Ви знате! Па ја говорим људима, који све знају, само хоћу да вам напоменем, уосталом Ви ћете сазнати, — тај господин, шеф полиције, био је смењен. Он је био црвена крпа, и онда ми смо, господо, доживели један трагичан моменат, да се део оне екипе, која је побегла, нашао у Француској. А Ви знате зашто. Било је речи.

И, господо моја, видите, како се код нас заборављају погрешке чиновника, који су криви. Два су министра била, који су га заборавили, и сад хоћу да вам кажем, да је баш господин Министар Корошец пронашао га негде у Словенији, и Краљевска влада г. др. Милана Стојадиновића га је пензионисала. (Манфред Паштровић: Сад разумемо!) Ето видите, сад вам је јасно!

Укратко да вам кажем, да ми од нашег уједињења нисмо чинили на свима местима потребне санкције према људима, који су били криви. Метежњаци и револуционари су они, који се греше о земаљске законе и о уставне законе и однекуда имају протекцију да им је некажњивост зајемчена. (Др. Вељко Илић: Корошец га је зато пензионисао, што је као Хрват дошао у Словенију за Претседника суда). Драги господине Илићу, то је та несретна интерпретација људи из оне групе, који у Загребу воде једну политику, која тражи све за њих, па су у почетку тиме одбили многе, који су примили југословенску идеологију и извели их да по Загребу говоре: *Klerikal, liberal die Samostalcn sind überall*.

Господо, сада да пређем на оно што се каже политика у Савској бановини. Може бити да је јењало оно што се каже акција на појединце али је свакако постајала једна терористичка акција где су извршене побуде у сукобу са властима. Али господине, код нас у Савској бановини мишљење о др. Корошцу је ово. Г. Корошец добија приговор да је пустио тамо да ради шта ко хоће. У Словенији је притегао што више може а међутим у Савској бановини приговарало му се да није довољно жандарм. (Граја на левици). Ми, господо, у Савској бановини имамо једну тежу ситуацију. Та је ситуација у томе што је диктирана пасивитетом или учешћем Хрвата у изборима. И знате да Хрвати ако хоће нешто да успеју у извесним својим захтевима запрете пасивитетом и неће да учествују у изборима. И г. Министар унутрашњих послова, мора се признати, морао је

да води рачуна о тој ствари. У Савској бановини, важно је, господо, ово, ви који наглашавате Хрватско питање, важно је учешће Хрвата у општинским изборима, градским изборима и државним изборима.

Господо, Хрвати су били осјетљиви и на извесне мере и под Аустријом и под Куеном Хедерваријем који су били управљачи преко 20 година и при одласку његовом дигли су у 17 срезова побуну тако да је било проглашено опсадно стање. Али г. Корошец познаје те прилике и тај менталитет Хрвата добро и боље него ја. И зато је било за њега важно да му Мачек не може да избије из шака политички смисао његовог рада. Исто тако било је важно и учешће апарата.

Господо, ако би се ко имао на г. Корошца у том погледу да жали, то би били ми чланови Југословенске радикалне заједнице. Али, господо, ми смо имали тај интерес пред очима и желели смо да не буде учешће апарата у општинским изборима. И тиме кад је изостало учешће онога апарата који је био силан у рукама самосталне демократске странке, онда је Југословенска радикална заједница победила на општинским изборима.

Господо, у историји наших партијских борби нико се није ни знао служити државним апаратом тако као самосталци у изборној борби. (Пљескање на десници — *Никола Кабалин*: За Вас сам агитирао!) Јесте, али само једанпут. Господо моја, баш овај резултат општинских избора доказује, да је изборна борба и да је учешће у изборима било слободно. И господин Мачек није имао ни речи приговора да каже, да су жандармски бајонети спречавали Хрвате у гласању. То је једна велика добит. (*Др. Војислав Дошен*: А јужни крајеви Хрватске и Славоније и Војводине?) То Ви мени не приговарајте, ја говорим о Савској бановини. Важно је да ту Мачек није приговорио и тиме је учињена једна етапа у учешћу Хрвата у управи општина и признање општинског закона а тиме и устава наше земље. То је, господо, *via fakti*. Докле год ова легислатива постоји и докле смо ми на окупу, постоји јединство државе Југославије а то је један факт о коме не треба говорити. (Један глас са левице: И томе је Мачек приговорио!) Мачек није проговорио за себе, него у име оних самосталаца, који су спали на један чамац, и који су се везали за његову крстарицу. (Граја на левици).

Потпретседник Фрањо Маркић: Молим вас, господо са левице, ви тражите заштиту од претседавајућег против упадица, а ви господину говорнику онемогућујете говор.

Др. Милован Грба (наставља): Господо, тај позитиван резултат да је у Савској бановини у општинским изборима дошла до израза Југословенска радикална заједница, то је велика чињеница. Ја ћу вас потсетити на једно да сам ја 6 марта прошле године говорио. Тада је то било смело што сам ја говорио у овој Скупштини. Ја сам тада рекао: нека се др. Мачек отресе србијанске опозиције и самосталаца и нека уђе, господо, у Ј.Р.З. као и г. Корошец и г. Спахо (Пљескање на левици). Ако неће то, он може да прави гуверменталну политику онако, као што је некада покојни и Радић правио. То је моје гледиште које ја 18 година заступа исто онако упорно са обзиром на гуверменталну политику, као што мој пријатељ г.

Јанко Баричевић брани јединство народа и државе. У историји се мењају и партије и вођи. То је актуелно и то није никаква трговина или погађање.

Ја морам са овога места, господо, нешто да приговорим моме пријатељу г. Јанку Баричевићу. Господо, Хрвати су имали оно што се каже и управу и судство, али то не спада сада овамо. Али они су имали и туђинског притиска на језик. Они су имали немачки језик у војничкој команди, имали су мађарски језик на железницама... (*Др. Миленко Марковић* нешто упада у реч), и ту сте се борили против тога, г. Миленко, а и ја као ваш кортеш и то као неки перманентни ваш кортеш... (Смех)... а у марињи имали су италијански језик. И зато нико није тако осетљив на самосталност свога језика као Хрвати, и никада Хрвати неће гледати изван граница Југославије према никоме, како претпоставља г. Баричевић, јер знају да ма каква спрега са туђином макар с ким преко граница, то би био нови јарам за њихов језик, за наш језик. Ту ја имам гаранцију у том њиховом психолошком моменту, да ће Хрвати одбити империјализам туђинских језика и да ће Хрвати, који су својом пропагандом истиснули оно швапчарење које је владало у граду Загребу и оно талијанчарење које је владало у Далмацији, будно пазити да се старо зло не врати. Ја сам уверен да ће из тога свега, из тешких узрока психозе Хрвати увек правити споразум и своје уједињење чувати у Југославији радије него да падну опет под туђинским утицајем. Ја сам свестан дубоко те психологије. И баш зато што сам свестан тога, г. Баричевићу, ја хоћу да Вам кажем: кад ме Ви апострофирате, Ви нас плашите, (Смех)... г. Баричевићу. Ви страшите Словенце и нас све са Хабзбурзима. Ту се јављају Хабзбурзи те пребацивање да они гледају онамо. Како би то могло бити кад се Словенци сећају да су морали у својој земљи да матуру полагају на немачком језику у Љубљани, а сада имају свој универзитет на својем, на нашем језику. Они могу своје сачувати само у Југославији. (Одобравање и узвици на десници: Тако јел!)

Господо, ја хоћу да завршим са једном епизодом. Пошто сте и ви говорили у епизодама, то хоћу са једном епизодом да завршим. Та епизода била је у Женеви кад је г. Корошец дошао као председник Народног већа. Господо, г. Корошец зажелио је из једног извесног разлога преко једног Словенца да и мене види. Ја сам био у Женеви. Ја сам отишао и изложио му моје назирање у политици. Г. Корошец ми је тада рекао ово, то су историске речи и ви знате кад ја нешто кажем да то тако стоји. Г. Корошец ми је казао: Саслушао сам да можда има нешто са чиме се ми Словенци не бисмо сложили, али ја стојим толико на народном јединству да ћемо ми Словенци и пригрлити и династију и ући у политички живот. Г. Корошец казао ми је са једним изразом искрености и ја држим да сваки онај у нашој земљи чини рђаву услугу ко патентира националну идеју за самога себе, јер ја верујем, господо, да сви људи од Триглава до Вардара мисле у томе као г. Јанко Баричевић али само не могу тако славно говорити и сјајно беседити. Тиме сам завршио. Гласам за буџет. (Пљескање код већине).

Потпретседник Војко Чвркић: Има реч г. др. Драгутин Јанковић ради личног објашњења.

Др. Драгутин Јанковић: Наш поштовани друг г. др. Јанко Баричевић у вечерашњем свом говору изволео је дотакнути се и моје маленкости. У том свом говору који је за нас интересантан јер је комбативан, јер је пун варница, г. др. Баричевић изволео се изјаснити а поводом алегација или апострофирања у чланку „Хрватског дневника“ на рачун његов, да за случај да је у питању био др. Драгутин Јанковић и да га је нешто „Хрватски дневник“ дирнуо, да цензура не би допустила да то изађе. Ја мислим, господо, да се је г. Баричевић у томе преварио. (Др. Јанко Баричевић: Мислио сам да сте Ви у владиној већини!) Ја сам ишао доле и погледао стенографске белешке и ја бих хтео да скренем пажњу на последњи мој говор на који се он са толико комплимената обраћао. Тај мој говор био је одговор на алегације г. др. Косића. Тај мој последњи говор добила је у руке цензура и оно што је било фундаментално у томе говору, то је потпуно ишчезло из штампе. Дакле, и ту смо егал, г. колега.

Треће, г. колега Баричевић рекао је, дао ми је комплимент да је мој говор био инспирисан. (Др. Јанко Баричевић: Највећи комплимент кога сам Вам могао уопште да направим.) Не, господо, кад би то била ствар једнога, како бих ја рекао, у Хрватској поравнања о томе да одатле треба да буде велике користи за државу, ја бих пристао да не само своје личне осећаје, осетљивост и своје достојанство да жртвујем, ја бих пристао да дам и главу. Али није то питање. Времена се мењају и котрљају.

Али, г. Баричевићу требало је да ту направи извесне алузије на владину политику. То је његово право, али ја мислим да не треба дирати у осетљивост људи, јер ту смо, ја и г. Баричевић егал, јер смо страховито осетљиви. Ја нисам навикао да ме нико други инспирише. Мој говор су само производ моје памети, мојих осећања и мојих схватања, и ја ћу бити срећан, ако Краљевска влада усвоји идеје из тога говора као свој програм, као своје гледање на тај политички проблем.

Ја ћу бити срећан рекох, а сам г. Баричевић поред свих комплимената учинио је још једну алузију. Рекао је да сам напустио Сељачки клуб кога сам основао и пришао владиној већини. Ја му захваљујем на томе, ја сам напустио Сељачки клуб, али нажалост нисам члан владине већине. (Др. Јанко Баричевић: Молим за реч ради личног објашњења. Само две речи.)

Потпретседник Војко Чвркић: Ви сте споменули г. Јанковића, он је хтео Ваше наводе да исправи, и ако сад Ви дођете опет да исправите њега, онда ће ово испасти дебата само између Вас двојице.

Има реч народни посланик г. др. Бранко Калембер ради личног објашњења.

Др. Бранко Калембер: Мој друг Милован Грба говорећи како је пришао шестојанурском режиму, како је постао његов присташа, рекао је, да је њега 1 јануара 1929 године позвао Војин Максимовић, велики жупан загребачке области, изложио му интенције, и да је он без резерве приступио томе режиму. (Др. Милован Грба: Не режиму, него идеологији!)

Господо, ја не знам, шта је г. Грба говорио 1 јануара 1929 године са г. Максимовићем, али знам то, да програму и идеологији 6 јануара нисам никако могао прићи 1 јануара због тога, што је про-

глас и тај програм изашао тек 6 јануара. Према томе пребацивања, што ја нисам истовремено пришао тој идеологији кад и он, неумесна су.

Ако је Грба шест дана раније знао за тај програм и ту идеологију, онда нека му је на част, а шта је он онда разговарао са г. Максимовићем, о томе нека се са њим и објасни.

Потпретседник Војко Чвркић: Господо народни посланици, реч има г. Милан Банић у име групе Југословенског клуба.

Milan Banić: Gospodo narodni poslanici, za vreme govora poštovanoga kolege g. dr. Grbe, bilo je dosta »razgovora ugodnog naroda slovinskog«, pa sad treba, mislim, da predemo na ozbiljnije teme. Red je, kao što sam i obećao u generalnoj debati, a u vezi sa budžetom Ministarstva unutrašnjih poslova, da i ja odsviram šansonetu na harmonici, koja se zove hrvatsko pitanje.

Stvarno, doduše ne bi ni trebalo da je sviram, jer sam je otsvirao još 1933 godine, kada sam u Parizu izdao na francuskom jeziku knjigu »La Yougoslavie vue par un Croate«. Ne spominjem to zato što bih hteo da činim sebi reklamu. Meni nije stalo ni do reklame ni do slave a ni do para, jer sam boem i ništa drugo. Nego kažem zbog toga što sam u toj knjizi opširno obradio to takozvano hrvatsko pitanje. Obradio sam ga na način da su Francuzi, ljudi od pera, priznali da sam odlično izvršio svoj zadatak. Na primer, jedan Pier de Kiriell, jedno ime koje u francuskoj publicistici nešto znači, napisao je u jednom od najstarijih i najpoznatijih francuskih listova, u »Journal des Debats« prikaz te moje knjige i rekao je za nju da je inteligentno pisana i da se čudi odakle u mene toliko intuicije — a Kiriell je pisao posle marseljskog atentata, znači 15 meseci posle publikovanja te knjige. — te je završio svoj prikaz sa rečima: »Ne može se u buduće pisati o istoriji Jugoslavije, a da se ne čita i ne studira ta knjiga«. Ponavljam da ne iznosim to zato što sam željan reklame. Nego zato što je 1934 god. ta knjiga izašla na našem jeziku, u našoj zemlji, pa što je bila bojkotovana u Zagrebu i Hrvatskoj, ne čudim se, jer u njoj sam branio tezu i dokazivao da je u interesu i samog Hrvatsva da se okupi oko Beograda. Ne čudim se, dakle, što je bojkotovana od strane separatističkog i klerikalnog Zagreba. Ali se čudim što je ta knjiga mogla da bude bojkotovana čak i od samoga Beograda. To je jedno pitanje na koje sam sebi ne mogu da dam odgovor. Ali kome da i postavim to pitanje? Zar ima u Beogradu savesti i intelekta koji bi hteli na to pitanje da odgovore?!

Hrvatsko pitanje! Zar zbilja postoji neko hrvatsko pitanje, samo po sebi? Ne, gospodo. Ono je već punih 50—60 godina, u stvari, pitanje odnosa između Srba i Hrvata. To je pitanje srpsko-hrvatskih odnosa. Punih 18 godina zajedničkog života u ovoj državi nikada nije postojalo n.p.r. hrvatsko-slovenačko pitanje, nego celo vreme postoji pitanje srpsko-hrvatskih odnosa. I, to pitanje nije ništa drugo nego, u suštini, jedan lanac grehova i Srba i Hrvata, koji su kroz to vreme počinjeni.

Mnogo se govori o tom pitanju i u ovoj Skupštini, a mnogo se piše i govori i u javnosti, ali meni izgleda da mnogi ljudi zaboravljaju jednu stvar koja je osnovna za poznavanje, koliko hrvatskog pitanja, toliko istorije hrvatskog života uopšte.

Ne vodi se, naime, računa o činjenici da još od Tomislava Kralja, od 920 godine, pa od prilike sve

do smrti Stepana Radića, nije postojala jedna Hrvatska, nego da su stvarno postojale, i još postoje dve Hrvatske. Jedna od njih koja bi se banalno mogla nazvati gospodskom Hrvatskom, koja je sve do Jelačića bana bila feudalna, a posle toga buržujaska i druga, narodska i seljačka Hrvatska. Te dve Hrvatske, kroz punih 1000 godina, odnosile su se jedna prema drugoj kao dva sveta, i to je ono o čemu treba voditi računa. Da su to uistini bili dva sveta, jedan drugome tudi čak i neprijateljski, klasično dokazuje činjenica da je Matija Gubec predvodio ne samo hrvatskog nego i slovenačkog pa čak i srpskog seljaka (Uskoke iz Žumberka) u borbu protiv udruženih feudala hrvatskih, madarskih i nemačkih.

Da su to dva sveta videlo se je i docnije, kada je se feudalizam istrošio; i kada je njegovo mesto zauzela hrvatska buržoazija, gradanstvo; videlo je se pogotovo kod »prevrata« krajem 1918 godine, pre našeg Ujedinjenja. U tom momentu su tako zvana gospoda hrvatska bila u jednom taboru, a seljaštvo u drugom, te je hrvatski seljak hteo da obračuna sa svojom gospodom. A što se to nije desilo, ima da se zahvali intervenciji srbijanskih zarobljenika, koji su na vrat na nos bili formirani u vojne jedinice i bili poslani u borbu protiv hrvatske seljačke žakerije.

Neću da objašnjavam čitavu istoriju hrvatskog dela našega naroda. Hoću samo u krupnim crtama da kažem, kakva je bila feudalna Hrvatska. Ona nije imala nacionalni osećaj, a nije ga mogla ni imati. Nacionalni osećaj je dete francuske revolucije. Feudalna Hrvatska imala je osećaj o državno-pravnom kontinuitetu Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, »regni« i »olim regni Croatiae etc.«. To je feudalna Hrvatska pokazala u nebrojeno slučajeva, a napose onda kada je jedan ban hrvatski, poreklom Madar, Erdedi, lupio šakom o sto i rekao: »regnum regno non praescribit leges« — »kraljevina kraljevini ne propisuje zakone«!

Feudali su imali pred očima državopravni položaj stare hrvatske kraljevine. Kad je njima na smenu došla hrvatska gradanska klasa, vaspitana po francuskoj revoluciji, pa kad je ona razvila barjak nacionalizma, desilo se je nešto vrlo interesano. Mnoga gospoda su ovde u Skupštini tvrdila, pogotovu jedan govornik je tvrdio, da hrvatski nacionalni osećaj živi kroz vekove i vekove. Da je to stvarno bilo u momentu radanja nacionalizma, ništa ne bi prirodnije bilo nego da hrvatska gradanska klasa inauguriše »preporod« u znaku hrvatskog nacionalizma. Ali ona to nije uradila. Vi znate iz istorije da je hrvatska buržoazija, okupljena pod predvođištvom Zagreba, nastupila ilirskim pokretom. A, kako se je samo hrvatstvo, pojam hrvatstva, odnosio prema pojmu ilirstva? Neću da vas zamaram, ali dozvolite da ukažem na jednu činjenicu koja najbolje ilustruje tadašnju stvarnost: Vi znate da je to ilirstvo, propagirano iz Zagreba, imalo svoj grb, t.j. šestokraku ilirsku zvezdu. Ta zvezda od 6 krakova nosila je na sebi imena: Hrvati, Slavonci, Dalmatinci, Dubrovčani, Istrani, Medumurci, Kranjci, Štajerci, Korotanci, Bačvani, Banačani, a ispod zvezde lebdeo je polumesec sa imenom južnih Slovena, koji su tada još bili pod turskim suverenitetom: Srbi, Bošnjaci, Hercegovci čak i Bugari.

Gospodo, iz tog ilirskog grba najbolje vidite da je hrvatstvo, još pred 100 godina, predstavljalo regionalni pojam, koji tada nije obuhvatao ni Dalmatince, ni Istrane, čak ni Medimurce. Zašto je taj ilir-

ski pokret skrahirao, ja to neću »in extenso« da izlažem. Dovoljno je da ukažem na činjenicu da je naziv »Ilirski« zabranila Austrija, i da je Gaj morao ime »Danica Ilirska« da menja u ime »Danica hrvatsko-slavonska«.

Konstatujem, dakle, činjenicu da je hrvatska gradanska klasa u ime preporoda nastupila sa nacionalizmom ali ne s hrvatskim, nego s ilirskim nacionalizmom. Nije se s ilirizmom uspelo i tada je došao drugi pokušaj još pod Jelačićem a pogotovu kasnije u eri Štrosmajera. Taj drugi pokušaj izveden je na jednoj novoj bazi, ali ni ovaj put na bazi hrvatstva, nego se je sada nastupilo sa nacionalizmom jugoslovenskim. Neću opet, gospodo, da tumačim zbog čega je i kako je i ova koncepcija propala, ali ću da kažem da je tek posle pada i ilirske i jugoslovenske koncepcije došao Ante Starčević sa koncepcijom hrvatskom, koju je Skerlić vrlo dobro objasnio, a koja je također obuhvatala ceo naš narod, bez obzira koje je narodno ime nosio.

Oko 1895 godine počinje novo doba. Tada, naime, počinje da jenjava, da gubi na snazi, hrvatski nacionalizam, pa on najpre priznaje srpstvo, koje ranije nije priznavao, i pokazuje želju da saraduje sa srpstvom na bazi teorije o dva bratska naroda. Posle 1900 godine ide se sve dalje i dalje: Hrvatstvo, odn. hrvatska buržoazija, traži ne samo saradnju sa srpstvom kroz Riječku i Zadarsku rezoluciju nego sama izbacuje parolu srpsko-hrvatskog narodnog jedinstva. I s time smo ušli u rat. Oko 80% hrvatske inteligencije, ili da kažem hrvatske buržoazije, jer se pojam inteligencije i buržoazije kod nas prilično poklapaju, zastupalo je u početku svetskoga rata tezu da smo mi Srbi i Hrvati jedan narod. Ta teza je zastupana i za celo vreme rata.

Ali šta se dešava? Svi su Hrvati zajedničku narodnu državu zamišljali kao državu u kojoj će, od prilike i ako ne sasvim, da imadu jednak upliv Hrvati kao i Srbi. Nije tu, dakle, bilo težnje za ravnopravnošću kao što je jedan od g. pretgovornika rekao, ni individualnom ni političkom, nego se je težilo ka jednakosti. Ova ideja jednakosti, ne znam da li srećna ili nesrećna ideja, ta »égalité« opojila je duhove i opšta nam je bila težnja da mi Hrvati imademo jednak upliv na vođenje državnih poslova, na odlučivanje o sudbini ove zemlje kao i Srbi. Da, gospodo, hteli smo biti jednaki po uplivu! Ali nismo mogli biti jednaki ne samo zbog toga što ništa u prirodi nije jednako, — nema jedne iglice sa jednog bora koja bi bila jednaka drugoj, — nismo mogli biti jednaki ne samo zbog toga što je srpstvo brojno jače i što po centralnom položaju na Balkanu ima jaču poziciju, nego i zbog toga što za zajedničku državu nismo doprineli jednake žrtve. Ja toj istini gledam u lice ne samo sada. Pošao sam u dobrovoljce kada je Srbija bila pregažena 1915 godine i kada se u Rusiji formirao najpre srpski dobrovoljački odred, posle toga divizija i konačno korpus. Bio sam jedan od vatrenih agitatora za te naša dobrovoljačke formacije.

Radio sam među zarobljenicima Hrvatima, kako vojnicima tako i oficirima, pa sam i tada konstatovao da postoji veliki jaz između hrvatske inteligencije i hrvatskih narodnih masa. Ne mogu na dugo da pričam, ali se dešavalo to da sam, vrbujući dobrovoljce, morao da kleknem pred zarobljenike Hrvate i da ih zaklinjem rečima »Ajte, braćo u dobrovoljce, jer se sad, u svetskom ratu, odlučuje sudbina

sвих naroda! Pogledajte, koliko ima već dobrovoljaca ne samo Srba i Čeha nego čak i Talijana, Rumuna i Poljaka!« Medutim, Hrvati, narod, obični vojnici-zarobljenici nisu hteli da idu u dobrovoljce. Ja sam mislio da im smeta srpsko ime dobrovoljačke divizije i korpusa, te sam tražio da se korpus nazove Jugoslovenski korpus. Zbog toga zahteva, u glavnom bila je ogromna većina oficira dobrovoljaca Hrvata i Slovenaca izbačena iz korpusa, jer sa svojim jugoslovenstvom nismo naišli na shvatanje. Prešli smo, posle toga, u rusku vojsku i tamo osnovali jugoslovenski dobrovoljački odred. Mislili smo da će barem u taj odred doći vojnici Hrvati. Na žalost, naše očekivanje nije se obistinilo. U taj jugoslovenski odred, formiran u Kijevu 1917 godine, upisalo se 1000 vojnika, od kojih je bilo 900 Srba, a Hrvata i Slovenaca tek jedna stotina, mada smo oficiri u njemu bili sve sami Hrvati i Slovenci. Kako smo u odredu imali vojnike gotovo isključivo Srbe, bili smo prisiljeni da uzmemo Srbina za komandanta odreda. Uzeli smo za komandanta »crnorukca« puk. Vojislava Gojkovića, sina pok. generala Gojkovića. Eto jednog dokaza, kako široke hrvatske mase, za vreme svetskog rata, nisu htele da slede svoju buržoaznu inteligenciju u borbu za svoju slobodu i za stvaranje ove države! Kako, onda, da u njoj bude jednakosti u pitanju upliva na vodenju državnih poslova!

I u vreme takozvanog prevrata i revolucije u oktobru—novembru 1918 god. hrvatstvo je na svojoj rodenoj grudi zatajilo. Podbacilo je, jer u hrvatskoj inteligenciji tada nije bilo pravih revolucionara, koji bi bili znali, u momentu kad su se naši krajevi oslobodili austrijske vlasti, da formiraju vlast i da održe front na Soči i Krasu. Pa kad sami to nisu znali, da su barem uzeli u službu čoveka sposobnog kao što je bio maršal Borojević, koji im se je bio ponudio; ali ga odbiše, pa mu još i danas uspomenu prljaju, ili ga predadoše zaboravu, ma da je on bio najveći vojnik Austrije, po priznanju najmerodavnijih vojnih stručnjaka Antante, a i nimalo gori Srbin i Jugosloven od mnogih koji se na nj kamenom baciše!

Žurim dalje: Kad smo se ujedinili, desila se jedna velika greška od strane Beograda. Čim se spomene greška Beograda, znam da se mnogi džapaju i kažu: »što bacate sve na Beograd!«

Gospodo, mora se i u tome pogledu gledati istini u lice. Onaj koji vodi ima i najveću odgovornost. Kad je vojska tučena, general odgovara, komandant njezin. U dobra vremena Turske carevine, pre njezine dekadanse, kad bi vezir bio tučen u ratu, dobijao je svilenu uzicu, o koju je trebalo sam da se obesi. Princip odgovornosti mi u našoj zemlji, nažalost, malo poznajemo u praksi! Odgovornost Beograda, u svakom slučaju, je najveća. Ako su stvari i prilike kod nas pošle po zlu, njegova odgovornost je primarna, prvenstvena.

Beograd je, u momentu kad smo se ujedinili, počinio jednu ogromnu grešku, na kojoj možda i sada insistira, ili se čak ponovo vraća na nju. Pretežna većina hrvatske i slovenačke inteligencije bila je 1918 godine sasvim jugoslovenski orijentirana. Ali Srbija, Pijemont naš, kako je postupila u času ujedinjenja? Dve su metode bile moguće. To su pokazali narodi veći od našeg naroda, koji su se ujedinili neposredno pred nama. Ili treba postupiti kao Pijemont u Italiji, ili kao Prusija u Nemačkoj. Šta je uradio Pijemont u Italiji? On se utopio u Italiju i tako je ujedinio Italiju. On je sasvim ušao u na-

cionalno telo, u državno telo Italije. Tako je postupio Pijemont italijanski. Prusija, kako znate, nije htela tako da uradi. Ona je htela i posle 1870 godine da ostane Prusija. Na račun toga dozvolila je i Bavarskoj, i Badenu, i Saskoj, i Vitenbergu da ostanu i dalje ono što su i pre toga bili. Kod nas nažalost, nije se pošlo ni jednim ni drugim putem. Mesto da se Srbija kao naš Pijemont sasvim, skroz na skroz, utopi u Jugoslaviju, ona je htela da i dalje bude Srbijom, ali da Hrvatsku ne tretira kao Pruska Bavarsku. Na taj način, naša država postala je centralistička Eshaezija. Činjenica što nismo u 1918 godini postali Jugoslavija, što se nije vodila skroz na skroz konsekventna jugoslovenska politika, imala je tešku posledicu. Nastala je reakcija kod Hrvata, a desilo se je nešto što ranije nije bilo, t.j. da od 1918 godine na političku arenу stupa hrvatsko seljaštvo koje dotle nije bilo gotovo nikakav faktor u politici. Treba čitati, gospodo, Krležinog „Petricu Kerempuha“ i videti kakvim je životom živeo hrvatski seljak! Tek 1918 godine, kako rekoh, hrvatski seljak stupa na arenу našeg političkog života i usled pomenute greške Beograda, usled toga što se nije počelo odmah da sprovodi u punom smislu reči jugoslovensku politiku, hrvatski seljak koji je dotle bio nosilac, u glavnom, socijalnih i ekonomskih težnji, koji je do tada duhovno bio tuđ hrvatskom nacionalizmu, — nacionalizmu, koga je nosila samo hrvatska buržoazija, — hrvatski seljak, kad je stupio na arenу naše hrvatske politike, hoćeš nećeš zbog greške Beograda, pod vodstvom Stepana Radića uzima na svoja pleća i državopravne revandikacije hrvatskog plemstva i starog pravaštva, kao i nošenje hrvatskog nacionalizma.

Ne pokriva se, ne identifikuje se sasvim sa njim, ali se ipak upreza u njegova kola. Razume se, neću da iznosim sve što se je dešavalo do 1925 godine. Zaustavimo se na tako zvanom Radićevoj kapitulaciji. Šta znači ta Radićeva kapitulacija. Ona stvarno, na političkom jeziku, znači to da hrvatsko seljaštvo, u pretežnoj masi, odbacuje od sebe zastupanje državo-pravnih zahteva hrvatske „gospode“ i da ono prestaje da se identifikuje sa hrvatskim nacionalizmom. I, gospodo, vi se vrlo dobro sećate da je 1925 godine Stjepan Radić, nakon što je kapitulirao, sa svojom većinom u zagrebačkoj oblasnoj skupštini poveo otvorenu borbu protiv hrvatske gospode. I da je tada bilo pameti u Beogradu, trebalo je tu borbu prihvatiti ovde, trebalo je Stjepana Radića pomoći da je sprovede do kraja, t.j. da i on natera u kapitulaciju hrvatsku buržoaziju, nosioca hrvatskog nacionalizma i hrvatskih državno-pravnih težnji. Umesto da se to učini, šta se desilo? Radić je došao 1925 godine na vlast na račun teške žrtve. Ta žrtva bio je Pribićević i njegova stranka. Ali, zar je ova žrtva bila doprineta samo zato da bi Radić bio upotrebljen za rušenje Nikole Pašića? Zar je Stjepan Radić došao u Beograd samo zato da ude u vrtlog političkih smicalica, u borbu trikova i intriga?! Zar je Stjepan Radić došao u Beograd zato da ponese na svojoj grbači, eksperimente sedam vlada g. Nikole Uzunovića?! Sve to je, kako znate, oteralo Radića opet u opoziciju, oteralo je i Pribićevića, pa je tako došlo do Seljačko-demokratske koalicije. Ja neću o njoj dugo da pričam, ali sama ta činjenica da su se izmirili oni koji su se na terenu borili, sama ta činjenica bila je neobično pozitivna. I da je u Beogradu tada stvarno bilo državničke pameti, trebalo je prihvatiti tu koaliciju i to izmi-

renje Srba i Hrvata na terenu njihove dotadašnje borbe, te pozitivno rešiti pitanje hrvatsko-srpskih odnosa. Ali, na pojavu Seljačko-demokratske koalicije odgovaralo se pojavom „tvrđoga grada“. To je bilo fatalno, i to se je svršilo atentatom u Skupštini 20 juna 1928 godine. Nakon atentata, opet je došlo do jedne nove, upravo fatalne greške! Gospodo poslanici, mi Hrvati, svi bez razlike, u Parlamentu ne poznajemo drugu borbu nego borbu rečima, u prvom redu borbu argumentima. Mi ne možemo sebi da pretstavljamo da se u parlamentu može izvaditi revolver i pucati na golorukog čoveka. Takvo shvaćanje odgovara istorijsko-političkom vaspitanju svih nas Hrvata, bez razlike. I kad se atentat u Skupštini desio, mi smo svi bili zaprepašćeni, do u dno duše potreseni, i svi smo očekivali od Beograda da učini već 21 juna 1928 g. ono što je učinjeno tek 6 januara 1929, t. j. da već 21 juna 1928 ukine Vidovdanski Ustav.

Nažalost, nije se to desilo, kao što se nije desilo i nešto drugo. Gospodo, ko puca na neoružane ljude, taj pre svega nije junak. Ako je junak, onda ima da ponese odgovornost i da povuče konsekvence iz toga. Ja sam n.p.r. vaspitan na kultu Miloša Obilića, ali Miloš Obilić pošao je u turski tabor, pod šator Sultanov, rasporio ga „od učkura do bijela grla“, kako kaže narodna pesma, ali je i svoju glavu dao. Glava za glavu. Da je Puniša Račić stvarno bio junak, on bi i sam sebi sudio, a kad on to nije uradio, trebalo mu je skinuti glavu. To bi, gospodo, i te kako, umirilo duhove u Hrvatskoj! Nažalost, ni to nije učinjeno! Došao je 6 januar. Je li uspeo 6-tojanuarski režim? Da li je on odelio hrvatskog seljaka od buržujskih nosilaca hrvatskog nacionalizma? Nije. Zašto nije to uradio? Pa zato, jer je i šestojanuarski režim, kao i svaki pred njim i svaki posle njega, bio liberalno-buržujski režim. I šestojanuarski režim mislio je da hrvatsko pitanje reši pomoću koncesija pojedincima, i to baš hrvatskoj gospodi. Šestojanuarski režim je mislio da hrvatsko pitanje reši sa g. Ž. Mažuranićem, s g. Švrljugom, da druge ne pominjem. Gospodo, lično njima svaka čast, ali s g. Mažuranićem Želimirom, i sa g. Švrljugom se hrvatsko pitanje ne rešava, ne rešava se pitanje odnosa između Srba i Hrvata!

Ima još jedna stvar. Onaj Heroj, da mu ne pominjem ime, — ne treba Ga ni pominjati, znate koga mislim, — On je imao najbolje intencije, ali su Ga bednici, koji su želeli i hteli da prave karijere, zatvorili u ono što Francuz zove „kulom od slonove kosti“, odelili su Ga stvarno od naroda i priredivali Mu Potemkinova sela, tako da nije video stvarnost. Ali ipak, kako je taj Velikan, taj Heroj, bio rasan čovek, skroz na skroz naš rasni čovek, — a to znači ne samo Srbin nego i Hrvat, — toga rasnog čoveka je hrvatski seljak ipak osetio. Osetio je velikog Kralja; osetio, gospodo, i stvarno počeo da ga voli. I desilo se to, da je ne samo Muhamed prišao ka gori, nego je i gora takođe počela da prilazi ka Muhamedu, — razume se ne gora u fizičkom smislu nego u psihološkom smislu reči: počeo je hrvatski seljak da prilazi Kralju, a preko njega i državi, Jugoslovenstvu itd.

Nažalost, došla je marseljska tragedija. Izvesna gospoda vole da operišu sa psihološkim metodama. Kažu: vi nacionalisti, vi ste za mehaničke metode, mi smo za psihološke. Dobro, gospodo, da baš kažem par reči o tim psihološkim metodama i o psihologiji hrvatskih masa. Kako je marseljska tragedija bila dočekana od Hrvatstva, pogotovo u širokim sloje-

vima kod hrvatskih seljaka i radnika? Sa jednim strašnim zaprepašćenjem, donekle i sa bolom, ali pogotovo sa strahom. Ja to tvrdim i kažem: sa strahom. Hrvatski seljak i hrvatski radnik, hrvatske mase bile su tada obuzete velikim strahom. Znae od čega? Od nečega, čega sam se bojao i ja, a ne samo ja, nego i dobar deo Evrope. Hrvatski seljak je tada u sebi rezonovao ovako: „Jao ljudi, biće čuda! Srbi su preki! Srbi su 1914 ubili Franca Ferdinanda, koji je bio došao na njihov Vidovdan da ih provocira u Sarajevu. Skinuli su mu glavu radi provokacije. Šta li će biti sada, kada je pala glava Kralju sviju nas, ali Kralju Srba prvenstveno? Svetiće se Srbi!“ Tako se šaputalo, tako se osećalo. Veliki strah zavladao je bio tada kod ogromnoga dela ne samo seljaka i radnika, nego i kod hrvatske buržoazije, koja zna, kad nema opasnosti, da tako visoko diže barjak hrvatskoga nacionalizma. Tada je bio momenat, kada se u Hrvatskoj moglo učiniti sve. Tada je bio psihološki momenat, kada je hrvatstvo htelo da sluša, ali nije imalo koga da sluša: Nije se u Beogradu našao neko, ko bi hteo da zapoveda i tražio da ga se sluša. Posle toga, desilo se je da je bio i g. dr. Maček oslobođen, pre vremena, pušten na slobodu. Ja nisam čovek krvožedan, ne želim nikome zla, pa ni dr. Mačeku. Ali dr. Maček morao je biti pušten na slobodu tek onda, kad bi se bilo nešto učinilo u pozitivnom pravcu, kad bi se hrvatske široke mase već bile čvrsto vezale za ovu državu. Međutim, dr. Maček je pušten gotovo odmah nakon Marseja. Pustio ga je g. Jevtić, i to ne samo na slobodu, već ga je pustio da ide na izbore. I znate, šta je na to hrvatski seljak rekao? »Nisu Srbi više ono, što su ranije bili. Promenili su se Srbi, drukčiji su oni, i mi imamo izgleda da pobedimo!« Tako je rezonovao hrvatski seljak!

Pošlo se i dalje. Ušlo se u izbore. Jednu fatalnu grešku učinila je Udružena opozicija. Vodena mišlju da što pre likvidira ostatke šestojanuarskog režima, udružila se sa Mačekom, ne vodeći računa o tome, da tim jača hrvatski separatizam, hrvatsku nacionalnu svest.

Fatalna greška je to bila, jer je time srbijanska opozicija pomogla dr. Mačku da sasvim uvuče hrvatskog seljaka u hrvatski nacionalizam, koga on dotle nije poznavao ni osećao. I verovala je taj svet u Hrvatskoj pred 5 maj da će da ostvari parolu sa kojom se išlo na izbore — parolu o slobodnoj i nezavisnoj Hrvatskoj. Slepo se u to verovalo. Verovalo se je u to kao u božanstvo: doći će 5 maj i ostvariće se slobodna Hrvatska. Međutim, 5 maja došao je tuš, pobedio je g. Jevtić, pobedio je sa ogromnom većinom. I sad nastaje jedno ogromno razočarenje kod onoga sveta. Ostajem na liniji psihologije, kad ovo izlažem: Slepo se verovalo da će doći slobodna Hrvatska; međutim Jevtić dobija većinu i sve u Državi ostaje kako je i ranije bilo. Nastaje razočarenje i veliko otrežnjavanje. Počeli su da nam prilaze dojučerašnji najfanatičniji zeloti hrvatske nezavisnosti, i da nam, tako reći, ližu so sa ruke. Rezolucije, koje je dr. Maček u Zagrebu izdao krajem maja i početkom juna 1935 godine, nisu bile ništa drugo, nego odraz jednoga dešperatnog raspoloženja, nisu bile drugo nego krik na smrt ranjene zveri!

U tome času, gospodo, 19 juna 1935 ja sam učinio svoju dužnost prema ovoj zemlji. Ja sam rekao: uklanjati, u tome momentu, režim g. Jevtića — to bi bio greh, i to veliki greh. Ja sam učinio svoju dužnost, ali je taj moj govor dao povoda mnogima da

ga krivo interpretiraju, da naročito krivo interpretiraju ono mesto u mom govoru gde sam rekao da ostajem veran Nj. Vel. Kralju Petru II i tome dodao, toliko da predahnem, retorsku figuru „sapienti sat”. Ovo „sapienti sat” su pokvarenjaci tumačili kao da je upereno ne znam protiv koga!

U Senatu prošle godine našla su se i dva Hrvata koja su htela da prave karijeru na račun toga moga govora. Jedan je g. Kukuljević, koji je rekao da je moj govor bio u stvari jedan skandalozan napadaj na hrvatsvo. Gospodo, ja nisam napadao hrvatsvo nego samo politiku dr. Mačeka, pa mogu da odgovorim na reči Kukuljevića s poznatim Danteovim „Ma guarda e passa”

Jedan drugi, dr. Ante Pavelić, ne onaj Pavelić koji se nalazi u inostranstvu nego Pavelić, zubar i senator, takođe je rekao u Senatu da sam pomenutim govorom izvršio jedan sraman napadaj na hrvatsvo. Na te reči dr. Pavelića, zubara, — kada sam već kod toga — imam da kažem samo ovo: I ja sam za rešenje toga t. zv. hrvatskog pitanja u pozitivnom pravcu; i ja sam za uređaj odnosa između Srba i Hrvata. Ali ja to pitanje nikada ne bih rešavao kao što ga je rešavao dr. Ante Pavelić, zubar i senator, i ako se ne varam, Potpretsednik Radne većine u aktuelnom Senatu. Ja ga nikada ne bih rešavao tako, da bi u salonskim kolima koja mi država kao dignitaru stavlja na dispoziciju, prevezio građevinski materijal za gradnju svoje vile, n.pr. u Novome Vinodolskom!

Kako rekoh, ja sam 19 juna 1935 učinio svoju dužnost. Nažalost, režim g. Jevtića bio je menjan i došao je režim g. dr. Stojadinovića. Nemojte očekivati da ću ja sada vršiti neke lične napadaje i grmeti neki „quos ego”! Dr. Stojadinović u hrvatskim krajevima, pogotovo u Savskoj i Primorskoj banovini, zaveo je jedno takvo stanje koje je on sam najbolje karakterizovao, kada je jednom francuskom novinaru — na njegov upit: „što mislite da radite u Savskoj i Primorskoj banovini?” — odgovorio: „C'est la chasse gardée de monsieur Maček!”, a to znači da su Savska i Primorska banovina zakupno lovište g. dr. Mačeka, t.j. da tamo ne može niko drugi da „lovi” nego samo dr. Maček. Danas je uistinu stvorena takva situacija i u Savskoj i u Primorskoj banovini.

Onaj dobri svet, kada je video da je Jevtić pao, znate šta je rekao? »Nije g. Jevtića oborio ne znamo ko tamo u Beogradu! Mi smo ga oborili, mi smo pobedili! Mi smo, svojom upornom borbom, srušili g. Jevtića i njegov režim!« I u toj Mačekovoj »la chasse gardée« odmah posle 24 jula 1935 došlo je do punog trijumfa hrvatskog nacionalizma. Hrvatski seljak koji se je do tada donekle kolebao, kazao je: »Šta mi sada preostaje? Ovi u Zagrebu pobeđuju, oni tamo u Beogradu popuštaju. Gde je meni mesto? Naravno, radije sa hrvatskom gospodom koja pobeđuju!« Od 24 juna 1935 u hrvatskim krajevima trijumf hrvatskog nacionalizma je potpun. I koliko je besan i obestan taj pobednički hrvatski nacionalizam, dokazuje poznati »rendez« u Šapcu. Onaj famozni Hrvat Žiga Šol dolazi u Šabac i kaže g. Davidoviću: Ako vi Srbijanci nama ne date sve što tražimo, onda će milion hrvatskih bajoneta stupiti u akciju. I šta je g. Davidović na to odgovorio? Zar je ustao protiv ove drskosti kao Srbin? Pojam Srbin ima, kako već jednom rekoh, veliki moralni sadržaj. Zar je g. Davidović, i kao Srbin i kao Jugosloven,

očitao lekciju. Ne! Izvinjavao se je g. Davidović pred Šolom. Odricao se jugoslovenstva i oglasio svoje jugoslovenstvo za vizantinizam. Tako, nažalost, radi jedan od vođa Srbije godine 1935 ili 36!

Ja znam, gospodo, da kod svega toga dr. Stojadinović ima jedan svoj račun. Račun koji je po mom najdubljem uverenju posvema kriv! G. dr. Stojadinović — ne znam, pod čijim uplivom i kako — stekao je od prilike ovo mišljenje: Ako se Hrvatima pusti da viču, sve će biti dobro. Uvek su Hrvati u istoriji samo vikali, bili larmadžije. Hrvati su puntari, oni nisu revolucionari. Dobro je pustiti ih, neka se izderu, neka se izviču, na kraju krajeva neka padne i po koja glava, — ništa, to mnogo ne znači! Pustite ih da se izviču, pa će sve biti lepo i dobro, pogotovo jer će se oni i zavaditi između sebi! To je račun g. dr. Stojadinovića, ali račun kriv. Zašto? Zato, — ja sam to kazao i u svom govoru o vrhovnoj državnoj upravi — što mi živimo u revolucionarnoj epohi i što su mase revolucionisane. Od 1917 godine, otkako je izbila revolucija u Rusiji, mase su revolucionisane čak i u Španiji koja je na krajnjem Zapadu, a kamo li neće biti u neposrednom susetstvu Rusije. Račun g. Stojadinovića je kriv i zato što je, kroz ovo 20 meseci otkako traje »la chasse gardée de M. Maček«, hrvatski nacionalizam i te kako pojačao svoje pozicije. On ne miruje, on ne sedi skrštenih ruku, on radi. Nemojte misliti da se oni svadaju! To što su juče frankovci devastirali administraciju »Hrvatskog Dnevnika«, beznačajno je! Da vas upozorim na jednu pojavu, na hrvatsku organizaciju »Narodna Zaštita«. Znete li, gospodo, da je to ne samo poluvojnička nego skroz na skroz vojnička organizacija. A znate li za organizaciju koja postoji pod imenom »Žap«, a to su tri početna slova koja znače: »Živeo Ante Pavelić!« Ta organizacija i te kako tamo radi! G. dr. Grba kaže: »Ovi Hrvati, jugoslovenski nacionalisti, samo nas plaše!« Kamo sreće, da nisam u položaju da iznosim sve te stvari! Zar mislite da je ovo prijatno? Ja sam se u svome životu nekoliko puta poigrao sa svojom kožom, ali posle svega ovoga što iznesoh u beogradskom Parlamentu, ja sam načisto da jednoga dana imam da dobijem po glavi, jer bi se našlo čak i gospode, državnika u Begoradu kojima bi konveniralo da Milan Banić dobije po glavi! (Jedan glas: Ne bi!) Ja znam bolje od vas, gospodo!

Ovo stanje, koje je stvoreno 24 juna 1935 godine dovelo je još do nečega, a to je likvidacija jugoslovenskog nacionalizma kod Hrvata. Nas unitarista među Hrvatima nije mnogo bilo, pogotovu od momenta donošenja Vidovdanskog ustava. Nije nas mnogo bilo. Možda smo mogli, uz velike napore, skupiti 10—15% Hrvata oko unitarističkog programa, i stvarno smo, i u petomajskim izborima, uspeli, velikom mukom i borbom, jednom teškom borbom, okupiti 10—15% Hrvata oko unitarizma, oko jugoslovenskog nacionalizma. Danas, gospodo, toga više nema. Danas je unitarizam, jugoslovenski nacionalizam, u Hrvatskoj likvidiran. A ko nas je likvidirao? Odgovaram po savesti i duši: Nas nije likvidirao dr. Maček nego, na žalost, Beograd! Ne Maček! O, protiv Mačeka, ma da smo mi bili manjina, mi bi se bili borili, da nam se nije pučalo u leđa. Ovako, razume se, ne može se! Kako nam se pučalo u leđa? Da navedem jedan slučaj koji je iz moga kraja, slučaj koji sam ja doživio, a ovo doživljeno je najverodostojnije. Onaj moj Sušak, dolje na Primorju, na

granici Italije, taj Sušak, od svog postanka bio je domen jugoslovenstva. Od vajkada, od vremena Barčića i Supila, taj kraj je disao samo jugoslovenskim duhom, samo se jugoslovenski osećao. Taj kraj relativno najviše je među Hrvatima dao dobrotoljaca za vreme rata, ne samo iz redova inteligencije nego čak iz naroda! Taj kraj bio je domen jugoslovenstva kroz celo vreme sve do 24 juna 1935 godine. Došao je Radić dole, i ja sam se sam upregao u njegova kola, kada je počeo da saraduje sa državom. Došao je Radić sa svojim pokretom, ali nije uspeo da obori jugoslovenski osećaj u tome gradu i u Hrvatskom Primorju općenito. Za vreme 6-januarskog režima Sušak i Primorje bili su najjača kula ne samo Jugoslovenske Nacionalne Stranke nego i samog šestojanuarskog režima. U tome mome rodnom gradu bio je od 1930—1935 god. gradonačelnik, predsednik opštine, neki Đuro Ružić. Za vreme 6-januarskog režima, taj Ružić bio je najveći Jugosloven, ne samo pripadnik nego i organizator Jugoslovenske Nacionalne Stranke, prema Dinastiji lojalan i hiperlojalan.

Za vreme šestojanuarskog režima, on je svakog 6 septembra i svakog 1 decembra, kao gradonačelnik, kao predsednik sušačke opštine, dao Sušak bogato iluminirati i na to trošio desetine hiljade dinara.

Kad je Veliki Kralj poginuo, Sušak Mu, prvi među gradovima Jugoslavije, uz milionsku investiciju, podiže dostojan spomenik. Tako je to bilo sve do pred 5-majske izbore: predsednik sušačke opštine, g. Đuro Ružić, bio je najgrlatiji Jugosloven, najodaniji pristalica JNS, najlojalniji: prema našem Vlada-laćkom Domu. Pred izbore od 5 maja 1935, g. Đuro Ružić odlazi s položaja predsednika opštine, jer nije uspeo da g. Jevtiću, umesto mene, naturi svog kandidata. Dolazi Vlada g. M. Stojadinovića — vlada, koja otvoreno objavljuje da će narodu da vrati slobode, t.j. da likvidira 6-januarski režim. I znate li, koga vlada g. Stojadinovića dekretom vraća na položaj predsednika sušačke opštine? Onog istog Đuro Ružića, grlatog Jugoslovena, organizatora JNS, hiperlojalnog pristalicu „diktatorskog režima“. Ali on se sada menja: Došavši ponovo na vlast, u Stojadinovićevoj eri, taj isti Ružić, u gradskom odboru gde tada nema ama baš nikoga ko bi mu oponirao, protura zaključak da se u Sušaku, toj dojučerašnjoj nepredobivoj kuli jugoslovenstva, uz investiciju od 15 milijuna dinara, ima podići — „Hrvatski Kulturni dom“! I kad ga zbog ovog zaključka, Jugoslovenski Soko u Sušaku izbacuje iz redova svog članstva, g. Đuro Ružić bojkotuje proslavu 6 septembra i 1 decembra, koje u Sušaku organizuje Soko. Ne samo da bojkotuje proslavu Sokola, nego i sam, kao predsednik opštine, ništa ne preduzima za proslavu 6 septembra i 1 decembra! (Čuje se glas: Po tome se vidi, kakav je to Jugosloven!) Ne to! Nego se vidi, kako režim g. Stojadinovića ne samo podržava nego još i honorise, nagraduje, izdajice i renegate jugoslovenstva! Dabome, dok ovakav renegat unitarizma slobodno „žari i pali“ po Sušaku, dok je on bog bogova u Sušaku, kako može da taj odiše jugoslovenskim duhom u Sušaku, pita me: „Hoćeš li, Milane, skoro da se kreneš u borbu?“ A ja kažem: „Neću!“ Ne zato što hoću da se svetim, jer bih mogao drugče da se svetim. Ima jedan sirenski glas koji mi već poodavno kaže: „Ajde, što se gnjaviš! Napiši jednu novu knjigu — moja snaga nije, gospodo, u govoru nego u pisanju, — i dokaži u njoj sa sto primera da se sa Srbima ne može! Ima takvih

sirenskih glasova, ali ja vas uveravam da im se neću odazvati, ne radi koga, nego radi sebe samoga! Zašto neću da se opet krenem u borbu za vraćanje Sušaka: Primorja jugoslovenstva? Neću da izlažem ljude, jer kako mogu da izlažem imovinu, zdravlje i živote čestitih ljudi, u momentu kad nam Beograd puca u leđa, u vreme kad vlastodržački Beograd, oglašava Hrvatsku, Slavoniju i Dalmaciju za „rezervisano, zakupljeno lovište“ g. dra. Mačeka i hrvatskog nacionalizma?!!

Ja ne znam, ima li uopšte smisla da se govori, jer kad pogledam sve šta se kod nas radi, moram pomišljati na onu poznatu latinsku rečenicu: »Quem Deus perdere vult, illum demantat« — »koga Bog hoće da upropasti, tome oduzme pamet«.

G. Pernar u Oseku izrekao ja nedavno jedan govor u kome je rekao: »Hoćemo takav sporazum Hrvatske sa Srbijom, koji će moći da odobri i poslednji Hrvat, pa i oni Hrvati koji se nalaze u emigraciji. Šta to znači? Znači: hoćemo takav sporazum koji će moći da odobri čak i dr. Ante Pavelić! Takav sporazum traži g. Pernar. U tome svome govoru g. Pernar kaže dalje: Mi za svoju slobodu ne tražimo garancije ni od koga, ne tražimo je ni od Amerike, ni od Engleske, ni od Francuske. Zašto? Ne tražimo zato jer Amerika, Engleska i Francuska mogu doći u situaciju da moraju voditi računa same o sebi. Ne tražimo nikakve pisane garancije ni od Srbije, tražimo najvitalnije garancije za nas same. Tražimo: svoje finansije i svoje puške.

I, gospodo, šta se dešava? Ne samo da govor g. Pernara nije objavljen u štampi, nego i ove moje reči kojima reproduciram Pernarov govor, biće brisane iz naših stenografskih beležaka. Naprosto zato što se pred živom stvarnošću želi turati glavu u pesak! A vrhovni je interes ove zemlje, gospodo, da se taj Pernarov govor objavi. Interes je zato, jer još ima Hrvata koji se nisu zavadili s pameću, ima još sveta koji bi — kad bi to pročitao — kazao: »Ja u to društvo neću! Ja neću s tim ljudima!« A ima, gospodo, ljudi i u Srbiji koji i danas veruju u g. Mačeka, i koji su spremni da za njega rade i agituju. Treba da i taj svet u Srbiji vidi, kako Mačekovci osećaju i misle, i šta kaže g. Pernar. Lepo je rekao malopre g. Života Milanović: »Kad bi mu se to dalo!« Stvarno, to se Pernaru neće dati, i baš zato, ko zna kakva će situacija sutra da nastane. Možda će da nastupi situacija, gde će se morati reći: »Ovako dalje ne može da ide!« Onda će morati doći jaka vlast u ovoj zemlji, jer jaka vlast je potrebna danas u svima zemljama. Ja ću da vam citiram jednu rečenicu poznatog socijalističkog prvaka Marsela Dea, koji se 1934 odvojio od g. Bluma, zato što ovaj tada još nije hteo da usvoju tezu da socijalizam treba da dođe na vlast u Francuskoj, i da sa vlasti sprovodi svoj program. Ovom rečenicom Marsel Dea kaže: »Na svaki način, u Evropi kojoj pretila poplava fašizma, nema mesta nacijama i državama bez jake vlasti i napregnute energije.« To kaže jedan socijalista. I kod nas može da nastupi momenat, kad će se videti da ovako dalje ne može da ide. I šta će se desiti? Desiće se da Evropa neće znati zašto se kod nas zavodi ta jaka vlast. Da se govor g. Pernara objavio u stotine hiljada primeraka kod nas i inostranstvu, onda bi Evropa lako shvatila zašto se zavodi u Jugoslaviji jaka vlast. Zato, još jednom ponavljam onu latinsku izreku: »Koga Bog hoće da upropasti....«

Gospodo, šta da kažem o g. dr. Korošcu i Spahi? Neću ništa drugo da kažem i objašnjavam,

nego da konstatujem samo to: oni su, po samoj prirodi stvari, saveznici dr. Mačeka. Da li između njih postoji tajni pakt, ja ne znam, i neću da tvrdim, ali opetujem: oni su po prirodi stvari saveznici dr. Mačeka. Zašto? Pa zato što dr. Korošec hoće da očuva slovenački individualizam. Ne samo on: čak i unitariste slovenački, i oni hoće da očuvaju slovenački individualizam, bar u pitanju kulture i jezika Slovenačke. Korošec to hoće u većoj meri. Prema tome, čim je jači hrvatski separatizam, i čim on više dobiva, i Korošec dobiva. On može svoju kapu da stavlja čas na tezgju Hrvatske, čas na srpsku tezgju, ali kad se bude konačno rešavalo pitanje da li ima da ostane unitarizam ili ne, g. dr. Korošec mora poći sa dr. Mačekom. Isto tako i dr. Spaho! Hoćete li ili nećete fakat je da i Spaho hoće da očuva — ne znam ni sam kako da kažem — neku muslimansku individualnost, niti srpsku, niti hrvatsku, nego baš muslimansku. Spaho je u prošlosti iks puta bio saveznik hrvatskog nacionalizma, on će to i opet da bude. Zato ja kažem: Ova kombinacija, ovaj režim i eksperimenat, po mom dubokom uverenju, već su se konsumirali!

Dobro! Ali, koji je izlaz iz te situacije? Na bazi koncesija srpske buržoazije hrvatskoj buržoaziji, nećete ništa postići! Jer što više date hrvatskoj buržoaziji, to će hrvatski nacionalizam biti sve jači i sve proždrljiviji, jer to je svojstveno svakom, pa i hrvatskom nacionalizmu. Nacionalizam — kao što je lepo ustvrdio moj kolega Baričević — to je egoizam. A mi moramo o tom voditi računa da smo mi Srbi i Hrvati živeli kroz deset vekova, ako ne u gladi ono u polugladovanju, i da niko nikada neće taj hrvatski nacionalizam, mlad i balkanski nacionalni egoizam, zasititi i zadovoljiti. Zato ja, gospodo, tvrdim da i ustupci srpske buržoazije hrvatskoj buržoaziji ne vode ni do čega. Na taj način, i na tom terenu, ne može se pozitivno rešiti pitanje srpsko-hrvatskih odnosa.

No, gde je izlaz, na kome terenu? Ja sam već to rekao: Treba stvoriti narodnu, u punom smislu reči narodnu državu, socijalnu narodnu državu koja će biti u službi naroda. (Glasovi: Seljačku državu!) Pa dobro, to sam ja nazvao socijalnom narodnom državom. Vi je zovite seljačkom, ništa nemam protiv toga, ne bežim ni od te nomenklature! Ali gospodo, vi ste videli, ja sam o toj socijalnoj državi govorio puna tri i po časa, a vodeći list u državi, »Politika« nije o tome donela ni reči. »Vreme« donosi o tome pola stupca, i to tako da izlazi kao da sam strašna budala. Tako sve to kod nas ide, pa ja kažem, i opet kažem: ima li uopšte smisla govoriti; ima li smisla — čovek dolazi i do toga — boriti se? (Milan Petković: Ima smisla biti čovek!) Jest, ima smisla biti čovek! Hvala Vam, družo Petkoviću! Vašim rečima ja i završavam! (Odobranje i pljeskanje na levici).

Потпретседник Војко Чвркић: Реч има народни посланик г. Миливоје Перић у име групе Независног клуба.

Миливоје Перић: Господо народни посланици, опште обележје данашње политичке ситуације јесте нејасност и неодређеност. То долази углавном зато, што је такав став Краљевске владе нејасан и неодређен. Њезине речи нису никада у складу са њезиним делима. Једно говори, а друго твори. Дешава се да ни ъезине речи нису увек истоветне. Једанпут о истој ствари говори овако, а други пут о истој ствари говори онако. А дешава се, истина

ретко, али ипак се дешава, да у једном истом говору исти претставник Владе до пола говора приказује ствари као црне, а од пола говора као беле. Ето тако радећи Краљевска влада за ово скоро две године од њезинога доласка до данас успела је да створи општу пометњу, општу забуну, у којој се врло тешко сналазе и људи, политички искусни а камо ли људи политички неискусни. За све ово можемо, господо, наћи најбољу потврду у ставу Краљевске владе и у погледу тзв. политичких закона. Ви се сећате, кад је средином лета 1935 године приликом свога доласка Краљевска влада обећала доношење тзв. политичких закона. Она је целом свету оном приликом разгласила, да је она влада демократије и да ће она систем јавнога живота из колосека аутократије да пренесе у колосек демократије. У том циљу Краљевска влада обратила се Народном претставништву са захтевом да јој да овлашћење за хитно доношење политичких закона. Народно претставништво одазвало се таквоме захтеву и дало је тражено овлашћење. Краљевска влада ни у току 1935 године па ни доцније то овлашћење није искористила, иако га је обновила у год. 1936.

Господо, откада је света и века постоје две врсте политике. Једна политика јесте политика морала, поштења, одржавања задате речи, испуњавања задатих обећања, а друга политика јесте политика лажи, обмана, превара и издајства. Ја остављам вама, господо, да узимајући у оцену све моменте овога случаја процените и сами дате свој суд, којој врсти политике треба приписати овакав рад Краљевске владе. Како је застој на доношењу политичких закона Влада образложила? Ми смо чули данас од носиоца наше унутрашње политике да Краљевска влада није могла да искористи тражено овлашћење због тога, што у Сенату доскоро није имала поуздану већину. Тај разлог није ништа друго него празан изговор, који је лишен свакога стварнога и логичнога основа. Та несигурна Влада већина у Сенату без икаквога приговора дала је Влади овлашћење за доношење тих закона, и Влада их је могла користити. Познавајући расположење у оба законодавна тела Народного претставништва, можемо сигурно устврдити да би искористила дана овлашћења оба законодавна тела прихватила.

Господо, али овако образложење за недоношење тих политичких закона Влада није увек тако давала. Сам носилац наше унутрашње политике раније је једнако постављао сам себи питања и на та питања сам давао одговоре, који су били савршено другојачији него објашњења која је данас дао. Тако на једном збору својих политичких пријатеља у Љубљани поставио је себи питање када ће политички закони бити донети, и онда је рекао на збору да су пројекти политичких закона израђени и да се налазе у његовој фијоци, те да ће их он озаконити, спровести кроз законодавна тела, онда када се духови у нашој Отаџбини буду стишали и чувари јавне безбедности буду могли напустити места чувара јавне безбедности па да се повуку у своје касарне и да тамо мирно остану.

У другом говору 1 јануара ове године носилац наше унутрашње политике даје сасвим други разлог. Он је рекао да ће се политички закон донети у споразуму са Хрватима. Господо, ни онда први пут на збору у Љубљани ни други пут 1 јануара ове године носилац наше унутрашње политике није навео разлоге које је данас изнео. Ма да би у време

онога говора у Љубљани тај разлог још којекако могао бити примљен.

Али да расмотримо једно и друго оправдање. И прво и друго личи на услов. Први каже да ће се донети политички закони онда, када чувари јавне безбедности буду могли мирно спавати у својим касарнама. Господо, морамо да се запитамо да ли уопште у царству људи постоји држава да чувари јавне безбедности нису на своме месту. Све док су људи, они ће бити склони и пороку и правиће се изгреди и чувари јавне безбедности у таквом друштву људи морају да буду на своме месту да чувају јавни поредак. Нигде не постоји друштво где би чувари јавне безбедности могли бити трајно у својим касарнама. Тако идеално друштво не налази се на земљи, оно се налази само у небеском царству, у царству анђела. Носиоц наше унутрашње политике, који је добио своје образовање као теолог и који је ово питање сам себи поставио, даје питијски одговор, који треба библијски да се тумачи, сигурно замишља да ће донети политичке законе онда, када људи постану анђели и када престану бити људи. А то, господо народни посланици, у догледно време, род људски неће сачекати и према томе носиоц наше унутрашње политике, дајући одговор на постављена питања за доношења политичких закона, поставља један немогућан услов.

Исто тако, господо, и онај услов који је постављен 1 јануара 1935 године не изгледа лако остварљив. Он је рекао да ће се политички закони донети заједно, у споразуму са Хрватима. Хрвате претставља г. др. Мачек. Др. Мачека његов биограф описује као упорног до тврдоглавости човека а такав човек не попушта од својих затега, а човек који не попушта од својих затега не може бити човек од споразума. Тешко се прави са таквим човеком споразум. Према томе, ако се постави услов, неминовни услов споразума на тој страни па тек онда да буду донесени политички закони, онда ће протећи много година можда, да се такав услов испуни.

Носилац наше унутрашње политике данас је поставио још један услов: рекао је да ће се политички закони донети у споразуму са свима: у споразуму са владином већином, у споразуму са парламентарном опозицијом и у споразуму са ванпарламентарном опозицијом. Ја морам, господо, одмах рећи, да када би могло да се постигне такав један општи споразум између свих нас овде и свих оних који су напољу, онда би то било заиста једно идеално решење ствари, једно решење ствари, које би сто по сто могло да задовољи све. Али, господо, стварност је једно а идеали друго. Такво остварење, такво испуњење идеално тешко је наћи у царству људи. Тешко. Међутим, ми морамо водити рачуна о стварности а од стварности до идеала толико је исто велик пут као од царства људског до царства небеског.

Према томе, ако би се чекало испуњење овога услова, имало би исто толико да се чека као и на испуњење оног првог услова који је г. Министар унутрашњих послова у своме одговору даном његовим пријатељима у Љубљани изнео. Али, господо, ако се не може дати једно решење сто по сто добро, једно решење идеално, онда се може дати свакако једно решење које би било реално, које би одговорило и задовољило највећи број људи, највећи број држављана. Наравна

ствар тако једно решење не би морало да буде једно решење за вечита времена. Ако би се хтело и ако би се пружила могућност да се да једно боље решење, онда нико паметан у овој држави не би био против овог бољег решења. Свако боље има право да дође на место доброга.

Господо, ми смо чули један трећи одговор о времену доношења политичких закона. Тај одговор дао нам је у име владе Министар социјалне политике 27 фебруара о. г. Он је тада рекао да ће се политички закони донети онда када се осети потреба за њиховим доношењем. Одмах морамо да се питамо ко треба да осети ту потребу: народ или власници. Ако се тиче, господо, народа, онда морамо потврдити да је народно осећање за грађанске слободе, политичке слободе вајкадашња народна потреба. Ако се тиче самих власника, онда морам одмах одговорити да власници неће никада осетити потребу да своју власт ма са ким поделе. Садашњи власници имају сву власт у шакама: сва извршна власт је у њиховим рукама, сва законодавна власт је у њиховим рукама без икакве контроле и највећи део судске власти је у њиховим рукама.

Ако би они донели политичке законе који би ступили на снагу, онда би они један велики део те своје власти морали да уступе другим чиниоцима. Па, господо, ко год има власт, тај се тешко растаје од власти, ко год је носилац власти он ће тешко осетити потребу да ту власт са киме дели. Према томе ако се мислило, да треба да осете потребу власници, онда ћемо на доношење политичких закона морати дуго чекати.

Господо, оваква ситуација не може дуже трајати. Ситуација, која претставља једну политичку неизвесност, треба да оде. На место ње треба да дође политичка извесност. Та политичка извесност мора да се створи правцима одређеним у политичким законима. Има широке правне могућности за уређење ове земље, за праведно, братско и добро уређење земље. Са сваким уређењем ове земље ми можемо бити задовољни, ако то уређење чини и одржава ову државу снажном. Јер само је снажна држава кадра да очува народну самосталност.

Господо, често се говори од стране Владе, како они постојеће законе примењују либерално. Либерално примењивање закона то је самохвала владина. Али ако мало боље погледамо ту самохвалу владину, видећемо да је то самопокуда њезина. Јер у области примене закона не може бити речи о либералној или нелибералној примени закона, него може само бити речи о правилној и неправилној примени закона, о једнакој и неједнакој примени закона.

У земљама, које су законски уређене и које имају јавни поредак на бази закона, законска воља треба да буде највећа воља у држави, а све друге воље треба да буду испод саме законодавчеве воље. Према томе органи који су инвестирани дужношћу да примењују законе, имају ту дужност: да изнађу праву вољу законодавчеву и да ту праву вољу на све конкретне случајеве који се појаве примене. Они не могу примењивати другу вољу, него ону, која по закону има да се примени. Господо, ако закони нису либерални, ако су закони строги, онда су државни органи дужни да приступе и спроведу измену за-

кона у правцу веће слободе. Али док год закони постоје као закони, па ма били строги и чак и неправични, они се морају примењивати и поштовати као закони.

Шта је, у ствари либерална примена закона? Либерална примена закона то је у ствари примена воље, не законе воље, него власничке воље. Либерална примена закона значи да је воља власника, а не воља закона. Како то изгледа у пракси ја ћу вам са неколико примера показати. Власници по закону о штампи допуштају да извесна лица могу да се користе штампом. Исто тако они допуштају да се извесна лица користе штампом и онда кад по закону то не би имали право. Они допуштају да извесна лица могу држати зборове, на тим зборовима шта хоће и како хоће могу да говоре и да им се ти говори штампају. Друга лица та права немају. Либерална примена закона то је неједнака примена закона. То је у ствари то да се извесним лицима допушта оно што им закон недозвољава, а другим лицима не даје се оно што им закон даје. Таква примена закона то је владавина воље власника а не закона, или боље то је владавина њихове ћуди, и ми можемо Краљевској влади да кажемо: „Хвала вам на либералној примени закона”. Не тражимо ми либералну примену закона, него тражимо правилну примену закона и примену закона према свима подједнако. Не може, господо, бити речи да се налазимо у правној држави, и ако је држава по закону правна, јер је законска равноправност призната законом кад равноправност пред властима не постоји. Господо, често смо пута чули да се г. Министар жали на летке. И сам носилац наше унутрашње политике жали се на лажи које се летцима протурају а и друга господа Министри исто тако. Јутрос смо чули опет од стране носиоца наше унутрашње политике шта је лек да се те лажи угуше. Лек је слободна штампа.

А зашто то до сада није учињено? Господо, духовни живот људи не може се прекинути ако се њима јавна реч одузме. Људи који се налазе на јавној управи морају бити предмет критике и онда ако јавне речи нема. Место јавне настаће владавина тајне речи, а тајна реч врши се мигом, врши се шапатом од уха до уха и преноси критику. У последње време миг и шапат замењени су летцима и брошурама. Критика јавне управе много је лакша кад нема јавне речи, него на светлости дана када влада јавна реч. Онај који хоће да се служи лажима, снебиваће се да лаж употреби у слободној штампи под својим потписом, из бојазни просто што ће она бити демантована. Из бојазни од саме казне и последица које таква њихова реч за њих може повући. Али, све те бојазни и снебивања нема кад је у питању тајна реч. Тајна реч развија се онда кад престаје владавина јавне речи.

Ко је крив што нема јавне речи? Још 1935 године, средином те године, обећано је дати слободу речи свима и свакоме, да се јавна реч слободно развија. Има господа, паметних мисли које могу врло повољно утицати у садашње време опште духовне пометње, у време тешко нарочито у привредним односима, али свака је могућност људима одузета зато што је јавна реч замрла. Господо, ја сам већ једном истакао да је целокупна наша јавна управа без икакве јавне контроле. Постоји извесна контрола финансиске управе наше, вајно буџетско право Народног претставништва очувано

је бар по изгледу, бар по форми, иако је и оно у суштини начето, јако повређено, али контрола на другим секторима јавног живота наше јавне управе више не постоји. Парламентарна контрола потпуно је неефикасна. Ту се контрола може вршити само путем интерпелације. Чињена су питања, чињене су интерпелације, има их маса. Носилац наше унутрашње политике и остале његове колеге обертуре прихватају хитност за такве интерпелације, али у пркос тог прихватања ми још нисмо чули ни један одговор. Парламентарна контрола је потпуно дефектна, она стварно не постоји. Парламентарна контрола постоји само још у Уставу и постоји у Пословнику написана, али то су само мртва слова без икаквог животног значаја. Нема парламентарне контроле, али нема ни контроле јавног мњења. Како би могла бити контрола јавног мњења? Могла би бити само путем слободне штампе.

Путем слободне штампе могле би бити изложене све погрешке, све злоупотребе појединих органа власти. Тако изношење и на тај начин указивање погрешке биле би уочене, извршиоци њихови били би повучени на одговорност, па следствено томе то би била јавна контрола вршена од стране јавног мњења. Она би дакле, само била корисна за ваљано вршење јавних послова. Господо, очигледно такво стање ствари не може остати, тако стање ствари је сигурно од велике штете за саму државу, за сам народ.

Господо, 1933 године кад је донешен закон о општинама предвиђено је јавно гласање. Јавно гласање је било новина за ову државу, и све донде је било тајно гласање. Избори општински су по том закону вршени 1933 године. Одмах приликом првих избора уочени су сви недостатци јавног гласања, зато, господо, друго гласање, друго бирање по том истом закону и на тај исти начин није се смело обавити. Ми смо чули прошле године, за време буџетске дебате да је носилац наше унутрашње политике обећао да ће предложити измену општинског закона у правцу да се јавно гласање замени тајним гласањем. Као што видите то своје обећање није испунио и избори прошле године извршени су по начину јавног гласања. Јавно гласање се тако показало као посве штетно. Јавно гласање у интересу бирачког морала ваља неминувано укинути.

Господо, још 1934 године донешен је Закон о градским општинама. Том приликом предвиђено је да се две трећине општинске управе бира а једна трећина именује. Треба ли су да избори буду спроведени још у јесен 1934 године. Нису спроведени ни јесени 1934 године ни целе 1935 године ни целе 1936 године, а ево, у 1937 години смо, а не мисли се да се избори врше. Чињена су обећања ранија да ће избори бити вршени, али од тих обећања ништа. Чињена су обећања до душе јутрос, али судећи по ранијим није очекивати да ће и она бити испуњена. Господо у нашим градским општинама владају комесари, а то су општинске управе које су постављене од стране власти. Ту у градским општинама нема никакве народне контроле. Тако намештена општинска управа од стране власти (комесари) сама разрезује, сама прикупља приходе, сама те приходе троши, — разрез врши, прикупља и троши без икакве народне контроле. Тако, господо, стоји и у нашим самоуправама бановинским. Бан сам врши разрез вајно уз помоћ и

садејство банског већа, прикупља милионске суме, и те милионске суме по свом нахођењу, без икакве контроле народне троши. Тако се, господо, ради свуда на целој линији. Очигледно је, понављам, — овакво стање ствари не сме и не треба да остане. Овако стање ствари мора бити измењено доношењем политичких закона у смислу што ширих народних слобода. (Одобравање на левици).

Погпретседник Радисав Вучетић: Има реч народни посланик г. др. Српко Вукановић.

Др. Српко Вукановић: Господо народни посланици, Претседник Краљевске владе г. др. Милан Стојадиновић и Претседник Народне скупштине г. Стеван Ђирић били су у изборној Влади г. Јевтића. Када човек слуша говорнике са ове стране, господо, он не би могао ни да слути, да је г. др. Милан Стојадиновић онај људи и прогањани опозиционар, који је Указом добио сенаторски мандат, а да је г. Ђирић по други пут добио посланички мандат на изборима и по оном истом закону, који је јуче са овога места проклео. Сви знамо, господо, у осталом то је јавно речено, да је г. др. Милан Стојадиновић дошао да ликвидира ову Скупштину, да ликвидира петомајске изборе на којима је народ дао поверење свима нама и то за шестојануарску политику, а г. Стеван Ђирић изјавио је јуче или пре неколико дана, да жели да рехабилитује ову Скупштину. Па шта је, господо, онда истина? Шта ће бити са овом Народном скупштином, ја би хтео да запитам? Да ли ће Претседник Владе г. др. Милан Стојадиновић ову Скупштину до краја ликвидирати или ће г. Ђирић успети да је рехабилитује. Ја мислим, господо, да они тек има да о томе донесу једно мишљење, а то никако не може бити мишљење једног и другог, јер се два шефа Ј.Р.З. потпуно разилазе у мишљењу баш у погледу ове Народне скупштине. Међутим, господо, г. др. Милан Стојадиновић није ни успео да ликвидира ову Скупштину, него се стара на све могуће начине да купи и прикупља што више народних посланика око себе из страха да ова Скупштина њега не ликвидира. А г. Ђирић исто тако има узалудне претензије да рехабилитује ову Скупштину за коју је све учињено из Владе и Претседништва Народне скупштине да јој се ауторитет унизи и њено јединство разбије. И ако су се сада и Претседник Владе и Претседник Народне скупштине ухватили грчевито баш за ову Скупштину, рехабилитација њена неће бити дотле могућа, догод су њих двојица на оним положајима које сада заузимају, јер они су сметња зато да се ова Скупштина збиља рехабилитује, пошто претстављају и један и други управу чије се методе виде из овога буцета Министарства унутрашњих дела који стоји, господо, пред нама.

Министар унутрашњих дела, господо, пре кратког времена на једном збору у Љубљани изјавио је, како је Влада успела да се комунизам у нашој земљи сузбије у толикој мери, да га је скоро ликвидирала. Али међутим, по уобичајеној пракси наших Министара, он се одмах после неколико реченица демантовао и изјављује, да су левичарство и марксизам у нашој земљи у великој моди.

Кад се каже, господо народни посланици да је нешто мода, то значи, да је то општа заједничка појава великога круга људи, па конзеквентно треба закључити после изјаве г. др. Корошца, да

је левичарство и марксизам код нас општа друштвена појава, и да је она захватила цео народ или велики његов део.

Кад је реч о политичкој моди, која је по речима Министра унутрашњих дела г. др. Корошца левичарска и марксистичка, онда ми нећете оспорити, да је дужност ове Народне скупштине да се позабави узроцима тога незадовољства, да се замисли над последицама које може проузроковати таква мода у будућности.

Мислим, господо, да се сви слажемо у констатацији, да кад постоји хармонија свих народних слојева, кад код људи, појединаца постоји осећање дужности према земљи, осећање грађанске сигурности, добри услови за социјални и материјални просперитет, кад постоји задовољство широким народним слојева, онда је то израз добре и мудре управе. У тој средини разоран марксистички рад сам се по себи онемогућује, јер нема терена за развијање разорнога семена незадовољства, чији је цвет крвава револуција.

Али кад Министар унутрашњих послова г. др. Корошец у својој нехотичној искрености признаје да је левичарство и комунизам мода, онда значи, да се са компетентне стране признаје, да постоји згодан терен у нашој земљи на коме разорни елементи успешно делују, што значи, да постоји незадовољство у народу, а то је израз рђаве и штетне управе. Зашто је господо у нашој земљи плодно тле за левичарско и комунистичко семе? Откако је дошла ова Влада на управу земље; она врши офанзиву на целој фронту противу југословенске националне заветне мисли. Све организације у земљи које су носиле изразито обележје... (Један глас са деснице: То су старе и досадне фразе!). Знам ја, да је југословенство за вас фраза. (Граја на десници и левици.) У томе баш и лежи трагедија, што је југословенство за вас фраза. Господо, све организације које су носиле изразито југословенско обележје прогоњене су и правиле су се сметње њиховом раду или су чак и потпуно растурене. Имам правила младе организације Југословенске националне омладине, која у своме 4 члану као задатак у своме раду износи: прикупљање национално свесне омладине у Југославији и њено помагање на развијању и усавршавању.

У 2 члану се каже, да је задатак ове организације да живом речју убрза историско развијање југословенске нације и да васпитава најшире слојеве народне у југословенској идеологији.

Та организација на својој застави имала је исписану као идеју водилу за Краља и недељиву Југославију.

Ову организацију са оваквим програмом г. др. Корошец је решењем својим број 63559 од 7 децембра 1935 године растурио, као и све месне и среске организације у земљи.

Сад да чујете монструм разлог за растурање ових организација, који се помиње у решењу. Као разлог за то растурање помиње се то што је удружење честитало 9 маја једним телеграмом успех на ондашњим изборима Краљевској влади, што су учиниле без мало све организације у земљи.

Друго, господо, четничке организације које су својим радом присећале омладину на блиставо пожртвовање у историјској борби за ослобођење, такође су делимично растурене и једва је осује-

ћена намера, да се потпуно растуре. Соколска организација била је под присмотром и соколи су денунцирани у једном акту Министра унутрашњих дела да су комунисти, и да је њихов рад погубљан по државне интересе.

Народна одбрана, која је у свим светлим часовима народне историје за ослобођење и уједињење играла видну улогу, једва је успела после интервенција великих и угледних родољуба, да не доживи судбину растурених организација.

Па омладинске организације у Сплиту и Љубљани растурене су са свим пододборима у земљи. Поред растурања националних организација, ви сте чули овде приликом опште дискусије да је југословенска застава симбол народног и државног јединства, под асистенцијом власти искрнављена, да је лист Министра унутрашњих дела називао југословенство мрским и југословенску идеологију психо-патологијом, да су се говори југословенских националиста забрањивали, да је спречаван одлазак посланика и сенатора на Оплењак итд. итд.

Како се далеко ишло у компромитовању националних људи, нека служи и овај пример: лист једног активног Министра, Светозара Станковића, доноси овакав члана: „Др. Вукановић опет у Хоргошу, — национални провокатори у Хоргошу”, — како овај лист пише, тако његов газда мисли. Он назива долазак народног посланика у срез, чије интересе заступа, националном провокацијом.

Ја сам знао за националне слабости г. Министра Станковића али нисам могао претпоставити да се он толико отуђио од националне средине да је за његов лист долазак народног посланика југословенске Народне скупштине у место које је на југословенској територији, национална провокација. Ја бих то могао схватити да је написао лист неког министра Ђуре Гембеша, али кад то пише лист Министра који седи у југословенској Влади, онда то доказује, да су истините речи које сам једанпут овде чуо, да је Србија још мало задоцнила у свом ослободилачком походу не би више за г. Станковића то значило ослобођење.

Потребно је скинути завесу са рада г. Министра Станковића у његовом пашалуку у Војводини, као и његовог везира подбана г. Рајића.

Господо, ко је подбан г. Рајић? Ја ћу вам из једног питања које је данашњи Претседник Краљевске владе упутио Министарству војске 1928 године, и које је штампано у 2256 броју „Времена” прочитати неколико реди: „Режим у Војводини — Господине Министре војске и морнарице, последњих месеци постављају се у Војводини на разним местима личности, чија прошлост не пружа довољно гаранције не само у погледу националне политике него и за саму државну безбедност.” (Један глас: То знамо!) Не знам да ли знате, зато и читам.

„Примера има пуно а и Ви сами у архивама Вашег Министарства и Генералштаба можете наћи без сумње драгоцене податке о прошлости личности, којима је стављено у дужност да у тим крајевима штите наше националне и државне интересе”.

Сматрам, господо, да није потребно да вам даље читам из овог питања упућеног на Министра војске и морнарице, јер ово је већ и сувише што је овде у ова прва два пасуса изнето.

Господо, г. др. Стојадиновић тврдио је за режим да он угрожава државну безбедност. Даље тврди, да се за време режима г. Рајића тера нарочита хајка против сигурних националних људи, међу којима су нарочито узети на око наши резервни официри и бивши ратници.

Као Претседник Владе г. др. Милан Стојадиновић је везао свој режим уз истога онога Рајића кога је тако страховито оптуживао и чију је делатност окарактерисао као опасност за државну безбедност.

Можда мислите, да се од онда г. Рајић изменио. Боже сачувај! Вук длаку мења, али ћуд никад. Да вам то потврдим ја ћу вам изнети неколико резултата последњег његовог рада, што се баш десило у срезу кога заступам.

У Општини молској отпуштен је из службе Момчило Лулевић, резервни капетан I класе, носилац Карађорђевог Звезде с мачевима. Из Ађанске општине избачен је подбележник Драгомир Петровић, резервни поручник и Витез Карађорђевог Звезде. Из исте општине избачен је Нешован Папић, војни референт, наредник четник, носилац многих одликовања и најбољи национални радник у месту. Из Молске општине избачен је Лазар Милошевић, резервни капетан и носилац ордена Белог Орла I степена. (Један глас: Због чега?) Све ћу вам казати због чега. За овога Нешована Папића постоји апел и молба Срба Ађана са 600 потписа колониста и насељеника, који овако упућују молбу Бану, г. Рајићу и г. Министру унутрашњих дела:

„Овим апелујемо на све надлежне власти у Краљевини Југославији, да узму у заштиту националне интересе и углед ове земље, и да не дозволе неправедно и без кривице прогањање добровољаца и других насељеника у Срезу сенђанском било као чиновника било као насељеника земљорадника, те да се неправедно и без кривице данас отпуштени војни референт општине Аде г. Нешован Папић поврати на своју дужност као заслужни ратник и национални радник. Последњим поступком је увређен понос и образ свих Срба и Југословена овога места, и ми, као национално свесни грађани једнаки по вери и народности са браћом преко Саве и Дунава, желимо са њима живети у братској слози и љубави, те заједнички сносити зло и добро за опстанак јединства и целокупности југословенског народа.

У случају да се надлежни не осврну на овај наш апел и не изиђу нашим жељама у сусрет скидамо сваку даљу одговорност са себе, и молимо браћу да верују да смо за њих учинили све што смо могли.”

Овај апел потписало је 600 људи односно гласача и више Југословена у тој општини и нема.

У Сенти отпуштен је Милоје Васић резервни капетан I класе, чувени јунак гвозденог пука и носилац две Карађорђевог Звезде са мачевима.

У Старој Кањижи отпуштен је Божићар Илић резервни арт. капетан I класе носилац многих одликовања итд. итд.

Ни један од ових чиновника није изгубио службу због кривичног дела, него систематским прогањањем насељеника и националиста од стране Министра Станковића и бана Рајића.

Ово јасно доказује да је Свет. Рајић и данас исти као у оно време, кад је данашњи Претседник Владе за њега тврдио да је опасан по државну

безбедност. Само данас је Рајић још опаснији по државну безбедност и националне интересе Војводине, јер је наставио прогоне националних људи са већом безобзирношћу, пошто је за овако деловање добио појачање у особи г. Министра Станковића. Они сад делују удруженим силама, па су и резултати по државне интересе кобнији.

За ово време од када је г. Рајић подбан извршено је око 500 премештаја и отпуштања из службе. За време Аустро-мађарске владавине су се национални људи у Војводини прогањали јер је у њима црно-жута империја видела опасност за опстанак моћне Хабсбуршке царевине. У тим истим људима види и ова удружена тиранија опасност по своју политичку делатност.

Намеће се мисао, за чије ли интересе ради онда ова дружба и какав ли ће паклени резултат бити од тога деловања? Сада, господо, кад смо видели кога прогони режим Станковића и Рајића, да видимо кога брани режим Станковића. Један од најмоћнијих фактора њихових био је др. Милош Лудајић, иначе рођак Станковића и његов алтер его Сава Вујић претседник општине у Сенти. Задовољавам се само да констатујем, да је др. Лудајић осуђен на 4 и по године робије ради проневере, а то је стуб Јерезе у Сенћанском срезу.

У Хоргошу за време општинских избора полициски капетан послат је на принудно отсуство у Сарајево, подбележник послат је у Нови Сад и речено му је само да се не шали главом и да не долази у Хоргош пре него што се заврше општински избори, а општинске изборе проводио је Душан Ракић. Он, уместо да одговара пред судовима, добио је од г. Ђуре Јанковића бележничко место у Хоргошу, и ја ћу да вам прочитам један оригиналан докуменат о томе ко је тај Душан Ракић. Оригинал овога акта налази се у архиви среског начелства у Сенти од 13 октобра 1935 год. у Општини ребељској. Тај акт гласи: Престаде по позиву овој управи Евгеније Аџић из Ситарца па када му би прочитан акт ваљевског војног Округа бр. 2855 од 21 фебруара 1935 год. изјави: Поменути Душан Ракић за време окупације под Аустријом био је неки тајни полицајац аустријски, који је поред многих недела и злостављања нашег народа показао Аустријанцима те су убили мога брата пок. Животу Аџића, ђака активног поднаредника, који је за време рата као рањен заробљен у болници у Нишу, и доцније побегао испод власти бугарске, и дошао кући где се је крио од аустријске жандармерије.

Једне вечери поменути Душан случајно се је потрефио са мојим братом пок. Животом крајем године 1916 и том приликом представио се Душан Животић као добар друг, питајући га где живи и како се сакрива од аустријских власти и где ће бити сутра дан увече, што му је покојни мој брат Живота поверио као добром другу, и казао да ће бити у некој шумици у атару села Савоча и тамо спавати. Душан је то одмах пријавио аустријској жандармеријској станици у Боћути, која је немиле трагала за пок. Животом, те је Душан лично довео аустријске жандарме на лицу места у поменуто шумици, где је пок. Живота спавао и аустријски жандарми су убили Животу из пушака на спавању: Животино тело Аустријанци су пренели у жандармеријску станицу у Боћути, и бацили га ноћу у подрум, у коме је било 25 комада заплених свиња, те су свиње појеле тело покојног Животе.

О томе Ракићу ваљевски војни округ даје овакве квалификације: „У прошлој години дошао ми је до руку предмет о коме је полицијска власт из Сенте тражила податке за овога Душана Ракића, који сада живи на територији те команде. Полицијска власт је у томе предмету наводила, да јој је овај Ракић сумњив, да се противу њега жале грађани из Сенте и из околине, те је тражила податке за истог те да би га удаљила са своје територије.

„Трагајући по овом ја сам сазнао, да је именовани чинио разне пакости поробљеном грађанству Ваљева и околине за време окупације, да је био неки полицијски орган аустријских власти, да су грађани од њега трпели више него од најокрутнијих органа аустријских власти, да је због тога што је неке тукао и за друга недела био у току 1920 до 1921 године под кривичном истрагом и у притвору, да је осуђиван судски” итд. Потписан је командант, пешадиски потпуковник Милован Сотировић.

То је други стуб Јерезе у моме срезу. Ја морам овде са овога места да мало опишем, на који начин врши своју јерезовачку дужност г. Душан Ракић. Прошле године био сам у Хоргошу на позив црквеног одбора да кумујем црквеној слави. Дочекало ме је око 300 мојих пријатеља. Тога дана имали смо сви заједничку вечеру на којој је учествовало око 100 домаћина. После вечере на 15 дана велики део људи који су присуствовали на тој вечери, а они су били већином колонисти или добровољци, 69 њих изгубили су своје добровољачке парцеле, зато што су учествовали на овој вечери, која је била спремљена да се видим са својим пријатељима у срезу. Ви не верујете да је то могуће али је нажалост могуће. Он је прогласио да сви они људи који су били на тој вечери нису више становници Хоргоша, и послао је комисији за ликвидацију аграрне реформе у Н. Саду извештај, да ти људи нису у Хоргошу и да им се одузима добровољачка парцела. И комисија за ликвидацију аграрне реформе доноси решење, на основу лажног извештаја, којим се одузима земља аграрним субјектима са мотивацијом, да престају бити аграрни субјекти, јер не живе на својој додељеној парцели. Овде је један од ових многих случајева који сам узео да илуструјем целу ову немогућу радњу.

Даље, комисија за ликвидацију аграрне реформе одузима посед Брцанову Платону Миливоју из Хоргоша који је надељен аграрном земљом у својству опанта, јер је утврђено и по извештају бележника Ракића да се неки не налазе у Хоргошу да он нема својство аграрног субјекта, и земља се диспонира у корист ненадељених аграрних интересаната. Међутим, господо, тај исти човек има у Хоргошу кућу, плаћа порез, није одлазио из Хоргоша нити се бавио ма чим, осим обрађивањем земље. Тај човек одмах сутрадан вади уверење Општине хоргошке, где му исти бележник који је известио комисију за ликвидацију аграрне реформе да он није становник Хоргоша издаје уверење, да тај исти Брцанов Платона има у Хоргошу саграђену кућу, да има двоје деце у школи и то Анђелију ученицу I р. основне школе и Јуцику која похађа забавиште.

Можете замислити колико изазива незадовољство, кад се једном човеку који је седам до осам

година, као надељени аграрни субјекат уживао земљу, одузима та земља и да он мора поново да доказује, што сви знају, да је становник Хоргоша и да има право на ту земљу. (Један глас: Јесу ли му дали ту земљу?) Они су му је одузели! (Један глас: На основу чега?) На основу решења. (Један глас: На основу чијег решења?) На основу решења комисије за ликвидацију аграрне реформе. Господо, овакав рад мора бити осуђен у овом Дому од свих другова, без обзира да ли су на левици или на десници.

Ови наши оптантима, који су оставили своја имања у Мађарској и продавали их буд зашто ношени одушевљењем за заједничку своју слободну отаџбину и дошли да живе у својој националној држави о којој су толико сањали, нису заслужили такво нечувено безаконје и такав поступак који их не би задесио ни у туђој земљи. Они су једно време били толико револтирани и толико замрзили и презрели своју рођену земљу због таквог малтретирања, да су били наумили да се врате натраг у Мађарску. Када се на такав начин поступа са добровољцима-колонистама и оптантима мада се то не може назвати друкчије него национални злочин, који прети, да компромитује и оне скромне резултате, које је наша колонизациона политика уз напор целе нације од ослобођења у тим крајевима постигла.

Господо, има још један лидер Јерезе о коме мислим да треба да кажем неколико речи. 1919 године у Панчеву градском начелнику Богдановићу Јови, господа.... поднела су један акт, у коме су тражили да се ослободе положене заклетве југословенској држави. И то траже из тих разлога, што су, како кажу у акту, приликом полагања заклетве стајали пред несумњивим морањем. Исти смо у таквом стању положили, јер био наш отпуст из звања на цичи и зими за нас значи отпуст од припадности, и нисмо могли мислити, да се мађарска држава брине и за отпуштене административне чиновнике у толико што им ускраћена берива надокнађује.

Дакле, господо, два градска чиновника, који су положили заклетву зато што сматрају да су морали да положи ту заклетву, када су сазнали да ће им мађарске власти ако не положи заклетву исплаћивати берива која су они раније имали, траже да се ослободе те заклетве. Исти такав акт упућује томе истом г. Богдану Јовану, градском начелнику, г. др. Прелер који тражи да се ослободи заклетве положене народној управи и да се разреши те заклетве. Тај исти г. др. Прелер, он је данас претседник ЈРЗ у Панчеву и он је носилац читаве организације за цео јужни Банат.

Ето, господо, видите какви људи данас у Војводини носе вашу организацију. Распуштањем изразито југословенских организација, у којима се неговао југословенски дух, љубав према отаџбини и династији и који су носили југословенску мисао, Влада се је отворено изјаснила против југословенске мисли, против југословенског унитаризма и национализма, против свих организација које су водиле такву политику, и против свих политичких људи који су служили тој идеји, а на место њих, господо, ослобађала сепаратистичке вентиле, прогањала националне људе и фаворизовала национално и морално компромитоване људе.

На тај начин, господо, сазрео је револт у души људи према данашњој управи, и то је узрок што је

левичарство и интернационални комунизам почео да хвата корена и добија замаха и веће могућности за успешан рад у нашој земљи. Први и битни услов за унапређење комунизма је разривање националних темеља државне заједнице, компромитовање националних институција. Онда национална пропаганда уступа своје место интернационалној.

Али, то, господо, није једини услов који је утро пут за комунистичку и левичарску пропаганду код нас. Ви ћете на сваком кораку чути један резигнирани рефрен од свих оних људи који су имали ма каквог посла са судовима. Сви они данас одмахују руком и отприлике овако вам одговарају: ма каква правда, какво правосуђе, нема више у нашој земљи коме да се жалите, нема где да тражите правду. И то је, господо, једна велика истина. Ова Влада и владајућа партија ЈРЗ је правосуђе узела у своју службу, упрегла га је да вуче кола Јерезе све дубље и дубље.

Ја хоћу само да вас потсетим на неколико чињеница, т.ј. да вас потсетим на речи друга Дошена о измени већа у касацији пре него што ће она донети пресуду по нашичкој афери.

Даље, господо, ви знате да цела земља има свежу успомену на ону националну срамоту, када су осуђени невини народни посланици на основу сведочења ноторних лажних сведока и фалсификованих исказа. Господо, па да вас потсетим на пресуду, на крвопролиће у Рогатици, где је на црквеној слави изгинуло неколико православних Срба и где је било десетину рањених. Нико још није позван на одговорност за то дело, јер они који треба да одговарају, господо, сви су чланови Јерезе. Па даље, да вас потсетим на Керестинцу где је масакрирано 9 младих људи и била донесена једна срамотна пресуда, која је виновнике осудила по 3 до 6 месеци затвора. Све те невинне жртве су биле ваши партијски пријатељи, а каква би тек наказна пресуда била, да су то случајно наши партијски пријатељи.

Господо, 1933 године био је покушан, или није био покушан, али откривен је био покушај атентата у Загребу. То је било, не знам у коме месецу, али већина оних који су се спремали за атентат, побегли су у иностранство, двојица су ухваћена а један је побегао у Зеницу у Босну. Из Зенице био је пребачен за Сарајево, из Сарајева за Ластово а са Ластова у Италију. И полиција је, господо, била на трагу тих атентатора и похватила је све оне, који су помагали томе човеку да побегне некажњено испред наших власти. Ја не знам тачно, не могу да тврдим колико је било тих саучесника у томе бегству, али су они сви били предати суду, и по доласку владе г. Милана Стојадиновића измењено је судско веће. Постављен је за претседника тога већа неки Асим Угљен и сви ти, који су требали да одговарају за тај страхан злочин, сви су били ослобођени. Па сви они, господо, који су две године клеветали нас по новинама, који су нас клеветали по зборовима, иако смо ми тражили сатисфакцију од судова, за две године ни једна тужба није дошла благовремено на ред, док није дошло до амнестије, где су сви ти кривци ослобођени.

Па кад се тако ради, где је правда, где постоји правда, где може да се тражи сатисфакција? Ништа толико не утиче на револуционисање једне средине колико осећање неправде. Тада људи при-

бегавају томе, да сваки себи прибави правду како зна и уме. Неправда је узрок највећих друштвених нереда, и на овакав начин се руше глатки принципи грађанскога друштва.

То је један од узрока онога што г. Министар унутрашњих послова у очајању признаје, гаиме да је левичарство ушло у моду, те да би на тај начин објаснио нереде и безвлашће, које је неспособан да савлада. Али прави сарадник на стварању незадовољства у нашој земљи јесте наш Министар полиције и његови органи. Његов систем је његов лични специјалитет. Он данас води најнескрупулознију политичку борбу против националиста, какву је водио још у предратно време његов лист „Словенац”. Никада се, господо народни посланици, није братска крв толико проливала, као што је то случај за време ове две године, за време владавине највећег бакеуза министра, којег је на томе положају наша земља могла имати. За пуних 18 година од ослобођења до данас, није толико људских живота пало без икакве потребе. Г. Корошец је пустио у почетку пуне слободе свима разорним елементима комунистичким и левичарским, распирио њихове страсти и они су се оборили на националисте, али за цело време, сва владина штампа помагала им је и харангирала на националисте а г. др. Корошец им је отворено аплаудирао. То је он назвао отварањем вентила. Али кад је врела пара, која је излазила из вентила испекла и Јерезу, и када су почеле и владине присталице осећати отварања вентила, када је био избоден један срески начелник, кад су почели и органе власти нападати, онда је било доцкан да се вентили затворе. Г. др. Корошец данас не може да загарантује пуни ред и пуни поредак за све грађане у земљи.

Погледајте, господо, ситуацију у Босни. Ту за сада влада верски рат. Да изнесем неколико примера психозе која тамо влада. Ево једнога писма свештеника са Устикалине, који ми пише овако: „На дан 20 октобра о. г. славила је угледна фамилија Костовића, из села Врањевића, општине Устиколине, своје крсно име. На трећи дан њихове славе пре подне дошао је пред кућу Василија Костовића, Авдо Подрук, тежак из оближњег села Желјева и отпочео пред кућом изазивати, псујући Василију његово крсно име, крст, крсне свеће и иконе. Када је видео да се још нису разишли гости Васиљеви, он је отишао, али је сутрадан у исто доба дошао пред кућу Василија Костовића и са собом довео преко 20 људи из свога села, наоружаних са пушкама и револверима, и опет наставио са псовком изазивајући Василија”.

Господо, из овога видите шта се у последње време у Босни дешава. Један опет православни свештеник, који је ишао у Фочу и возио се колима, дошао је до једне чесме. На кориту су седела два Муслимана и када су видели православног свештеника зауставили су га са узвицима: Натраг попе, не прилази овамо, немој да влашки коњи погане нашу воду. Дабоме, у таквој ситуацији шта је могао да ради, — наши свештеници су храбри људи, — и он је потеглао револвер и дошло би до крви да нису ова двојица побегла.

Господо, да се осврнем у неколико и на општинске изборе. Њих је г. др. Корошец вршио не онако како се врше општински избори у целој земљи одједанпут, него их је вршио у неколико месеци на рате по бановинама. Још ни до данас

нису ти избори завршени. Зашто нису завршени господо? Нису завршени зато, што није имао довољно органа власти, него је морао да изведе читаву мобилизацију свих жандарма које је морао повући из осталих бановина у једну бановину где је вршио своје изборе. Да није било те мобилизације, не би било оног великог процента, који је забележен приликом прошлих избора.

Не треба ни да вам спомињем за време ових избора да је пало крви, више него на свима изборима који су до сада вођени у нашој земљи, а међутим г. др. Корошец је био обећао нашим жандармима, да ће моћи мирно спавати када буде проводио следеће изборе. Никада, господо, нису вршени избори под оваквим насиљем ни са оваквим методама. Извршен је бруталан фалсификат народне воље. Непотребно је о њима трошити речи, јер је свакоме човеку у земљи јасно, колико они не претстављају расположење народа.

Ја не могу, господо, а да не споменем овом приликом и фантастичне инквизиторске методе којима су се служили органи Министра унутрашњих дела г. др. Корошца и који стварају у јавности револт и најодлучнију осуду. Имао сам прилике да видим и осетим део тих метода и на својој кожи, а видео сам шта се је и са другима дешавало.

Господо народни посланици, то су методе бездушне, које остављају дубоког трага на свима онима, који кроз ту тортуру прођу. Они се примењују у полицији, када полиција хоће да изнуди неко признање. Грађани се хапсе на доставу провокатора, изнуђују се искази који су потребни полицији. За ким се, господо народни посланици, затворе врата главњаче више се о њему ништа не зна, док полиција не истера оно што њој треба.

И ја вас питам, господо: ко је од нас данас сигуран у овој земљи, да се у Управи града не принуђавају на страшне клевете свих партијских и политичких противника данашњег г. Корошецовог режима. Ја сам господо имао прилике да видим људе, који су прошли кроз те методе Управе града Београда, и код којих три месеца нису затвореног режима. Ја сам, господо, имао прилике да видим људе, којима су отпадали табани и после два до три месеца дана нису могли да седе, него су се вукли испребијани. Ми смо видели ствари за које никада нисмо могли да претпоставимо да се оне могу дешавати у једној културној земљи. (Један глас: Је ли то могуће?) Па ево зна г. Мирко. (Жагор).

Господо, пре неколико дана био је пуштен из затвора адвокат из Подгорице Божидар Радаковић. Тај адвокат из Подгорице био је толико тучен у Управи града Београда да је једва остао жив. И дошао је на суд, и суд га је ослободио као невиног. И први пут откако се зна, Суд за заштиту државе је одобрио кривично гоњење против оних, који су вршили злоставе и туче. Али је и он једва убедио судију да је тучен и злостављан.

Господо, пре месец дана у Београду Управа града Београда ухапсила је 105 младих људи. Од тих 105 младих људи било је 11 девојчица, напомињем да су те девојчице биле испод 17 година, биле су ученице београдских гимназија. На неку доставу, на неку денунцијацију, делегиран је био цео Комесаријат, одвучене су у Управу града, тамо су пребијене и на крају пуштене кући, пошто се није могло за њих доказати да су збиља припадале

некој комунистичкој организацији. Господо, молим вас, па то је срамота; ја не могу да нађем речи осуде, да се могу деца хапсити; не могу да верујем да има некога у овој земљи, ко може поверовати да једна девојчица од 16 година може да буде опасна по државни поредак и да може она да припада некој комунистичкој организацији. Сва та деца, господо, — њих, чини ми се, 11, — све те ученице по наређењу Министарства просвете избачене су из свих школа и онемогућено им је да више полагају испите у нашој земљи. Господо, ја сматрам, да такве методе ничему не воде. Оне не само да шкоде угледу државе и угледу нације, него су оне за осуду, јер се примењују према омладини и деци, која још не могу бити одговорна за оно што чине. По наређењу Министра оне су избачене из школе. Али ту им је одузета свака могућност да се поправе ако шта има у њиховом васпитању да се поправља и да их школа васпита родољубиво и национално.

У Српском Итебеју пре месец дана затворено је 80 добрих домаћина. Сви су затворени под сумњом да припадају некој комунистичкој организацији. Међутим, господо, цело село долазило је у Београд, интервенисало за ове људе, дајући при томе пуне гаранције да међу њима нема комуниста, него напротив да су то људи, сем малих изузетака, који су увек били у националним редовима, да су то људи, сем неколико изузетака, који су припадали само легалним организацијама. Ти људи, тврде, истовремено су комунисти и као такви се уписали у организацију Ј. Р. З. да би оданде несметано денунцирали добре грађане и на тај начин сејали раздор и немир у нашој земљи.

Господо, ми смо имали прилике последње недеље да видимо један полицијски скандал у вези са Љотићевим „Збором“. Полиција је ту ангажовала и штитила организовани напад комуниста помешаних са плаћеним агентима Ј. Р. З. да гвозденим штаповима, каменицама и оружјем покушају разбијати један збор, уредно пријављен у затвореној просторији и без икаквог изазивања од стране приређивача. Тражим од господина Министра да нам одмах о томе да објашњења, јер је он повео о томе истрагу да би утврдио ко је извршио напад: присталице Збора, како то тврди г. Милановић данас, или агенти и комунисти, како то тврде присталице Збора.

Господо, иако не припадам Збору мени је дужност као народном посланику да у оваквим случајевима тражим истину. Када се парадир са демократијом, када се парадир са слободом онда се не може дозволити да уредно пријављени зборови легитимног и одобреног покрета у земљи буду на такав начин ометани и без заштите, па ма којој они политичкој идеологији припадали.

Како далеко иде режим г. Корошца нека служи, господо, јануарски број „Евра“ који доноси факсимил пасоша Сола Јовановића, кога комунистички покрет у Загребу шаље преко Париза да се јави тамошњем револуционарном комитету, да би био даље упућен у Лисабон.

Француска штампа из времена када су пуцале терористичке бомбе у Лисабону тврди, да је атентаторе лиферовала Југославија, односно југословенска секција О.Б.К. тј. Организација балканских комуниста. Ако је потребно Скупштини ово се лако може наћи у нашој библиотеци.

Али то није чудо кад се узме у обзир да је г. Корошец био у Женеви још 1918 године за репу-

бликанско уређене државе, што му није ни мало сметало да се сам понуди за улазак у шестојануарску диктаторску владу, чији је главни стуб био читаве две године.

Исто тако не смета му ни сада да тај режим напада и сматра га фаталном погрешком, ваљда због тога што је био везан за једно велико историјско име те је у томе једино ваљда и остао доследан свом држању у Женеви од 1918 године.

Владини говорници непрестано су износили овде како Министри прошлих режима нису смели да иду у народ. Као што, господо, из овога буџета видите, цифра расхода повећала се је са преко 42 милиона динара. Потребно је констатовати да ова лажна демократија мора да повећава број полицијских органа и жандарма да би могли њени министри да силазе у онај исти народ у који су и те како одлазили и министри пређашњих влада само са мање агената и жандарма и са мањим буџетом министарства полиције.

У разривању државних темеља није се зауставила Влада Милана Стојадиновића на томе. Она је деморалисала наш политички и цео наш јавни живот. Једном херојском и правдољубивом народу, који гине за част и дату реч, хтела је накалемити један морални дефект... (Граја).

Ви, господо, нисте ваљда заборавили случај Милинка Милутиновића, кад је на онако достојанствен начин вратио новац који је требао да буде плата за издају.

Ви нисте ваљда заборавили једног народног посланика, који ме је због Министарске фотеље оклеветао да сам организовао неке терористичке петорке у Народној скупштини.

Где су те петорке? Да је то била истина, зар не би било међу вама, мојим друговима посланицима, још неки, који би се јавио да за такву награду потврди, да сам и њему говорио о петоркама?

Па зар се не сећате, господо, оне денунцијације у форми сензационалног открића у листу Министра г. Корошца о тобожњој окружници Југословенске националне странке у којој је, по тврђењу тога листа, Национална странка позивала народ на узбуну. Такву окружницу Југословенска национална странка нити је издала нити има намере да се таквим методама бори. Начин рада и политичке борбе су изнесени у писаним правилима Националне странке, и она их спроводи живом речи и легалним сретствима.

Али одакле онда ова окружница? Ја ћу вам рећи. Окружница се родила или у канцеларији неког среског начелника који је желео групу или класу а по наређењу г. Корошца, а требала је да послужи за оправдање прогона наших добрих и честитих националних људи, или је написана у некој комунистичкој кухињи, јер треба да знате да за комунизам и левичарство не претставља противника Јереза са својим дефетизмом, него ми из националних редова.

Па размислите добро како се шеф Јерезе родио у знаку неверства у коме он и данас живи. Шеф ове Владе изневерио је групу са којом је сарађивао и која га је из политичке мемле извукла у своју средину.

Господо, после је изневерио национални програм с којим је солидарно са Владом пошао на изборе и за који програм он носи пуну одговорност.

После образовања своје Владе он је изневерио и поверење народно, јер је на петомјаским избо-

рима народ дао поверење овој Скупштини за једну националну и унитаристичку политику.

Настављајући да влада, изневерио је Главни одбор преко чијих је леђа и дошао на власт.

Држећи се грчевито власти изневерио је декларацију коју је прочитао пред Народном скупштином. Хотећи по сваку цену да се одржи на власти, изневерио је своју заклетву на Устав да ће чувати прерогативе грађана и народних посланика, које је отерао невине на робију, као што стотине и хиљаде других хапси.

Заслугом такве политике настала је једна пролазна малаксалост национална, проузрокована разбијањем националних редова и рушењем националних организација и националних светиња.

Компромитовањем правосуђа настало је отсуство сваке грађанске одговорности за присталице владине партије. Куповањем присталица за положаје и новац настало је деморалисање сваког јавног и политичког живота. Створена је атмосфера личног егоизма и презреног моралног принципа. Денунцијације и подметања од стране политике политичким противницима на дневном су реду. Настало је деморалисање сваког политичког живота, створена је атмосфера издајства. Па зар у таквој атмосфери није погодна левицарска акција која из дана у дан сеје своје семе потпомогнута дефетистима у земљи и непријатељима споља. Ето, у раду Владе имате све услове и све одговоре због чега је данас комунизам заплуснуо целу земљу. Ми, југословенски националисти верујемо, да ће се то увидети, и да ће ускоро доћи и крај оваквом несносном стању до кога је довела ова Влада. За све последице ће остати одговорна ова Влада и ваша Јереза.

Од ње ће остати у политичкој историји убељжена само насиља и искушења, кроз која су прошли националисти и цео народ.

Ја морам, при завршетку свога говора, да се обратим на све оне, који су придонели стварању ове моје лепе Отаџбине, на челу са нашим славом овенчаним Краљевским Домом, јер је данас као никад у питању она величанствена победа, која је извојевана на бојном пољу.

Пазите, да не изгубимо на крвавим улицама својих рођених градова оно што је на бојном пољу створено. (Пљескање и одобравање на левици).

Потпредседник Фрањо Маркић: Реч има народни посланик г. др. Стеван Крафт. (Душан Антонијевић: Молим за реч о повреди Пословника). Има реч народни посланик г. Душан Антонијевић да говори о повреди Пословника.

Душан Антонијевић: Господо народни посланици, ово је по други пут што сматрам за своју дужност да умолим Претседништво Народне скупштине да у погледу говора народних посланика прибави пуну санкцију одредаба Закона о пословном реду у Народној скупштини. Народна скупштина није читаоница да се у њој читају говори као апостол и ја још једном молим Претседништво да у погледу посланичких говора прибави пуну санкцију Закона о пословном реду.

Потпредседник Фрањо Маркић: Истина је, господо, да Закон о пословном реду прописује да посланици треба да говоре слободно, а не да читају своје говоре. Међутим, како у овој Скупштини тако и раније толерирао се да се читају го-

вори. И ја увиђам да би у томе погледу требало строго применити прописе Закона о пословном реду у Народној скупштини, али је сада то немогуће ради тога што је дискусија у току и што су многа господа искористили већ толеранцију у томе погледу. (Душан Антонијевић: Нисам задовољан одговором г. Претседавајућег).

Има реч народни посланик г. Др. Стеван Крафт.

Dr. Stevan Kraft: Gospodo narodni poslanici, ja nisam uzeo reč u načelnoj debati o budžetu, jer nisam smatrao potrebnim, da pored tolikih govornika iz redova narodne većine, koji su opširno sa svih gledišta iznosili i pretresali ozbiljne i teške probleme unutarnjeg političkog uređenja naše države, ulazim i ja u domen tih osetljivih političkih pitanja, koja izviru iz nesuglasica i razmimoilaženja između triju grana jugoslovenske narodne zajednice u gledanju na pitanje unutarnjeg političkog uređenja zajedničke države. A nisam imao ni želju, da rad i politiku Vlade u ovaj mah podvrgnem jednoj oštroj kritici.

Ipak ću vas, gospodo narodni poslanici, morati bliže pozabaviti jednim pitanjem, koje koliko god je sa gledišta jedne više političke etike pitanje kulturnog značaja, pitanje prosvetčenosti i humanosti vodećeg naroda jedne države prema nacionalnim manjinama, koje su ušle u njen sklop, toliko je ono, i za našu državu, i političko pitanje. I to ne samo, što ono pretstavlja jednu časnu obavezu naše države, preuzetu pri samom stvaranju velike ujedinjene Jugoslavije, nego više još zbog toga, što o pravednom i humanom rešenju toga pitanja zavisi nacionalno spokojstvo i duševni mir stotine i stotine hiljada najlojalnijih građana ove zemlje, a priznavanje ili ne priznavanje, ispunjavanje ili neispunjavanje njihovih najprirodnijih prava u odnosu na njihovu decu, njihov mladi naraštaj, njihovu nacionalnu budućnost i bezbednost bar u onim najčeđnijim granicama, koje su povučene međunarodnim konvencijama i našim dosadašnjim domaćim zakonima, a koje pretstavljaju najnužniji egzistencijalni minimum jednoga naroda, ne mogu ostati trajno bez dejstva na meru privrženosti, požrtvovanja i ljubavi prema državnoj zajednici.

Svaki čovek voli više svega svoju decu, svaki narod svoj mladi naraštaj. Njima posvećuju rad i brigu svoju, njihova sreća, njihov napredak, njihova obezbedena budućnost cilj im je i smisao života. To je prirodni zakon. Ne dati čoveku i narodu jednom najosnovnija prava, koja iz toga prirodnoga odnosa, iz te bogom-dane stvarnosti izviru, ne dati im mogućnost da razviju i upotrebe svoje snage i sposobnosti i da tu prirodnu, ako hoćete nagonsku brigu i težnju zbrinu zajedno sa državom i njenim vlastima, od nje pomognuti ili bar tolerisani, znači dovesti ih u bezizlaznu dilemu koja im ostavlja samo dvojaki izbor. Ili da se po cenu časti i životnog opstanka odreknu jedne prirodne i svete dužnosti i isto toliko prirodnog i svetog prava i da se ropски podvrgnu, ili da prirodnu i dužnu brigu oko budućnosti mladoga naraštaja a time brigu za svoj nacionalni, jezični, prosvetni i rasni opstanak brinu van saradnje sa državom, koja otvoreno ili svojim postupcima traži da se u krajnjoj konsekvenci odreknu samoga sebe.

Prvo se ni od čoveka, još manje od naroda koji poštuje sama sebe, a najmanje od delova velikih pro-

svećenih naroda, koji su preko svojih nacionalnih država kroz vekove bili važni činoci evropske istorije, ne može i nesme tražiti i uzalud bi se tražilo. A drugo, gospodo, naterati stotine hiljada gradana iz redova narodnih manjina da pokušaju da van-saradnje sa državama obezbede onaj minimum svojih životnih potreba i prava, ne bi bilo mudro, gospodo, i pametno, jer bi dovelo do toga, da bi se nezadovoljstvo možda još i pooštrilo i stvorila bi se možda centrifugalna snaga, koju nikada nije dobro izazvati.

Vredno bi bilo sa toga gledišta ispitati i utvrditi pred nepristrasnim forumom ko snosi veću i težu odgovornost za trajno nespokojstvo i latentno grozničavo stanje koje muči zajednicu evropskih naroda i država, zbog nerešenosti problema narodnih manjina, — da li narodne manjine kao bespomoćni objekti, ili države kao subjekti problema narodnih manjina i manjinske politike. Prema lojalnom, mirnom i trpeljivom stavu koji su narodne manjine zauzimale gotovo bez iznimke od prvoga početka posle rata, odnosno posle zaključenih mirovnih ugovora, a koji su stav na manjinskim kongresima skoro kroz polu druge decenije svake godine svečano manifestovale pred evropskom javnosti, ne može za nepristrasnog posmatrača više biti sumnje, da tu odgovornost uglavnom snose države.

Pa dobro, rećice neko od vas da li i naša država, da li i mi Srbi, koji smo se pod tudom vlašću tolike vekove borili za svoje nacionalno samoodržanje, za očuvanje svoje vere, svoga jezika, svojih tradicija i svoje kulture, koji smo pojam „Srpstva“ podigli na tako visoki piedestal, da ga nismo mogli složiti, ni profanirati sa nekom politikom asimilacije, odnosno posrbljivanja drugih, mi koji smo na sopstvenim mukama i nevoljama naučili da shvatimo i poštujemo i tuđu borbu za nacionalni opstanak, da li i mi dajemo povoda našim manjinama da se žale? Da li i mi, koji smo kroz dva puna veka do samoga oslobođenja i ujedinjena ljubomorno branili i očuvali nacionalnu tekovinu naše narodne crkveno-školske samouprave u Austro-Ugarskoj, koji smo i u Turskoj borili se i uspeli, da svome narodu dademo srpske škole, i osnovne i srednje i tako mu očuvali i ojačali narodnu svest i obezbedili kulturni i privredni napredak, da li mi Srbi našim narodnim manjinama uskraćujemo njihove narodne škole, da li im branimo i onemogućavamo, da sami vode brigu oko očuvanja i unapređenja svoga nacionalno prosvetnoga života, da li im mi branimo i otežavamo, da u svojim školama i drugim prosvetnim ustanovama vaspitaju svoju decu na svome materinskom jeziku, neguju svoju kulturu, svoje narodne običaje i tradicije?

I ja to pitanje, gospodo narodni poslanici, vrlo dobro razumem, jer sam ga sam postavljao za srpski narod, koji je sazidao temelje ove nove države, pred svojom savesti, kad sam se pod konac 1918 godine vratio iz rata i stajao pred odlukom, da li da pokrenem ja, jedan od vrlo malog broja pretstavnika naše domaće nemačke inteligencije, koji su poznavali vaš jezik i narod vaš, da li da pokrenem političku akciju među nemačkim življem za odlučnu političku preorijentaciju prema Beogradu, za emancipaciju od političkih, prosvetnih i društvenih upliva ranije sredine, za istinsko i svesrdno prihvatanje novoga stanja i potpuno političko solidarisanje sa novom državom, sa ciljem i u veri, da će nam nova država, sa svojim slobodarskim i oslobodilačkim tradicijama bez asimilatorskih, odnarodivačkih tendencija uzvratiti poverenje sa poverenjem, dati nam sem opšte građanske

slobode i ravnopravnosti, više i širih prava i mogućnosti negovanja, razvijanja i izgrađivanja našega nacionalno prosvetnoga i društvenoga života nego stara država, po primeru i u približnim granicama srpske narodne školske autonomije u bivšoj Ugarskoj. Ja sam sebi na to pitanje savesti na osnovu svojih utisaka o političkim prilikama i o slobodnom, nacionalno tolerantnom duhu u srpskom narodu u vremenu pre rata u Srbiji i u Ugarskoj, na osnovu svojih simpatija i moga velikog poštovanja za nacionalnu i prosvetnu borbu srpskoga naroda još iz svojih mladih dačkih dana, mogao dati povoljan odgovor. Odgovor u kom je kulminirala moja vera u velikodušnost i pravdoljublje srpskoga naroda, moje duboko ubedenje, da on neće moći odreći i uskratiti drugima nacionalno-prosvetna prava i slobode, koje je u drugim zemljama sa pravom za sebe ne samo tražio, nego politički i uživao, pogotovu, da ta prava i slobode neće hteti i moći, da odrekne i uskrati jednom narodu, koji mu je prišao sa toliko poverenja, nudeći i tražeći prijateljsku i bratsku saradnju u interesu obezbeđenja, jačanja i odbrane vojničke i političke njegove tvorevine, današnje Kraljevine Jugoslavije. Neće odreći i uskratiti tim manje, što nema na vidiku nijednoga životnoga pitanja, koje bi ta dva naroda, pa i same njihove matice, moglo ili moralo neizbežno dovesti u konflikt, nego se što više ukazuje dosta velika podudarnost i političkih i privrednih interesa oba naroda, koja je eto podudarnost interesa, našla izražaja u dobrim i prijateljskim odnosima, koje trajno postoje između Jugoslavije i Nemačke.

U toj veri dao mi je, gospodo narodni poslanici, potstreka i sigurnosti početkom meseca januara 1919 godine pok. predsednik vlade g. Stojan Protić, koji je imao najplemenitije i najhumanije poglede i intencije po pitanju tretiranja nacionalnih manjina, obezbeđenja njihovog ravnopravnog položaja u državi i prirodnih prava u pogledu njihovog nacionalnog, crkvenog, prosvetno-školskog, društvenog, socijalnog i privrednog života, i koji mi je po svemu tome dao potpuno zadovoljavajuća i uspokojavajuća uveravanja.

Gospodo, kako danas tako i onda, mi nismo imali težnje, ni ciljeve ni zahteve, koji bi ma ukoliko došli u sudar sa životnim interesima ove države, sa njenom sigurnošću, sa njenim unutrašnjim redom i sa uslovima njenoga jačanja, napretka i njenoga političkog obezbeđenja u budućnosti.

Pokojni predsednik vlade Stojan Protić mi je u tim pitanjima koja su nas interesovala i koja čine uži krug našeg narodnog života, sa velikom iskrenošću govorio i uveravao me, da u pogledu naših crkava, u pogledu naših škola i u pogledu naših opština, a pogotovu u pogledu građanske ravnopravnosti u svim drugim pravcima da neće i ne može biti nikakvih poteškoća, kako će nam se u tom uskom domenu našeg nacionalnog života dati sve potrebne slobode i prava, a pogotovu u pogledu naših crkava, škola i opština, sva prava i slobode koja želimo, samo pod jednim uslovom da bude obezbeđen državni nadzor, od kojega nam, gospodo, ni na kraj pameti nije bilo, da bi ikada hteli od njega bežati. Mi smo želeli i želimmo saradnju u punom međusobnom poverenju sa svima faktorima ove države, u kojoj gledamo našu Otadžbinu, i u kojoj tražimo našu nacionalnu, socijalnu, kulturnu i privrednu budućnost.

Kamo sreće, da je Bog ovog umnog državnika i plemenitog čoveka obdario dužim životom. On bi bio sretno, na korist i na čast ove zemlje, rešio ne

samo problem nacionalnih manjina, nego i mnogo teža pitanja ustavopravne prirode i obezbedio zemlji unutarne spokojstvo, mir i slogu. Ne smatram se nadležnim, da ocenim, gospodo, da li je danas, posle 15 godina, još moguće vratiti se na put koji je on pokazao za rešenje latentne ustavne krize, ali je sigurno, da bi se pitanje nacionalnih manjina sa malo dobre volje u duhu plemenitih, pravičnih i humanih pogleda Stojana Protića, kome niko ne može poreći patriotizam i političku odgovornost, i danas mogao lako rešiti i trajno skinuti sa dnevnoga reda. (Jedan glas sa leve: Pa Vi imate sve povlastice, šta hoćete još?) Ja sam znao da ćete se Vi gospodine s time javiti. Ja ne mogu voditi računa o tome, kakvo je stanje u drugim zemljama. Mi nećemo nikada primiti načelo političkog reciprociteta, nikada kao slobodni građani ove zemlje ne možemo prihvatiti da dodemo u ulogu taoca za manjinsku politiku drugih država i da budemo tretirani kao građani drugoga reda, čija građanska prava i čija zaštita zavisiće od prilika u drugoj kojoj zemlji.

Ja mislim, da se to ne može tražiti od nas, a mi smo uvek pripralni da se moralno solidarišemo sa svima narodnim manjinama u celoj Evropi, koji su pod bilo kojim pritiskom, — pripralni smo da se sa njima solidarišemo u smislu moralnog ali ne i političkog reciprociteta. (Dr. Anton Novačan: A zašto onda puštate u stranoj štampi da se piše o slabom tretiranju Nemaca u Jugoslaviji?) Izvolite me saslušati do kraja pa ćete upoznati kakvo je to tretiranje.

Ovakvo se rešenje, gospodo, kakovo je bio zamislio uvaženi državnik Stojan Protić, nameće danas kao ozbiljna i hitna politička potreba. Ne samo zato što je današnje stanje, koje je stvarno u potpunoj opreci sa međunarodnim obavezama i garancijama, koje daje i naš domaći zakon od 10 maja 1920 i ne podnosi nikakvu kritiku evropske javnosti, nego i zato što je danas na stotine hiljada građana iz redova narodnih manjina duboko razočarano i uznemireno sve gorim stanjem manjinskih prosvetno-školskih prilika, a naročito prosvetno-školske uprave, te počinju tražiti nove izlaze i puteve iz te situacije, prirodno u duhu političkog i socijalnog radikalizma, koji ne može biti poželjan.

Ja sam mogao, gospodo, narodni poslanici, imajući duboku veru u veliku, slobodoumnu i humanu dušu srpskoga naroda, i u pravičnost i dobronamernost njegovih upravljača, tu veru uliti stotinama hiljada mojih saplemenika i povesti ih na put jedne pozitivne ako hoćete državotvorne politike u duhu nove državne zajednice, u duhu najspremnijeg i savesnog ispunjavanja svih građanskih dužnosti, a u veri i u nadi konačnog uvažavanja i oživotvorenja i sopstvenih nacionalno-prosvetnih, socijalnih i privrednih životnih potreba nemačke manjine sa strane ove države. Vi ste pratili politički moj rad i rad mojih prijatelja i za vreme postojanja naše narodne nemačke stranke, i pre i posle toga. Bili ste svedocima našega uspeha u borbi za političku, kulturnu i društvenu emancipaciju nemačkog življa od ranijih upliva, u radu na širenju i produbljivanju nove političke orijentacije i nove državne svesti. Mi smo istrajali na toj liniji do današnjega dana, a sa nama i jezgra našega naroda.

Vi ste se mogli uveriti i uverili ste se sa merodavnim faktorima, da ova zemlja, da naša država imade u nama, jugoslovenskim Nemcima, i više nego

lojalne, mirne, strpljive, vredne, i u svakom pogledu pouzdane i konstruktivne građane. Ali, gospodo, u međuvremenu prošlo je 18 godina čekanja na razumevanje i susretljivost sa strane države. Umesto toga taj je narod doživljavao i doživljava i u najzadnje doba trajno nedaće i razočarenja, naročito u prosvetnom svom životu, gde je težište osetljivosti i nada svake manjine. Nemojte se zato čuditi ako i on sve više gubi spokojstvo i veru u ozbiljnost i dobronamernost Vladine manjinske politike i počinje, radikalizujući se preko socijalno nezbrinute omladine, tražiti nove političke puteve i kombinacije.

Gospodo, bilo je danas konstatacija nekoliko naših kolega ovde, koji su žalili izvesne pojave i među jednim delom naše nemačke omladine. A vi znate, gospodo, da u životu svakog naroda omladina igra značajnu ulogu i da je često puta putokaz daljnjih razvitaka, smer kojim kreće omladina.

Niko, gospodo, više ne žali te pojave nego li ja sam, koji već dve-tri godine svima sretstvima radim na tome, da se ta grupa mladih ljudi razuveri, kako nije moguće da se izvesne političke ideje i metode prenesu mehanički iz jedne zemlje čijim potrebama one odgovaraju u drugu, gde im po svima prilikama i uslovima te zemlje nije mesto, još manje da je moguće prosto prenositi iz druge zemlje i same forme političkih pokreta i manifestacija, a najmanje da bi jedna narodna manjina ili njena omladina mogla biti zvana, da prednjači nacionalističko-fašističkim, više manje revolucionarnom pokretu unutar državnoga naroda jedne demokratske parlamentarne zemlje. A vi znate kakva je omladina i da nije lako logičkim razlaganjima i uveravanjima skrenuti je na pravac hladnog, mirnog razmišljanja i rasuđivanja.

Ali, poštovane, drage kolege, ja bih vas molio, da me u daljem toku moga izlaganja pratite, pa ćete se uveriti, da zaista ima pojava u našem životu, osobito u prosvetno školskoj politici, koja nužno goni omladinu u političke ekstreme. Ja sam sebi uzeo za zadatak da vam to iznesem i potkrepim primerima da bi se uverili kako je nezdravo stanje i kako se, gospodo, u interesu ove zemlje, u interesu mira, spokojstva i zadovoljstva — a cilj je državnog života zadovoljiti građane jedne zemlje, pa gospodo, zadovoljiti i lojalne i vredne građane iz redova narodne manjine koji nikada nisu bili na teret ove zemlje i nisu joj pričinili nikada nikakve teškoće, ni ozbiljne brige — tim putem ne bi smelo ići dalje.

Ja vrlo žalim, gospodo, da vam, zbog kratkoće vremena ne mogu dati prikaz celog manjinskog pitanja i njegovog razvitka u našoj zemlji do današnjega dana. To bi bilo interesantno i poučno. Ali se moram zadovoljiti, da vam prikažem kakvo je stvarno stanje na našim manjinskim nemačkim školama, na takozvanim državnim osnovnim školama sa nemačkim nastavnim jezikom, na nekoliko primera, pa da vi prosudite, da li ima razloga, da se taj narod oseća ne samo prikraćen u svojim zagarantovanim pravima, nego da smatra, da su takve prilike za njega unižavajuće i trajno nepodnošljive. Gospodo, evo prilika u mome rodnom mestu ovde u Indiji koja je na jedan sat od Beograda. Tamo postoji državna osnovna škola sa nemačkim nastavnim jezikom. Za svih 14 odeljenja ima svega 12 učitelja. Da vam prikažem kakav je sastav nastavničkog tela te škole. Od 12 nastavnika na toj školi imade svega 2 učiteljice Nemice. Deset nastavnika su jugoslovenske narodne pripadnosti, jedan Slovenac, jedan Hrvat a

samo dva učitelja, a drugo su ženske, 4 Hrvatice i 4 Srпкиnje.

Od tih deset nastavnika, koji nisu nemačke narodnosti vladaju nemačkim jezikom njih pet; troje od njih ne govori dovoljno nemački, da bi mogle na nemačkom jeziku dati nastavu, a ostali uopšte ne govore nemački. U pet škola koje ću vam prikazati, sa 76 odeljenja i 77 nastavnika ima ih 27 koji uopšte neznaju nemački jezik, a treba da daju obuku na materinskom nemačkom jeziku deci. U Rumi n.pr. državna osnovna škola sa nemačkim jezikom ima 21 nastavnika. Od tih 21 nastavnika svega su pet nastavnika nemačke narodnosti i to dva učitelja i tri učiteljice, svi ostali su jugoslovenske narodnosti, a od ovoga broja ima njih četiri, koji ne vladaju nemačkim jezikom. Jedna nastavnica nije tu, jer je na bolovanju već dve godine, ali to mesto do danas nije popunjeno. Slično, u lepom Franstalu, u koji vi često zalazite kod „Brašla“ na čašu vina, ima državna nemačka osnovna škola sa 19 nastavnika. Od tih 19 nastavnika po svedočanstvu našeg bivšeg poslaničkog kolege dr. Mozera, samo dvojica su Nemci, a svi ostali su Jugosloveni. Među njima ima njih nekoliko koji ne vladaju nemačkim jezikom, u toj meri, da bi mogli davati pravilnu nastavu.

U Zemunu u tri odeljenja osnovne škole nema ni jednog učitelja Nemca. Sad dozvolite mi da navedem jednu opštinu iz moga sreza.

Потпредседник Фрањо Маркић: Господине посланиче, Ви говорите већ 5 минута више од предвиђеног времена и молим Вас да то узмете у обзир и да свој говор заоблите и будете што краћи.

Dr. Stevan Kraft (nastavlja): Ja sam kao član Vladine većine gledao da rasteretim budžetsku debatu i stoga se nisam u načelnoj debati prijavio za reč, jer sam tada mogao da govorim dva sata. Pošto mi je kod pretresa budžeta Ministarstva prosvete i pored izričitog obećanja gospodina Potpredsednika uskraćena reč, ja Vas molim, da mi sada dopustite da se u najkraćim potezima zadržim na ovoj stvari.

Jedna opština iz moga izbornog sreza, opština Crvenka imade 22 nastavnika i od toga broja svega su petorica Nemci. Od ostalih 17 njih 12 su jugoslovenske narodnosti, trojica Madari, jedan Čeh i jedan Jevrejin. Od ovih 17 koji nisu nemačke narodnosti ne vladaju ni jedan nemačkim jezikom, ili vladaju toliko slabo da nisu u stanju davati pravilnu nastavu na maternjem nemačkom jeziku, njih deset.

Da vam prikažem sada, gospodo, kako to izgleda u skupu. Imate 5 državnih osnovnih škola sa nastavnim nemačkim jezikom, sa 76 odeljenja i 77 nastavnika. Od toga nemačkoj narodnosti pripada svega 14 nastavnika, ili 18%. Od 63 ostala nastavnika 58 su jugoslovenske narodnosti, jedan Čeh, tri Madara i jedan Jevrejin. Od toga broja 27 njih ne govore nemački ili nikako ili ne toliko, da bi mogli da opstanu kao nastavnici na školi sa nemačkim nastavnim jezikom. Ostalih 36 toliko vladaju nemačkim jezikom, da bi se moglo kazati, da se to ne može tolerisati, ako to pitanje ne bi imalo i jedan socijalni značaj. Ali, najpre da vam objasnim, šta to znači da 27 odeljenja na tih 5 državnih osnovnih škola sa nastavnim nemačkim jezikom imaju nastavnike koji ne govore nemački jezik. Ako uzmete broj dece u odeljenju sa 50, a imade razreda sa 70 i 80, imate da u 4 mesta 1500 nemačke dece nemaju nastavnike koji vladaju nemačkim kao nastavnim jezikom. Usled toga što se zbog raznih protekcija ili zbog nemar-

nosti postavljaju nastavnici koji ne vladaju jezikom te škole, ta deca neće naučiti ni svoj maternji, ni državni jezik. Da će ta deca izaći iz škole kao poluanalfabeti za nikoga nema dvojbe. Ja vas uveravam, da na taj način na državnim osnovnim školama sa nemačkim nastavnim jezikom na desetak hiljada nemačke dece ostaju bez prave nastave na maternjem jeziku, jer na tim školama ima jedva još jedna trećina nastavnika Nemaca, dok je ostalo druge narodnosti, a često i druge veroispovesti i te se škole jedva još mogu smatrati narodnim školama koje imaju da posluže obuci nemačke dece na njihovom maternjem jeziku, kako to propisuje naš Zakon od 10 maja 1920 godine i Zakon o narodnim školama od 1929 godine, kako to propisuju i razna naredenja Ministarstva prosvete. To je sve ostalo na papiru, a u praksi to sasvim drugčije izgleda. Na 42.000 nemačke dece koja polaze osnovne škole, preko 10.000 nemačke dece u našoj zemlji nema ni najprimitivniju nastavu na svome maternjem nastavnom jeziku koji je država dužna da obezbedi. Narod na te škole više ne osjeća i gleda kao prosvetne ustanove, koje imaju da služe najsvetijim ciljevima njegovoga prosvetnoga života, vaspitanju njegove dece na maternjem jeziku u duhu narodne nemačke kulture i tradicije, već ih gleda više kao prinudne zavode u kojima se njihova deca pate i stradaju, gube uzalud godine i ne nauče ono, što bi im škola trebala da dade kao spremu za život, a najmanje će im se na taj način usaditi ljubav prema državnom jeziku. Gospodo narodni poslanici, kome od toga kakve koristi? Je li to potrebno našoj državi? Da li i jedan pametan čovek može i trenutak da pomisli na posrbljavanje nas, jugoslovenskih Nemaca? Zašto onda prepustiti čestit i veran jedan elemenat, koji nema samo pripravnost i volju, nego i sve uslove, da se politički potpuno solidariše sa vodećim narodom države, da postane skupocena njegova, politička komponenta, — zašto prepuštati takav narod nerazboritim elementima, da ga kinje i muče, i truju mu dušu. Da me potpuno razumete, gospodo, samo jedno pitanje. Šta bi rekli i kako bi bili reagovali Srbi u bivšoj Austro-Ugarskoj monarhiji, da im je neko poslao na njihove škole učitelje druge narodnosti, drugoga jezika i vere?

Ali, dolazi drugo pitanje koje je bar toliko važno kao jezično i verski i koje je možda od dubljeg dejstva ako duže vremena potraje ovakovo stanje, još će dublje zasecati u osećaje toga naroda, jer će uznemiriti socijalnu svest i savest njegovu i pokrenuti tešku brigu oko budućnosti mladoga naraštaja toga naroda. Gospodo, kuda ćemo mi sa našom decom, kuda ćemo sa mladim našim ljudima koji svršavaju škole i koji se vaspitavaju za pozive učitelja, činovnika itd. Kuda ćemo s tom decom, ako ne u naše crkve, na naše škole, u naše opštine itd. (*Dr. Branko Kalember:* A zašto ne u državnu upravu i vojsku.) Ja ne pravim od toga neko naročito pitanje. Nema izgleda, dosta prirodno da naša deca ne mogu zauzeti srazmerno našem broju visoke položaje u vojsci i položaje na visokim stupnjevima državne uprave. To je u drugim državama bilo moguće, tamo su Srbi mogli biti generali, feldmaršali, ministri i guverneri narodnih banaka, a tim smo se više manje pomirili, ali, gospodo, tamo u domenu sopstvenoga svoga života taj narod ima prava i po bожijem i ljudskom pravu i zakonu da traži i da mu se dadu životne mogućnosti i za njegov mlad naraštaj i za njegovu decu, koja se spremaju za takve polo-

žaje, a koji su dali dovoljno dokaza da država nema šta da se priborjava, da su oni pouzdani i lojalni kao i drugi građani u toj zemlji. Tamo niko ne može biti preči i niko ne može imati pre mesta do li naša nemačka deca. Evo, gospodo, tu imate koren, koji stvara sve veće i veće nespokojstvo u našem narodu naročito među omladinom. Ti mladi ljudi ne vide budućnosti pred sobom, nemaju mnogo izgleda da sebi obezbede egzistenciju u ovoj zemlji i zato moraju nastati takve pojave kao što ih opažamo u današnjem našem javnom životu.

Nemačke škole pretpostavljaju i nacionalno i socijalno nastavnika Nemca, ne samo zbog poznavanja jezika. Jezikom može da vlada i nacionalno strano lice, ali sadržaj nastave treba da tumači čovek, koji je odrastao u prosvetnoj tradiciji toga naroda. On će imati i više osećaja i srca za decu i za samu nastavu. To je prirodna stvar. Taj je osećaj i bliži interes, gospodo, za nastavu a pogotovo za vaspitni uspeh apsolutno potreban. Gospodo, imate tu žalosnih pojava na našim školama, da nastavnici koji ne poznavaju jezik i nemajući ljubavi ne mogu da ispunjavaju dužnosti, koje im zakon nalaže, da služe školi i deci, koja su im poverena, bacaju se na drugo polje, hoće po svaku cenu da nadziravaju čestite i verne manjinske građane, i na taj način daju sebi izvesnu političku važnost i odnosno obezbedi sebi makar i sumnjičenjima i potkazivanjem izvesan položaj i upliv.

To je, gospodo, jedno od najvećih zala u Vojvodini od koga ceo taj narod tamo neizmerno mnogo pati i trpi i to ne samo zato, jer politički činovnici često puta greše u tome pogledu, nego i zato, što u manjinskim krajevima i mestima, koji ne razumiju ni jezik ni narod naš, niti imaju najmanje simpatija za narod i decu našu, hoće po svaku cenu da budu spasioci države od najlojalnijih njenih građana. U pogledu uprave i nadzora nad državnim osnovnim školama sa nemačkim nastavnim jezikom imam da napomenem, da je u zadnje vreme česta pojava, skoro pravilo, da se postavljaju na tim školama kao upravitelji, ne Nemci, nego drugi, i to bez obzira na poznavanje nastavnog jezika. Gospodo, kako jedan upravitelj škole, osobito ako dobije jednu školu sa 1000 i preko 1000 dece sa 16, 18, 20 i više odeljenja, kako on može da upravlja takvom školom, i da vrši nadzor nad nastavom te škole, kada ne poznaje nastavni jezik? Onda još dolazi uticaj i sreskih školskih nadzornika, koji isto tako ne poznaju jezik, dolaze usmene sugestije, pa i upute i nalozi, da čak i oni nastavnici koji poznaju nastavni jezik tih škola, da i oni protiv jasnog naređenja Zakona o narodnim školama, protiv zvaničnog, od Ministarstva prosvete izdatog nastavnog plana, obučavaju ne na materinskom jeziku decu, nego na srpsko-hrvatskom već od 1 razreda osnovne škole, i ako je po tom nastavnom planu i po zakonu pridržan prvi i drugi razred čisto za nastavu na materinskom jeziku. Jer, gospodo, naša deca moraju književni jezik naš tek u školi da uče, oni govore kod kuće jednim narečjem koje se ne može upotrebljavati kao pismo, kao književni jezik itd. Tu su velike teškoće, o kojima nastavni plan mora voditi računa i zato je potrebno, da se prve 2 školske godine nastave pridrže potpuno za nastavu na materinskom jeziku. — Ako to uočite, gospodo, onda imate sve elemente, da sami prosudite kako stoji sa tim manjinskim našim školama i sa takvom nastavom na nemačkom jeziku. Bili

smo možda velike idealiste i još veće optimiste kada smo verovali da ćemo i mi, zato što smo zaista sa punom pripravnosću, mogu kazati sa izvesnim idealizmom, priznali novo državno stanje i stavili se stoprocentno na raspoloženje ovoj zemlji, i da ćemo i mi uspeli da postignemo ono što su Srbi imali u bivšoj Ugarskoj: svoju nacionalnu srpsku školsku autonomiju. — (*Risto Grdić*: Pa mi smo u Bosni izdržavali svoje škole!)... Vi ste ih mogli izdržavati naročito u bivšoj Ugarskoj jer vam je stara vladalačka kuća bila dala velike latifundije kao dotaciju vašoj narodnoj crkvi, iz kojih ste sredstava uglavnom izdržavali škole... (*Risto Grdić*: Mi u Bosni nismo imali latifundije, nego je sirotinja kupila paru po paru!)... Dajte nam tu mogućnost, pa bi i mi kupili paru po paru da osnujemo i izdržavamo privatne škole, gde nema uslova za državnu manjinsku školu. Ali ni minimum prosvetnih ustanova koji nam je velikodušno u jednoj naredbi Ministra prosvete O. n. pov.br. 769 od 1 septembra 1930 dat, da možemo osnivati i izdržavati o svom trošku privatna zabavišta za nemačku decu i da možemo isto tako osnivati i izdržavati jednu privatnu nemačku učiteljsku školu da bi, pošto nije stigla država, mi smo spremili za te državne osnovne škole sa nemačkim nastavnim jezikom jedan red nastavnika, koji će biti specijalno kvalifikovan za te škole znajući potpuno i nemački nastavni jezik tih škola i državni jezik, ni taj minimum prosvetne inicijative ne možemo sa uspehom ostvariti, jer su poteškoće skoro nepremostive, koje nam stvara upravni aparat. — Dosada je svega uspelo, da osnujemo sa gotovo neverovatnim poteškoćama sem privatne nemačke učiteljske škole, jednu privatnu građansku.

I to mi izdržavamo za te parice koje sami prikupljamo. A činili bi rado i više, ali vidite, to je ono, što sam u početku izložio, da nam se ne da mogućnost, da razvijemo svoje pravo i slobodu prosvetne samopomoći i pored jasnih i nedvojbenih obaveza naše države. Tako mi moramo ostati više-manje, skrštenih ruku, a država sama ništa ne poduzima da bi zadovoljila najhitnije prosvetne potrebe lojalne i verne nemačke manjine i ne pomišlja ni na to, da nam vrati bar one naše privatne škole, koje su podržavljene 1920 god. i ako mi to stalno tražimo. Tako je 600.000 jugoslovenskih Nemaca, najlojalnijih građana, ostalo bez i jedne srednje ili stručne škole i bez zakonske i administrativne mogućnosti da putem prosvetne samopomoći sami o svom trošku stvore i izdržavaju prosvetne ustanove, koje su im za život potrebne. Koliko je to stanje bolje u Rumuniji, koja je dala i izdržava svojoj nemačkoj manjini desetak državnih nemačkih srednjih i stručnih škola pored izvesnog broja privatnih škola, koje izdržava sama manjina.

Da ne govorim o Čehoslovačkoj, gde je stanje u tom pogledu još mnogo bolje. Pre jedno četrnaest dana bilo je objavljeno, kako je čehoslovačka vlada uzela inicijativu i sporazumela se sa nemačkim strankama, koje su za saradnju sa čehoslovačkim narodom i čehoslovačkom državom, da svim njihovim opravdanim prosvetnim, socijalnim i privrednim željama izade u susret, kako Nemci ne bi više bili zapostavljeni, i kako im ne bi bio dalje otežavan njen prosvetni i privredni razvitak. A kod nas? Najčedniji početak prosvetno-školskoga rada nemačke manjine u smislu prosvetnog samopomaganja otežava se do onemogućavanja.

Gospodo, naš prosvetni savez, koji je osnovan po primeru Matice Srpske u Novom Sadu ili prosvetnog društva „Prosvete” u Bosni i Hercegovini, taj Kulturbund, koji je igrao značajnu ulogu u emancipovanju našega življa od ranijih stranih upli-va, koji je mnogo doprineo, da naš narod prigrli današnje stanje, i da se kod njega stvori pozitivna nova državna svest, pokušao je u Novom Sadu, u jednoj sredini, gde je nekoliko stotina nemačkih porodica ranije bilo madarizirano, da osnuje na osnovu ovlašćenja pomenute naredbe zabavište, kako bi se nemačka deca tu okupila. Ne moram o značaju i koristi takove ustanove u tom gradu da govorim. Tri godine radilo se na tome i do dan danji nije se uspelo da se to jedno zabavište otvori, odnosno bilo je otvoreno, pa je za najkraće vreme opet zatvoreno. Eto što znače takova ovlašćenja. Drugi primer.

Naša privatna učiteljska škola morala bi godišnje spremati i otpustiti u život na nastavnički rad na nemačkim manjinskim školama najmanje 50—60 mladih učitelja i učiteljica. Tek za 12—15 godina došli bi tako do potpunoga kadra nastavnika Nemaca za države osnovne škole sa nemačkim nastavnim jezikom. Ali kako ćemo to ikada postići kad nam se i pored hitne potrebe nemačkih nastavnika ograničava do minimuma broj đaka, koje smijemo primiti odnosno upisati, kad nam se zabranjuje da upisujemo učenice i kad se postavljaju tako teški uslovi za upis, da jedne godine uopšte nismo mogli otvoriti prvi razred ove naše privatne učiteljske škole. A što je najdrastičnije, kad su ti mladi nastavnici svršili školu i mogli biti postavljeni na nemačkim manjinskim školama da zamene prvenstveno i što pre one nastavnike, koji ne znaju nemački, onda tek počinje borba za njihova nameštenja. Onda ti nemački nastavnici, a naročito nastavnice, moraju čekati po 2, 3 i 4 godine da budu postavljene, a u međuvremenu se i dalje postavljaju na državnim osnovnim školama sa nemačkim nastavnim jezikom nastavnička lica, koja ne znaju nemački. A najgore je to da se nastavnici Nemci, ako treba da se disciplinski kazne ili ako nisu političkim ljudima po čudi, ili smetaju „nadžiravateljima” i „kumovima”, premeštaju u Crnu Goru ili na madarske škole, a na njihova mesta opet dolaze lica, koja ne bi trebala imati ništa zajedničko sa nemačkim školama.

Trebalo bi zato u najmanju ruku kao prvi korak sanacije hitno provesti to, da se administrativno odvoje kao posebna kategorija državne osnovne škole sa nemačkim nastavnim jezikom i da se za te škole ustanovi naročiti kadar nastavnika, koji moraju imati naročite kvalifikacije, time da se premeštaji mogu vršiti samo unutar te kategorije, da se ne bi dalje dešavalo, da se kazne radi prebacuju sa bugarske granice u čisto nemačka mesta u Bačkoj nastavnici, koji nikada nisu bili u nemačkoj sredini, koji ne znaju govoriti nemački, i da se oni onda tu još postavljaju za upravitelje nemačkih osnovnih škola.

Ja bih hteo da vam iznesem i pokažem kako tu ima još jedan razlog, da se vodi briga o tome prirodnom zahtevu i potrebi da se na nemačke škole postave učitelji Nemci, koji imaju dovoljno ljubavi za nemačku školu i nemačku decu. To mi pokazuju dosta česti slučajevi zlostavljanja nemačke dece po učiteljima „nadžiravateljima”. Jedan takav kažnjen je ovih dana sudski zbog telesnih zlostavljanja i težih povreda svoga učenika godine 1934 u Batini. Posle

je nastavio tako i u Dardi. Odavde je baš na zahtev Srba i to ne samo kolege Kašanina, nego i drugih građana Srba, naročito jednoga potpukovnika, koji je lično Ministru prosvete podneo pismo, u kome ga je opisao kakav je dušmanin i nečovek, koji bje decu tako, da su neka izgubila sluh od šamaranja, premešten u Crvenku u Bačkoj na osn. školu sa 1100 nemačke dece i tu postavljen za upravitelja, i ako ne zna nemački ni da poželi dobro jutro svome susedu, ni on, ni njegova žena, koja je na istoj školi učiteljica, a dosadašnji zaslužni upravitelj, Nemač sa 30 godina službe, smenjen je. I da nije bilo opštinskih izbora, ne znam da li bi mi uspelo, da toga čoveka skinem sa položaja upravitelja najveće nemačke osnovne škole moga izbornoga sreza.

Ja sam još pre godinu dana pismeno obratio pažnju g. Ministru prosvete, da je taj čovek sadističkih sklonosti, koji osim toga ni malo ne zna nemački, veoma nezgodan i kao upravitelj i kao nastavnik jedne nemačke manjinske škole. Gospodin Ministar nije nalazio potrebnim niti da mi odgovori niti ma šta po toj stvari da preduzme. Nažalost nastupilo je ono što sam predviđao.

Što je taj prosvetitelj radio ranije u Baranji, radi sada i u Bačkoj. Tuče decu na ulici, tuče decu batinom u školi, tako da je školski veterinar dr. Kuhar morao svoje dete izvaditi iz škole i dati ga u Osijek, da spase i zaštiti zdravlje svoga deteta. Zato je taj gospodin kažnjen disciplinski svega sa 150 dinara. Tako se ne može postupati. Ja dobijam pisma građana gde kažu: „Uzmite nam toga čoveka, jer to više ne možemo podnositi”. Taj se prosvetitelj zove Miloš Jakovljević. Ja skrećem pažnju ponovo nadležnima na toga čudnog vaspitača, pa neka se ne čude, ako si narod sam pomogne.

Потпретседник Фрањо Маркић: Господине говорниче, време Вам је већ одавно дупло прошло.

Dr. Stevan Kraft (nastavlja): Takove zlostave dece su na dnevnom redu, a to je dokaz, da kod tih nastavnika nema razumevanja i ljubavi za tu decu, jer inače ne bi mogli tako nečovečno da postupaju sa tom decom. Sada možete zamisliti kako to deluje na dečije roditelje. (Jedan glas: A Ministar prosvete?). Vidite, koliko pažnje pridaje tome pitanju, da nije u svom ekspoziju posvetio ni jednu jedinu reč prosvetno školskom problemu narodnih manjina. — (Jedan glas: Kako ćete glasati?) Imate pravo da me pitate ne samo kako ću glasati, nego imate pravo i da me pitate, na osnovu takvog stanja, kako sam mogao da pristupim Vladinoj većini.

Потпретседник Фрањо Маркић: Господине посланиче, време Вам је протекло, заокружите своју реч и завршите.

Dr. Stevan Kraft (nastavlja): Ja mogu samo da kažem, da su mi data obećanja i uverenja na najnadležnijem mestu da će se to sve popraviti, ali moram da žalim, da mesecima nisam imao prilike da razgovaram ma s kime o tome, pismene pretstavke i predlozi ostali su bez uspeha, a za to vreme te su prilike postale sve gore.

I ja ovde izjavljujem: koliko god imam pripravnosti i iskrene volje za saradnju na toj strani (obraća se desnici), ja, gospodo, odgovornost za ovakvo stanje na državnim školama sa nemačkim nastavnim jezikom za budućnost preuzeti ne mogu. G. Pretsednik pa i G. Ministar prosvete, dali su ne samo meni, nego jednom broju od 25 naših najvidenijih

i najuglednijih gradana Nemaca uveravanja, obećanja i moralne garancije, da će se sve to popraviti i da će se u potrebnoj meri udovoljiti prirodnim potrebama i opravdanim željama našega više nego lojalnog i pouzdanog življa, pa ako ništa ne budu preduzeli, ja ću morati odgovornost za to i formalno da skinem sa sebe. Ja molim g. Pretsednika Vlade, i celu Kraljevsku vladu, a naročito g. Ministra prosvete, da mi omoguće da u konačnom glasanju sa dobrom savesti mogu da glasam za ovaj budžet.

Потпретседник Фрањо Маркић: Господо народни посланици, ви видите, како је време одмакло, а пред нама је важан посао и рад који морамо свршити. Ми ћемо наставити, али вам стављам на срце, да будете што је могуће краћи. Реч има народни посланик г. Војислав Лазић.

Војислав Лазић: Господо народни посланици, ја прво морам да се обратим господину Претседнику и да га молим да учини употребу § 50 нашег Пословника и да нареди, односно да прво констатује да у скупштинској дворани нема довољан број посланика и да га молим да нареди прозивку. Ја мислим да је крајње време да дужност посланичку вршимо сви подједнако. Сви примамо дневнице, свима народ плаћа и сви треба да ту дужност вршимо а не само да нас неколико овде радимо а други за то време спавају.

Потпретседник Фрањо Маркић: Господине Лазићу, довољно има народних посланика и овде и у осталим просторијама Народне скупштине. Само Ви изволите мирно почети излагати Ваш говор, а довољно је господо да Вас саслушају.

Војислав Лазић (наставља): Господин Претседник каже да има довољно посланика овде и у осталим просторијама Народне скупштине. Можда су те просторије у неким локалимa у Београду али свакако да нису овде у овој скупштинској дворани. Господо, ја ћу још једну примедбу да учиним, још један апел на господина Претседника да се овде позове одговорни Министар да слуша говорнике како би знали коме говоримо, шта од кога тражимо и да ли ови наши говори имају ма какав значај.

Потпретседник Фрањо Маркић: Господине посланиче, Ви говорите овде пред активним Министром. Он је ту и он Вас слуша.

Војислав Лазић (наставља): Господине Претседниче, г. резервни Министар не слуша, он сада води конференцију, а конференција је могла да изостане за други дан. Али, господо, да пређемо и преко те конференције али г. Министар није надлежан, он није одговоран за овај ресор. Ми претресамо, господо, овде питање једног ресора и хоћу да буде ту ресорни Министар. Нећу да се играм Скупштине, нећу да се играм са мојим посланичким мандатом него хоћу да га употребим онако како имам право. Хоћу да говорим, али кад дође одговорни Министар. Једанпут у години да га видимо. Не може то тако, господо. Ово је играње државе. Ако ми продужимо са овим радом не играмо се ми само Парламента, ми се играмо државе, господо, а играти се државом велики је грех према нашем народу.

Господо, буџет Министарства унутрашњих послова много је велики и, господо, ја мислим да је он у оволикој мери непотребан. Буџет Мини-

старства износи 538,277.603 динара. Да се запитамо, зашто дајемо оволики новац, куда тај новац иде и да ли је он употребљен за добро земље и народа.

Да је г. Министар овде па да га запитамо и да нам одговори на ово питање, јер није само довољно да ми овде говоримо, а да ли ће г. Министар то чути или не, да је то споредна ствар. Потребно је, господо, да г. Министар буде ту а ми да стављамо своје примедбе и он да нам на исте одговара, као што се то у парламентарном животу некада радило.

Повећање овога буџета износи 20,993.086 динара. Господо, зашто се то повећање тражи? Нема повећања на оним буџетима који су намењени сељачком народу за унапређење његове пољопривреде, док овде код овог Министарства постоји повећање које има да се употреби ради одржавања режима.

Господо, буџет је повећан код самога Министарства са 7,000.491 динар. Одмах можемо да поставимо питање г. Министру какви су то нарочити издатци које треба повећати са том сумом у данашњој великој кризи. Даље, господо, повећан је буџет и банских управа са 4,928.536 динара. Повећан је и буџет Управе града Београда са 2,847.306 динара као и на полицију са 7,100.372 динара.

Ја мислим да наша земља изобилује много полицијом, а нарочито великом жандармеријом. Ми издајемо на жандармерију огромну суму новца у 316,241.301 динара. Све то иде на жандармерију. Господо, режим који хоће демократска начела, режим који се разбацује слободом и хвалише се да заводи слободу, том режиму који има народно поверење њега нема шта ко да чува, и ја се питам, шта ће њему ова жандармерија, но само зато да режим чува од народа.

Господо партија 375 она износи 10,100.000 динара. То је партија поверљивог кредита по чл. 22 Закона о државном рачуноводству у износу динара 8,500.000 и поверљиви кредит по решењу пов. I Бр. 3828 од 18-II-1930 а по чл. 22 Закона о државном рачуноводству 1,600.000 динара — свега 10,100.000 динара. Тај је кредит у овој години повећан са два милиона динара. Господо, какви су то поверљиви циљеви ја не знам, али видим да сваки Министар хоће да има диспозициони фонд, а ти диспозициони фондови служе за стварање корупције. Клица корупције у овоме буџету налази се баш у издацима на овакве циљеве, јер се суме из њега дају на корумпирање.

Није чудо што се на изборима појављује куповина гласача од стране државних власти. Господо, ја сам споменуо издатке на жандармерију који су огромно велики. Ми имамо у жандармерији читаву једну војску и то јаку војску и да видимо каква је њена организација, зашта она служи и шта она доноси. Господо, пре рата у нашој малој Краљевини Србији нисмо имали толико много жандарма. Ондашње наше владе и режими нису имали потребе да се чувају од народа и нису им требали жандарми. Зашто им нису требали? Зато што је онда у тој малој држави Краљевини Србији дувао други ветар. Тамо је била у народу укорењена слобода. Међутим сад се говори о слободи, а једнако се повећава жандармерија и у сваком готово селу имате жандармериску испоставу. Ми смо раније имали у срезу свега једног жандарма ко-

ји је служио да спроведе пошту док није било воза, а сад је и његова потреба престала. Сад имамо у сваком срезу жандармериску испоставу, у сваком срезу имамо толико жандарма да изгледа као да је срез окупиран од непријатеља и као за време рата што непријатељ поседне војском неко место и гледа да народ извршује заповести окупаторске власти. Тако је код нас наступило доба да жандармерија пази на народ да се народ не буни против режима. То је главни циљ тих жандармериских станица. То је штета за државу трошити толике милионе и бацати народни новац залуд. Господо, жандармерија је овлашћена да ради многе ствари за које она није способна. Она је поред тога овлашћена да може чинити употребу од оружја по своме нахођењу. Ја не разумем да се може такво овлашћење дати. Разумем да може жандарм употребити оружје кад налази неко који је старији од њега, који уме да оцени да ли је наступио моменат за употребу оружја. По таквом овлашћењу жандарми чине злоупотребу оружја, убијају како хоће и кад год им се хоће. У моме срезу, једном најмирнијем срезу где је народ веома питом, догодила су се за непуну годину дана два убиства. Жандарми су убили два човека. У марту месецу прошле године убили су Миодрага Матића из Кртинике. У селу Скели на Св. Саву убили су такође једног човека. Жандарми су се забављали; лумповали су, довели су проблематичне жене и у кафани оргијали. У школи је била забава и свет враћајући се са забаве чуо је песму у кафани и свратио је да види шта је. На велико њихово изненађење видели су органе јавне безбедности како се веселе и пуцају у штукатор.

Наравно, то је изазвало револт њихов, они су почели да протестују, жандарми су, разуме се, на њих навалили, сељаци су побегли, жандарми су напоље пуцали у толикој мери докле су имали муниције и убили су човека на 100 метара од тога места, који је од школе ишао кући, једнога младића који је пре два месеца дошао из војске, а који није имао ни појима да ће га тако невиног смрт задесити, нити је имао удела са жандармима, нити је мислио да ће наићи на њих. Убијени се зове Светозар Мијић. И што је најжалосније жандармерија се третира као војска, а не врши војну власт него врши цивилну власт. И сада, коме да тужите! Тужени, најалост, нису одговарали, јер њихов командир који је вршио истрагу, сада њих ислеђује војна власт и сада та војна власт ислеђила је тако да наравно командант пука прекинуо је истрагу и они нису дошли пред суд, па ма то био војни суд. И кад ми имамо такво уређење државно са том жандармеријом, да они могу да убијају, а да не одговарају, онда можете замислити какав је револт народа на то! Господо, толико о раду и употреби жандармерије, а сада ћу да пређем да проговорим неколико речи о политици Министарства унутрашњих дела.

Господо, „Ошишани Јеж“ није могао донети успелију карикатуру, пуну садржине и истине него када је одмах како је дошла влада др. Милана Стојадиновића направио фигуру г. др. Корошца са свештеничком одеждом, а жандармеријском шајкачом на глави и са оним целокупним оружјем које носи жандарм, а то је револвер, реденике, пушку, гумену палицу, пиштаљку итд. „Ошишани Јеж“ је у тој његовој карикатури претставио право стање онако како је, и, господо, потревио одисај нашег

народа, јер фактично наш народ се чуди да једно свештено лице дође за Министра унутрашњих дела, и наравно то лице самим тим што долази на тај положај узима на себе улогу наоружаног жандарма. Господо, и наши су свештеници у прошлом веку приликом ослобођавања потлачене Србије и ослобођења њеног од Турака носили оружје. Јесте, и прота Матеја Ненадовић био је наоружан оружјем. Носио је и он сабљу, носио је и он пушку. Јесте, и поп Лука Лазаревић тако исто као свештеник био је наоружан. Али су то били у исто време свештеници и војсковође, ратници. Водили су чете, водили су војску али не против свога народа него су водили војску за ослобођење свога народа од Турака који их је био потлачио и пет векова их гњавио и држао у ропству. Али, господо, наш наоружани свештеник, Министар Корошец против кога он води те легионе жандармске? Господо, ја сам имао ту срећу да те наоружане легионе наш наоружани свештеник Министар Корошец упуту против мене, да ти његови легиони мене и моје сељаке, гладне сељаке, који су пошли да траже хлеба, сачекају у Макишу, да нас сачека чета жандарма и ескадрон коњаника жандарма, да нас све испребијају на мртво име. Господо, није ни чудо, јер, господо, то је Министар који је неприступачан, који ни посланике народне неће да прими а како ли да прими народ. Господо, ја сам покушао да изјавим жалбу г. Министру на овај поступак његових органа, али тај г. Министар није ме хтео ни примити. Неколико сам пута одлазио, молио, тражио. Није вредело ништа. Господо, ја не знам шта бих ја могао друго, какву бих ја другу сатисфакцију могао да тражим од тога г. Министра, него да и он добије онолико гумених палица преко његових леђа, и то од добро наоружаних, јаким жандарма, колико сам и ја добио па бих се можда тек онда ја могао задовољити. Али, господо, то би било задовољење, дато само мени, али шта ћемо, господо, за оне жртве што су побијене. Нису их побили то жандарми. То су побили они који жандармима заповедају, који жандармима наредбе издају. (Александар Дачић: Па и г. Корошец је био у апсу!). . . Господо, каже се да је и Корошец био гоњен. Истина, господо, Корошец је прогонио, па је после и он био прогоњен. Пристао би сваки наш сељак да буде прогоњен онако као што је био прогоњен Корошец. Корошец је био интерниран у Врњцима, у једној бањи, тамо где је имао од стране државе све услуге, где је плаћан за њега и стан и храна и све удобности, па је после послат из Врњаца у аутомобилу и салонским колима на једно далматинско купатило. Разуме се, ја сам био тада одобравао то његово интернирање. Ја сам био против тога интернирања. Али, он је онда био само интерниран, а ја сам био везан, хапшен, неколико месеци издржао сам у Ћоравици тамници, окован. И, господо, ако би ме питали ко је више поднео мучења под оним ранијим режимима, ја или Корошец, и то још за време Корошецовог министровања, могли би да нађемо да сам ја сто пута више поднео мука и невоља него Корошец. Корошец је бар служио шестојануарском режиму, он је био први министар у шестојануарском режиму, он је тај режим и стварао, па ако му се тај режим после и попео на леђа, и било је право да му се попне, али није било право да се попне мени. Али, господо, зато што је Корошец био интерниран под таквим околностима да је он

као интерниран човек уживао све сласти овога земаљског живота, нема ваљда он сада право да тлачи као Министар унутрашњих дела. (Одобравање на левици).

Ја будно пратим рад свију влада. Не браним ни једну владу, јер немам потребе за то, али статистички би могло да се утврди, ако би се пошло од места до места и стало бројати, колико је људи под којом владом убијено од стране државних органа, могло би се утврдити да је највише побијено за време министровања др. Корощца. Још се није била ни осушила крв убијенога Милана Матића из Крстинске, кога су убили жандарми, а пала је друга глава Светозара Мијића из Скеле, па још се ни та крв није била осушила, па онда су у Сарајеву убијена два човека, па, господо, није се била још ни та крв осушила, па је у Пећи убијено 7 људи. То је укратко и летимично што може да се види и наброји. Али колико је других случајева да су људи побијени. Што ја сад немам податке код себе! Сетимо се прошлогодишњег штрајка радника овде у Београду, колико је ту жртва пало. Па онда у Црној Гори пред самим Цетињем, шта је се тамо догодило. Ја мислим да се не може дозволити оваква политика. Ако се продужи оваква политика, наш народ ће доћи у положај да се сам брани, а кад до тога дође, онда иде зуб за зуб, око за око, а глава за главу. Ако до тога дође, онда зна се до чега то доводи. (Александар Дачић: Па није баш тако, Војо!) Па јесте, господине Дачићу! За тебе није то опасна ствар, али питам ја вас, да ли би била опасна ствар, да је погинуо ваш брат, ваш рођак или да си ти добио батине, онда би била опасна ствар. За мене опасна је ствар то, кад се пребијају грађани и посланици. (Александар Дачић: Кад могу грађани, могу и посланици!) Не смеју бити тучени ни грађани ни народни посланици. У овој земљи не сме да буде батина.

Потпредседник Фрањо Маркић: Господине посланиче, ваше је време протекло, изволите завршити.

Војислав Лазић (наставља): Моје време није протекло, ја морам да довршим, па Вас молим, наредите већини да ме не узнемирава у моме излагању.

Потпредседник Фрањо Маркић: Ја сам приметио да сте Ви, господине Лазићу, вечерас друге више узнемиравали, али ипак Вас, господине Дачићу молим, да budete мирни и да не сметате говорнику.

Војислав Лазић (наставља): Ја по овим случајевима убистава тражим парламентарну анкету, а ви, из већине, ако не пристанете на анкету, носите грех на души. Да ли би се у Француској дозволило ово? Да ли би они то трпели? Колико се код њих за једнога човека трага, колико се код њих цени људски живот, а видите, код нас ништа се не цени. Погинуо је сељак, шта се то тиче кога, што је сељак погинуо.

Господо, наша полиција данас ништа друго не ради, него једино организује странку ЈРЗ. То јој је једини посао. Са полиције су скинути сви могући послови и пренети на среске судове и уместо да сад имамо мање полиције, службеници се увећавају. Шта они раде? Ради неколико практиканата, али чиновници, полицијски писари и капетани, они будно и непрестано мотре да ли људи

прилазе или не прилазе Југословенској радикалној заједници.

Партизанство је развијено у толикој мери да се од стране власти сваки посао ради са питањем да ли је то наш човек или није наш. Сваки који долази пред власт данас, од долази са предубеђењем, шта ће га снаћи: да ли да се упише у ЈРЗ или да се не упише. Одмах се тражи заштитник, онај који је у срезу субаша, прво се пријави њему да он види са капетаном и преко њега тражи спаса у тој ствари. Цели овај систем је такав. (Душан Антонијевић: Ко може тога да натера на силу да се упише. Зашто говорите тако?) Господо, ви имате капетана и с њим идете од села до села и уписујете. Капетани су ваши помоћници, они су извршиоце ваше воље, ви сте субаша а они ваши помоћници. Тако се то ради. А чему ће ово да доведе, видећемо. Истина, нико се не може да натера на силу, јер има отпорних људи код којих та сила не вреди, али има и слабих који кажу: па нека ме упише. (Душан Антонијевић: Па шта хоћете, да вам други стварају партију!) Мени не треба нико да ствара партију, али нећу да дозволим и хоћу да протестујем што се вама ствара партија преко органа државних власти. (Душан Антонијевић: Мени никада нико није стварао партију!).

Свагда сељак плаћа цех, он је изложен код овога режима свакој невољи, па и гажењу. Гази га аутомобил као стоку. Пореците и кажите да и то није тачно.

Потпредседник Фрањо Маркић: Господине Лазићу, ви толико водите рачуна о томе да се не повреди Закон о пословном реду у Народној скупштини, а ви га збиља повређујете, јер је ваше време већ истекло.

Војислав Лазић (наставља): Никоме брже време не пролази него мени. Мени најбрже пролази и нисам рекао ни сто речи честито, а мени време прође.

Сада морам да изнесем како сељак страда свуда. Њега господа бесна прегазе својим аутом и ником за то не одговарају. „Политика“ од 23 фебруара 1937 објавила је како је непознати аутомобил прегазео једнога младића на Топчидерском брду недалеко од Маркарнице, чији власник властима још није познат, — прегазео је 18-годишњег младића Душана Бркића и нагло се изгубио. Пролазници, који су се случајно затекли у близини Маркарнице, видели су како се је несрећа догодила, али нису запазили број кола, која су прегазила младића.

Господо, то је један случај, а ево има и други случај. Опет „Политика“ пише (Чита): „Јуче пре подне око 10 часова ауто Станице за спасавање и брзу помоћ прегазео је на углу Краља Александра и Таковске улице земљорадника Радована Савића, старог 62 године. Старац је дошао послом из Стубла код Ваљева у Београд. У тренутку кад је хтео да пређе улицу налетео је на њега ауто и згњечио га. Ауто се преврнуо и тиме је још више озледио сељака. Од озледа Радован Савић је издахнуо“.

Међутим, овај сељак је ишао правилно тротоаром, али ауто је на њега налетео и прегазео га. Нису само ова два случаја. Ја сам ова два примера изнео за карактеристику како се не води рачуна о нашем сељачком народу, он се сматра као стока, њега је слободно прегазити и да нико не

одговара. А сутра, господо, кад буде требало бранити ову отаџбину, онда ће сељаци ићи напред, а ови што се возе аутомобилом неће ратовати и склониће се, а сељак ће да се бори, да би они могли да се аутом возе и да га опет покаже.

Господо, општински избори

Потпретседник Фрањо Маркић: Господине Лазићу, немојте тек сада прелазити на општинске изборе, већ, молим Вас, завршите свој говор.

Војислав Лазић (наставља): Немам ја много, свега још две три речи.

Шта се приликом општинских избора радило? Па још г. Министар унутрашњих послова каже: извршени су слободни избори. Па, господо, да ли могу да буду слободни избори путем јавног гласања. Ја не знам, господо, да ли ви верујете у то и да ли има кога уопште у свету, који може да потврди, да су избори слободни, кад се за њих јавно гласа, па макар ти избори били ма у какву сврху. Сама та чињеница што се јавно гласа, потврђује да избори нису тада слободни. Али, господо, и поред тога, Влада се постарала да употреби сва насиља за време општинских избора. За претседнике бирачких одбора постављени су поздани владини људи да врше притисак на народ, а на некојим местима, и фалсификате.

Потпретседник Фрањо Маркић: Ја вас опет опомињем, г. Лазићу, да Вам је време за говор протекло. Већ више од 10 минута говорите него што по Пословнику можете. Ви ћете имати прилике да говорите и о буџету других Министарстава, па ћете моћи и те ствари казати.

Војислав Лазић (наставља): Господо, завршићу на опомену г. Потпретседника. Можда нећу имати прилике да други пут кажем ово што треба сад да кажем, а ви, господо, који сматрате за кулук да слушате, и који сматрате да говори посланички нису тако важни, останите у том уверењу, јер ја вам не могу дати друго мишљење, него оно које сте ви стекли. Али, господо, право једног посланика и дужност једног посланика јесте да контролише Краљевску владу у њеном раду и да је упућује да ради онако како је добро за народ и за државу. То је дужност народног посланика, а нарочито народног посланика из опозиције. Нисам, господо, изашао на ову говорницу злонамерно. Ја волим ову државу можда исто онолико колико и ви, а свакако и више, јер свакако да сам радио на томе више од других. (Један глас: То нико не оспорава!) Разуме се, али сада малопреспористе. Али, господо изашао сам и овога пута на ову говорницу сасвим искрено, сасвим отворено и искрено да кажем, што треба да кажем. Али, кад ми се реч ускраћује, ја ћу многе ствари изоставити, које су потребне да се кажу, али ћу да завршим са овим: Нашем народу потребне су политичке слободе али не, господо, оваке какве су сад него праве и истинске политичке слободе. Али нашем сељаку поред политичке слободе њему је потребна и економска слобода. Наш сељак бори за две његове слободе. Прва му је слобода економска а после тога политичка слобода. Ништа му не вреди ако нема ове обе слободе. Ако има политичку слободу а економску слободу нема, онда од те политичке слободе ништа, јер се само од те политичке слободе не може живети ни хранити, ако има економску слободу а нема политичке, опет не може напредовати и зато, господо,

ја као преставник земљорадничког народа ја се борим за економску и политичку слободу земљорадничког народа. И, господо, како тих слобода наш земљорадник нема, како му ова Влада, по своме саставу, не може дати и неће да да, јер, господо, ова је Влада антисељачка, антиземљорадничка, није способна да му то да. Ја не могу да се заведем за нашим посланичким другом Животом Милановићем који такође тражи права сељака и каже да их тражи, али, господо, он верује овој Краљевској влади и каже да има пуно поверење и пуно убеђење и веру, да ће ова Влада нешто учинити за сељачки народ, али, господо, пошто ова Влада то неће да учини, господо, ја не могу да се заведем тако лако обећањима и лепим речима, ја хоћу да видим дела, а не само обећања, а ова је Влада обећала пуно што-шта па ништа није испунила нити жели да испуни, то, господо, ја изјављујем да ћу гласати против овога буџета у знак неповерења овој Влади а нарочито, господо, у знак неповерења г. Министра унутрашњих дела, који је не само као Министар унутрашњих дела рђаво радио, него и оставио до сада најтежу успомену, највећу реакцију, највећег насиља. (Одобравање на левици).

Потпретседник Фрањо Маркић: Има реч г. Александар Дачић ради личног објашњења.

Александар Дачић: Господо народни посланици, ја сам се јавио за реч ради личног објашњења поводом апострофирања Воје Лазића, мога друга из бивших и давнашњих времена. Воја Лазић, посланички мој друг, је рекао како је он патио, како је он испаштао, како је он страдао као да други људи у овој земљи у доба оних старих времена политичког реакционарства нису страдали, а заборавио је мој друг Војислав Лазић да сам и ја један од оних који је био у колу политичких групација и данас остао тамо где је био и он, и заборавио је г. Воја Лазић да сам ја био државни чиновник, а г. Воја Лазић, слободан грађанин ове земље. Био је сељак и никоме није полагао рачуна о своме раду. Али, господо, због тога што је Воја Лазић заборавио на то, ја сам био обавезан по својој дужности и по својој земљорадничкој идеологији да му са ове говорнице одговорим, да сам ја више дао као човек који је имао одговорност и као човек и као државни чиновник, а њему је много лакше било, јер никоме одговарао није.

Затим он је учинио један приговор на Претседника сељачког Клуба, мислећи да на тај начин прикаже себе у јавности као вођу и претставника земљорадничког staleжа. Ја му са овога места јавно и отворено то оспоравам, јер кад би то било тачно, онда би г. Лазић имао оно својство које има сељачки народни Клуб у овом Парламенту, а не би био осамљен и не би овако становиште имао. У данашња времена и у данашњим приликама кад се даје могућност колико толико и омогућује и олакшава тежобно стање сељачког staleжа, он баца капу у ветар, рачунајући да ће на тај начин успети у својој „земљорадничкој идеологији”.

Молим вас, ја на овај начин хоћу да учиним извесну исправку, нарочито у томе да г. Војислав Лазић мој бивши другар, не сматра себе само вођом и претставником земљорадничког staleжа и на тај начин вређа и моје осећаје који сам

много више дао него што је он то учинио, а што ће један од колега присутних који је био противник мој политички, дати и сведочанство супротно овоме што седи са њим на левици.

Потпретседник Фрањо Маркић: Има реч народни посланик г. др. Бранко Калембер.

Др. Бранко Калембер: Господо народни посланици или говорници који чекате на ред и господо стенографи, Краљевска влада је овај буџет поднела тако касно као и прошлогодишњи, што је учинила већ по други или трећи пут. Са оваквим поступком Краљевска влада онемогућује и ускраћује нама посланицима могућност да можемо темељито претрести буџет и тражи да га на врат на нос расправимо, док смо као народни посланици свесни, да су интереси државни у првом реду и да тек у други ред долазе партиски интереси. Ми смо због тога дошли у такову ситуацију да буџет претресамо од 8 сати јутрос па ево сад је три сата другог јутра и пратимо пажљиво буџетску дебату. На жалост нисмо у могућности то да издржимо. Разуме се да због тога долази до сукоба и до неспоразума између нас, али Владе се то ништа не тиче. Она подноси буџет касно, а ви народни посланици брините се и мучите се како ћете да дате држави буџет на време, да се не би огрешили о дужност као народни посланици и као искрени патриоте ове домовине. Ствар је јасна: Влади је критика неугодна а и по некога г. Министра запече савест од ове критике и речи које са ове говорнице долазе. Ја осуђујем овакав поступак Владе и сматрам да је исти, преоштро би било да кажем, неозбиљан, али свакако пакостан.

Господо народни посланици, прелазим на буџет Министарства унутрашњих послова. Нећу да говорим о свакодневном кршењу закона и права човека и грађанина, јер су то моји другови пре мене споменули, а многи ће и после мене споменути, него хоћу да говорим о ономе што тишти народ изван полицајне службе, а то је о управној служби у Министарству унутрашњих послова. Ја сам, господо, из краја у коме је и сада на снази Закон о кућним задругама а у 90% домаћинстава у моме крају све су кућне задруге, где имовинско правна питања решава управна власт, тј. општина и срез. Било да се дели мираз девојци, било да се дели који члан задруге или купује, односно продаје који комад земљишта, све то управне власти морају да врше. Међутим, наша господа срески начелници толико су оптерећени натеривањем присташа у табор ЈРЗ да не доспевају да обаве ове послове, и дешава се, да витални интереса наших сељака остану запуштени по две, хоћу да будем објективан и по 6 и 7 година. Зашто? Зато што су пређашњи режими, а и садашњи тражили од среских начелника да врше политичку службу и да натерују присташе у партију. Срески начелници нису могли да врше редовите своје послове и остали су нерешени народни витални интереси. Услед тога дешава се да се обрачунавају између себе браћа, а дешава се да падају и мртве главе. У натеривању присташа у партију иде се тако далеко, да је редовита појава да се за среске начелнике именују људи не по познавању закона већ они који су способни за кортешацију.

Код нас су два задружна подручја, тако звани провинцијал и граница. У граничном подручју кад

се задруга дели, дели се по гранама на делове који се дају по броју особа у једној грани. Мени се десио у пракси један овакав случај: да у једној грани задруге има 6 чланова а у другој 2, и према томе једна грана треба да добије 2/8 а друга 6/8. Међутим, онај мудри господин поделио је пола једној задрузи, пола другој, Али је он ипак толико био паметнији од данашњега да је донео решење и ја сам путем апелације дошао до исправног решења. Данас се никаква решења не издају, а држим да је онај први био бољи, јер је донео какво-такво решење, а странка је макар и путем више инстанце остварила своје право.

Срески начелници дужни су да контролишу рад општина, а специјално у односу на материјалне издатке. Тога код нас данас нема. Раније је срески начелник бар тромесечно једном долазио и контролисао општинску имовину и књиге, тога сада нема.

И шта се догађа: толико су дефраудације на дневном реду код општинских органа. Општински чиновници лумпују и бацају паре на карте, а општина не може да подмири своје потребе зато што нема новчаних средстава.

Господо, као знак времена, или зато што је Министар унутрашњих дела католички свештеник, ја ћу да вам споменем само закључак општинског одбора једне општине у Лици. Ова господа у једној општини донела су овакав закључак: „Сваки општински службеник дужан је недељом и празником да иду у цркву и да се тамо помолу Богу. Господо, ја разумем да ће општински одбор присилити свог чиновника да иде у цркву, али, не знам, да ли ће га присилити и да се моли Богу, и молим г. Министра унутрашњих дела да у том правцу изда какво упуство дотичној општини. Господо, поред тога општински одбор преко код нас, специјално тамо где је већина СХС доносе такве закључке ради којих би ти општински одбори морали бити давно распуштени. Донесен је закључак тако о кредитима које морају општине давати по Закону о устројству војске. Ја нисам читао да ли је који од тих општинских одбора распуштен, а шта то значи у случају неких међународних компликација, сви смо свесни. Мислим да би зато била дужност г. Министра унутрашњих дела као претпостављеног органа да о томе води бригу.

Да употпуним слику деловања овога ресора о коме је реч, ја ћу се мало осврнути на њено цвеће, то јест жандармерију. Господин Министар унутрашњих дела је рекао да ће проводити изборе у овој нашој блаженој земљи онда кад буду могли наши жандарми мирно у својим касарнама спавати. Ја држим да је то време дошло, јер жандармерија у многим крајевима преко код нас спава, јер у опште не смеју да се појаве на улици. Јер не само да не могу да интервенирају код политичких деликата, него и код чистокрвних деликата; један случај догодио се у Госпићу, кад је један Хрват ножем убо Србина; и сада, Србина одводе у болницу, а Хрвата треба да воде у затвор. Скупила се маса света и не дају да жандарми одведу Хрвата, и тада се жандарми мирно окрену и оду у касарне. Тамо постоји и општинска полиција; и г. комесар те полиције, кад је видео да жандарми не могу да одведу овог човека у затвор, забранио је својим полицајцима да излазе на улицу. Док код нас жандарми спавају,

Министар унутрашњих дела је пустио у пуно дејство жандармерију у Србији, Старој Србији, Црној Гори и Босни, и видели смо, господо, онај недавни случај у Пећи, да је пред очима нашег друга Јојића погинуло пет бирача, а 25 рањено. Ја мислим, ако се овако настави, да ће и у овим крајевима када све на овај начин потамане, моћи жандарми да спавају а г. Министар да проведе изборе. То су разлози, господо, ради којих изјављујем да гласам против буџета Министра унутрашњих дела. (Одобравање на левици).

Потпретседник Фрањо Маркић: Господо народни посланици, реч има народни посланик г. др. Никола Шијак.

Др. Никола Шијак: Господо народни посланици, пошто је време давно поодмакло, јер је три сата после поноћи а и стрпљење ваше а и говорника који долазе иза мене такође је на измаку, ја ћу настојати да свој говор скратим по могућности што више будем могао.

Господо народни посланици, ја ћу се укратко осврнути на политику Краљевске владе како је она проводи кроз ресор Министарства унутрашњих дела. Осврнућу се на рад органа управних власти који спроводе ту политику и чији рад даје најбоље и најкарактеристичније обележје самом овом режиму.

Господо посланици, ми смо имали прилике да пре кратког времена на завршетку генералне дебате чујемо од једног члана Краљевске владе један говор, којим је подвргао врло оштрој да не кажем жучној критици бивши ЈНС режим, док је овај режим глорификовао и уздизао га, повлачио је паралеле између рада пређашњег ЈНС режима и овог садашњег режима, које су, разуме се, за ЈНС режим биле поразне, док су за овај ЈРЗ режим биле похвалне. Чули смо како је тај члан Краљевске владе неколико пута оспорио квалификације члановима ЈНС странке да говоре о раду данашње Владе, а нарочито да критикују тај рад. Да не бисте криво разумели, господо, да не бисте евентуално посумњали и у моју квалификацију, евентуално и у моју објективност, ја морам да вам изјавим да нити сам припадао нити припадам нити ЈНС а нити ЈРЗ странци; не припадам ниједној постојећој партијској организацији. Услед тога сматрам да имам и довољно квалификација а и довољно објективности да проговорим ово неколико речи о политици Краљевске владе коју она спроводи кроз овај ресор Министарства унутрашњих дела.

Господо, далеко би ме одвело када бих наводио све случајеве терора, насиља и безакоња, која су вршена под данашњим режимом у времену откако се почела организовати ова партија, па ћу се с тога ограничити само на она дела, заправо недела, која су почињена у моме срезу, у времену када су већ били расписани општински избори, за које је тај члан Краљевске владе изјавио, да су обављени у потпуно слободном духу.

Господо посланици, дана 2 новембра прошле године заменик Бана Дунавске бановине издао је једну одлуку, којом је разрешио од дужности претседника општине Божу Ђорђевића те пошто је он био трећи на листи и цео општински одбор. И ја сам био један од чланова тога изабраног одбора, кога је заменик Бана заједно са претсед-

ником разрешио од дужности. Г. заменик Бана знао је добро да сам ја адвокат, да разумем право, па се ипак није устезао да изда овакву одлуку, какву не би смео да изда ниједан почетник писар среског начелства. У образложењу те одлуке се каже: Ђорђевић Божа не врши уредно дужност општинског претседника због болести проширења аорте, па како би га та болест и надаље уза све опомене могла спречавати у вршењу дужности, то се он разрешава, да не би општински интереси од тога трпели.

Вама је познато, да је у прошлогодишњи Финансијски закон унесен амандман, мислим у чл. 52, којим је аутентично протумачен § 129 Закона о општинама, на темељу кога је разрешен наш претседник. У томе аутентичном тумачењу је наведено, да Бан може разрешити претседника општине ради неуреднога вршења дужности, али пошто га претходно три пута опомене. А из онога што сам прочитао види се, да наш претседник није добио ниједну опомену. Јер, господо, Бан је закључио, да би опомена била узалудна, пошто је болест такве природе да би га и поред опомена спречавала у вршењу дужности. Циљ и сврха је овде била да нове општинске изборе не проводи опозициона општинска управа, већ нова имењивана општинска управа, која ће бити наклоњена ЈРЗ странци. Ради тога је г. Бан загазио у нове противзаконитости, па је ову одлуку на основу § 119 став 2 Закона о општем управном поступку, прогласио одмах за извршну.

§ 129 став 2 Закона о општинама на основу кога је разрешен претседник општине у последњој реченици дословно гласи: „Но ови ће остати на својим положајима све до правоснажности одлуке.“ Г. помоћник Бана је тај специјални заправо најспецијалнији пропис дерогирао са прописом Закона о општем управном поступку, који је закон према закону о општинама генералан и ранији, док је Закон о општинама каснији. Тиме је починио поново једну флагрантну повреду закона и то свесно и хотимично, тако да се у томе његовом делу стичу и критерија кривичног дела злоупотребе у службеној дужности.

Против те одлуке претседника општине поднета је благовремено жалба, која је предата 9 новембра, 6 дана после пријема одлуке о разрешењу, али ни до данас није упућена Управном суду. Постоји бојазан да та жалба уопште неће ни бити упућена суду, јер сам ја неки дан, када сам био у Банској управи, установио, да је запримљена под Пов.бр. 2 из 1937 године, а запримљена је стварно у Банској управи 10 новембра 1936. Како су могли добити број из 1937, не знам, али до данас знам да још није упућена Управном суду.

Господо, ја сам одмах чим је разрешена општинска управа односно цели одбор, 4 новембра 1936 упутио брзојавну жалбу Министру унутрашњих послова, у којој сам се жалио на овакав поступак помоћника Бана Дунавске бановине. На ту жалбу нисам добио никаквог одговора, па сам 14 новембра упутио писмену претставку у којој сам образложио Министру право стање ствари. И на ту претставку нисам добио одговора, али сам се лично интересовао у Министарству, те ми је један генерални инспектор рекао, да је Министар одмах по пријему брзојава издао наређење да се затражи од помоћника бана извештај о тој ствари, и тај

извештај је ипак једнога дана стигао, а гласио је овако: „Тако поступамо у свима општинама”.

Дакле, господо, место да је санирана та очита и груба протузаконитост, примљен је извештај помоћника Бана у коме тврди да тако поступа у свима општинама. Разуме се да је овај пример са разрешењем претседника општине и општинског одбора поразно деловао на све нас, али је с друге стране заразно деловао на остале управне па и самоуправне чиновнике, тако да су се управо такмичили у гажењу закона.

Ја ћу навести један случај који је врло карактеристичан: у априлу месецу прошле године поднео је Јојић Дамјан из Ирига, општинској управи пријаву ради пољске штете. Обављена је процена, одржана расправа и 20 јула изречена пресуда, која је пресудила оштетиоце на накнаду штете и трошак процене од неких 160 динара. Против те пресуде нису се оштетиоци жалили, тако да је постала правоћна и извршна, и то још концем јула 1936 године, и предата општинском егзекутору на извршење. 16 новембра, када су били расписани општински избори, позвали су општински бележник и претседник општине оштећеног Јојића да потпише као предлагач званичну листу. Овај је то одбио и после пар дана оштетиоци подносе жалбу општинској управи против те пресуде и то након 4 месеца и ако је рок за жалбу у том случају 8 дана и она одређује поновну расправу за дан 23 новембра. На тој поновној расправи општинска управа је изрекла нову пресуду, којом се оштећени одбија са захтевом његове тужбе и то са мотивацијом, да није доказана кривња оштетиоца. Против те нове пресуде Јојић подноси благовремено жалбу на Среско начелство, али је Среско начелство, да би извукло из саса органе општинске управе, који су издали ту нову пресуду, донело одлуку којом се жалба Јојића одбија и потврђује у целости нова пресуда општинске управе.

У образложењу те одлуке Среско начелство наводи ово: „Жалилац у својој жалби није навео ни једну позитивну чињеницу, којом би побијену пресуду Општинске управе у Иригу обеснажио. Не наводи никакве законске прописе, које би дело доказивале, а пошто на јавном путу не може постојати пољска штета, то се нико за такву тужити не може”.

Дакле, Среско начелство је у овом случају прибегло још и једном фалсификату, јер је унело једну неистиниту чињеницу у један службени спис. Унело је да се ту ради о јавном путу и ако је свима познато, да јавни пут не може бити широк 1 м. и дугачак свега 38 метара.

Одмах после расписа општинских избора размештени су код нас по срезу скоро сви општински службеници и чиновници, и ако се по постојећим законским прописима не могу вршити премештаји општинских чиновника, већ се могу само попуњавати празна места. Надлежни органи ни мало нису поштовали те прописе, него су по својој вољи и по захтевима функционера ЈРЗ. странке произвољно премештали општинске службенике.

Ти општински службеници да би се опет реванширали, вршили су, осокољени примерима г. подбана који је тако смело и некажњено смео да гази закон, вршили су такође безакоња свих могућих врста. Тако н. пр. у мојој општини, у Иригу, уписали су противно законским прописима 56 но-

вих бирача у бирачки списак, бирача који нису били стекли услове за упис у бирачки списак у дотичној општини. Ја нећу да се упуштам у расправљање питања, да ли је уопште било дозвољено за време расписа, односно од дана расписа општинских избора, да ли је дозвољено уписивање у бирачки списак, или се та законска одредба односи само на случај избора народних посланика, али свакако тај упис, који су они вршили у Иригу, био је скроз противзаконит. Према прописима Закона о бирачким списковима, исправке се могу извршити на молбу појединаца, за коју дају усмено или писмено код општинске власти или код суда. Молбе морају бити образложене, односно провиђене доказима, а као докази могу служити само јавне исправе. Међутим, код нас су вршени уписи на основу недокументованих молби, које је сачињавао сам општински бележник, одн. подбележник који је потписивао својом руком име лица које моли упис у бирачки списак, а десило се да неке молбе није ни потписао. Решења по тим молбама доносио је општински бележник и општински подбележник који је потписивао та решења као претседник општине и ако он никада то није био, нити је могао бити претседник општине. Ја вам могу овде овом приликом показати и један примерак тога решења како исти изгледа, али да се не би дуго задржавао на овој чињеници, ја ћу прећи на друге.

На неколико дана, од прилике 8 до 10 дана пред саме изборе, отпочела је жива агитација и куповање гласова за Ј.Р.З. странку од стране не само партијских функционера него и од стране органа управних и самоуправних власти са сретствима која је тим властима дао сам помоћник Бана Дунавске бановине. У општини су позивани поједини бирачи и ако су изјавили да ће гласати за Ј.Р.З., издаване су им овакве упутнице (показује) којима су упућивани среском начелству да добију помоћ од Краљевске банске управе преко Среског начелства. Општинска управа је потврђивала да је молилац сиромашног стања те да му треба помоћи. Упутнице носе датум 4-XII-1936, дакле два дана пред саме општинске изборе. Имам неколико тих упутница и могу вам их показати, а ако је потребно могу вам их набавити још више. Сам помоћник Бана Дунавске бановине дао је сретства управним и самоуправним властима да купују гласове. Тиме је сам помоћник Бана Дунавске бановине извршио специјални изборни деликт, који је кажњив по § 74 Закона о избору народних посланика, а казна предвиђена за то дело је затвор од 1 године или новчано од 30 до 500.— динара. Куповање бирача вршило се је и на сам дан избора као и раније. Вршила се је несавесна агитација, наговарање и одговарање, затим уписивање бирача који су гласали за противну листу на списак Ј.Р.З. Све је то довело до тога да је у народу изазвано страховито огорчење и да је народ био до крајности револтиран. У очи самог дана избора помоћник Бана Дунавске бановине био је заказао у Иригу конференцију са присташама Ј.Р.З. Када је на ту конференцију односно пред општинску дошла маса света која није била оријентисана према Ј.Р.З. господин подбан, бојећи се евентуално непријатних сцена, није имао куражи да одржи конференцију него је продужио пут за Марадик. На сам дан избора у месту Иригу догодио се је један веома немио инцидент, који је довео и до

крвопролића. За то је крив Бранко Аврамовић, претседник среске организације Ј.Р.З., који је поред свих некоректности почињених у току избора, за време рада главног бирачког одбора ушао у просторије где је заседавао тај одбор, мада није био члан ни бирачког ни главног бирачког одбора, пре него што је главни бирачки одбор завршио свој рад, стао је на прозор и покушао да он објави резултат општинских избора.

Кад га је народ видео на прозору револтиран насиљем и некоректностима које је починио, није му дозволио да говори, а кад је он добацио томе сакупљеном народу једну ружну увреду, народ је, револтиран, навалио на општину и дошло је до сукоба са жандармеријом и новосадском полицијом, која је то јутро била доведена у Ириг. Том приликом рањено је више грађана, а рањено је и два до три органа полицијских власти. Одмах како је настао тај сукоб, начелник срески је позвао помоћ из Новог Сада и на два аутобуса доведена је новосадска полиција, која је крстарила улицама и сваког грађанина кога је затекла на улици млатила, хватала и затварала, а у четири сата ујутру почели су да апсе грађане према списку који им је дотурио претседник среске организације Ј.Р.З. Према томе списку батинани су грађани без икаквог саслушања. Господо народни посланици, између четири и шест сати ујутру док је још био мрак, похапшени су били у Иригу и без икаквог претходног саслушања батинани и кундачени: Мићашевић Тошић Стеван, Матић Ј. Ђура, Костић Никола, Костић Милан, Мандић Јосип, Јелшић Митар, Бабић Бранко, Крстић Гавра, Пантелић Бранко, Зарић Никола, Милошевић Тодор, Јојић Ђорђе (16 година стар), Матић Ј. Јова, Шућин Петар, Краставчевић Стеван студент, Маринковић Бранко, Пушић Ђока, Новак Миша и Хорват Игњац, а тучена је и Обреновић Даринка, мати ухапшеног Обрановића Павла, када је истоме донела била ручак.

Осим напред наведених који су тучени у хапсу, ухапшена су била још и следећа лица: Казимиrowић Гавра геометар, Бајић Ђорђе студент, Милошевић Светозар, Обреновић Павле, Пантелић Лазар, Мићашевић Младен млађи, Милин Глиша, Дамјановић Васа млађи, Бабић Сава, Кошпрадић (Ђура) Тодор, Хуменај Јосип, Јојић Јован и др. — Прва двојица од ових наведених лишени су противзаконито слободе иако су се за време сукоба између бирача са једне и полиције са друге стране, налазили као претставници опозиционе листе у Главном бирачком одбору, те са тим сукобом никакве везе нису имали нити су могли имати. Ја сам у току ноћи два пута интервенисао код среског начелника да их пусти, али узалудно, јер их овај није хтео пустити из хапса.

Сви ухапшени су 9 децембра прошле године око 7 сати увече пуштени из хапса пошто им је претходно саопштено да су невини, но ипак је жандармерија против њих поднела суду пријаву ради кривичног дела против јавног мира и поретка из § 154 бр. 3 и поступак је у течају.

Било је дакле похапшено преко 40 лица, а батинано 20 лица. Међу њима и један младић од 16 година и једна жена која је била донела сину ручак.

Господо, сви ови који су ухапшени, хапшени су противзаконито по налогу претседника среске организације Ј.Р.З. Ја сам одмах још то јутро до-

шао у Београд, да код г. Министра унутрашњих послова обуставим хапшење и да га замолим, да се пошаље један изасланик од Министарства унутрашњих дела да проведе извиђаје по тим немилим догађајима и на интервенцију моју и мојих другова г. Министар је послао 10 децембра инспектора Ђатића, који је провео тамо ислеђење, преслушао све људе који су били батинани и ухапшени као и сведоке, али о тој ствари даље није ништа учињено. Господо, ја сам одлазио у Министарство код генералног инспектора коме је додељена та ствар, и молио сам га да се изврши суочење између људи који су батинани и новосадских полицајаца који су их батинали, али г. инспектор ми је казао, да је то немогуће провести.

И тако стоји данас ствар, да људи који су добили батине не знају кога да туже, јер не знају како се ти људи зову, тако да ће бити принуђени да поднесу тужбе против начелника или подначелника, али неће моћи уперити тужбе против људи који су их стварно батинали. Г. Министар унутрашњих послова данас је у своме експозеу изјавио, да је издао и писмена и усмена наређења политичким органима да примењују закон и да се држе ван странака. Изјавио је надаље, да је у већини случајева то наређење послушано, да је било изнумака где су се политички органи огрешили о то наређење, али да ће они да искусе казну кад ствари буду ислеђење. Три месеца је прошло од дана кад су избори спроведени, а до данас, колико је мени познато, ни један од органа власти није позван био на одговорност, а камоли да су кажњени, и ради тога сумњам да ће и један бити позван на одговорност и кажњен.

Како су се сами општински избори проводили чули смо то од многих другова, који су изнели конкретне примере, и ја о томе нећу више да говорим, али хоћу да се у кратко осврнем на једну ствар на коју се нико није осврнуо, наиме на поступак управних судова са жалбама које су биле поднете на изборе.

Господо, по прописима § 37 Закона о општинама у општинама, у којима има посебних делова, морала је свака кандидатска листа да садржи барем по једног кандидата и по једног заменика за сваки посебни део. Међутим, у Срезу иришком у Општини јазачкој постоје два посебна дела, Прњавор Јазак и Мала Ремета. На листи Глише Јанкуловића постојао је само један кандидат а ни један заменик из Прњавора Јазка. То је формална грешка, али таква грешка која повлачи ништану читавог поступка. У жалби коју су поднели Киријковић Васа и другови да се избори пониште и распишу нови, управни суд је донео решење које гласи овако: „Жалбени навод да кандидатска листа није сачињена у смислу § 37 Закона о општинама није ничим доказан, јер се из изборних аката не види да је Општина јазачка састављена из посебних делова у смислу VIII одељка Закона о општинама”, и ради тога је жалба одбачена. Управни суд каже, да се не види из изборних аката да је Општина јазачка састављена из посебних делова, и ако се из бирачких спискова, који су морали бити предложени суду, види, да су у исте прво уписани бирачи из општине Јазак, а затим бирачи из посебних делова Прњавора Јазка и Мале Ремете. Дакле, ако се не види то да Општина јазачка имаде посебних делова, онда се не види ни то да је Општина јазачка у Срезу иришком и

Ириг у Бановини дунавској. На жалбу против избора у самом Иригу Управни суд је донео решење, у коме признаје да је одлука Банске управе којом је разрешен претседник општине и читав општински одбор противзаконита барем у оној делу у коме је одмах проглашена извршном. Даље, признаје, да је противзаконито именована привремена општинска управа, али каже, да је бирачки одбор, који је та противзаконито именована општинска управа избрала, законит. Мислим да оваквом решењу није потребан никакав коментар. Морам збиља да изјавим жаљење, да је Управни суд, по моме дубоком убеђењу, оваквим површним расправљањем ових жалби много изгубио од угледа који има.

Господо посланици, поред прогона и насиља који су се дешавали за време и после избора настављали су се исти и даље. Тако се на пример из дана у дан кажњавају поједини грађани који нису присташе ЈРЗ. Они се кажњавају са максималном казном за најмање изгреде а често пута се кажњавају и за такве ствари где не постоји никакво дело. Ја имам овде пресуду по којој су на основу члана 74 Закона о унутрашњој управи у вези са чл. 78 кажњени Казимировић Гавра, Бајић Ђорђе, Краставчевић Стеван и Обреновић Паја са максималном казном која је тим законом предвиђена, сваки са 500 дин. новчане казне или 10 дана затвора. Господо, ови су људи кажњени ради тога, што су и они били у оној групи људи, који су 5 децембра дошли били пред општину кад је требао помоћник Бана да држи конференцију присташа ЈРЗ, и они су само ради тога кажњени. Основно је правило: *de internis non iudicat praetor*. — Нико не може да буде кажњен у колико своје мисли није изразио. Овде је срески начелник претпостављао да су ти људи имали намеру да демонстрирају против г. Бана одн. подбана. Против те пресуде уложила су благовремено сва четворица жалбу, али сумњам да ће та жалба бити уважена, јер банска управа по правилу потврђује пресуде среског начелника, па чак и оне које су очито противзаконите или садржавају очите грешке; тако се на пример десио један случај да је Пантелић Милан осуђен по § 74 Закона о унутрашњој управи са 500.— дин. новчане казне или са 15 дана затвора, иако је у закону предвиђено максимум 10 дана затвора. Жалио се против тога, али је банска управа у целости потврдила пресуду среског начелника. Зато сумњам, господо, да ће и ова жалба бити уважена.

Недавно се, господо, десио опет један случај и то у Великој Кикинди. Наш уважени друг и посланик г. др. Мирко Косић дошао је био у Вел. Кикинду, у своје родно место, те је навратио у своју канцеларију која се налази у дворишту једне велике зграде. Када је свет дознао, када су његови бирачи дознали да је дошао, скупили су се да га питају, јер се свет интересује за политичке новости, шта има ново и да га моле за неке ствари. Када је г. др. Косић видео да се збиља скупила једна већа група људи, стао је на праг своје канцеларије и објаснио људима да је дошао чисто приватним послом својим, да није пријавио нити збор нити конференцију, те да према томе не може ни одржати ни збор ни конференцију, па их замолио да се разиђу својим кућама и да ће после буџетске дебате доћи у Кикинду, те да ће онда одржати збор или конференцију. Шеф кикиндске полиције

после тога по наређењу помоћника бана Дунавске бановине казнио је власника те куће, који никакве везе са тим догађајем није имао, казнио га је са максималном казном предвиђеном у Закону о удружењима, зборовима и договорима, тј. са 5.000 дин. новчане глобе и са 30 дана затвора, па је тек на интервенцију г. Министра Крека једва некако снизио ту казну на новчану глобу од 300 динара, и ако је и сам шеф полиције признао да не постоји нити дело ради кога се кажњава и да тај који је кажњен, власник зграде, уопште није починио то дело. Оваково наређење помоћника бана Дунавске бановине је уследило из нерасположења — да не кажем освете — према личности г. др. Косића, који је као члан Наставничког већа суботичког Правног факултета, са још неколико наставника одвојио био мишљење по питању нострификације дипломе г. помоћника Бана, а Главни просветни савет је усвојио то одвојено мишљење г. др. Косића и др. те одбио затражену нострификацију.

Дакле, господо, ево видите како се поступа под режимом Владе г. др. Милана Стојадиновића. Жалосно је, господо, да смо фактично подељени у две велике категорије и да се према томе оцењују људи и да се према томе примењује закон. Они који су присташе ЈРЗ, ти су повлаштени у свему, за њих важе закони, док они остали грађани који нису присташе ЈРЗ, ти су изван закона, они су остављени на милост и немилост управних органа, да их кажњавају по својој жељи, по својој вољи, да их глобе, да их затварају, да их шиканирају на све могуће начине.

Господо, ради оваких грубих повреда закона које су до сада чињене у мом срезу, а које су све до сада остале некажњене, ја морам да изјавим да ћу гласати против овог буџета. (Пљескање на левици).

Потпретседник Фрањо Маркић: Господо народни посланици, реч има народни посланик г. Ристо Грђић.

Ристо Грђић: Тешко је, господо народни посланици, говорити у 4 сата изјутра и мени не преостaje ништа друго него да скратим. О унутрашњој политици г. др. Корошца ја сам говорио и у генералној дебати. Она се води, сасвим природно, у знаку хајке на све југословенске националисте и посвемашње беневоленције према свима оним елементима који су рушиоци државног поретка и изазивачи расула ове земље. Сада ми остаје само да та своја тврђења поткрепим са неколико аргумената и примера, које ради краткоће времена нисам могао у буџетској дебати да изнесем. Ја ћу се задржати најпре на задњим општинским изборима.

На задњим општинским изборима Добросав Јевђевић, југословенски националиста, кандидовао се за претседника Општине прачанске.

Ти избори су извршени 6 децембра 1936 године. Као што се очекивало, победила је опозициона листа Добросава Јевђевића, и поред свега терора.

У срдитом бесу потпретседник бановинског одбора ЈРЗ пише следеће писмо пропалом кандидату ЈРЗ за Општину прачанску Фадилу Добрачи (Ово је клише тога оригиналног писма) — у коме између осталог каже: „Ми ћемо поништити две општине, па нека се поднесе тужба и за Прачу”.

Ово је писмо, господо посланици, пало у руке, не адресанта, него оних против којих је пи-

сано, а који су га у препису доставили властима. Не обзирући се уопште на то, Управни суд у Сарајеву под бр. 141/VII из 1936 године, доноси одлуку којом ништи изборе у Општини прачанској на основу исказа 23 сведока, који су наводно тврдили да је Јевђевић вршио терор над владиним присталицама.

У наведеној одлуци наведена су имена тих сведока, који вам је прочитао већ и г. др. Васа Јовановић.

Господо народни посланици, ако сте пажљиво слушали имена тих сведока, ви сте запазили једно чудо. Лице н.пр. под бр. 1 које се цитира као Хрустемовић Расим идентично је са лицем под бр. 19, које се цитира као Расим Хрустемовић. Лице под бр. 2 идентично је с лицем под бр. 20, јер је први Хрустемовић Осман, а други Осман Хрустемовић. Лице под бр. 3 Катица Кадрија идентично са је са лицем бр. 21 Катица Кадрија, и тако редом. Дакле суд се није устручавао да свом образложењу ствара фиктивне сведоке. Од 12 лица направимо је на горњи начин 23. А што је најжалосније, господо народни посланици, од ових 12 лица, који стварно постоје, 5 се налазило у тренутку избора на отслужењу војног рока. Остала лица, њих 7, није заклињао суд него кадија, а Управни суд је то узео као пуноважну заклетву.

Ако је режиму др. Корошца дошло дотле да се Управни судови увлаче у дневну политику и обављају овакве работе, онда је јасно до чега се у овој земљи срзао државни ауторитет. Онима, који причају да су дошли да прочисте политичку атмосферу, случај Јевђевића је најбољи одговор, јер он драстично показује како се атмосфера кужи и духови узнемирују.

На ове страхоте Доброслав Јевђевић упутио је жалбу на највише место, од кога данас југословенски националисти једино очекују правду и спас. Надлежни Министар био је упозорен на овај монструозан случај. Али, и ако је изјавио да је послао једног инспектора Министарства да поведе и извиди по овом безаконју, тај инспектор до данас није стигао на лице места.

После незаконитог поништења избора власти су уложиле огромне напоре, да на поновним изборима сруше Јевђевића. На поновне изборе довели су 120 жандарма, подбана, среског начелника, жандармериске официре и посланика. Најпосле је дошао и специјални изасланик г. др. Мачека. др. Јуре Шутеј, који је три дана агитовао за листу ЈРЗ. Дан пре избора др. Спахо је потпуно протуустванно телеграфски преместио три железничка чиновника, угледне соколске раднике, Владу Станковића, Ивицу Лончаревића и Алију Араповића, и морали су у очи избора путовати само да не гласају.

На дан избора отворено су плаћани гласови против Јевђевића по 300 дин. Шеф секције Кишнер и благајник Братанић, који станују у Сарајеву и већ годину и по дана су уписани у сарајевски бирачки списак, пошто случајно нису брисани у Прачи, где су пре боравили, спроведени су дресином по наређењу дирекције да гласају. Сваком железничком службенику долазио је лично у стан народни посланик Чапљић, претећи му отпустом из службе, ако не гласа за ЈРЗ. Управник поште објавио је лажном депешом Министарства да ће сваки бити отпуштен из службе ко гласа за Јевђевића. Кад је видео да ће ипак изгубити, кажу, да је мој пријатељ Чапљић у присуству хиљаду се-

љака јавно опсовао српску мајку да би изазвао нереде и прекинуо рад избора. Кад је упркос свега овога Јевђевић и по други пут победио, и то са још бољим резултатом него први пут, Влада је преко Пресбирова забранила београдској штампи да објави резултат. У исти мах је отпочет страхан терор. Бившег претседника општине Мила Симоновића, угледног грађанина, осудили су на 30 дана затвора, јер је лупао у канту после избора и затворили га одмах у бетонску ћелију, без права жалбе. Железничар Божо Лучић премештен је брзојавно у Велес и псовао му је влашку мајку и српски крст, само што није поздравио народног посланика, који на својим зборовима назива Србе влашким дошљацима које треба проћерати из Босне.

Господо народни посланици, трпљење и муке нас националиста из Босне прешле су сваку меру. Смисао целе наше борбе у прошлости доведен је дотле, да му се данас ругају они који су у прошлости били највећа кочница нашег националног прогреса.

Да бих вам илустровао какве слободе владају у нашим крајевима и како се поступа с нама националистима, ја ћу вам изнети само неколико примера: Ја сам, позват од народа Среза љубињског, дошао у Попово Поље на трећи дан Божића. До чекала ме је маса света и ја сам пошао да држим збор. Нисам почео ни да говорим, кад су дојуриле две патроле и збор ми забраниле. Колики је цинизам код данашњих управних власти, збор је забрањен с мотивацијом да пријава није биљегована, иако је она правилно биљегована, јер иначе не би била примљена. Наравна ствар, најлакша је манипулација са биљезима.

Јовица Булатовић, учитељ из Роваца, одржао је 7 новембра 1936 увече, село, на коме се говорило о Благопокојном Краљу Мученику, истичући да је једини спас у недељивој и духовно чврсто везаној великој Југославији. Жандари су село растурили, а Булатовић је као присташа ЈНС, иза приличног успеха ЈНС на изборима, брзојавно премештен сутрадан по изборима, у једно чисто муслиманско село Ракитницу, Среза рогатичког. Човек се, не знајући како је премештен, по потреби или казни, преплашио да не буде за њега важно § 100 Закона о чиновницима, па је сам себе одмах разрешио дужности и пошао на ново место, остављајући незбринуту жену са осморо деце.

Свет свашта прича и говори, па се тако једног дана и кроз Гацко пронела вест да је пала Влада др. Стојадиновића. Омер Капетановић из села Наднића, био је у вароши, па то чуо. Када је дошао кући, питао га је свет шта има ново. Он испричао, неко га пријавио, јер данас шпијунажа цвета више него за време рата, и срески га начелник казнио са 500 динара глобе и 40 динара таксе. Мотивација: да је народ позивао на буну и мењање државног поретка. Ради исте ствари кажњен је и Крвавац Сабит из Грачанице, са 300 динара глобе. Банска управа ове пресуде је потврдила. Из среза добивам свакодневно очајничка писма ради управо дивљачких шиканација среског начелника према мојим људима. Доживео сам оно чему се никад нисам могао надати. Дошло је време простака и руље.

Ђорђо Батинић, општински бележник из Гацка, отпуштен је из службе без дисциплинског суђења и без икаквог оправданог и неоправданог разлога. Један арадски паћеник и национални страдалник, отац двоје деце, једноставно је избачен

на улицу по вољи садашњег претседника општине, само зато, што је мој присташа. Срески начелник је тај закључак општине потврдио. Управни суд поништава решење, али срески начелник неће да човека врати у службу, него тражи нове разлоге, да узму хлеб овоме сиромашу.

Нова општинска управа у Стону састављена од Мачековаца, отказала је просторије тамошњем Соколском друштву. Друштво се жалило и Среском начелству и Банској управи, али нису добили решења. У међувремену општинска управа деложира Соколско друштво, сам претседник самовласно отвара врата дотичне собе, избацује цели инвентар друштва, смешта га у један магацин и сад прети, ако Соко не преузме инвентар, да ће га ставити на дражбу. Соколско друштво Стон мора да одржава своју годишњу скупштину у сред зиме, 24 јануара 1937 године под ведрим небом, а како удара киша, нису могли да се прочитају извештаји појединих функционера. Али ипак Стонски Соколи у пуном броју са својом музиком обављају своју дужност, кличу своме старешини Њ. В. Краљу Петру II, и док музика свира државну химну на њихове откривене главе сипи студена киша, која се слива са врелим југословенским сузама.

На 31 децембра 1936 године нападнути су Соколи, у истом овом месту, и том се приликом певало: Како наше стреле бију, нека знаде Србија.

У селу Орашцу су покушали непријатељи југословенске идеје да Соколану запале екразитом, али је фитиљ био напола пресечен и затајио. Кривци нису пронађени. Сад и ову Соколску чету тера судбено из просторија Уљарска задруга, која је више пута добила од државе потпору. Замислите се добро, народни посланици, у овај жалосни факат: држава помаже једну установу, а она гони другу установу, којој је на челу сам Њ. В. наш Узвишени Краљ.

У селу Поповићима, у Конављима, у ноћи између 13 и 14 јануара о. г., запаљена је Соколана, јер је 15 јануара Соколска чета имала да одржи гусларско вече — где би се чуле песме о националном јединству, Краљу Мученику, итд.

У читавом Дубровачком срезу скинуте су пређашње законом прописане табле са општина и ново преобојадисане без државног грба. На место срез, стоји котар — стари аустријски израз — а на свим тим општинама вију се само племенске заставе.

У селу Туљу, Општине захумске. Среза требињског, живи сељак Обрен Мићанов Радуловић. Човек одлучио да подигне кућу — сеоску кућицу, дугу 7 широку 5 м. Из димензија можете видети, господо посланици, да то није ни кућица, него колиба, једна добра варошка соба.

И сад да видите како режим г. др. Корошца и бана нашег Петра Иванишевића уме човеку да окрене радост на жалост. Општина захумска, којој је претседник десна рука Петра Иванишевића, и његов главни кортеш, нашла је да весели Обрен није поступио по Грађевинском закону, јер није извадио грађевинску дозволу. — Замислите, господо народни посланици, у селу Туљима треба грађевинска дозвола, да се не би нарушио регулациони план, — и казнила га је.

Дакле, због тога што није извадио грађевинску дозволу кажњен је и ја ћу вам прочитати пресуду Општине захумске, Среза требињског:

„Да се Радуловић Мићанов Обрен, земљорадник из села Туља, Општине захумске, Среза требињског, Бановине зетске, за учињену и потпуно доказану кривицу казни и да плати у корист општинске касе:

	Динара
1. — На име редовне општинске таксе	30.—
2 — На име троструке општинске таксе	
чл. 9 Правилника	90.—
3 — На име казне по чл. 9 Правилника	200.—
4 — На име новчане глобе по § 100 Грађевинског закона	10.000.—
5 — На име таксе на ову пресуду	510.—
	Свега дин. 10.803.—

Препуштам сада да просудите, да ли се овако безобзирни скандали могу десити игде на свету. А, господо, ви треба да знате да читава ова кућа вреди 3 до 4 хиљаде динара. То је сиромаш сељак, он нема чиме да осоли чорбу. Да му сутра истерају сву стоку коју има не би могао платити ову казну. Или се казне доносе да се извршују — а ако би се ова извршила он би био потпун пролетер — или се казне доносе само зато, да се излажу руглу и шиканирању слободни грађани?

Сличан шиканозан поступак био је и према Јовану Радуловићу из села Туља, коме су сасвим незаконито одбили приликом предаје и наплате дувана, на каси дуванске станице, поред редовног пореза још дин. 840.— на име неке обртнице његовог брата Петра Радуловића. Међутим, нити његов брат има обртницу, нити Јован мора да одговара за брата, али у нахији Петра Иванишевића овака насиља су могућа.

Да овако поступају васпитаници г. Иванишевића није никакво чудо, јер тај окретни политичар зна које су методе у данашњем времену најзгодније.

Било би штета да вам овом приликом не дам бар једну малу скицу, јер још није време за потпун портрет тога нашег државника, са којим нас је усрећила Влада г. др. Милана Стојадиновића.

При првом свом службеном путовању Бан г. Иванишевић дошао је и у мој срез. Како се је ту понео видећете из следеће моје интерпелације, коју сам поднео Претседнику Министарског савета, а на коју до данас нисам добио никакав одговор. (Цитира своју интерпелацију, страна 232 билтена — V редовног састанка).

На том свом помпезном службеном путовању г. Иванишевић је на разним местима испричао такве преиспољне ствари, да ће бити штета за дипломатску и културну историју нашег народа, ако се не нађе неки Вук Караџић, који ће те умотворине покупити.

У Поповом Пољу рекао је на пример ово: Да Влада др. Милана Стојадиновића није ништа учинила овом крају, учинила вам је доста, кад вам је мене, Поповца, дала за Бана. Ја седим на столицама на којој су краљеви седели, а имам управу на двапут већем простору него што га је имао Краљ Никола.

На другом месту сељацима је причао да ће се судити по Закону о заштити државе свима који не гласају за ЈРЗ.

Ја неznam шта је требало г. др. Стојадиновићу да г. Иванишевића постави за Бана Зетске бановине, већ да се наруга том јуначком крају. Зетска бановина је најделикатнији, најосетљивији и

најтежи домен управне службе у нашој држави. Ту су потребни за управнике људи високе културе, високе ерудиције, високог морала и часне традиције. Ја нећу да данас портретишем господина Иванишевића и с друге стране, већ само да изнесем моралну страну његову, као и Краљевске владе, која га је довела на овај положај.

О политици која се води у Војводини нисам компетентан да говорим, јер нисам из тих крајева. Али како сам обишао неколико насеља наших добровољаца и колониста, и дошао у додир са доста насељеника, које је зла судбина тамо бацила, ја сам саслушавши њихове јаде стекао уверење, да би био грех не поменути те патнике. Зар има поштено југословенско срце, зар има родољуба у овој земљи, кога се не тиче судбина једног Мике Видаковића, бившег општинског бележника из Нинчијева, српског добровољца и ратника, који је противзаконито избачен из службе, и ради тога починио језиво самоубиство скакањем с прозора Банске управе у Новом Саду.

Желим да осветлим и сличне случајеве: г. др. Стојадиновић у буџетској дебати у Сенату рекао је 28-III-1936 године: „У тачки 12 истог параграфа Финансијског закона даје се могућност да се из самоуправне службе уклоне она лица за која то захтевају виши државни интереси. Реч је о бележницима који не воде рачуна о државним и националним интересима. Без овог овлашћења Влада не би могла да заштити државне интересе!”

Како су заштићени државни интереси, ко је отстрањен, а ко утврђен, у смислу овог излагања г. Претседника, ја ћу вам одмах одговорити. Отстрањени су из општинске службе пок. Мика Видаковић, а преко 500 самоуправних чиновника из Војводине уклоњено је и премештено или присилно пензионисано. Мирко Томовић, општински бележник у Кули, утврђен је одлуком општинског одбора у Кули за бележника, али је бан Рајић ту одлуку поништио. Да би сте знали ко је Мирко Томовић, рећи ћу вам да је тај човек у познатом велеиздајничком процесу у Бањој Луци био осуђен на смрт од аустријских власти, заједно са 15 другова. Кад бих вам прочитао његову претставку упућену Његовом Височанству Кнезу Намеснику приликом враћања одликовања, мислим да бисте били тронуте до суза, господо народни посланици. Цитираћу вам само један пасус из те претставке, који ће вам осветлити узор шиканација ових људи: „Кад сам лично посетио г. помоћника Бана, и предао му претставку, рекао ми је да мој премештај изискују виши државни интереси и да мој премештај тражи г. Крафт Стеван, условљавајући потпомагање политике Краљевске владе мојим премештајем и да по инструкцији господина Претседника Краљевске владе као чиновник мора спровести тај мој премештај”. Несупрот оваквом поступку према Томовићу и друговима г. г. Крафт и Грасл дали су утврдити све Немце, Мађаре и Јевреје, противу чега ми немамо ништа, у колико се ради о исправним чиновницима и у колико то не би било на штету националних интереса.

Имам да упозорим Народну скупштину на још једну крупну и опасну подвалу коју нам спрема г. Министар унутрашњих дела. Он у Финансијском закону тражи овлашћење да може вршити прегрписивање општина из разних срезова.

По Закону о општинама за овакво прегрписивање се тражи воља народа. Ту вољу треба сада

пренети са целог народа на г. Министра унутрашњих дела. Тенденција овог овлашћења јасна је. Прегруписавање се неће вршити онако како буду интереси народа захтевали, него како буду захтевали партиски интереси Јерезе. Уверен сам, зато, да све оно што тако зване српски део Јерезе учини са овлашћењем, биће хорав рачун. Све оно што се у том погледу на територији Србије учини ићи ће у корист неком другом, ономе ко дође после Јерезе, и тући ће творце овог прописа по сред главе, исто онако, како већ данас туку у главу многи закони своје ствараоце. Стварну корист од овог прописа извући ће г. г. Корошец и Спахо. Први у Словенији, а други у Босни, удесиће ствари тако, да осигурају себи престиж и политичку корист за дуги низ година. Г. Спахо ће, на пример, згодном прегрупацијом општина направити сигурним за Ј.М.О., која је за сад привремено саставни део Јерезе, како сам то у генералној дебати добро растумачио, најмање још 10 срезова, правећи у њима муслиманску већину. Да вам то илуструјем једним примером. Пошто у Општини прачанској никако не могу да слома Јевђевића тој ће се општини доделити крај Ораховице, који има 400 самих муслиманских бирача. Тиме ће добити апсолутну већину и у Прачанској општини, а и у Срезу рогатичком г. др. Спахо. Општину Жепу, на пример, која има 600 муслиманских бирача, одвојиће из Рогатичког среза па доделити Вишеградском срезу. Тако ће се и тамо створити сигурна Спаховска већина. Рогатица ће, по потреби, бити појачана Раљенском општином из Чајничког среза, који има 95% Муслимана, и тако ће г. др. Спахо од једног сигурног одједном добити за се три сигурна среза.

Ја не знам, господо из ЈРЗ, да ли је вама ова игра јасна. Ја још мање знам како ће се усудити ваши другови из Босне, који ће ускоро чупати себи косе, то будите уверени, да изгласају овако овлашћење г. Корошецу. Сматрао сам за дужност да вас упозорим, а сада је на вама ако хоћете, да за вољу тренутне користи, предате клерикално-феудалној клици све што имате, на милост и немилост.

А сада један лични обрачун.

Има једна граница за сваког човека од достојанства, која се зове стид. Поштен човек се стиди да оружан мрцвари противника, који је без оружја. Нападаји „Самоуправе” органа заштићена и влашћу и парам, на нас неколицину посланика из опозиције, који немамо могућности да се бранимо, јер нама цензура брише и најневиније изјаве, више је него стидан. Ја сам у једном од бројева „Самоуправе” у чланку потписаном од једне мрачне душе, а сроченом у кабинету једног Министра, нападнут као неки злотвор, фалсификатор, банкар, и — о tempora, о mores! — прогонитељ соколства и соколских радника, као човек који у свом родном крају нема никог за собом и који је одиграо своју политичку улогу. Тврди се ту чак, како сам ја на задњим општинским изборима добио свега 300 гласова, како су ти избори правилно и поштено проведени, чак и да су претседници изборних места били све само моје пристахе. После овога напада ја следило је још неколико сличних, један на пример под насловом „Луд поп, луда и молитва” и слично.

Господо посланици, сваки човек има својих мана. Признајем да их имам и ја. Једна од најглавнијих мојих мана то је слабост према противницима и скоро толстојевско непротивљење злу.

Ко год ме позна зна да су све изнешене инкриминације ординарне лажи, али пошто је ова трибина још једино место одакле ми прокажени посланици можемо бранити своју част, ја с правом хоћу да се браним, тим пре што моја одборана може да послужи као огледало данашњих прилика, па и као оптужба.

Тврдим да су службени резултати општинских избора за Гатачки срез лажни. Док се у њима наводи да сам добио свега 372 гласа, ја сам добио 1035 гласова, а ЈРЗ 1919. Тврдим да су ти избори проведени незаконито и брутално. Претседник Главног бирачког одбора био је један шофер, брат другог кандидата на листи ЈРЗ, а претседници осталих изборних места: два учитеља и три обична дневничара, без икаквих квалификација, поред толиких академски образованих људи. Тврдим, да су сви ти претседници, осим једнога, моји лични и начелни противници, а неки чак и душмани. На бирачком месту Самобор избори су трајали до седам и по сати, а на бирачком месту Степен, завршени су по налогу среског начелника у пет и по сати, да би спречили већи број мојих људи да гласају. Чиновник, који је чуо дотично телефонско наређење, премештен је за казну брзојавно и морао је ићи за неколико сати. Срески начелник је цело време ишао по срезу и без икаква зазора јавно агитовао и држао зборове, чак је на збору у Автовцу био главни састављач листе. Глобама, казнама, одузимањем ловачких карата и оружних листа, истраживањем богзна каквих кривица, застрашивали су људе да гласају за ЈРЗ. Људима који су лане добивали жита, с тим да га одраде јавним радовима, давали су потврде да је жито одрађено, уз услов да гласају за ЈРЗ. Стање је у мом срезу такво, с обзиром на страховладу извесне руље, и управо дегенеричну мржњу среског начелника према мојим људима, да сам ја натерао све своје пријатеље, државне чиновнике, да гласају за ЈРЗ, желећи да их сачувам од несреће, у коју су ови људи у стању да их разним подвалама увале.

Општинског бележника Батинића, без икакве под богом кривице, човека као сунце поштена, арадског интернирца и паћеника, отпустили су из службе без дисциплинског поступка и сад са женом и двоје деце скапава од глади. Шеријатског судију Гаврановића, о коме сам говорио у верификационој дебати, протерали су у Призрен, др. Лојовића, преседника Српског културног друштва „Просвете“, претседника Народне одбране, претседника Одбора за подизање споменика Васиљу Грђићу, претседника Просветног одбора Соколског друштва, оснивача Прве соколске млекарске задруге, одличног лекара и сјајног националног радника, преместили су и деградирани да буде, место срески лекар, други лекар; поштанског чиновника Милинка Тодоровића преместили су брзојавно; тројицу најугледнијих општинских 100.000 динара. Кад је државни тужилац одбацио тужбу као неосновану, они су их тужили испред општине, само да људе изложе брукању и трошковима, иако је јасно као сунце да кривице нема. Жито за јавне радове давали су људима који су имали жита на продају и њим вршили најсрамотнију агитацију.

Па ипак, скоро две године ја издржавам у опозицији под овим окрутним режимом, добивам више од једне трећине свих гласова, поред тога

што око 700 мојих људи апстинирају од гласања, јер не смију да дођу међу пијане руље, које чекају жртве, а које су ми и онако три човека ранили ножем у леђа и камењем у главу, уз посве пасивно асистирање жандармерије и без ичије — бар досад — одговорности.

Тврдим, да сам добио већину православних бирача, тврдим да сам, узевши у обзир оне који су опстинирали од страха или били спречени од гласања, јер је Степенско биралиште било цели дан под картечом каменица за моје присташе, добио апсолутну већину у срезу, тврдим, коначно, да ја не само у свом срезу, него у сваком срезу Босне и Херцеговине имам толико корена у народу, гоњен и прогоњен, да се не стидим рећи да сам прави и истински претставник свога народа, чије се поверење не ослања ни на жандарме ни на среске начелнике. Не знам како би се провели и многи ваши Министри из ЈРЗ кад би након две године из опозиције пошли да траже легитимацију народну.

Ко год мисли да мене политички докусури у Босни, било силом, било оваквим лажима и подвалама, било корупцијом и парама — љуто се вара.

Ако сам ја толико слаб, што је требало Министру или Бану, да листу Ристе Ђурића у Автовачкој општини, која је у судски протокол забележена као листа ЈНС, прогласи за листу ЈРЗ. Ако сам ја толико слаб, што је требао оволики терор према мени и мојим људима.

Сигурно и то нико не може побити, да је терор ових општинских избора био десет пута већи бар у мом срезу, него за време петوماјских избора. За петوماјске изборе смо имали једног среског начелника, који би изашао пред срез па галамио, и сва се та галама свршила на томе, што је један хоца, отац садашњег среског начелника, одлежао у затвору 10 дана. Па и то само зато, што хоца у својој тврдоглавости није хтео да се жали. Али да су Срби за своја тамновања у Араду, Кечкемету, Добоју, Жегару, Бањој Луци, Травнику и свим местима бивше Аустро-Угарске добили репарације, као што је добио овај хоца за своје десетодневно тамновање, једући халву и баклаву, сигурно би се многи слабо провео 1918 године.

Говори се у „Самоуправи“ о неким фалсификатима за време петوماјских избора. Ја имам само ово да кажем: Добио сам 2805 гласова напрама укупних 3600. Чак и по рачуници оних који тврде да је било фалсификата, добио сам 2536 гласова напрама противничких 1058 гласова. Из саме ове рачунице јасно је, да сам добио троструку апсолутну већину и да бих био посланик у сваком случају. Мени фалсификати никад нису требали и ја се њима никад нисам служио. Фалсификати у корист човека који их апсолутно не треба, могу да буду само подвала или лудост, али ако би се доказало да је с мојим знањем и одобрењем мени дописан један глас, ја бих доиста заслужио презир сваког часног човека. Ја сам син једне честите куће, која је својој Отаџбини служила само часно и поштено. Време је дошло кад се све честите вредности у овој земљи блате.

Један хистерик из Далмације, који важи као преставник Босне, а који се размеће српством, док му је један брат Хрват франковац а други талијанаш, може с вашом дозволом да каља у главном органу владајуће странке људе који нису своју Отаџбину задужили ничим осим честитим и по-

штеним радом. Будите уверени, господо, да вам најамници, који вам чине овакве услуге, слабо служе. У осталом, након нападаја „Самоуправе“ на Његову Светост Патријарха Варнаву, и након сјајног одговора г. Марка Цемовића, човеку може служити само на част да ту буде нападнут у вашем органу.

Иза свега овога што сам изнео, изјављујем да ћу гласати против. (Одобравање на левици).

Потпретседник Фрањо Маркић: Реч има народни посланик г. Михаило Ђуровић у име групе Југословенског радикалног клуба.

Михаило Ђуровић: Нећу, господо народни посланици, свакако никога изненадити ако већ на самом почетку мојих излагања по буџету Министарства унутрашњих послова изјавим да ћу гласати противу буџетског предлога поменутога Министарства. Неповерење, бар наше неповерење чланова Радикалног клуба, заслужује г. др. Корошец несумњиво и потпуно. (*Александар Дачић:* Шта је Мита рекао?) Ја говорим у име Радикалног клуба, то питајте њега. Изјављујући му ово неповерење унапред морам још, не ради г. др. Корошца већ ради јавности, образложити свој став и поставити извесне ствари на своје место. Надам се, а и желим то искрено, морам признати, да моје образложење корисно послужи свима онима који, било из непознавања ствари, било из неуморне добронамерности, још имају стрпљења према г. др. Корошцу и заташкавају за себе и свој круг ону велику брижност која се већ поодавно појавила у народу у односу према унутрашњој политици г. др. Корошца.

Морам бити кратак у недостатку времена. И, за образложење нашег потпуног неповерења према г. др. Корошцу и Влади којој припада, морам се задржати на актуелним стварима и догађајима, ма да би се у скоријој и давнијој прошлости могло наћи још лепших примера за илустрацију и поткрепљење оне тезе по којој је политички утицај и рад г. др. Корошца постајао увек негативан у нашој новоствореној југословенској држави. А та теза је наша теза, господо, нас посланика који сада припадамо по политичкој оријентацији г. Аци Станојевићу као шефу Народне радикалне странке.

Ја ћу почети, господо, излагањем ствари како су оне текле приликом састава владе г. Богољуба Јевтића. Том приликом је, господо, био консултован и шеф Народне радикалне странке, коме је било понуђено учешће у влади г. Богољуба Јевтића. Са овом понудом се Главни одбор није могао сложити стога, што су, у односу према господину Јевтићу, постојала основна и принципијелна размислажења у погледима на вођење државне политике, а и с тога што се тада већ приводио крају један споразум са г. др. Корошцем и Спахом о заједничком политичком иступању. Г. Богољуб Јевтић је, међутим, саставио своју владу и у њу је ушао г. др. Милан Стојадиновић као министар финансија. Улазак г. др. Стојадиновића у владу г. Богољуба Јевтића био је, наравно, без знања и противно закључку Главног одбора Народне радикалне странке. Главни одбор Народне радикалне странке није додуше сасвим изненадио улазак др. М. Стојадиновића у владу г. Богољуба Јевтића. Главном одбору је било познато, да је др. Стојадиновић иза леђа Главног одбора водио преговоре у јуну 1934 г. и дао пристанак за улазак чак и у тадашњу владу г. Николе Узумовића. Изненађење

што је г. др. Стојадиновић на врло незгодан начин напустио своје другове било је у толико мање што је Главни одбор већ имао навику, што би рекли Французи, да од г. др. Стојадиновића бива на сличан начин изненађен. Исти г. Стојадиновић је 1927 г. био биран као опозиционар на листи радикалне странке у Црној Гори, па је, чим је изабран, издао људе који су га изабрали и као ватрени „Пашићевац“ прескочио у табор Веље Вукићевића, куда је собом одвео и свога друга Пунишу Рачића. А доцније, за време шестојануарских режима, често је, господо народни посланици, г. др. Стојадиновић морао бити у друштву Главног одбора задржаван од политичких изјава у којима је лцитирао даље од крајње левеце радикалске и у погледу државног уређења и у погледу облика владавине. Потсећам на његове, од Главног одбора, уосталом, потпуно неовлашћене изјаве и авансе, предујмове, које је чинио раскошно и по Загребу и по Сомбору и по Црној Гори. Дакле, велим, Главни одбор се није изненадио уласку г. др. Стојадиновића у владу г. Богољуба Јевтића.

По нашем схватању г. др. Стојадиновић се улазећи у владу г. Јевтића није могао ослободити удела одговорности у њој. Мора се, господо, признати да су став др. Стојадиновића у влади г. Јевтића и његов ход кроз ту владу били ствар специјалног политичког укуса и специјалне политичке етике. Такво се држање не може, свакако, назвати нарочито лепим и лојалним према влади којој је др. Стојадиновић припадао. Е, сасвим друга је ствар са г. Драгишом Цветковићем, главним браниоцем данашње Владе, који је благовремено, и улучивши последњи моменат, пред сам пад г. Јевтића, прогласио г. Јевтића шефом, вођом, — да на њему не остане клетва.

Овде се, господо, дебатовало много о парламентаризму и парламентаризмима. Тип парламентаризма, по коме је изведен пад владе г. Јевтића, је несумњиво специјалне врсте и сасвим је у знаку наше политичке данашњице.

У сваком случају, после тога се, по прерогативама Круне, појавио др. Милан Стојадиновић као мандатор. Г. др. Милан Стојадиновић у томе својству долази у контакт са вођствима трију странака: Н.Р.С., ЈМО и Југословенске људске странке.

Том приликом утврђује се писан нацрт за радни и политички програм његове владе. Народна радикална странка се у томе нацрту нарочито ангажовала за враћање нашег политичког живота на терен народно-парламентарне владавине. А за тај нацрт дали су сви елементи и сви фактори своју сагласност. Овај је нацрт имао доћи до изражаја у владиној декларацији од 4 јула 1935 године и у њеном даљем раду.

У првој етапи рада данашње Краљевске владе јављају се најпре прикривени, па после све јаснији знаци да она од овог утврђеног програма жели скренути, што се најзад дешава. Ово скретање се временом све јасније наглашује, како у погледу метода при организовању странке Југословенске радикалне заједнице, тако и у погледу вођења државних послова.

Г. Аца Станојевић је, господо, чинио благовремене и потпуно јасне опомене у томе смислу, које су код г. др. Милана Стојадиновића остале без дејства и услед тога је најзад морало доћи до пуног разлаза у децембру 1935 године. Шеф Народне радикалне странке отказује поверење овој

Влади, делегати његови излазе из владе, и Народна радикална странка излази из ЈРЗ. У ЈРЗ остају господи др. Корошец и Спахо са својим организацијама и г. др. Милан Стојадиновић са претставницима власти.

У чему је суштина овога разлаза? — Она је у овоме: Сукобиле су се две тежње: с једне стране Народна радикална странка са јасно наглашеном вољом да се уз њену сарадњу изађе из диктатуре на чист и широк пут народне парламентарне владавине; на другој страни, и насупрот овакој тежњи Народне радикалне странке, тежња да се продужи систем маскиране диктатуре и да се за тај посао упрегне сав морални и политички капитал Народне радикалне странке.

За такву политику Народна радикална странка није хтела дати своју подршку и не мисли је ни у будуће давати. Никада се, господе, то принципијелно становиште Главног одбора не може довољно подвући, нарочито не онда када треба одговорити злонамерним приговорима и оговарањима. Тај став Главног одбора је у толико важнији што он јасно и чисто подвлачи разлику према онима који су од ЈРЗ странке направили само копију, и то ружну копију Узунвићеве страначке организације.

Ову подршку одрекла је Радикална странка г. др. Милану Стојадиновићу, али су му је дали др. Корошец и др. Спахо, а у пуној мери и остали претставници власти.

Ја ћу се вечерас задржати на г. др. Корошцу. Кад говорим о унутрашњој политици, којој стоји на челу г. др. Корошец, не могу да се ослободим једне мисли. Не могу да се ослободим визије једнога знака питања који као да стоји на лицу читавога нашега народа.

Која је мисао г. др. Корошца?

Ја ћу да почнем своја посматрања од његовог цветнога доба, које настаје тек после смрти великога Николе Пашића и Стјепана Радића. Ми га тада видимо на Бледском пакту као главног сарадника пок. Велимира Вукићевића, чији је један од циљева био рушење Народне радикалне странке, кварење споразума, који је Радикална странка у своје време била начинила са хрватском сељачком странком. Ми г. др. Корошца посматрамо 20 јуна 1928 године, када се, да би се избегло све што је доцније уследило, имала дати пуна сатисфакција хрватском народу. Г. др. Корошец се није показао толико ревносан у изналажењу криваца за 20 јуни, колико је то у много већој мери био 6 марта за један испален метак у вентилатор.

Ми га посматрамо кад као претседник Краљевске владе наслеђује Вељу Вукићевића и његову политику. Посматрамо г. Корошца као претседника једне владе и чувара једнога слободоумнога Устава, као претседника под чијим се окриљем ствара шестојануарска диктатура, у коју он улази као министар. Видели смо г. др. Корошца у предвечерју шестога јануара и посматрамо га у сутрашњици, кад из њега излази.

Долазе, као круна свега, познате пунктације из којих се види право лице и наличје г. др. Корошца и његове политике. Ако је коме нејасна била онда улога др. Корошца у доношењу тих пунктација, данас ће му бити та улога сасвим јасна после резолуције донете на збору у Љубљани 17 јануара 1937 године, а коју је дао на гласање др. Корошец. Те две пунктације рођене су сестре,

од којих је последња много модернија и препреденија. Због прве је интерниран г. др. Корошец, а, бојим се, да због друге не буде интерниран г. Бошко Зељковић, јер је г. др. Корошец забранио да се ова пунктација у Београду чита.

Доследно овако искреној политици, г. др. Корошец у најновије доба ватрено прима стари ангажман у политици пок. Веље Вукићевића за рушење Радикалне странке, али овога пута уз бок г. др. Милану Стојадиновићу.

Г. др. Корошец има свој пиедестал у неком кутку, можда баш не забаченом, наше политичке историје, и да данас, у сутону његове политичке каријере, да данас још није Министар унутрашњих послова, да није нарочито оних љутих рана, које у тој функцији задаје нашем народном и државном животу, — ми бисмо, са свом дужном пажњом, оставили личност г. др. Корошца на миру, али те последице по земљу, те љуте ране, то је оно што нас тишти.

Ми се заједно са народом питамо: која је мисао г. др. Корошца.

Г. др. Корошец и Спахо направили су са г. др. Миланом Стојадиновићем у име српскога народа неку врсту кучук канарциског мира, какав је склопила 1774 године турска царевина са Русијом и другим државама, по коме је Турска била очерупана и остала де факто без суверенитета.

Ми видимо његову сенку над Црном Гором и њеном омладином; над крвавим догађајем на Белведеру, где Црна Гора, савијена у грчу и болу правда пред др. Корошцем своју националност. Г. др. Корошец сенка је и над београдским и загребачким универзитетима. Његови жандарми не спавају. Они опште за последњих 6 месеци, колико су трајали општински избори пате од несанице. Сан њихових непроспаваних ноћи и дим њихових пушака, то је изборна победа Владе г. др. Стојадиновића.

Надкрилила се сенка г. др. Корошца над Степојевцом, у Шумадији, и Умком, над Петровградом и Иригом, Бечејем, над Брегалницом, Пчињом и Вардаром, над мојом мирном Масурицом, над Бос. Крајином.

Последњих дана се водила крвава битка око Пећи и Сарајева.

Над целом земљом се надкрилила та сенка и ми се поново питамо: каква је мисао г. др. Корошца?

Уз овакву сарадњу г. др. Корошца, као шефа унутрашње политике, сматрао је г. др. Милан Стојадиновић себе, после општинских избора, довољно и најбоље легитимисаним да са г. др. Мачеком приступи решавању хрватског питања. Влада др. Стојадиновића сматрала је, изгледа, да ће др. Мачек бити очаран методама општинских избора. Једнога хладнога јутра, на повратку са скијања, г. др. Стојадиновић се разочарао у Брежицама. Колико је г. др. Корошец умео бити опрезнији, кад је реч о Хрватима, јер се у једној изјави у Загребу задовољио само жељом да га Хрвати бар почну мање мрзети, кад га већ не воле. Изгледа да Хрвати ова два пријатеља из бледског пакта и режима пок. Веље Вукићевића нису ништа љубавније примили ни 1937 године.

Ја, као Србин који ватрено жели слогу између Хрвата, Словенаца и Срба, увиђам, да нови Горачићи по Југославији не могу одушевити Хрвате

исто онако као што ни стари Горачићи у Краљевини Србији нису одушевљавали Србе.

Један од говорника је овде тврдио да Србија није била за Југословене привлачна својом демократијом, већ јунаштвом, и пита се: јесу ли Карађорђе, Милош и Михајло били демократе. Не само да би се и овде могло донекле потврдно одговорити, узимајући у обзир ондашњи зависни положај Србије, већ би, кад је већ реч о демократији и демократском схватању Србијиних владаоца, могао одговорити речима једнога великана, неумрлог Краља Петра Великог Ослободиоца, који је из Жене 1886 године писао: „Ја одавно тешком тугом у срцу пратим оно систематично унижавање Србије. Како се на престолу не поштују света права народа, како се на престолу гази Устав, како се поткопавају најглавнији ослонац православне вере т. ј. камени темељци наше народности, како се широм отварају врата Србије сваком разврату, који трује душу народа, како под бременим тешких пореза пишти цео народ и то ради личних интереса једног човека, који одржава свој глас бајонтира што су пружени у срца народа”.

Те речи су из прогласа неумрлог Краља Петра Великог ослободиоца од 1 јануара 1886 год.

Док се у целој Европи води битка идеологија, док свакодневно најумнији људи у великој светској штампи расправљају тему: диктатура или демократија, фашизам или демократизам, влада г. др. Стојадиновића, уз дејствителну сарадњу г. др. Корошца, изабрала је један трећи систем, не систем златне средине већ златне обмане. И над тим системом маскиране диктатуре лебди опет сенка г. др. Антуна Корошца.

Ми, додуше, немамо прецизних обећања о датумима кад ће се народу вратити слобода.

Г. др. Корошец вели да ће слобода доћи кад жандарми буду могли у касарни мирно спавати. Да „смишљене” слободе!

Г. Министар Стошовић вели да ћемо слободу добити кад се обогатимо, кад будемо економски јаки.

Г. Драгиша Цветковић је дао три изјаве: 1) у Скопљу је рекао да смо из режима крајње диктатуре прешли у режим крајних слобода без потреса, и да је то успело само г. др. Милану Стојадиновићу а никоме другоме; 2) у Параћину је, на питање једног грађанина: „Што не дате тајно гласање?” — рекао: не можемо из крајње диктатуре прећи у слободу, јер би то изазвало потресе; 3) а 27 фебруара о. г. рекао је у Народној скупштини да ће Влада слободе дати кад она оцени да је најповољнија политичка ситуација.

Господо, да све ово није жалосно, било би смешно.

Читава унутрашња полигика г. др. Стојадиновића и г. др. Корошца не може улити поверење. Њоме се само појачава оно народно питање о томе „која је мисао г. др. Корошца”? А ми, из Клуба г. Аце Станојевића, наслућујући која је то мисао, — гласаћемо против те политике, да се одужимо својој савести и своме народу. (Одобравање на левици).

Потпретседник Фрањо Маркић: Реч има народни посланик г. Миливоје Исаковић.

Миливоје Исаковић: Господо народни посланици, кад је човек те среће, као што сам ја у овом тренутку, да говорим скоро пред 5 сати ујутру,

онда признајем, да можда нећу баш онако испунити, како би требало, свој задатак у пуној мери, али ипак допуштам себи да вас замолим да ме саслушате, у толико пре, што унапред изјављујем, да нећу злоупотребити ваше стрпљење.

Пре неколико дана, један од наших посланичких другова, који не припада моме Клубу, скренуо ми је пажњу... (Жагор) Господо, молим вас лепо, будите љубазни, — не могу да говорим кад се ларма, ја сам слушао свакога, па молим да и ви мене саслушате.

Дакле, пре неколико дана, један од наших посланичких другова, који не припада моме Клубу, скренуо ми је пажњу на дискусију, која се у Скупштини водила 1903 и доцнијих година. Набавио сам стенографске белешке заинтересован тиме, прочитах их и са задовољством констатовао сам: да су сви они говорници, који том приликом нису имали довољно осећања мере, било у хвали, било у кућењу, дочекали да их догађаји и време демантују. Исто тако, господо, не волим да будем пророк, далеко сам од тога, али, и овде је и са једне и са друге стране било пуно и пуно момената, када се заборављала та мера, па предвиђам то и указујем на исто, да ће једног дана, сви који су заборавили меру, било хвалећи, било кудећи, дочекаће да буду демантовани. Исти је случај, господо, и са онима, који су, схватајући ово место, ову говорницу... (Један глас: Зашто код тебе само један стенограф пише, а код мене увек двојица?) Зато ваљда, што сам из опозиције; а ја мислим и зато, што уопште течно говорим па могу лако да ме хватају.

Потпретседник Фрањо Маркић: Оставите објашњења, господо, молим вас!

Миливоје Исаковић (наставља): Онда ћу замолити г. Претседавајућег да буде љубазан, да осигура тишину, да би ова атмосфера остала до краја, и да бих и ја могао што пре да извршим свој посао. (Један глас: Са задовољством констатујем, да се опозиција између себе гложи!)

Потпретседник Фрањо Маркић: Господине посланиче, ја ћу са задовољством констатовати ако ви седнете. (Одобравање.)

Миливоје Исаковић (наставља): Дакле, господо, и сви они који су ма са којих разлога ову говорницу употребили ради тога да би ма са ким извршили личне обрачуне, или да би можда и за тренутак учинили вероватним оно што кажу, да би они својим нижим осећајима, који од овога или онога избијају јаче или мање, према степену културе, дали заправо, исто тако проричем да ће их будућност демантовати.

Није, господо, у овој земљи све ружичасто, као што се из Владине већине хоће да тврди али, господо, није нити може бити, господо, ни све тако црно, да се то може назвати скорашњим расулом. Нека смо се сви ми заборавили, нека смо сви ми далеко, било ма и за тренутак, далеко од онога какви треба да будемо, има, господо, нешто што постоји, нешто што нас је и раније кроз векове чувало, што нас је водило кроз сва искушења, што ће нас и даље сачувати.

То је оно наше гесло „Бог чува Југославију”. То велико гесло није случајно. Та велика мисао је у нашој целини од памтивека, и до сада пролазећи кроз сва искушења, она нас је сачувала. Било

је и тежих тренутака него што су ови које сад преживљавамо, па ипак ми постојимо, а ја чак верујем и да идемо напред. Можда, господо, не идемо онако напред, као што би сви желели, а можда чак шта више могли ићи и много боље напред и много више напред, али оно наше субјективно, које је ниже од онога племенитог у нама, у многим приликама смета, па можда и овом приликом. Имао ја право или не, оставимо то, али ја имам сигурно једно право, да ми као држава, као народ, морамо ћи напред и ићи ћемо напред.

Господо, цела је истина да има много чега што није добро. Има много чега што шкрипи. Господо, сам г. Министар унутрашњих послова у своме експозеу рекао је две ствари за које ја верујем да су тачне. Рекао је једно да је криминалитет појачан и упозорио нас на комунистичку опасност, која је такође било појачана, било повећана. Појачање криминалитета знак је погоршања прилика. На тај начин, ја мислим, да су сви они, који су говорили о добрим приликама, о бољим приликама ове године него лањске демантовани. Манифестација појачања комунистичке странке, како се то каже, запажена је од стране најмеродавнијих, а то је Министар унутрашњих дела и она доказује да стишавање, које је нарочито подвлачено, није баш нарочито онако како се тврдило. Господо, нека постоје обе те опасности. Ако буде добре воље, ако буде било добре намере, ако буде конструктивности тамо где треба, ако буде разумевања — то нарочито подвлачим — све ће се то лепо моћи поставити на оно место на коме треба да буде. Када велим и када сам малопре казао, да није Бог зна како добро, ја нарочито подвлачим једно: ми данас имамо и у крајевима, у којима до сада није хапшено, ухапшених у прилично великом броју.

Ево, баш да дам сатисфакцију и да будем каваљер. У моме крају, у нашем заједничком крају, ухапшен је ту скоро такав број грађана, да толики број није хапшен ни у доба најцрње реакције. Веле да је по среди комунизам. Може бити. Ја не могу веровати и не могу помислити, да у нашем крају, у Подрињу, у крају којим се поносим, у српском Вердену, и његовој околини, има људи који могу подићи руку на државу и на оно што њу персонифицира. Ја, господо, допуштам да је може бити могло бити незадовољства. Живот је страшан и тежак. Људи, који врше власт заборавају се, па често је пута врше, не онако како би требало, не по инструкцијама из центра, него по свом субјективном осећању, и зато, се, господо, највише грешака прави. Те грешке изазивају незадовољство. Незадовољства има много и због економских прилика, као и због многих и многих других разлога. Ја, пре него што будем уверен да се заиста ради о овакој тешкој ствари, молим да се овом случају посвети нарочита пажња, да се не би учинила можда и ненамерна погрешка. Ја скрећем пажњу и моја је дужност да скренем пажњу, да треба у овој ствари да се буде обазрив, јер има и срачунате ревности, има и каријериста који не презају од туђег зла, а има и несолидне конкуренције, а исто тако и големих тешкоћа живота па и незадовољства. (Александар Дачић: Ту ти је место!) Прочитај стенографске белешке свих мојих говора, па ћеш видети да је срамота то што говориш.

Потпретседник Фрањо Маркић: Господине Дачићу, молим за мир и немојте упадати г. посланику у реч.

Миљивоје Исаковић (наставља): Кажем, да све до онога тренутка, док не буде таквих доказа, молим да се поступа обазриво, да се не учини погрешка, јер ако се учини, онда је доцкан. Ако сам учинио злочин што ово кажем, што тражим обазривост, готов сам да носим све последице тога. (Александар Дачић: Долазиш овде као адвокат комунистички!)

Потпретседник Фрањо Маркић: Господин говорник је посланик и има право да говори. Молим Вас да му не сметате.

Миљивоје Исаковић (наставља): Господо, власт у тренутку кад хоће да примени законе, у том тренутку треба да буде праведна, једнако према сваком и да не третира једног као повлашћеног, а другог као подвлашћеног.

Кроз поступке власти не сме провејавати распривање незадовољства; кроз поступке власти треба да се осећа љубав и за појединца и за друштво. На тој љубави треба саградити конструктивно, на чему ће се подићи оно добро, које желимо ми сви. Мржњом, негирањем по сваку цену, замавањем по сваку цену, окривљавањем по сваку цену а и хвалом по сваку цену не стиже се далеко. Ми хоћемо слогу, ми хоћемо споразум са Хрватима, а међутим, пре свега и ради тога хоће се заједнички рад баш овде код нас, да заједничким полетом допринесемо да се очува оно што су херојске генерације створиле. (Пљескање и одобравање на левици).

Потпретседник Фрањо Маркић: Има реч народни посланик г. Милан Мравље.

Milan Mravlje: Gospodo narodni poslanici, prilikom načelne debate ja sam u svome govoru citirao pojedine rečenice i stavove iz nekih članaka „Slovenca“ iz 1914 g. Svi citati konfiskovani su u Stenografskim beleškama, premda su bili iznešeni u dobroj i patriotskoj nameri, da se uperi prstom na one kobne i štetne akcije koje još danas nisu prestale da harače među narodom protiv narodnog i državnog jedinstva, te protiv jugoslovenske misli.

Gospodo poslanici, „Slovenca“ je izdavalo 1914 g. „Katoličko tiskovno društvo“, to je društvo koje dopušta članstvo jedino licima iz redova katoličkog sveštenstva. „Katoličko tiskovno (štamparsko) društvo“, i danas je izdavač „Slovenca“, dakle jedno te isto društvo 1914 g. i danas. U kontinuitetu nema dakle nikakvog prestanka. Za članke, za politiku, koju zagovara, vodi i čini „Slovenac“, „Katoličko tiskovno društvo“ nosi potpunu odgovornost. Politički funkcioneri slučajni su eksponenti politike koju je 1914 g. provodio i koju provodi i danas „Slovenac“. A ta politika je jedna te ista. Razlike nema ni u taktici. 1914 g. morali su nacionalni Slovenci, koji su smatrali Beograd za svoj „kulturni centar“, kako kaže „Slovenac“ na Suhi bajer, mučeničko groblje kod Ljubljane, gde ih je streljala austrijska soldateska, nahuškana od strane bivše SLS. Klerikalna stranka organizovala je denuncijantsku centralu u Ljubljani protiv nacionalnih Slovenaca. Na Suhom bajeru svake godine peva misu naš nacionalni i ugledni župnik pri Sv. Jakovu g. Janko Barle, i on je progonjen od klerikalizma još i danas.

Danas, gospodo narodni poslanici, klerikalizam progoni na jednaki način sve nacionalne organizacije a naročito Sokole. Ja i moji drugovi naveli smo u načelnim govorima sve nepodobštine, koje čine ekspanziju klerikalizma a naročito ban dr. Marko Natlačen, jedan od najfanatičnijih protivnika jugoslovenske misli i nacionalnih ljudi. Gospodo, ja sam u svom govoru citirao jedan deo govora, koga je držao ban g. dr. Marko Natlačen god. 1914 na jednom manifestacionom zboru u Ljubljani za rat protiv Srbije. Pošto je bio moj citat konfiskovan u stenografskim beleškama, ja ću ga sada ponovo citirati. „Slovenac”, od 29 jula 1914 god. piše između ostalog o tome zboru ovako: (Govornik citira pasuse „Slovenca”).

To su bile poslednje rečenice njegovog govora, posle posprdnih reči protiv Srbije u početku njegovog govora.

Evo, gospodo, taj govornik sada je Ban Dravske banovine, koji progoni sve što nacionalno oseća i radi u Slovenačkoj. Sada mi razumemo zašto on to radi i zašto ga podržava na tom mestu Ministar policije g. dr. Anton Korošec.

Svima je sada jasno zašto se Sokoli označavaju za komuniste, zašto se vrše premetačine kod Narodne odbrane, zašto se juriša na Kmetijsku družbu, koju vode nacionalno svesni seljaci, zašto se zloupotrebljava policijska vlast i zašto šalje detektive Upravnik policije u Ljubljani dr. Hacin u prostorije zadruga Kmetijske družbe i zašto daje usmene naloge da se odnesu i oduzmu akta, privatna svojina Kmetijske družbe. Svi znamo, da sve ovo radi ona klerikalna mafija, koja je 1914 pisala onako, kako sam ja citirao „Slovenca” iz godine 1914, a koji citati su bili konfiskovani u stenografskim beleškama.

Gospodo, ja sam citirao ove rečenice: (Govornik citira pisanje „Slovenca” od 18 jula, zatim od 1, 4, 11, 13 jula 1914 godine).

Slovenac od 2 marta 1937 donosi: „Najviše se pozna, kako je pojedinac ili kakvo društvo kulturno po tome, kako se ponaša van svoga domaćeg kruga, u tuđem ambijentu — dakle ovaj Parlamenat je za klerikalce tuđi ambijenat — ili pak među ljudima drugog jezika i značaja. (Jedan glas sa desnice: To je već jedan kazao, nemoj da ponavljaš!) Jeste, ali treba da pokažem na kontinuitet pisanja „Slovenca” i na kontinuitet izdavača „Slovenca” pa da onda vidite, da sam ja u istinu citirao sve ono što odgovara istini i stvarnosti.

Gospodo narodni poslanici, ja bih mogao da vam citave sate citiram iz svih klerikalnih novina iz godine 1914, pa bilo da su bile te novine pod uticajem g. dr. Korošca ili pok. dr. Šušteršiča. Obojica su bili eksponenti istog klerikalizma i iste klerikalne politike. Gospodo, ja vas pitam da li ima kakve razlike između klerikalnog postupka u 1914 godini protiv nacionalnih Slovenaca i postupka koga provodi sada poznati ban g. dr. Marko Natlačen, g. dr. Korošec, dr. Miho Krek i g. dr. Adlešič, predsednik ljubljanske opštine, protiv nacionalnih Slovenaca? Gospodo, nema razlike!

Sada treba da kažem još nešto o pok. dr. Janezu evangelistu Kreku. On je bio veliki Jugosloven. Poslednje godine svoga života predao se potpuno izgradnji Jugoslavije. I, gospodo, zbog toga njegovog rada, zbog te njegove jugoslovenske propagande klerikalci su ga isključili iz svoje sredine. Dr. Janez Krek nije smeo dve poslednje godine svoga života da stupi u kuću biskupskog ordinarijata u Ljubljani. Morao

je da beži i da se sakriva. U Ljubljani je imao dr. Janez Krek jedinog prijatelja u župniku pri Sv. Jakobu g. Janku Barletu, gde je našao svaki čas sklonište. Jedanput je pitao Krek župnika Barleta, da li ima kuraži pratiti ga preko dana kroz ljubljanske ulice i ako se ne boji da bude zbog toga i on omražen od klerikalaca. Župnik Barle pratio ga je.

Gospodo narodni poslanici, „Slovenec”, kritikujući naše govore u ovom Domu, kaže da ima svetinja u koje se ne sme dirati. Izgleda da su za njega svetinje žezlo Habzburško i pisanje „Slovenca” 1914 godine. On se naime uzrujava zbog toga jer sam citirao članke „Slovenca” iz 1914 g. i zbog toga jer sam ustao protiv Habsburškog žezla.

Gospodo, jest, ima svetinja u koje se ne sme dirati. Za nacionalne Slovence svetinje su: Jugoslavija, dinastija Karadorđevića, narodno i državno jedinstvo. Naše svetinje su hrišćanski moral i hrišćanska ljubav, Soko Kraljevine Jugoslavije i sve nacionalne kulturne i privredne organizacije koje služe našem narodu. (Pljeskanje na levici).

Потпретседник Фрањо Маркић: Господо народни посланици, реч има народни посланик г. Лука Аврамовић.

Лука Аврамовић: Господо народни посланици, и ја сам дошао овде да проговорим оно што се опажа у нашем крају. А у нашем крају се опажа велико незадовољство а особито откако је дошла Влада г. Милана Стојадиновића. Код нас има школа што се направило на грбачи народа пре пет година. Овога лета било је, па још и данас има пет школа без учитеља. Када сам ишао у Министарство просвете, добио сам увек одговор да немају буџетске могућности да поставе учитеље. Ја верујем, да може бити нема буџетске могућности, али не може ни бити када се расипа државни новац онамо куда не треба. Код нас има чиновника које држава плаћа а они у канцеларије не долазе и само агитују за ту Радикалску заједницу. То је, господо, један шумски референт који је добио боловање годину дана а потпуно је здрав и бере плату од државе а ради за партију. То наш народ осећа и тако постаје огорчен када види куда се државно добро баца, док наша деца остају без просвете. Код нас још има, господо, села, и то великих села, где има по 50 и 60 деце, а не могу да похађају школу, јер је нема.

Народ даје држави порезе, али остаје без просвете и без свега онога што му треба, а никако не може да види куда одлази новац кога он даје за порезу и куда се девају државна добра. Народ у свему оскудева и многи се мучи и пати, и треба му што пре помоћи.

И, господо, сад има још једна ствар. Наш народ много пати и од жандармерије, која му чини велике неправде. Жандарми, кад кога узму на око, они га прогоне без милости, па чак иду и тако далеко да одлазе и код чобана наших у планини код оваца, нађу их тамо и по својој ћуди, туку их и пребијају. Могу вам рећи да је било случајева да је доктор установио озбиљне повреде и озледе које су жандарми нанели мирним грађанима. О свему овоме поднете су жалбе на меродавном месту, па и ако је отада прошло доста времена, до данас нема никакoга решења ни задовољења.

Ако се, господо, буде овако радило, ја не знам докле ће се дотерати. Сада смо дошли дотле, да има пуно људи у моме крају, који више воле смрт

него живот, а кад се дотле дотера, тешко је онда рећи шта ће бити. Ја вечерас нећу више говорити, јер ово већ и није више вече него је јутро, па због одмаклог времена и преморености свију нас, ја овога пута, нећу више да говорим. (Пљескање на левици).

Потпретседник Фрањо Маркић: Реч има народни посланик г. Милинко Милутиновић.

Милинко Милутиновић: Господо народни посланици, када је реч о буџету Министарства унутрашњих дела, сматрао сам за дужност, да и ја узем реч да изнесем неке појединости које су се догађале и догађају у моме срезу.

Господо народни посланици, ви сте чули доста објективне, умесне и оправдане критике са стране мојих другова из опозиције. Ја сам у начелној дебати доста изнео и приказао стање и прилике мога краја и мога сељачког народа. Сада и овом приликом сматрам за свету дужност, да се дотакнем неких питања која тангирају мој крај, а нарочито цео сељачки народ, који живи у брдским крајевима.

Мој народ, рекао сам, живи у брдским крајевима, а од целокупне површине једна половина је обрасла шумом. Село од села је удаљено од четврт до пола сата, фамилија од фамилије 10—15 минута, а кућа од куће је удаљена од 5—10 минута.

Ја сам унапред рекао, да су већином готово предели обрасли шумом, а ви знате, да у шумама има звери, вукова, лисица, зечева итд.

Код нас звериње, курјаци направе преко године земљорадницима грдне штете, а било је и случајева, где су курјаци једноме сељаку поклали по 30 и више оваца, па се дешавало, да су сељаку поклали и по неко говече или свињу, а било је и случајева, господо народни посланици, да су курјаци и на народ нападали.

Код нас народ већим делом живи од сточарства и воћарства! Хране може само толико убрати колико да исхрани своју породицу али и то тешко.

Држава тражи порезу и прирезу и остале дажбине. Одакле сељак то да набави и да исплати? Он има да одвоји по неки пар оваца, говеди или свиња, отера их на пијацу, прода, да би измирио оно што му се тражи и да би набавио најнужније потребе за кућу.

Господо народни посланици, замислите сада да дође курјак, покоље стоку па нити земљорадник има да прода да плати држави оно што се од њега тражи, нити он сам има да подмири своје потребе. Питам вас, а питам и г. Министра унутрашњих дела, ко сада овде губи и трпи штету. Губи држава а губи и земљорадник. Зашто? Зато што је земљораднику забрањено носити и држати оружје без дозволе и без плаћене таксе. Ја вас питам и питам г. Министра унутрашњих дела, па да ли је нама требала дозвола када смо ишли у рат, и да ли нам је онда на те дозволе требала такса да је платимо па да носимо оружје? Не, господо, носили смо сви оружје без дозволе и без таксе, а и сада кажем да ћемо опет носити ако се за то буде указала потреба.

Господо народни посланици, ја знам да ће г. Министар рећи а и ви са деснице, па зашто не траже дозволу за ношење оружја. Јест, господо, али треба таксу платити.

Наш је народ, а нарочито земљорадник, претоварен са плаћањем као каква амалска кобила

која има под теретом и под товаром да се сруши. Замислите још када сваке године треба да продужује објаву и дозволу и да обнавља таксу. Замислите да земљорадник купи једну танчицу пушку капислару. Треба да је плати 100 динара, а објава и дозвола сваке године и такса за продужење за пет до шест година износиће више од 300 динара, дакле више три пута него што га пушка кошта.

Господо, шта су до сада полицијске власти радиле са људима који нису могли да изваде дозволу? Оне су сваком одузеле оружје, а како су оружје одузимали? Одузимали су преламаче са једном и две цеви танчице каписларе, па чак и кремењаче, а и кратке кремењаче старинске које су се носиле за пасом потпуно расходоване, а које су људи чували у својој кући као успомену из старих времена.

Господо народни посланици, знате шта су сада радиле и шта раде полицијске власти са овим људима и са овим одузетим оружјем. Сви људи били су кажњени од три до петнаест па и двадесет дана затвора, па су и на извесна плаћања били осуђени, па чак и за оно оружје које је сасвим неупотребљиво. Знате шта се ради са оружјем које је одузето од људи? Оно се излаже продаји.

Нашем земљораднику није само потребно оружје ради одбране од звериња, њему је потребно оружје и да се са истим брани и од зликоваца, хајдука и покварених људи.

У селу нема жандармерије као у вароши па да притекне у помоћ, а неко из комшилука не може да притекне у помоћ јер су куће, како сам рекао, удаљене исувише.

Господо народни посланици, ја тражим овде од г. Министра унутрашњих дела да се дозволи слободно ношење и држање оружја као двоцевки, једноцевки, капислара и кремењача, револвера до 6 и по милиметара и то оним лицима за кога то општинска управа са одбором изда уверење, да му се може поверити ношење и држање оружја.

Господо народни посланици, г. Министар унутрашњих дела у договору са својим доглавником Спахом, послали су у мој срез полицијског писара Капетановића, да им шири пропаганду и придобије гласаче за Јерезу. Господо народни посланици, да видите какве им је овај г. Капетановић услуге учинио и како је порадио за Јерезу. Овај г. Капетановић издаје наређење општинским управама, и то на 15 општинских управа у моме срезу, да саопште свима лицима која имају јунце од једне године па навише, да доведу у срески расадник одређеног дана на шкоплење.

Сељаци одређеног дана нису дошли, нити су јунце довели. Г. Капетановић, који је Србин муслиманске вере, али анационалан, тражио је да му општинске управе пошаљу спискове лица која нису одређеног дана довели јунце на шкоплење и то са изјашњењем суда, зашто наредба није извршена.

Господо народни посланици, општинске управе, да би избегле своју казну послале су спискове, са изјашњењем, да је свакоме имаоцу јунаца саопштено, да одређеног дана приведе исте на шкоплење.

Шта је, господо, тада радио овај г. Капетановић? Позвао је све људе и узео их на одговор. Саслушања је израдио на преси, пресуде је израдио на преси и одмах на лицу места изрицао казне, као преком суду: кажњен си са 90.— динара.

Човек, приликом саопштења рећи ће г. Капетановићу: Господине, ја немам леба деци да купим — Шта ниси задовољан?! Онда те кажњавам са 120 динара. А сељак му каже: Ја немам деци леба да купим и не могу то да платим, — то је било, господо, прошле године, кад је 80% сељака куповало храну — а Капетановић му каже: Кажњавам те са 240 динара. Овај пита: имам ли права да се жалим? А он му одговара: немаш права. Тај полицијски писар и капетан срески казнили су по 50—60 људи из сваке општине; а овај Капетановић каже овако: Да видите, како је, кад вам Турчин суди. Једнога дана ухватили су Павла Броћића, поткивача из Гуче, врло честитог човека и без икаквог разлога стрпали га у хапс и на мртво име премлатили.

Господо народни посланици, кад бих ја гласао за овај буџет г. Министра унутрашњих дела, а по готову када је овако повећан, ја бих њега онда одликовао за оно што је похапсио народне посланике и спремио у казамате и за оно што је наредио те су нас зауставили у Раљи када смо пошли на гроб Блаженопочившег Краља и за оно што су ме његови агенти у зору у 4 сата дигли из кревета и натоварили у аутомобил из стана и отерали у Управу града. Због свега овога ја не могу гласати за буџет Министарства унутрашњих дела, него ћу гласати против овога буџета. (Пљескање на левици.)

Потпретседник Фрањо Маркић: Има реч народни посланик г. Миливоје Рафаиловић.

Миливоје Рафаиловић: Морам да изјавим, да се придружујем потпуно умесној замерци нашег посланичког друга г. Воје Лазића, да су наши говори у ово време пред празним клупама и у отсуству г. Министра унутрашњих дела, као надлежног Министра, потпуно илузорни. Па се онда и не чудим оној констатацији Владиног листа „Самоуправе“, да су посланички говори из опозиције само инфлација речи посланика из опозиције.

Као дугогодишњем чиновнику ресора Министарства унутрашњих послова мени је познато, да су ранији Министри унутрашњих дела, ако нису присуствовали целокупној дебати свога Министарства у појединостима, они су бар слали чиновнике, који су за сво време трајања дискусије бележили оно што је потребно и есецијелно за примедбе на ресорни буџет.

С обзиром на ту констатацију да су клупе празне и да нема одговорног Министра, и с обзиром да је већ пола шест ја морам свој говор да скратим и да обратим пажњу само на онај део експозеа господина Министра унутрашњих послова, који се односи на извршење општинских избора у прошлој години.

Пре свега у нашој Дринској бановини била је нека врста мистификације у погледу дана у који ће се вршити избори. Прво је објављено преко „Времена“ да ће избори бити 25 или 26 септембра а наједанпут после тога да ће бити 8 октобра. Обратио сам се телефоном инспектору г. Бори Стефановићу, који је био одређен за вођење послова око општинских избора и он ми је прво одговорио, да не зна а на крају ми је рекао да су утврђени за 8 новембар. Сам тај факат већ ме је уверио како ће се општински избори спроводити. Када су избори објављени Бан Дринске бановине, који дотле уопште није обилазио мој срез, иако

је Бан већ 1½ годину дана, почео је обилазити срезове. Неколико дана пре тога питао сам га у Сарајеву, када мисли доћи у мој срез. Каже 18 септембра. Одговорио сам му да иако је то дан освећења ове скупштинске зграде ипак ћу га сачекати у срезу. Међутим он је изменио дан свога доласка. Дошао је на дан 20 октобра јер је знао, да тога дана морам бити у Београду, пошто је то дан редовног сазива Народне скупштине. Ради констатације само да вам напоменем и ако то није нарочито интересантно, како сам биран на петомажским изборима. Биран сам и против воље г. Велимира Поповића, ондашњег Министра унутрашњих послова. Као саветник Министарства унутрашњих послова поднео сам молбу за пензију, али је г. Поповић на молби, коју му је изнео надлежни референт ставио одлуку: после избора. Ја тражим пензију да могу да се кандидујем, а он ставља такву одлуку. Ипак сам успео да добијем прелаз у Министарство пољопривреде и тамо сам пензионисан. Кад је моја кандидација примљена г. Поповић је изменио цео полицијски апарат у срезу а зна се већ шта то значи. Био сам те среће, да је од четрнаест службеника у среском начелству свега 1 полицијски писар гласао али је и он одмах после избора био премештен. Сада пак пред изборе општинске Бан је изменио све управно-канцеларијске чиновнике, јер је он и надлежан за ове премештаје. Срески начелник, који је био човек Госп. Веље Поповића, привремено је остао, али како није изгледао довољно сигурним и активним за изборе Бан га је предложио за премештај, а то је учинио по тражењу среске организације Радикалне заједнице.

Колико ми је познато Министар унутрашњих дела у почетку одбијао је такве захтеве за премештаје, јер је стајао на гледишту, да онај који се премешта због неагилности у једном срезу неће бити агилан ни у другом срезу, а ако дотични чиновник није присташа Радикалне заједнице у једном, такав ће остати и у другом срезу. Међутим ова господа успела су код г. Министра преко једног другог активног Министра да изврши субституцију у мом срезу, са начелником среза из забаченог Чајничка. Нови начелник срески почео је да обилази општине аутомобилом са претседником Радикалне заједнице и агитовати за Радикалну заједницу. Ја против тога нисам имао ништа, јер као бивши управни чиновник, знам шта се све захтева од начелника среског као и то, да он мора да извршује наредбе више власти. Али се срески начелник није задржао само на агитацији, већ је почео и даље ићи. При одређивању бирачких одбора био је руковођен захтевима партијских кортеша и за чланове бирачких одбора у свакој општини одређивао људе партијске и на све способне.

На један дан пре избора издао је наређење жандармеријским станицама и претседницима бирачких одбора да све опозиционе кандидате, који би се задржавали у авлији биралишта гоне са биралишта, и ако су они у исто време били и претставници листа. У варошици Мионици, која има три гласачка места у којима гласа 1.350 гласача, допустио је, да једна група људи — присташа Радикалне заједнице, блокира биралиште, и моткама спречи око 300 бирача да гласа.

Скренуо сам пажњу среском начелнику на то једним писмом и молио га да осигура безбедност на биралишту и заштити грађане да могу гласати.

Међутим он није ништа предузео. По подне та иста руља почела је лупати дућане и радње неких грађана и нападати их физички, а срески начелник је све то гледао, а ни прстом није мрднуо да насиља спречи. Када је жандармерија по својој иницијативи пошла да интервенише и насиље спречи, начелник срески је жандармеријску патролу вратио у станицу, а да ће он, кобојаги интервенисати. Кад сам доцније после тога упитао начелника, шта је ово требало да значи, он је рекао да је морао тако да ради, док је мом пријатељу казао „ја сам се само тако могао спасти из Чајнича”. И заиста он је после тога утврђен за начелника среског у Мионици.

Што се тиче државних службеника којих има 57 у срезу, свега су двојица гласали за листу мојих пријатеља, иначе сви су гласали за листу Радикалне заједнице јер им је тако наређено. Г. Министар Бехмен у Новом Пазару на једном збору казао је, да ни једног службеника неће заболети глава и ако гласа за опозициону листу. Касније сам сазнао да се то односи само на срез Нови Пазар, изборни срез Господина Шушића, где г. Бехмен није био задовољан са кандидатима г. Шушића. Међутим један од оне двојице службеника који су гласали за листу мојих пријатеља, сутра дан је отпуштен депешом директора Сарајевске дирекције. Старшина среског суда, по народности Рус, хтео је да гласа за листу мога политичког пријатеља. Њега је срео претседник среске организације и запретио му: „Господине старешино, Ви сте продавали новине у Београду и то ће исто бити опет са Вама, ако гласате за листу противника Радикалне заједнице”.

Ово су, господо народни посланици, само појединачни случајеви претњи са стране претседника среске организације Радикалне заједнице, а шта је се радило са оним осталим нижим службеницима, не може се ни замислити.

Да завршим, господо. Био сам намеран да поводом овога поднесем интерпелацију, али кад сам већ о истој сад говорио, ја молим г. Министра Крека као заступника г. Министра унутрашњих послова, да прими ово к знању и споразумно са г. Министром унутрашњих послова нареди истрагу, да ја не бих био принуђен да поводом овога подносим интерпелацију. (Пљескање на левици).

Потпретседник Радисав Вучетић: Има реч народни посланик г. Александар Лазаревић.

Александар Лазаревић: Господо народни посланици, ја и ове ноћи морам констатовати као и прошле да се на говорницу јављам око 6 сати изјутра, и жалим што морам да говорим пред празним клупама, а још више жалим што овога момента није присутан на овој буџетској дебати г. Министар унутрашњих послова чији је ресор на дневном реду.

Господо народни посланици, у генералној буџетској дебати поред многих важних питања помињан је и високи државнички гест од 6 јануара 1929 године. Нека господа говорници тврдили су, да 6 јануар није успео, и за ово су наводили многе разлоге, међу које долази и рђава селекција сарадника у режиму од 6 јануара.

Међутим, господо, ја отворено тврдим, да је шести јануар успео и у колико није сасвим успео то овоме разлог лежи једино у изненадној погибији великог Краља. Господо посланици, 20 јуни

1928 године довео је у питање опстанак наше државе. Оно што се 1 децембра 1918 године створило хтело се 20 јуна 1928 године растурити. Наш народ каже: Теже је сачувати него стећи. Ако је 1 децембар 1918 године наша држава уједињена и учвршћена она је свакако актом од 6 јануара 1929 године сачувана од потпуног расцепа. Према овоме, господо, 6 јануар је спас наше државе и овај се датум има славити исто тако као и први децембар.

Режими, почев од режима Петра Живковића па завршујући са режимом Бошка Јевтића, спроводили су шестојануарску идеологију, којој је главни задатак био да чува државу и јединство државе, да чувају Југославију.

Приликом првог доласка Владе др. Милана Стојадиновића на Оплепац, као посланик опленачки, из домаћинске куртоазije сачекао сам Краљевску владу и том приликом, на питање г. Стојадиновића како народ у Шумадији прихвата доласак г. Корошца за Министра полиције, одговорио сам кратко „добро!”

Када сам на ово питање овако одговорио био сам убеђен у најбољу добронамерност г. Корошца, али сам се за кратко време на велику моју жалост уверио, да сам био у великој заблуди.

Владина декларација довела ме је у ту заблуду, јер сам из ње сазнао да ће Краљевска влада чувати Устав од 1931 године. Није требало да прође много па да политика г. Корошца проузрокује читаве револуције по Хрватској као што су Керестинац, Загреб, Дубровник, Сарајево и друга места.

Поред ових покоља по Хрватској су одједном истакнуте хрватске заставе а државне из хрватских домова избачене. Највеће југословенске светиње скрнављене су у присуству органа г. др. Корошца.

Сепаратизам је за време режима ове Владе високо дигао главу, а др. Корошец и др. Спахо указивали су му у сваком погледу своју највећу потпору. Кулминација оваког рада Министра полиције је била кад је забранио народним посланицима и сенаторима приступ на Оплепац на дан 9 октобра прошле године. Па не само да је ово било забрањено народним посланицима, већ је полиција тога дана јурила и мене као посланика Опленца, и селацима који су у групи били дошли са мном да се поклоне Сени Великога Краља. Отежавање доласка народа на гроб Великог Краља, доласком Владе г. др. Стојадиновића из дана у дан повећавано је. Тако је прошле године Министар саобраћаја обуставио и изградњу пруге која се радила кроз Тополу само да би се народ спречио да у масама долази на Оплепац.

Доласком на власт влада др. Милана Стојадиновића оштро је осудила реакционарне законе, донете од ранијих ауторитативних режима. Објавила је да приступа демократији и да ће у том духу донети политичке законе. Тражила је за то и потребна овлашћења од Народне скупштине, али од свега тога је остало само обећање. Данас нам обећава да ће те законе донети када за њих прилике дођу, али зато она ипак ове реакционарне законе „либерално” примењује. Ова либерална примена постала је владина самовоља. Слобода штампе постоји само за Владу и делимично за удружену опозицију, а за парламентарну опозицију слободе нема. Исто је са слободом збора и договора. По-

стојећи Изборни закон по мом најбољем уверењу најнесрећнији је који је уопште до данас постојао.

Сматрам да га треба што пре заменити са модернијим изборним законом. Ја сам за срески систем избора и тајно гласање.

О општинским изборима могао бих сатима да говорим, али време ми по Пословнику не дозвољава. Морам да истакнем да је терор полиције, жандарма и од полиције помагане руље, беснео у Срезовима опленачком и орашачком. Претседника у Доњој Шаторњи Тасу Маринковића жандарми су испребијали а бираче тукла и злостављала једна руља комуниста у Аранђеловцу пред самим биралиштем. Успех партије ЈРЗ. у Шумадији није био али је зато било фалсификованих извештаја о резултатима самих избора. По новинама читали сте да је ЈРЗ по Шумадији појнела велики успех, док вам је тачно да има општина у Шумадији где ЈРЗ није добила ни један глас. По извршеним изборима било је случајева где су избори због разних неисправности били поништени. По тим општинама свуда су по Закону о општинама биле уведене и новоизабране општине. Министар полиције у овим случајевима неједнако примењује закон. Онде где је Језеви конвенирало враћао је старе општинске управе на дужност, а где му то није конвенирало он је стављао нове општинске управе да спроведу поновне изборе.

Ово је био случај у Даросави и у Доњој Шаторњи. Безаконје незапамћено до данас! У моме срезу срески начелник врши тортуру над државним чиновништвом и грађанством. Чиновнике је премештао и отпуштао као да је он Министар свих ресора, а поштене и мирне грађане кажњавао са великим новчаним казнама, и то само зато што нису савили кичму пред функционерима ЈРЗ. Министар полиције може да се похвали са својим среским начелником. То је човек који све друго ради, само не врши своју дужност. Овај срески начелник позвао је неколико људи из среза и наредио им да га изаберу за претседника среске организације ЈРЗ. У овом својству он ради све. Полицајац је политичар, адвокат, министар, све то иде у један ђуп. На његове конференције, које он сазива и отвара, долази и вршилац дужности бана г. Рајић и г. Министар Цветковић. Овај срески начелник Марковић од пре кратког времена и није начелник у Тополи већ неки чиновник Министарства социјалне политике, али нико њему не смета да и даље седи у тополској полицији и против закона врши туђу дужност. Заменик ово трпи и гледа, јер му не може и не сме ништа; боји се човек да га Марковић не најури или не отпусти из службе. Ја сам поводом овог случаја упутио интерпелацију г. Министру унутрашњих послова, али се надам да ће г. Министар овог вредног свог партијског пријатеља наградити орденом.

Ни у централи није боље. И ту Министар исто ради, па није чудо што му ни срески начелници нису бољи. Само један пример да наведем. Тај пример биће довољан па да се уверите какву душу има католички свештеник у жандармској капи. Тај Министар отпустио је и без хлеба оставио једног болесног служитеља са четворо деце и женом само зато што је то мој рођени брат, и ако је тај човек своје здравље изгубио вршећи савесно своју дужност кроз 12 година у самом кабинету Министарства унутрашњих послова. Сва је његова несрећа што је он мој брат, иначе не би поред своје

болести могао остати и данас на платном списку као што стоје на тим платним списковима и стотине других службеника који сваког 1 у месецу долазе у Министарство ради пријема плате; иначе ти људи ништа не раде. Ни мало ме све ово не чуди, јер сам добро овог Министра и преко његови хоргана упознао. Изјављујем да ћу гласати против овог буџета. (Пљескање на левици.)

Потпретседник Радисав Вучетић: Има реч народни посланик г. Винко Горњак. (Гласови: Није ту!) Пошто г. Горњак није присутан, то се сматра да је одустао од речи. Реч има народни посланик г. Велимир Јојић.

Велимир Јојић: Г. Министар унутрашњих дела саопштио нам је да су општински избори извршени у реду и на опште задовољство народа, као и то да је било најстрожије наређено среским начелницима да се не смеју мешати у општинске изборе и да морају остати само чиновници, како то закон прописује. Сећам се чак и тога да је приликом декларације прошле године обећао, да ће срески начелници остати само у канцеларијама. Колико је све ово тачно спроведено, ја ћу изнети само један пример, а таквих је доста.

Знам за начелника Среза пећког, г. Р. Ракуша, који је стално, па чак и ноћу, ишао по селима са претседником среске организације ЈРЗ те агитовао и нагонио људе и претњама присиљавао да гласају за листу, коју је хтео претседник ЈРЗ. Пред саме изборе око 20 фебруара само из општине Баранске, позвао је у канцеларију 174 човека и свакога саветово и наговарао да гласа кандидата кога је он хето. Он је чак саопштио сељацима да је жеља г. Министра и г. Бана, да се изабере кандидат кога он претежира. Кандидати за претседника општине у Баранима, Срез пећки, били су Манојло Манојловић, дугогодишњи претседник општине у Баранима, иако одатле није родом, нити је икада у тој општини живео, иначе дугогодишњи робијаш Лесковачког првостепеног суда.

Пре 50 година у Србији се десио један догађај, при изборима, где је погинуло неколико грађана. На тој погибији, Радикална странка зидала је највише своју политику. То је по злу познати Горачић. У моме изборном Срезу пећком догодио се један далеко тежи случај од Горачића. Случај се десио у Општини баранској, Среза пећког, која има око 23.000 гласача.

Други кандидат Ација Алија, дугогодишњи претседник општине и обласни посланик. Један од најугледнијих људи у Метохији, члан Радикалне странке од 1919 год. и један од првих чланова ЈРЗ., који се 6-II-1936 год. у Београду заједно сликао са г. др. М. Стојадиновићем, и ту слику објавила је „Политика“ 7-II-1936 год. Ја сам помагао овог кандидата као доброг човека, а обећавао сам Бану да не кандидујем своје људе.

Трећи кандидат био је Милош Бошковић, насељеник, један од угледних људи те општине, иначе сви чланови ЈРЗ. А брат Ације Алије, претседник је месне организације ЈРЗ у тој општини.

Кад су заказани општински избори у Зетској бановини за 22 новембра 1936 год. Срески начелници су по Уредби о избору претседника општина одредили бирачке одборе. У већини случајева постављени су за претседнике бирачких одбора учитељи. Изузетак је учињен у Општини баранској. Тамо су постављена за претседнике лица, за која

се унапред знало да ће вршити не само фалсификате, већ и грубо отимање гласова. По Уредби, општинска управа одређује бирачким одборима потребан број писара. Под тим „потребан број писара” подразумева се да свака листа има свога писара. Тако је свуда и рађено сем у Општини баранској. Пошто су била три кандидата, то је требало одредити и три писара и четвртог деловођу на свако бирачко место, који ће водити општи списак и писати записник бирачког одбора. Међутим, општинска управа на сва три бирачка места одредила је само по једнога писара, који је водио све три листе и у исто време водио општи списак и био деловођа. Претседници одбора са писарима били су се оградиле једном оградом и школским клупама, а претставници листа били су постављени на даљини од 6—7 метара. Писари су држали све три кандидатске листе пред собом и четврти општи списак. Од претставника листа нико није могао видети, шта се пише и у коју се листу пише. Претставници неких листа протествовали су због такога начина писања, али место да се протест унесе у записник, претставник је главачки избациван из гласачког места. Тако се је гласало целога дана. На улазима у бирачка места, били су постављени општински пандури под оружјем, а ови су пропуштали већином оне, који ће гласати за кандидата, кога је одредио срески начелник. Бирачи су били добили и цедуље са бројем и именом. Ове цедуље већином су добили они за које се веровало да ће гласати полициског кандидата. Многи, који нису имали ове цедуље, враћани су. А враћани су неки са цедуљом, ако изговори у гласачком месту да гласа противкандидата које није хтео срески начелник. Број ових био је велики. Претседници бирачких одбора неколико су се пута преко дана споразумевали са претседником среске организације ЈРЗ о томе како да изиграју бираче. У 6 сати жандармеријски наредник пустио је гласаче у ограђени простор. Тада су се претседници из жандармеријске станице споразумевали са среским начелником телефонски. Начелник је телефонски наредио да се престане са гласањем, јер је знао, да ће његов кандидат пропасти. Претседници су објавили да је гласање одложено за 30 новембра 1936 године наводећи као разлог одлагању, да је жица око биралишта оборена. Народ је видео превару и почео протествовати. Како сам био у близини места, то сам у заједници са адвокатом г. Радивојем Зонићем дошао међу бираче и умиривао их да не праве никакав испад. То сам и пре радио када су ми преко дана говорили да им гласове краду. Једва смо успели да се народ разиђе, а нисмо веровали да ће бирачки одбори урадити оно што су доцније урадили. Они су остали у затвореним просторима до 9 часова увече. Саставили лажне записнике и ствар свршили у корист полицијског кандидата. Бирачке спискове потписали су без претставника листа и бирачких одбора. Кад је ово објављено око 9 часова и народ дознао за ову превару, умало да није дошло до крвопролића, јер је народ дојурio из оближњих кућа. Умирили смо народ и уверили га да ће суд донети своју праведну одлуку.

Затим је саслушано 208 људи из поменуте општине који су били у биралишту, а није им дато да гласају. За ово саслушање дато је 2400 динара таксе и изјављена жалба Управном суду,

који је ове изборе поништио, нагласивши да су бирачки одбори вршили страховите злоупотребе. Расписани су нови избори за 21 фебруар 1937 године. Начелник срески и они који су хтели насиљем да изаберу Манојла Манојловића, бив. робијаша, увидели су да са њиме немају куда више пред народ излазити, па су га заменили са Алилом Јонузом, некадашњим дугогодишњим одметником, човеком који је на својој души носио многа убиства и паљевине по Метохији.

Споредна је ствар ко је кандидат, али је главно то да је срески начелник Радета Ракуш одредио скоро иста лица за претседнике бирачких одбора и то људе готове на најгора недела.

Ја и моји пријатељи предосећали смо шта ће се догодити, па смо покушали, све што смо могли, да се злочин спречи. А злочин се могао спречити једино ако се за претседнике бирачких одбора поставе учитељи или чиновници, који неће чинити насиља и фалсификате. Ради наименовања таквих одбора и наређења среском начелнику да се не меша у изборе насиљем, разговарао сам преко телефона са г. Баном. Затим сам му написао две претставке и четврти пут ишао лично па разговарао са њиме о томе и предвидео му сву несрећу, која ће снаћи општину од зулумћарства овога среског начелника. Он је увек све обећао да ће урадити, али на делу измене није било. Два пута сам се преко телефона обратио начелнику Управног одељења бановине и платио за сваки разговор по три јединице. И он је све обећао, али није ништа урадио. Он је ствари, по мом мишљењу, и неозбиљно схватио. Он се увек тиме задовољио што ми је саопштио: да је начелнику наређено да мора на биралишту бити ред и мир.

Два пута сам био код г. Начелника Управног одељења Министарства унутрашњих дела и скрећу му пажњу о томе, да у Пећи држе за начелника човека, који нема ни памети ни културе једнога чиновника и да је срамота држати га на једном тако осетљивом месту. Затим сам предао писмену претставку Команданту целокупне жандармерије, предочавајући му да ће начелник злоупотребити жандармерију при изборима. Обратио сам се једном опширном претставком г. Министру унутрашњих дела, предочавајући му све шта ће се догодити, ако се не стане на пут силедицу среског начелника и одбора одређених да краду народне гласове. Свега сам учинио десет претставки, али узалуд. Оне су остале глас вапијућег у пустињи.

Пре избора на два дана начелник је ишао у поменуту општину и претио људима да морају гласати за листу коју он хоће, а да је друга листа албанска листа.

Претседник града Пећи који је у исто време и претседник среске организације ЈРЗ уочи избора пошао је у Општину баранску са неколико градских станара из Пећи.

На дан 20 фебруара 1937 и ја сам предвече пошао у исту општину са 9 својих пријатеља. Тамо сам нашао и полицијског писара Боричића, који је био одређен за комесара и тамо био већ три дана агитујући за полицијског кандидата. Речено ми је да је много што-шта говорио гласачима, да гласају полицијског кандидата, а ко не гласа за њега, нека се сели из општине. Речено ми је да он пише неке плакате, који ће се сутра за

време избора носити на таблама. То се заиста и догодило. На биралишту су се појавиле табле са написима којим се позивају хришћани да гласају за листу једног насељеника, називајући све друге издајцима и Бранковићима. Овог је кандидата полиција фаворизирала само да би поцепео насељенике и ослабио другог противкандидата.

Када сам увече дошао у општину, поменути писар Боричић послао ми је писмо, којим ме извештава да сутра не излазим на бирариште, јер ће ме напасти око 400 људи. Знао сам да је то трик овог полицајца, па сам сутра око 7 часова изашао међу бираче и прошетао се неколико пута. Наравно да није пала ни једна реч рђава мени упућена. Ушао сам у кућу и унутра остао до 11 часова. Пре гласања моји су пријатељи покушавали код бирачких одбора да им се дадну писари за листе, али у томе нису успели. Они су о томе преписали и акта општини, али је она то одбила.

Моји су пријатељи одмах изјавили жељу да нико не гласа, јер ће им одбор све гласове красти. Ја и адвокат Зоњић саветовали смо их да гласају јер имају преко 2/3 гласова па нека им украду на свакој листи по 100 гласова, опет ће победити.

Ови су послушали и преставници листа ушли су у биралишта. Тамо су остали до 10 и по часова па су напустили своја места и дошли код нас извештивши нас, да је свако гласање узалудно, јер све гласове покрадоше.

На наше наваљивање да се врате на гласачка места одбили су. Онда су отишли њихови заменици. И они су извештавали да је узалудан рад. Око 11 часова чуо сам из куће неку ларму. Изашао сам пред кућу и видео да је дошао срески начелник на коњу и пред њега на коњима два жандарма града Пећи. Натерали су коње кроз народ на бирачко место. Нешто је говорио народу, али ја нисам чуо речи. После ми рече адвокат Р. Зоњић како је рекао: „Доле албанска политика. Нећемо ми овде Албанију, живела Југославија!” Многи су на ово одговорили протестујући. Начелник је са својим коњаницима прошао кроз народ са супротне стране зграде и упутио се у жандармеријску станицу. Тамо је остао око 2 часа, па се опет вратио на биралиште. Опет је дошло до протеста народа због његова говора. Ја тада нисам излазио из куће у коју сам ушао око 11 часова и ту остао целог дана.

Око два часа после подне изашао је један од представника листе мога пријатеља и казао да не вреди више гласати, јер они унутра краду сваки глас. Одмах је дојурила маса народа код мене и г. Зоњића и питала: „Шта даље да раде и да више тако не могу дозволити да их покраду као 22 новембра 1936 године. Опет смо их саветовали, као и преко целог дана, да буду мирни и да не учине ништа што би изазвало нерел и погибив. Ја сам у томе био у толико енергичнији, што сам баш пре тога био добио написмено од комесара Боричића, да ће се употребити оружје ако се ма шта деси. Они су ме послушали и изашли. Али није прошло ни четврт часа, чуо сам неку грају и револверске пуцње. Поитрчао сам десном прозорчету и видео два човека како неким штаповима лупају један прозор општински а изнутра је пуцао револвер. Како нисам олатле могао добро видети, поитрчао сам прозору који је био више окренут ка биралиштима. Али тек што сам пришао том прозорчету

управо мазгали, пријатељи су ме дохватили и одвукли у крај собе, да ме ко не убије кроз прозорче. Кад сам био погледао кроз ово прозорче видео сам старешину градских стражара из Пећи како из револвера пуца у народ. Даље нисам ништа видео, јер ми моји људи нису дали прићи прозору. Пред и око биралишта настало је страховито пушкарање и галама. Одмах су почели уносити рањенике у моју собу а неки су сами улазили. Било их је седам. Један је био са распореним трбухом, чак му је био испао и један бубрег. Беше га погодило више револверских метака и распорио жандармски бајонет. Са прозора ходника моји су људи гледали и саопштавали ми за неке које су падали од жандармских куршума и куршума пећских градских стражара. Такођер и два стражара Општине баранске пуцали су у народ. Тетко Радовановић, четврти са листе мога пријатеља, рањен је на 240 метара од општине по судској и лекарској констатацији. Сокољ Дургут убијен је на 230 метара од општине. Скоро сви рањеници и убијени су далеко од општине и позади рањени пало је пет мртвих и 32 рањена за које се зна. А има лица која се нису хтела јавити за лекарску помоћ а то нарочито зато, што се у лекарској комисији налазио др. Ранко Меденица, који је по доласку на лице места, изјавио: да он жали што и он није био ту када се догађај десио па да буде стотине мртвих и како је требало бацити бомбу у кућу где сам био ја са пријатељима. Због тога се многи нису хтели ни јављати бојећи се да не буду потровани. Нарочито су се бојали отровних инјекција. Ја се не упуштам у то да ли су ове бојазни оправдане, али се је народ бојао оваквог лекара.

Пошто су људи побијени полиција и жандармерија нису дале никоме изаћи нити рањенике у Пећ слати, иако смо покушавали да то урадимо. Рањеници су остали до сутра пред подне. Једноме који је погинуо близу куће у којој сам се налазио, пошто је читав сат био мртав пришао је општински пандур и мртвоме тутнуо парче хартије гласачких спискова у руке, а доцније су му донели и ставили један колац поред њега. Све то да се докаже пред комисијом како је учествовао у нападу. Један је пред мојим вратима живео неколико сати, а жандармеријски пуцњи нису га дали унети у кућу. Све се тако радило као да то нису поубијани грађани ове земље, већ да је то нешто непотребно.

За ову несрећу има више криваца, али главни су кривци срески начелник и његов саветодавац срески претседник организације Ј.Р.З. Миро Протић, претседник Општине пећке. Исто тако велику одговорност за ово носи начелник Управног одељења Бановине г. Бешовић као и све претпостављене власти којима је све ово предочено.

Но нарочиту кривицу за несрећне догађаје у Зетској бановини носи г. Јевтић, помоћник Бана Зетске бановине. И за погибиву на Белведеру, о којој је овде говорено, и за стварање комунистичке афере, због које су стотине невино трунули по затворима па пре неки дан невини пуштени, као и за овај догађај у баранској општини, највећи је виновник г. Јевтић и ја не знам докле ће се држати на том тако високом положају и сувише фатални човек за Зетску бановину. Он је њен злођеј, њен крвни и најопаснији непријатељ. У интересу мира и реда у Зетској бановини Јевтића треба што пре отуда повући. А среског начелника и остале непосредне проузроковаче догађаја од

21 фебруара 1937 године отпустити из службе и предати судовима на даље гоњење.

Невино проливена крв тражи од државе да се кривци казне. Држава тражи да се њен ауторитет заштити и увери грађане да она све грађане подједнако штити. Могу отворено да тврдим да овакви догађаји терају народ и појединце у комунисте више од сваке пропаганде, те према томе агитаторе комунизма треба тражити међу полицијским органима који силом терају народ у незадовољнике.

А кривци овог крвопролића као вашарски кесароши када кога опљачкају бежећи вичу „држ'те лопова“ да укрије траг. Тако и ови бацају сада кривицу на мене и моје пријатеље на које су они опалили око 1.000 метака и побили толико људи, док са наше стране није опален ни један метак.

После свршеног догађаја обавештене су надлежне власти: Министарство, Бановина и Суд.

На жалост виновници нису ни до данас похапшени. Они су истог дана расписали нове изборе за 28 фебруар 1937 године.

Међу онима који су пуцали и убијали налазе се и два претседника бирачких одбора. Али за изборе од 28 фебруара 1937 године присуствовао је и комесар Бановине. Видећи да поред комесара неће моћи да краду народне гласове, они су одложили изборе за 7 март т. г., које је сада, како сам сазнао, Министарство одложило док се духови умире.

Имена рањених и убијених су:

Погинули: Јусуф Ајрадин из Крушевца, Љах Мифтар из Челопека, Сокољ Доргут из Врановца, Зејнел Азлан из Челопека, Фазли Суља из Кусурића; рањени: Асан Муса из Крушевца, Ук Дема из Врановца, Али Ибиш из Рашића, Хусен Зумбар из Крушевца, Емруш Зека из Врановца, Зенун Мифтар из Добродола, Рустем Незим из Крушевца, Адем Реца из Врановца, Авдул Ђерин из Доњих Барана, Вучета Шарановић из Крушевца, Маља Реца из Врановца, Ђетко Радовановић из Котрадића, Видоје Изгаревић из Крушевца, Јусуф Бајрамиз из Косурића, Мехмед Хоља из Глођана, Алил Асан из Кпуза, Аци Весел из Текова, Ђерим Дима из Турјака, Ђуро Бубања из Тамника, а говори се још за једног из Гораждевца и 2 из Главичичке општине.

Министру чији грађани убијају мирне и ваљане грађане, Министру, који не штити слободу и живот грађана ове земље, нећу гласати буџет. (Одобравање на левици.)

Потпретседник Радисав Вучетић: Има реч народни посланик г. Душан Антонијевић.

Душан Антонијевић: Господо народни посланици, узимајући учешћа у посебној дебати овога ресора, ресора Министарства унутрашњих послова, иако је сад тачно 6 сати и 5 минута изјутра, морам ипак да подвучем извесне моменте. На првом месту сматрам за потребно да одговорим и да се одужим једној својој дужности, а то је да дам заслужен одговор г. Вељи Поповићу, министру унутрашњих дела за време петوماјских избора, небитоно жалећи што г. Веља Поповић није овде. Он је у своме прошлом говору у начелној дебати добио једном од народних посланика да га је довео у Скупштину, а како сам ја чуо, и ако сам тачно обавештен, он је правио алузију на све посланике који су бирани 5 маја.

Господо, у колико се тиче мене и мога избора сматрам за потребно да у томе погледу најодлучније демантујем г. Вељу Поповића, са којим за време избора нисам имао апсолутно ничега заједничког.

Пре свега, господо, хоћу да подвучем да сам на питању кандидације за петوماјске изборе мрцварен равно месец и по дана. И, господо, за кандидата на тој листи примљен сам последњега дана, то јест 17 априла, а читавих 15 дана, пре тога за крушевски срез била су примљена друга три кандидата, односно моја противкандидата, а што је најглавније ја сам пристанак добио тек онда кад је г. др. Васи Јовановићу бив. министру био, како изгледа, потпуно загарантован избор у моме изборном срезу. Доле, господо, у Крушевском срезу, ја сам биран и изабран под режимом највећег терора. То нису приче, то су јавно познате чињенице, и ја сам на једној страни имао да се борим са влашћу, која је сва стајала компактно на страни г. др. Васе Јовановића, а на другој страни против пара дотичног г. Јовановића, који је као „деус екс махина“ упао у овај дивни и сиromашни срез, просуо паре и покушао да помоћу новца дође до мандата. Ја сам, господо, изабран свешћу оног народа и против власти и против новца.

Господо, ја сам био само кандидат на листи г. Јевтића, али нисам био и владин кандидат. Ја сам г. Јевтићу врло захвалан за дати ми пристанак, али сви су изгледили да је он, г. Јевтић, имао врло мало или нимало утицаја на тим изборима, а врло је вероватно да г. Јевтић уопште није ни знао шта се све ради за време избора, и камо среће да г. Јевтић уопште није ни имао онакве сараднике као што му је био г. Веља Поповић. Ја мислим да је г. Веља Поповић највећа фаталност г. Јевтића. (*Александар Лазаревић:* Да је он теби стао ногом за врат, не би ти дошао из Крушевског среза!) Ја сам имао против себе и власт и паре али сам изабран вољом народа и то категорички тврдим и подвлачим, а исто тако тврдим и подвлачим да прошли петوماјски избори чине највећу част народну Среза крушевског. — Ето, толико сам имао да кажем г. Вељи Поповићу, жалећи веома што ми се, због краткоће времена, не даје прилика да опширно говорим о приликама у Јужној Србији. (*Александар Лазаревић:* Имаш времена до 10 сати!) Кажем, немој да лупаш, немој да лупаш. Три пута немој да лупаш.

Господо, насупрот свему ономе што сам чуо у говорима говорника из опозиције у погледу политичких слобода, у погледу политичких прилика, господо, на супрот свима овим констатацијама, у којима има много и много тешке неистине, господо, ја констатујем да се на Југу доласком Владе г. Стојадиновића осетила права истинска политичка слобода, а што је најглавније, ту је слободу осетио народ, осетио је сељак, и све ово што се у погледу политичких слобода овде препричава, то је ординаран блеф, као што је ординаран блеф и то кад г. Веља Поповић, у своме говору приликом начелне дебате, улаже овако висок протест против прогона чиновника, што је најбољи доказ случај г. Божидара Крстића начелника управног одељења Министарства унутрашњих послова, који има дугу систематску и ретко честиту чиновничку каријеру, и који је био један од сту-

бова управне струке, а кога је г. Веља Поповић пензионисао одмах по своје доласку на положај Министра унутрашњих послова.

И тачно је, господо, оно што су казали поједина господа да сте ви са ове стране (обраћа се левици) дисквалификовани да браните демократију, да браните демократске слободе. Ја се потпуно слажем са тим мишљењем, и ја исто тако тврдим, да сте ви са те стране дисквалификовани, са Вељом Поповићем на челу, да браните слободе, и да браните демократију.

Народ на Југу, господо, најбољи је судија, а кад тај народ тврди да има те слободе, сигурно је да слободе фактички и има.

У питању општинских избора могу да вам кажем и да потврдим, да се у моме срезу управна власт, није ништа мешала а исто тако није се мешала ни жандармерија.

Једини који се је мешао у изборе био сам ја, и ја сам фактички и спровео те изборе у своје изборном срезу. Ја сам водио и спроводио изборе у име Југословенске радикалне заједнице, и резултати избора у Крушевском срезу немају никакве везе ни директно ни индиректно са начелником среским и жандармеријом. (Александар Лазаревић: А са ЈРЗ?) Са ЈРЗ наравно има, а кад дођу избори питаћу Вас за ваш ЈНС.

У немогућности, господо, да говорим о стварима о којима сам хтео да говорим и о којима бих имао много да кажем... (Александар Лазаревић упада у реч). Ти, Лазаревићу, не знаш како изгледаш шупаљ и празан кад дођеш овде на трибину. Ти изгледаш очајно празан.

Господо, у колико се тиче прилика на Југу, ја констатујем и тврдим, да су се прилике знатно измениле и да ми данас на Југу имамо један потпуно нормалан и политички и правни поредак. И, господо, ко у то не верује, тај нека изволи, нека дође доле.

Па и што се тиче општинских избора, тачно је ово што сам напред изнео, а савршено је нетачно оно што су извесна господа посланици износили овде, на име да је Министар унутрашњих послова наредио био да се полицијске власти не мешају у изборе, па су се ове ипак мешале. Уколико се тиче мога среза, крушевскога среза, ја категорички тврдим, да је таква наредба Министарства унутрашњих послова фактички постојала.

Ја бих имао, господо, у погледу жандармерије да изнесем врло похвалних ствари и могу да вам кажем, насупрот оним многобројним нападима који су вечерас пали овде од стране извесних говорника, против жандарма, да жандарми на Југу чине част и држави и институцији којој припадају.

Ја, господо, сматрам за своју дужност да овде подвучем чињеницу, да жандарми спадају у ред најчеститијих државних органа и да су они исто тако и у погледу своје службе врло исправни и честити.

Господо, имајући овакво мишљење о жандармерији и ценећи високо њен тежак задатак, сматрао сам за своју дужност, да поднесем један амандман Финансијском одбору у погледу једне тешке ситуације која тешко притискује жандармерију, а то је уколико се тиче одредбе члана 58 Закона о жандармерији, који се законски пропис односи на процент за женидбу жандарма. Према томе законском пропису, по чл. 58 Закона о жандармерији, жандарми се могу женити само у сразмери 30% од форма-

циског става. Међутим, тај проценат је толико мали, да сам ја поднео амандман о измени члана 58 Закона о жандармерији, тако да се тај процент попне бар на 40%.

Господо, образложење за овако поднесени амандман је следеће:

Ова измена је неопходно потребна с обзиром на врло тешке законске услове под којима жандарм добија одобрење за женидбу.

Уредба о формацији жандармерије од 1920 године предвидела је да број ожењених жандарма не може бити већи од 30% укупног формацијског стања, и тај проценат, који је прихваћен и у закону о жандармерији од 1922 године, остао је све до данас неизмењен.

За доношење овакве одредбе законодавца су руководиле невероватно тешке прилике јавне безбедности. У то време постојали су на Југу наше државе косовски и македонски комитет. Са њима је жандармерија водила прави герилски рат, и жандарми у то време нису могли ни мислити о оснивању породице и домаћег огњишта, јер се вечно живело на пушки и ножу, у перманентној неизвесности између живота и смрти.

По Уредби о женидби жандарма одобрење за женидбу даје се по реду којим су молбе поднете. Међутим, са добијањем одобрења иде веома тешко, јер се ова добијају само смрћу и пензионисањем извеснога жандарма. На тај начин поднета молба не може да дође на ред ни за две године, па и више, а за то време живот чини своје, и у очекивању одобрења за женидбу и немогући да је сачекају, жандарми склапају незаконите бракове, у којима се рађају и деца. Због оваквих бракова жандарми се прогоне, односно премештају из једног места у друго у циљу одвајања од ванбрачне жене, а тек овим премештајем настају праве муке и невоље, јер ванбрачна жена остаје са децом потпуно са улици, изложена најтежим непријатностима и презиру.

С обзиром на данашње прилике, сасвим нормалне, које владају у погледу јавне безбедности у нашој држави, за шта у највећој мери припада заслуга нашој жандармерији, неопходно је потребно омогућити жандарму формирање породице, што је сасвим и природно и логично, имајући у виду и то, да је породица један од најјачих фактора у подизању наше националне снаге.

Социјалан положај овакве ванбрачне деце и њихових матера очајно је тежак, ово у толико пре и више што су ту у питању деца службеника, који су по свом позиву дужни да прогоне ванбрачни живот, јер такав однос није штетан само за њих саме и за установу којој припадају, већ и за саму државну власт. Али је још већа штета и исто толико велика срамота кад се жандарм због свога ванбрачног детета, које он потпуно признаје за своје, прогони и када му се ставља још до знања да га мора напустити.

Услови за одобрење женидбе врло су тешки.

По Уредби о женидби жандарма не може добити одобрење за женидбу:

- 1) ако нема осам година жандармеријске службе;
- 2) ако нема препоручиве оцене за последње две године;
- 3) ако је под истрагом или судом;
- 4) ако је рђавог владања или је задужен или

ако постоје други оправдани разлози да му се женидба не одобри;

5) ако изабраница или њени родитељи или други рођаци нису доброг владања.

Из овога се јасно види, да се одобрење за женидбу код жандарма добија под врло тешким условима, зато је неопходно потребно створити могућност да се ово зло стање поправи, јер је то истовремено и у општем и у социјалном интересу, а исто тако и у интересу саме жандармерије као врло важне и значајне државне институције.

Овакво тешко стање у питању женидбе жандарма може се поправити, али не сасвим, већ у врло осетној мери, ако се досадањи проценат ожењених жандарма повећа од 30% на 40%, а ово повећање не би ни по чему било на штету службе јавне безбедности, јер још увек остаје 60% нежењених, као што неће теретити ни државни буџет, јер жандарму породични додатак на жену не припада.

Повећање буџета могло би настати тек у идућој години, и то само због деце која ће евентуално настати из односних бракова. Али, и у томе случају та сума је толико незнатна, да за буџет не претставља скоро никакво осетније оптерећење.

Под претпоставком да се услед овога повећања процента роди највише 500 деце, онда би буџет био повећан једва за неких 720.000 динара годишње за исплату породичног додатка, међутим ова је сума толико ништавна према ономе што се у сличним приликама даје у другим државама, као у Италији, Француској, Немачкој итд. да о томе оптерећењу не би требало уопште ни говорити. У Команди жандармерије чека на одобрење женидбе преко хиљаду молби које се не могу одобрити све донде док се пензионисањем или смрћу појединих жандарма не упразни толико места.

Команда целокупне жандармерије увиђајући и сама колико је несносно и нездраво овакво стање ствари, чинила је у неколико махова предлог за повећање процента ожењених, па како ови предлози, сасвим умесни и сасвим оправдани, нису ни до данас прихваћени, сматрамо за своју дужност да поднесемо предњи амандман и умолимо да се исти неизоставно прими.

Господо, на први поглед и за неупућене људе ова ствар изгледа врло проста и безначајна, међутим, господо, примањем предложеног амандмана могла би се учинити правда, и то на врло јевтин начин, читавој једној институцији, потпуно и по свему заслужена правда, и ако хоћемо о жандармима, који врше једну од најтежих и најделикатнијих дужности, да поведемо озбиљног рачуна, ми морамо питање олакшања њихове женидбе што пре да решимо, јер не смемо, ни под којим изговором, да дозволимо овакво једно стање у жандармерији, које иде директно на штету саме ње, а и на очигледну штету самога народа.

Ја молим господина Министра Др. Крека, који у овој данашњој расправи заступа г. др. Корошца, да у питању овога амандмана врло живо заинтересује господина Министра др. Корошца, и да г. Министар унутрашњих дела овај амандман неизоставно прими, јер не смемо ни једног јединог тренутка заборавити на велике жртве и велике заслуге наше жандармерије за нашу националну и државну ствар.

На тај начин г. Министар унутрашњих послова учиниће, уверавам га, једно врло велико дело,

једну потпуно заслужену правду, будући да ничим не можемо оправдати одржавање досадашњег режима у погледу женидбе жандарма, јер ми истовремено треба да водимо рачуна о ономе што је елементарно право код човека, а то је очигледно право на оснивање породице.

Са овога места ја још једанпут молим г. Министра Др. Корошца, да о овој ствари поведе озбиљно рачуна, јер, господо, ово питање подједнако интересује све крајеве наше земље, сва места и све институције — где год има жандарма.

Ја категорички тврдим и подвлачим, да је командант целокупне жандармерије у више махова чинио предлоге у овоме смислу, јер и сам је увидео колико је тешко и несносно овакво стање ствари и предложио да се то стање поправи, па сматрам, да ће, ако се овако стање продужи, то бити на штету и жандарма и саме институције.

Господо, на крају овог свог малог говора, сматрам за своју дужност да подвучем своје пуно поверење, не само своје поверење него и своју веру у г. др. Корошеца, на кога се толико упире са ове леве стране, и ја не само што не верујем у оно што се против њега износи и што се изнело против његова рада у прошлости, него не верујем ни у оно што се износи против његовог рада у садашњости.

Напротив, ја верујем да ће г. др. Корошец, који је један од стубова данашње политичке ситуације и данашњег режима, да ће г. Корошец продужити свој потпуно конструктиван и плодан рад, и ја се надам да ћемо ми још дуго и дуго са њим овде радити и сарађивати. (Један глас: Нећете више дуго!) Не бојте се! Ми не мислимо тако брзо да идемо. Ја мислим да ће г. др. Корошец својим радом и резултатима своје политике и политике Краљевске владе потпуно демантовати сва ваша пессимистичка предвиђања. (Миливоје Исаковић: Нека Бог да!)

Г. др. Корошец, Министар унутрашњих послова, то треба да знате, г. др. Корошец ужива велики углед, велики ауторитет код народа доле на Југу, и господо, у његову политику као Министра унутрашњих послова доле код нас се верује, и не само што се верује него се та политика и осећа у народу. Промена на боље и та политика осетиле су се не само у варошима, него и у последњем селу.

Господо, нема човека доле на Југу, који би веровао у то што се овде, са ове леве стране, о г. др. Корошецу прича. (Александар Лазаревић: Молим те сврши!) Ја немам шта да свршим. Ви сте већ одавно свршили своје.

На завршетку свога говора хоћу да истакнем и да подвучем да је политика г. др. Корошеца као Министра унутрашњих послова, дала осетне и врло добре резултате, и да је те резултате стварно осетио народ, да су резултате те добре политике осетиле народне масе.

Ви, господо са левице, можете да причате до миле воље, али то све вама ништа не помаже.

На Југу, у Јужној Србији, ваша политика неће проћи ни за једну длаку. На Југу ви не можете да рачунате ни на шта. (Један глас: И за жандармерију?) Да, ја тражим за жандармерију. Хоћу лојално да јој помажем, јер жандармерија је један од најважнијих фактора на пољу јавне безбедности, а и ти то знаш врло добро, господине посланиче.

Господо, имајући пуно поверење у шефа овог важног ресора, имајући пуно поверење у г. др. Корошеца, имајући веру и у његову политичку мудрост и у његову националну исправност, и верујући да г. др. Корошец подједнако воли све крајеве наше земље, да он гледа целину наше земље, имајући увек пред очима земљу као целину и далеко од сваког сепаратизма и федерализма, које су извесна господа импутирала г. Корошецу, имајући ту веру и осећајући да и сам народ осећа вредност г. Корошеца и као државника и као политичара и као једног од носилаца у овој данашњој политици, за коју смо ми ангажовани и за коју је ангажована цела Краљевска влада, ја, господо, гласам за овај буџет, јер тиме хоћу да дам пуно поверење Краљевској влади и г. др. Милану Стојадиновићу. (Одобравање код већине.)

Потпретседник Радисав Вучетић: Има реч народни посланик г. Милош Рашовић.

Милош Рашовић: Из експозеа г. Министра унутрашњих послова могли смо извући јасно закључак да Влада Милана Стојадиновића није успела ни у једном од својих задатака због којих је дошла на управу земље. Видели сте из самог признања г. др. Коршоца, да у погледу смиривања и регулисавања односа са Удруженом или ванпарламентарном опозицијом није апсолутно успела. Што се тиче смирења страсти, видели смо малочас из говора г. Јојића и остале госпоре посланика да се готово у свима крајевима само крв пролива. Ја сумњам да је било једног министра унутрашњих дела за чије је време просуто толико крви колико за време министровања г. др. Корошца.

Господо, иако би се према овоме могло закључити да Министар унутрашњих дела не би требало да буде задовољан са својом унутрашњом политиком, ја ипак верујем да је он лично са резултатима и са успесима своје унутрашње политике потпуно задовољан, и не само да је он задовољан, него да су задовољни и многи други, али не пријатељи наше земље, него многи други, који су за пуних 18 година радили и милијарде трошили да нашу земљу доведу до овога стања политичког.

Господо народни посланици, г. др. Корошец довео је земљу у онај положај и оно духовно стање које би желели њени највећи непријатељи. (*Министар др. Крек:* То је увреда, то немојте тврдити!) свесно или несвесно. Ако, господо, погледате садашње стање у земљи, па ћете јасно констатовати раздробљеност, видећете неуједначеност у вођењу унутрашње политике, видећете чисто покрајинско вођење унутрашње политике јер ни у једној од области не важе ни иста правила, ни исти закони, ни исти поступци. Јер ако прођете Словеначком, ви ћете видети, да је тамо ред и мир, да тамо жандарм не сме да дигне руку на грађане. Ако прођете Хрватском, видећете да су тамо власти гости, да се власти уопште не смеју мешати, да има случајева, где су грађани нападали официра, а срески начелник није смео да му да жандармериску потпору. Ако прођете кроз Босну и Херцеговину, тамо ћете опет видети оно, што је било 1914 године. Видећете, да људи који су испод куршума својих другова аустријских шуцкора бежали и рањавани да дођу до своје браће, да би се са њима борили за ослобођење и

уједињење, да су ти људи данас такорећи изгнани из Босне, људи, којима је стајала на мирно читава дивизија, када су одликовани за своје храбро држање у војсци, такви људи морају данас да беже из Херцеговине и Босне. Због кога? Због оних, који су у оно време певали најпогрдније песме нашим војницима. Није мени лако било када сам у Букурешту иза другог стола слушао, како један муслимански посланик говори пред три посланика из ваше већине неистине о Солунском фронту, да на Солунском фронту није било ни 30.000 војника.

А ја, господо, знам да на Кајмакчалану има 20.000 гробова српских хероја, а сад, ево смо доживели да нам један човек каже у лице да је солунски фронт „фалсификат“ — зар то није страшно. (*Душан Антонијевић:* Ко је тај посланик?) То је говорио посланик Ђумавић кад смо били у Румунији.

Према томе ја имам права кад кажем да је г. Корошец заиста довео земљу у погледу унутрашње политике на 1918 годину. Из стања и из онога што се данас ради у Црној Гори, ја не могу друкче да говорим него да извучем закључак да се ради на стварању расположења за распарчавање саме земље. (*Душан Антонијевић:* То није тачно!) Мене чуди да се ти не буниш, а не да протествујеш што ја то износим. Посланик Ђумавић горње је казао предамном и пред посланицима г. г. Жарком Томашевићем, Митом Димитријевићем и Микићем. Још горе је казао кад смо ишли да положимо венац на споменик палим борцима у Добруци. Тада је тај посланик казао: Ја не могу да идем да положим венац онима који су погинули, него бих пре подигао онима које је Овдо Хасанбеговић убио што нису хтели да иду да се боре због болести.

Да пређем на чињенице које се дешавају у Црној Гори и које ће вам отворити очи зашто ја овако карактеришем политику г. Корошца.

Од 10 марта па до 30 априла уапшено је у Црној Гори за месец дана 298 људи и спроведено у термотерапију код Дубровника. Пуних 11 месеци мучени су највећом тортуром која се може замислити. Вежу их лисицама и као клупче баце на земљу где долазе жандарми са жилом и са пендрецима и кажу: сад ћете да видите, и туку их док их не онесвесте. Онда доносе записник иако ко не потпише онда настаје поново иста туча док не потпишу. По тим записницима и признањима који су ти људи учинили под том тортуром има у Црној Гори више комуниста него што има становништва. Више има функционера комунистичких као инструктора него што их има у Русији као инструктора комунистичких и више је пара примила Црна Гора под тим записницама него што цела вреди. Кад је судија питао једнога од тих ухапшених: Како си могао да признаш да си био инструктор за Црну Гору, — он је рекао како су у Средњем веку могле жене да признају да су вештице. А зар постоје вештице — постоје. 11 месеци су ти људи мучени док нису дошли до суда. Међу њима има 15 који су се са пушком у руци борили за уједињење Црне Горе са Србијом. Господо, није случајно изабрано да они буду оптужени за комунизам. Има ту синова људи којима је подигнут споменик као погинулима у борбама за ослобођење и уједињење.

Суд за заштиту државе по предлогу одбране прима је да се сви мучитељи оптуже. Кад то прима Суд за заштиту државе констатујући после 11 месеци да су тучени и мучени због туче један је разбио прозор и почео стаклом од прозора да сече жиле око врата. Можете замислити какве су то муке биле. Питајте једнога посланика из Јерезе, г. Зубера, да ли је адвокат Раденовић комуниста а и он је 11 месеци био затворен и злостављан док није дошао до суда који га је пустио. Кад се овако 298 људи 11 месеци муче па се онда пуне као невини, зар то није намерно стварање психозе против државног и против народног јединства?

После ових догађаја, господо, после ових хапшења од 10 марта до 26 априла долази онај збор Црногораца, и долази оно стрељање митраљезима без икакве потребе без и једнога акта са њихове стране, без икаквог изазивања са њихове стране. Има годину дана како је пало на прагу Цетиња 11 мртвих и 30 и неколико рањених, а ни до данас Министар унутрашњих дела није нашао за потребно да одговори. Како то за 11 мртвих и 30 рањених не да објашњење. Некад се за једног човека узбуђивала читава земља а данас ето за убијено 11 и 30 и неколико рањених а за то не одговара нико. Народ се пита да ли се то не ради намерно ради можда каквих скривених намера! (Душан Антонијевић: Како скривених намера?) Како другачије може да се протумачи да један Министар унутрашњих дела не одговара и не даје објашњење бар преко јавности зашто су стрељани толики људи и зашто се онолико крви пролило. Зар може бити да се кривци за овкве ствари не гоне и да нико за то не одговара? С друге стране, кад је у питању безбедност грађана ту полиције нема. Ја сам био у вароши Колашину и на петнаест корака пред среским начелством где је било 15 жандарма убили су једног човека на сред вароши. Убице су побегле и данас се не зна ко су и ко је убио тог човека? Зашто су побегли? Зато што нису гоњени. Срески начелник неће да ризикује да хвата кривце, иако му је то дужност као органу безбедности. Због таквих поступака нико не одговара. Тако је усред Подгорице убијен један капетан у пензији и до данас се не зна ко га је убио. Зашто органи полиције и јавне безбедности не врше своју дужност а њима је дужност да хватају злочинце и да грађанима обезбеђују живот. Међутим, ако се нашао неко ко је био нељубазан приликом доласка у Црну Гору г. Претседника Владе др. Милана Стојадиновића и ако је викнуо доле или коју другу реч, тај је био ухваћен и тај је био тако третиран да је може бити тек после седам до осам месеци могао да се врати својој кући.

Нарочито је запажено у Суду за заштиту државе и нарочито је узето као можда извесна тенденција (изрази које су свих 260 на записницима тврдили) да је свака туча почињана са речима: „сада ћете видети ко су Београђани“, и ако то нису Београђани. Ако који случајно пропусти да то учини, он се враћа и са тим речима поново врши тучу. То се сматра као да се тиме хоће намерно да шири мржња Црногораца према Београду. Ја сам о овоме писао једно писмо г. Министру унутрашњих дела и скренуо му пажњу верујући да он за ово не зна. Али, пошто сам после видео да ни једном од ових није фалила ни длака са главе, да они и даље раде шта хоће, ја сам морао да дођем до закључка да он то намерно ради. Нека г. Ми-

нистар то не схвати као увреду, али ја тако морам да сватим кад људи ни криви ни дужни остају у апсанама и тортуришу се по толико времена. Зашто ова шетња од 10 месеци? Ето због тога чиним ту претпоставку.

Случај који се десио на Белведеру и који још данас живо интересује целу Црну Гору; изискује мало више пажње од г. Министра унутрашњих послова, заслужује да он једанпут дадне по томе своје обавештење. Он има и интерпелацију упућену по томе питању, а мислим да је извештаје о догађају имао времена да прикупи. Није мало питање, господо, када погине толико људи и буде толико људи изранављено од којих је већина онеспособљена за сваки привредни живот. То је важно због света код кога овакви догађаји изазивају велико незадовољство и интересовање. Ја се надам да ће г. Министар унутрашњих послова одговорити на ову интерпелацију и дати објашњење по свим овим мучењима која се сада врше по Црној Гори. Ја тврдим да нигде мање комуниста нема него у Црној Гори. У Црној Гори има свега може бити неколико радника или неколико занатлија, комуниста. Сељак није комунист, а поготову Црногорац који је и сувише индивидуалистички васпитан да би могао бити комунист или реакционар. Црногорац и сувише цени своју слободу. Према свему овоме апсолутно је злонамерно протурено да је Црна Гора пуна комуниста. То се протура да би се политички прогони могли да врше. Стварно је да у Црној Гори постоји велико незадовољство, али то незадовољство постоји из свим оправданих разлога, постоји због тога што се од уједињења до данас Црна Гора потпуно занемарила, што као што сам и у генералној дебати изнео, од 216 милијарди на Црну Гору није утрошено до свега 3 милијарде 100 милијона динара, а, господо, Црна Гора зна да је преко 14 милијарди њених репарација дато на руднике у Босни, Словеначкој, Србији итд. и другим крајевима. Да је то дато Црној Гори, данас би Црна Гора економски била способна за живот и не би тражила милостињу ни од кога.

Она би данас имала и своје железнице, које према данашњим, неће никада имати, бар док Спахо буде Министар саобраћаја.

Ја мислим да би г. Министар унутрашњих дела требао да промени методе према Црној Гори и да пошаље у Црну Гору не агенте, но људе који ће му поднети стваран и тачан извештај о Црној Гори. Ако би слао овакве људе као до сада, он ће несумњиво имати још тежих извештаја. (Пљескање на левици.)

Потпретседник Радисав Вучетић: Реч има народни посланик г. Милан Курилић.

Милан Курилић: Господо народни посланици, у препирци коју је учинио Министар без портфела г. Воја Ђорђевић изазван говором г. Јанка Баричевића, када је наишао на један отпор и протесте целе опозиције, у којему сам и ја лично учествовао, он је направио једну алузију рекавши по прилици ово: Мени нису банови давали концесије, ја сам сматрао да се та алузија односи на мене, како ће у осталом и бити. Мени је драго да је г. Ђорђевић са овога места у моменту када је осетио морални престиж наш и наших другова и беду коју је ради тога осетио, да је покренуо то пита-

могу казнени реферат водити људи без квалификације.

При добијању присталица ЈРЗ и гоњење противника тера се неправда. Знате да избија један вјешт суви терор. Изнађе му шумску штету па дође и даде му миг, вели, дођи али ајде прво Авди, Букићу, Омер хоџи да те види. Ја немам ништа против, да се ради за партију али ми имамо лоше искуство са тим партијама. Код нас когод је на влади тај добије већину као код Румуна. Они су почели обећавајући службе и друго а то деморалише наш свет и то не ваља. Бан Јаблановић када сам га срео пре доласка Владе од каже: променише се ствари „а ја кажем“ променише се за вас а не за мене. Ја остајем где сам и био. Када је било неколико дана пре избора, а он није уопште долазио дотада, појави се у једној општини где је био најјачи отпор јер је била јака ЈНС, и тамо нуди пут, доноси паре у ташни. Када не би других поступника било, довољно је ово да му се заврне глава и да се макне с положаја. Ово је за сваку осуду и ову хоћу нарочито да подвучем. Ја нисам партизан. Сматрам да је начин како су створене партије и начин како се води борба погрешан. Ја сам увек био лојалан и никада се о народне интересе нисам огрешио. Морам да поменем село Драћево, Срез столачки у коме има 70 католичких а 13 православних породица. Од доласка ове Владе када су попуштали вентили, када је почео да се губи ауторитет власти, 13 православних староседиоца изложени су пропасти и систематски се ради на томе да се они раселе. Њима се секу виновне лозе и воћа, њима се уништавају имања и ја сам се због тога обраћао надлежним властима али је све било узалуд. Они стрепе за своју егзистенцију и за своје породице. Ја бих и сада скренуо пажњу Господину Министру да учини што може да би заштитио овај свет који је крив само за то што је православан. Ја сам о раду полицијских агената говорио у генералној дебати. Изнео сам страшне ствари шта агенти у Сарајевској полицији раде, а ни остале полиције нису од тога поштеђене.

Господо, комунистички покрет и комунизам код нас је велики проблем, али исти ми не задаје бриге, зато што је наша земља земљорадничка земља и што сељак свој живот и свој посјед не да ни за животога Бога, што значи да ћемо кризу пребродити. У гоњењу правих комуниста и комунистичких агената не сме се прекардашити, јер борба која се води против комунизма она је потребна, али мени је циљ да полицију јавно нападнем и да јој бацам у лице да она ствара комунизам. Ја сам и у генералној дебати казао да полиција својим поступцима ствара комунисте, а шта раде органи нижи то је тако незаконско од кога се човеку жежи коса на глави. Комунизам пошто не успева код одраслих и раденика сад се бадио на средњу школску и универзитетску омладину. Ја имам, господо, троје деце и сва моја пажња као родитеља обраћена је на то да их сачувам од комунизма. У томе има конкретних ствари које су предложене г. Министру унутрашњих дела и рад би био да се о томе поведе рачуна.

Сад да проговорим неколико речи о питању о коме се овде говори, а то је о неправди према Хрватима. Ја ћу вам навести један врло интересантан случај и жао ме је што овде нема народних посланика мојих другова Живка Поповића, Нићифоровића и других,

Амнестија од 1 децембра обухватила је потпуковника Ивандекића који 1924 осуђен на губитак чина због неког деликта који му је можда спакован у партијској борби и мислим да је добро учињено нарочито с обзиром на то хрватско питање које виси као Дамаклов мач. Тај Ивандекић био је потпуковник 1924 године и припадао као официр аустројске војсци. Ја нећу да улазим са које се стране фронта борио кад се решавала судбина ове наше земље. Далеко је од мене да уносим сумњу у родољубље његово, јер знам да је било и Срба и Хрвата који су се и против свога убеђења морали да боре било против Србије или против њених савезника. Али моје је мишљење, господо, да је г. Ивандекић Србијанац, њега указ не би ухватио. Навешћу вам зато један конкретан пример. Један мој добар познаник пре рата, један ваљан национални револуционар који је добровољно залагао свој живот за ослобођење и кога сви посланици из Јужне Србије познају и цене, и који је по жељи предратних претседника Министарског савета и Начелника главног генералштаба прелазно у Турску и учествовао у Арнаутској побуни 1920 године и спасавао наш живаљ уз много жртава што ће најбоље потврдити уважене колеге из већине г. Живко Поповић и Нићифоровић и други. Налазећи се после пропасти Србије у Русији он је осуђен у отсуству у једној афери која је много допринела да се многе ствари чудно одигравају у нашој земљи. Тај мој пријатељ осуђен је у отсуству, и због хаоса који је наступио у Русији није могао да се врати и после је морао остати око 20 година у емиграцији. Иако је био провозиран од разних провокатора агената, иако је био увређен и имао је право да јакне, он то није урадио. После скоро 20 година кад је пошао у своју земљу према њему се није поступило као према Пламенцу који је активно радио против своје земље, или као према Радићу и Кошутићу, према којима нису предузете а нити се предузимају никакве административне мере. Камо среће да до њиховог изласка из земље уопште није дошло. Овај мој познаник лишен је чина и после 20 година кад се вратио. Послат је одједном у Пожаревац. Човечним заузимањем Претседника Владе г. др. Стојадиновића он је после 5 месеци ослобођен робије, али је остао без часних права и без икаквог положаја. Г. Божин Симић, нека ми опрости што сам без његовог знања изнео ову његову ствар, али нека виде Хрвати да нису само они који су прогањани. Нација која не уме да цени своје синове, не заслужује ни да их има.

Ја бих желео, ако се још једном састанемо и о буџету већамо, да буде атмосфера много боља и да не будемо приморани да упућујемо Влади овакве критике. (Одобравање на левици).

Потпретседник Фрањо Маркић: Има реч народни посланик г. Миленко Глишић (Гласови: није ту!) Пошто г. Глишић није присутан, сматрам да је одустао од речи.

Има реч народни посланик г. Исмет-бег Гавран Капетановић.

Ismet-beg Gavran Kapetanović: Gospodo narodni poslanici, pošto je svanulo i sunce granulo i pošto je prošlo skoro 24 sata intenzivnog rada u Narodnoj skupštini, ja ću biti dosta kratak. Pre nego uzmem reč o budžetu Ministarstva unutrašnjih poslova, dozvolite, gospodo, da se sa nekoliko reči osvrnem na

govor g. dr. Srpka Vukanovića u kome je izneo neke netačnosti.

G. Srpko Vukanović u svom govoru između ostalog rekao je o Bosni ovo: „Pogledajte, gospodo, situaciju u Bosni. Tu za sada vlada verski rat. Da iznesem nekoliko primera psihoze koja tamo vlada. Na dan 20 oktobra o. g. slavila je ugledna familija Kostovića iz sela Vranevića opštine Ustikoline svoje krsno ime. Na treći dan njihove slave pred podne došao je pred kuću Vasilija Kostovića Avdo Podrug, težak iz obližnjeg sela, Željeva, i otpočeo pred kućom izazivati, psujući Vasiliju i njegovo Krsno ime, krst, Krsne sveće i ikone. Kada je video da se nisu još razišli gosti Vasiljevi, on je otišao, ali je sutradan u isto doba došao pred kuću Vasiliju Kostoviću i sa sobom doveo preko 20 ljudi iz svoga sela naoružanih sa puškama i revolverima i opet nastavio sa psovkom izazivajući Vasilija”.

Dalje veli g. Vukanović kako je opet jedan pravoslavni pop, koji je išao u Foču sa kolima, usput napadnut, da su ga Muslimani napali. Kad je prolazio kroz njihovo selo da su mu kazali: da je sad na vlasti dr. Špaho i da ne sme da prolazi kroz njihovo selo jašući na konju.

Gospodo, ja hoću sa ovoga mesta, da kažem da su ovi navodi g. Vukanovića netačni. Pitam vas, gospodo, kada bi mi pripisivali vodama pojedinih stranaka incidente koji se dogode između pripadnika pojedinih vjera i stranaka kuda bi došli. U 1926 ili 1927 godine dogodio se je u srezu Fočanskom jedan težak zločin. Naime, sa jednoga crkvenog zbora preko 300 pravoslavnih seljaka otišlo je kući nekog Kaljanca seljaka Muslimana, i sa nekoliko kanti zapalili su mu kuću u kojoj je bio on, žena mu i deca, i samo se može zahvaliti pukom slučaju, da nisu svi izgoreli, pa nikome nije ni na kraj pameti bilo da za ovaj zločin okrivljuju tadašnjeg vođu radikalne stranke. Zato, gospodo, nije lepo, da se ovakvim stvarima stvara mržnja i neraspoloženje među našom jednokrvnom braćom.

Tokom budžetske debate u načelu pa i u pojedinostima većina gospode sa leve valjali su drvlje i kamenje na Vladu g. dr. Milana Stojadinovića. G. dr. Kojić zamerio mu je da ni jedno obećanje koje je Kr. vlada dala u svojoj deklaraciji, nije izvršila. Zamerava joj da tobože nije ništa učinila na smirenju duhova u zemlji, da nije donela političke zakone, da nije poboljšala stanje u zemlji. A jučer, prigodom rasprave o budžetu Ministarstva unutrašnjih dela o kojem evo još raspravljamo, govorila su gospoda dr. Došen i Dušan Ivančević, da Vlada g. dr. Milana Stojadinovića nije dala narodu nikakve slobode, da je uvela strogu cenzuru, da je općinske izbore sprovela nasilnički — itd. itd. Gospodo, ja ću biti slobodan da povučem paralelu između prošlog režima, koji naš narod naziva „strahovladom” i današnjeg režima na čelu kojeg stoji g. dr. Milan Stojadinović, pa će gospoda kritičari morati priznati, da je Vlada gosp. dr. Milana Stojadinovića preporučila našu zemlju, da je Vlada g. dr. Stojadinovića donijela narodu punu slobodu i blagostanje.

Gospodo, od 6 januara 1929 pa do obrazovanja Vlade g. dr. Stojadinovića u nas u Bosni i Hercegovini vladala je „strahovlada”. Mi svi političari i poslanici bivšeg parlamenta bili smo progonjeni a uz 5 majske izbore nisu nam dali preko malte iz Sara-

jeva izaći. O slobodi nije moglo biti govora. Naši najbolji građani bili su zatvarani, pa je tako i današnji Ministar saobraćaja g. dr. Mehmed Špaho zatvoren 20 dana, a današnji Ministar unutrašnjih poslova g. dr. Korošec bio je interniran. Na sve strane pucale su paklene mašine. U privrednom pogledu nazadovalo se iz dana u dan. Svi privatni novčani zavodi dovedeni su u bezilazan položaj. Stečajevi su bili svakidanja pojava, težaku je oduzet kredit itd.

Kada su objavljeni petomajski izbori, tada je tek nastalo pravo nesnosno proganjanje, nastala je direktna tortura, bolje reći inkvizicija kod nas u Bosni i Hercegovini. Svi oni koji nisu na poziv policijskih vlasti hteli pristati da glasaju za listu tadašnjeg nosioca režima, bili su smesta zatvarani. Preko 1000 osoba čestitih seljaka i građana kroz izbornu vreme promarširalo je kroz zatvor u srezu Čajničkom, Fočanskom i u sreskoj ispostavi Goražde a na desetke čestitih ljudi bilo je izprebijano. Što je najgore, gospodo, u zatvorima sreza Fočanskog vadeni su zubi nevinim, čestitim i poštenim ljudima. Pa, gospodo, prisposobljati slobodu prošlog režima sa današnjim, ja držim da je velika grehota.

Ja ću, gospodo, biti slobodan da vam još koju rečem o progonima u mojim izbornim srezovima — Čajnicu i Foči. Kada sam čuo kako gospoda sa protivne liste govore narodu: za što ja ne dodem, za što im ne kažem šta hoću, — ja sam odlučio — i ako nam nisu vlasti dale izaći iz Sarajeva — da pošto poto odem u moje spomenute srezove. I kad sam se prokrao iz Sarajeva i došao na periferiju Foče, na mostu su me žandarmi zaustavili i vratili u Sarajevo.

Na povratku sa mosta javljeno mi je da je izašlo 40—50 građana iz Foče preda me na tri kilometra u pravcu od Goražda, a ja sam došao preko Kalinovika. I zbilja, susreo sam se u 5 sati izjutra s tim ljudima. I, gospodo, svi ti najugledniji građani samo zato, što su me dočekali bili su smesta zatvoreni.

Kada sam došao u Goraždu svratio sam sa mojim prijateljima uglednim trgovcima i nisam ni seo, a došla je žandarmerijska patrola sa policijskim činovnikom i najavila mi, da moram da ostavim Goraždu, inače ću biti strpan u zatvor. I nije mi, gospodo, preostalo ništa drugo nego da nastavim put za Sarajevo.

Sada dozvolite da navedem nekoliko imena koja lica su bila zatvorena kod upravne vlasti, pre dana izbora i to preko 60 građana i seljaka Sreza fočanskog, za koje se pretpostavljalo u srezu da neće glasati za listu na kojoj sam ja bio sreski kandidat. Ti zatvorenici bili su ovi: Vasilije Sokolović, posjednik iz Foče, Muhamed Kukavica, trgovac, Husein Maslo, težak iz Jošenice, Čaušević Jusuf, težak iz Jabuke, Merkez Ibro, težak iz Jošenice, Tulurija Hošo, težak iz Šadića, Merkez Rašid, iz Jošenice, Džanko Muradif, težak iz Jošenice, Muhović Muradif, težak iz Ustikoline, Bašić Salko, Čengić Fehim, težak iz Cvilana, Smječanin Juso, težak iz Mrežice, Smječanin Sajdo, iz Mrežice, Omer Puriš itd.

Svi čuvari odnosno pretstavnici liste na kojoj sam ja bio sreski kandidat, bili su na dan izbora u zatvoru, kao na primer Trajčin Rašid, koji je nakon primitka izbornog materijala na biralištu Dročinje 4 maja predveden po žandarmima u Foču i zatvoren. Odveden je sa birališta, nakon što je predsednik birakog odbora lugar Arslanagić Arif nešto razgo-

varao sa žandarmima. Drugo, dr. Džemil Gavran Kapetanović, predstavnik liste na biralištu Foča 3, zatvoren je 29 aprila i pušten 9 maja. 3) Avdo Bašić, zamenik predstavnika liste birališta „Godeno” na 5 maja uhapšen po žandarmima na samom biralištu i zadržan u zatvoru. 4) Meho Karur, predstavnik liste dr. Mačeka na biralištu „Durdevo Brdo” dva puta pozivan u sresko načelstvo i nagovaran od policijskog činovnika Etema H. Musića da se odreče čuvanja lista. Kada to nije htio, zatvoren je 3 maja i zadržan u zatvoru do iza izbora. 5) Perviz Ejub, predstavnik liste na biralištu „Jelec” uhapšen na 27 aprila i zadržan u zatvoru do posle izbora. 6) Čaušević Mehmed, predstavnik lista na biralištu „Jabuci”. Po primitku izbornog materijala na dan 4 maja po žandarmima sproveden u Foču i bez presude i saslušanja zadržan u zatvoru do poslije izbora. 7) Bašić Salko, težak, predstavnik lista na biralištu „Slatina”, predveden po žandarmima 30 aprila u Sresko načelstvo i bez saslušanja i presude ostao u zatvoru i poslije izbora. 8) Čengić Fehim, predstavnik liste u „Jošenici”, na dan 29 aprila po žandarmima sproveden i bez saslušanja osuđen na 10 dana zatvora. Idući u zatvor nagovorili su ga pretsjednik i bilježnik opštine Ustikolina da se odreče predstavnčke liste, pa kad to nije hteo strpan je u zatvor. 9) Šefkija Čengić, predstavnik liste u „Ustikolini”, trebao je biti zatvoren, ali je pobjegao ispred žandarma u Sarajevo. 10) Perišić Miloš, zamjenik predstavnika liste na biralištu „Ustikolina” zatvoren u Goraždu, srez Čajniče, 20 dana radi toga, što je bio u mome društvu kao kandidata za narodnog poslanika. 11) Čengić Sulejman, predstavnik liste na biralištu u „Ustikolini”, sproveden po žandarmima u Sresko načelstvo na dan 4 maja i nepreslušan i nepresuđen ležao do iza izbora. Tako je u zatvoru na dan izbora bilo ukupno što predstavnika opozicionih lista i njihovih zamenika, što ostalih uglednih građana i težaka, ukupno 67.

Celokupni teror i sve protuzakonitosti vršene su pod rukovodstvom tadašnjeg načelnika Sreza fočanskog g. Jovana Hamovića i policijskih činovnika Miloša Kućana, Etema H. Musića i Miraša Vukašinića. Ovaj poslednji policijski činovnik Vukašinić bio je vrlo vešt šamarati i vaditi zdrave zube nevinim ljudima u zatvoru.

I kako vidite, gospodo, na dan izbora, ni jedan predstavnik ili zamenik liste na kojoj sam i ja bio sreski kandidat nije bio na slobodi. Svi ugledniji građani ili su bili u zatvoru ili su ostavili svoje poljske radove pa pobjegli u Sarajevo ili Dalmaciju.

A sada, gospodo, da vam navedem nekoliko imena uglednih građana, koji su bili tučeni i prebijani. Smajil Hatibović, trgovac iz Foče, napadnut je dne 3 maja 1935 godine u gostioni Grujičića Stefa u Foči i po nalogu kancelista-pisara Edhema H. Musića, vezan u lance po žandarmima, tučen od neodgovornih lica oboružanih oružjem od sreskog načelnika. Isti je dobio više ozleđa, te zatvoren u zatvoru; Nurija Omerhodžić, brijač iz Foče, iste zgrade napadnut na isti način ozleden i zatvoren; Savić Milosav, crevar, rodom iz Užica, sada nastanjen u Foči, na dan izbora 5 maja 1935 bez ikakvog razloga isprebijan i ranjen po žandarmima, po kaplaru Peri Baturanu iz Foče i zatvoren; Čorić Muhamed um. Mehmeda, težak iz Slatine, zatvoren početkom juna 1935 te 19 juna 1935 izveden je na ispit pred policijskog pisara Mirasa Vukašinića iz Foče. Isti mu je opsovao boga, zatim ga stao tući, oborio na zemlju u kancelariji te ga tukao policijski pisar Vukašinić i

žandarmeriski narednik Stanko Nišić iz Foče bokserima u krsta, glavu, koljena, gazili ga i prijetili mu, da neće nikako na ravan izaći. Isti imade više ozljeđa po tjelu, a osim toga, tučen je još prije ovoga kojih deset do petnaest puta po istim ljudima u istoj kancelariji. Dne 27 juna 1935 pušten je iz zatvora i uslijed ozleđa ležao u bolnici do 30 juna 1935 godine; Huso Hodžić Mustafin, težak iz Čelebića, na tri dana pred izbore tučen od žandarmeriskog narednika Krste Marinka, iz Čelebića, bokserima po glavi, leđima i trbuhu; Hasan Gabela, težak iz Šuljaca-Slatina, tučen u kancelariji sreskog načelstva od Vukašinića Mirasa; Koloper Rašić, težak iz Slatine, tučen 7 juna 1935 godine u kancelariji Vukašinića Mirasa, i ozleden u nos tako da ga je policijski stražar vodio na vodu da pere krv; Marić Radoslava, težaka iz Slatine, dne 22 maja 1935 godine, zatvorili ga i tukli u kancelariji Mirasa Vukašinića, koji mu je opsovao Boga i srpsku majku, „i ti si mi Srbin”, da mu „pokojnog oca”, „kako ćeš ići s hodžom u Beograd”, tučen šamarima i nogom više puta; Vasilije Vuković, težak iz Slatine, dne 22 maja 1935 g. tučen u kancelariji Vukašinića Mirasa, isto šamarima i nogama i zatvoren; Petar Vukadinović, težak iz Štovića, tučen o žandarmerijskoj patroli iz Ljubine i sav modar u licu zatvoren u haps; Jovo Tanović, težak iz Slatine, 22 juna 1935 godine, tučen u kancelariji Vukašinića Mirasa sa žandarmima; Hilmo Somun, težak iz Slatine, dne 22 maja 1935 godine, tučen nogama i šamarima od istog Vukašinića u kancelariji i zatvoren; Hamid Čorić, težak iz Slatine, dne 13 maja 1935 tučen u kancelariji Vukašinića, koji ga je udario posušalom i ozleđa se još i danas poznaje; Smajo Tataragić, težak iz Slatine, koji je dne 21 maja 1935 g. tučen nogama i šamarima od Mirasa Vukašinića i zatvoren; Hafiskadić Smajil, mesar iz Foče, kome je 19 maja žandarm Pero Baturan udario šamar na čehotinskoj ćupriji; Šadimlija Meho, težak iz Čureva, koji je u zatvoru dne 17 maja 1935 godine iskao vode u Đorđa Kovačevića da uzme avdes, a on mu opsovao avdes i boga, zatim ga je zatvorio u samicu, tukao ga šamarima i isprebijao; Nikola Marić, težak iz Slatine, tučen 14 maja 1935 godine u kancelariji Vukašinića, kome je isti jedan zub izbio, a drugi mu ozlijedio te ležao 24 dana; Branko Drakul, težak iz Slatine, koga je tukao u žandarmerijskoj stanici u Vikoču, dne 21 juna 1935 godine žandarm Vaso Marić sa šamarima a zatim donesen u Foču i zatvoren; Muratović Muho, težak iz Slatine, tučen 12 juna 1935 godine u kancelariji Vukašinića od istog; Mujo Tatarević, težak iz Slatine, tučen 16 maja 1935 godine u kancelariji Vukašinića od istog; Hajro Altoka, težak iz Slatine, tučen 23 maja 1935 godine od Vukašinića u kancelariji; Brezac Mujo, težak iz Slatine, tučen 19 maja 1935 godine od Vukašinića u kancelariji; Blagoje Mašić, težak iz Slatine, tučen od Vukašinića Mirasa, dne 12 maja 1935 godine u kancelariji; Juso Lojo, cipelar iz Foče, na dan izbora u zatvoru šamaran od žandarmeriskog kaplara Pera Baturana, koji je sutradan otišao u vojsku.

Sada da vidimo, gospodo, kako je bilo na dan izbora: Na biralištu Godjeno, srez Foča, policijski organi pucali su u moje birače, te je tom prilikom ranjeno nekoliko ljudi, a jedan od njih još i danas ima kuglu u članku.

Na biralištu Han Osanica starješina sreske ispоставe u Goraždu šamarao je birače što su glasali za me.

Isti je takav slučaj bio na nekim drugim biralištima, pa je tako narod sprečavan da glasa.

I kad se sve ovo zna, gospodo, ko ima još smjelosti da tvrdi, da Vlada g. dr. M. Stojadinovića nije dala slobodu narodu i da ništa nije učinjeno.

Pošto je vreme na izmaku, ja ću zaključiti svoj govor sa izjavom da ću glasati za budžet Ministarstva unutrašnjih poslova.

Потпретседник Фрањо Маркић: Господо народни посланици, пошто је листа говорника исцрпљена, то је претрес у појединостима предлога буџета расхода VII Раздео — Министарство унутрашњих послова завршен. Прелазимо на гласање. Гласаће се по партијама седењем и устајањем. Она господа народни посланици, који примају, изволеће седети, а који не примају изволеће устати. Молим г. известиоца да изволи прочитати партију 368.

Известилац др. Часлав Никитовић прочита партију 368 — VII Раздео — Министарство унутрашњих послова.

Потпретседник Фрањо Маркић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 368? (Гласови: Прима! — Не прима!). Она господа народни посланици који примају, нека изволе седети, а који не примају, нека изволе устати. (Већина седи). Већина седи, према томе објављујем, да је партија 368 већином гласова примљена. Изволите чути партију 369.

— За овим је Народна скупштина, гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији, у смислу чл. 102 Устава и § 67 Закона о пословном реду у Народној скупштини, већином гласова усвојила у појединостима све партије предлога буџета расхода VII Раздео — Министарство унутрашњих послова од партије 369 до партије 372 закључно.—

Потпретседник Фрањо Маркић: Изволите чути партију 373 са предложеним амандманом Краљевске владе.

Известилац др. Часлав Никитовић прочита партију 373 са предложеним амандманом Краљевске владе који гласи:

VII РАЗДЕО — МИНИСТАРСТВО УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА

ГЛАВА LXIII — МИНИСТАРСТВО

Редовни расходи

Б. Материјални расходи

Парт. Поз.
373

Текст партије мења се и гласи:

„Накнаде Министарству саобраћаја и Министарства пошта, телеграфа и телефона:”

1	Плаћање карата на возовима и бродовима у служби безбедности и надзора, смањити са	— 120.000.—
	Унети нову позицију под	
2	Плаћање нове телефонске везе код Жандармерије у сврхе јавне безбедности	+ 120.000.—

Укупно VII раздео

— —

Потпретседник Фрањо Маркић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 373 са предложеним амандманом Краљевске владе? (Гласови: Прима! — Не прима!) Она господа народни посланици који примају, нека изволе седети, а који не примају, нека изволе устати. (Већина седи). Већина седи, према томе објављујем, да је партија 373 са предложеним амандманом Краљевске владе већином гласова примљена. Изволите чути партију 374.

— За овим је Народна скупштина, гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији, у смислу чл. 102 Устава и § 67 Закона о пословном реду у Народној скупштини, већином гласова усвојила у појединостима све партије предлога буџета расхода VII Раздео — Министарство унутрашњих послова од партије 373 до партије 412 закључно.—

Потпретседник Фрањо Маркић: Господо народни посланици, пошто је предлог буџета расхода VII Раздео — Министарство унутрашњих послова по свима партијама појединачно примљен, објављујем, да је цео предлог буџета расхода — VII Раздео — Министарство унутрашњих послова примљен. (Бурно плескање).

Како је време поодмакло то ову седницу која је, држим, била врло плодна, са вашим пристанком закључујем, а идућу заказујем за четвртак, 4 марта, у 10 сати пре подне са дневним редом:

Продужење претреса у појединостима извештаја Финансиског одбора о предлогу буџета државних расхода и прихода са предлогом Финансиског закона за 1937/38 годину и то:

VI раздео — Министарство иностраних послова;

VIII раздео — Министарство финансија;

IX раздео — Министарство војске и морнарице, и

X раздео — Министарство грађевина.

Прима ли Народна скупштина предложени дневни ред? (Прима).

Објављујем, да је Народна скупштина примила предложени дневни ред и да је ова седница закључена.

Седница је закључена у 8 часова 4 марта.

ПРИЛОЗИ

ИНТЕРПЕЛАЦИЈА

Др. Сулејмана Хафизадића и другова, народних посланика, на Министра правде о одлагању извршења казне изречене противу др. Милоша Лудајића, адвоката из Сенте.

ГОСПОДИНЕ МИНИСТРЕ,

Др. Милош Лудајић, адвокат из Сенте, осуђен је пресудом Касационог суда Нови Сад од 1 фебруара 1937 године правомоћно на 18 месеци строгог затвора, 3 године губитка часних и политичких права и споредних казни, те губитак адвокатске канцеларије.

I.

Ток овог кривичног предмета је следећи:

Савез набављачких задруга државних службеника у Београду још од 1924 године стекао је укњижбу (интабулацију) права залога у суми од динара 1.500.000 са каматама, на млинове у Ади и Мољу, својина Секељ Берталана и супруге му. Над имовином супруга Секељ отворен је 27 јуна 1927 год. стечај а за старатеља стечајне масе именован је др. Милош Лудајић, адвокат из Сенте.

Поменути Савез сазнавши за отварање стечаја и да је старатељ стечајне масе др. Лудајић, обратио се овоме тражећи од њега извештај као од свога адвоката, у каквом односу стоји Савез према стечајној маси, којој је он старатељ, а у погледу свога интабулисаног потраживања. Истовремено тражен је и савет, какве кораке да предузме, и на ово др. Лудајић је одговорио да је Савезово потраживање осигурано и да ће га Савез у целости добити, а истовремено тражећи од Савеза да му пошаље пуномоћ, да може штитити интересе Савеза према стечајној маси.

Савез је на то добронамерно издао дру Лудајићу адвокатску пуномоћ, који је иза тога потраживање Савеза пријавио у стеч. масу. Већ овај први корак др. Лудајића који се је као старатељ стечајне масе примио и заступања интереса противне странке садржи у себи критерија кривична дела из § 371 К. з. (злоупотреба поверења!). Наиме млинови стечајне масе током 1928 године продати су на јавној дражби за куповну цену од дин. 1.962.000, а купац је био сам Савез у уверењу, да лицитирајући при дражби штити своје интересе, пошто ће из ове суме наплатити своје потраживање.

Сваки интабулисани веровник на продатим непокретнинама има права урачунавања куповне цене до висине свога потраживања (на основу чл. 183 Војвођанског извршног закона Др. Лудајић као правозаступник Савеза уместо да је дао тај савет Савезу у својству старатеља стечајне масе (двогуба улога!) категорички је захтевао од Савеза да му целу куповну цену исплати, што је Савез и учинио, и још верујући, да ће доћи до свога потраживања. Наиме, као што је напред изнето, Савез је стекао интабулацију још 1924 године, т. ј. 3 године пре отварања стечаја, а по Војвођанском стечајном закону сваки веровник, који 6 месеци пре отварања стечаја стекне какво стварно право (у овом случају интабулацију) постаје веровник са различним пра-

вом намирења, — што значи: да Савез искључује све остале стечајне веровнике, докле год не подмири своје потраживање из куповне цене, (некретнина) млинова.

Међутим, приликом расправе одржане у сврху расподеле новца (куповне цене млинова) — приступио је новоопуномоћени правозаступник савезов (јер је Савез већ изгубио стрпљење и поверење према др. Лудајићу), који је тражио да се куповна цена млинова у смислу чл. 40 Закона о Државној хипотекарној банци и у смислу Војвођанског овршног закона (§ 189) положи у судски депозит (и овоме захтеву новоопуномоћеног савезовог правозаступника Суд је дао места и правомоћном одлуком позвао дра Лудајића да куповну цену положи у судски полог. Али др. Лудајић није положио од суда тражену целу своту, већ само један мали део исте, због чега је државно тужиоштво подигло кривичну оптужницу противу дра Лудајића за дело из чл. 318 Кривичног закона квалификованог по чл. 319 Крив. закона (злочин званичне утаје), јер је проневеру извршио у својству старатеља стеч. масе, дакле у својству повереника суда.

Епилог је дао овој кривичној радњи др. Лудајића Сомборски окружни суд, као првостепени суд, и осудио га за дело по оптужници на четири године строгог затвора, губитак часних права, на три године и трајан губитак права на јавну службу (адвокатуру) и остале споредне казне, а услед ревизије Касациони суд у Новом Саду казну затвора снизио је на 18 месеца, док је у осталом делу првостепена пресуда оснажена. Ова пресуда Касационог суда је правомоћна и извршна.

II.

Сада долазе до изражаја оне невидљиве силе, које руше ауторитет државе и правног поретка.

Пресуда је проглашена на дан 1 фебруара 1937 године; иста није још ни израђена, већ се налази код референата сената Касационог суда, а одмах други дан после те пресуде, тј. 2 фебруара о. г. на прост поднесак д-ра Лудајића, директно г. Министру правде, овај је одгодио почетак извршења казне без икаквих списа и без предлога суда и саслушања држав. тужиоца, надаље без стварних услова предвиђених у § 418 Крив. суд. поступка према којем „... Министар правде може кад се појаве опасне заразне болести, или из других особито важних разлога по потреби уз јемство допустити одгађање извршења казне.”

Но и ова интервенција може да уследи само тада, када је молба ради одгоде издржавања поднета суду I степена, који уз сагласност држ. тужиоца поднаша молбу ради одгађања наступа казне са препоруком Апелационог суда, а Апелациони суд са препоруком Министру правде, који по саслушању Врховног државног тужиоца уз предлог списа донаша своју одлуку. Министар

правде у овом случају врши функцију суда, одређену нормама Кривичног судског поступка (§ 418) и као такав дужан је у својству врховног чувара закона у првом реду придржавати се прописа закона и пазити на углед правосуђа, те чувати правни поредак.

Овај гест Министра правде поражавајући је деловао на целу поштену јавност северног дела Дунавске бановине, јер је годинама јавно мишљење водило рачуна и пратило исход овог великог кривичног процеса, а и Народна скупштина и Сенат били су се с тим питањем позабавили током буџетске дебате за 1934/35 годину и истакли овај предмет као типичан пример корупције.

У толико је више са негодовањем коментари-сан гест Министра правде сада, који је после толиког вентилирања овог предмета кроз најширу јавност, донео овакву одлуку одмах сутра дан по проглашењу пресуде; у толико је већа констернација поштене јавности, што је др. Лудајић одмах после потписа акта о одгону наступа казне телефонски позвао поједине угледне грађане града Сенте, саопштавајући им, да је насупрот пресуде Касационог суда путем својих веза добио пуну задовољштину лично од Министра правде, који да је за 24 сата поништио оно, што је годинама суд радио. — Истовремено пак охрабрен оваквим гестом Министра правде, упутио је масу претећих писама (да ће се сада осветити) појединим грађанима града Сенте и околине, који су се оградиле од оваквог криминалног типа.

Овим поступком Министра правде у народу је потврђено старо веровање: „Мали лопови затварају се, а за велике нема суда.“

Др. Лудајић је од 1919 године био уз сваку владу и промену хиљаду вера, променио је све

партије, био је веран слуга свима режимима пре овога садашњег, а сада он важи као „стуб“ партије ЈРЗ. у Сенти (изјава Саве Вујића, претседника општине у Сенти на јавном збору одржаном 14. м. тј. после осуде) — а сада политички хоће и успева да искористи ЈРЗ., — као да је процес односно кривични прогон сада покренут, а не годинама раније, када ЈРЗ. није ни постојала.

Нама није стало, а није нам ни криво, што је др. Лудајић „стуб“ ЈРЗ у Сенти, већ после оваквог чина Министра правде дужност нам налаже, да му поставимо ова питања:

1) Да ли г. Министар правде после сазнања оваквог чињеничког стања мисли и надаље одржати на снази одлуку, којој је одгодио наступ казне, или ће је повући;

2) Шта мисли г. Министар правде да подузме, како би се вера у пољуљан правни поредак у народ повратила;

3) Ми се чудимо, да је овако поступио г. Министар правде др. Суботић, који је био судија и адвокат, те који се труди да увери све и свакога, како баш он чини и ради само оно што прописују земаљски закони, и како се баш он држи предлога подређених органа.

За ову интерпелацију тражимо првенство.

28 фебруара 1937 год.

Београд

У име Југословенског Радикалног клуба

Народни посланици:

Др. Сулејман Хафизадић, с. р.; Коста Алексић, с. р.; Љубомир Јовановић, с. р.; Павле Гајић, с. р.; Стаменко Стошић, с. р.

ИНТЕРПЕЛАЦИЈА

Др. Војислава Дошена, народног посланика, на Претседника Министарског савета о законском дефинисању добровољачког својства, о законском снижењу количника који треба да плаћају аграрни интересенти за додељену им земљу, о законском снижењу максимума велепоседа и о стављању на дневни ред предлога закона о израчунавању чистог катастарског прихода, који је поднет Народној скупштини 3 фебруара 1936 године.

Господину

СТЕВАНУ ЂИРИЋУ,

Претседнику Народне скупштине

Београд

Господине Претседнице,

Част ми је преко Вас управити Господину Претседнику Министарског савета на основу § 72 Закона о пословном реду у Народној скупштини следећу

Интерпелацију:

Да ли је Краљевска влада вољна да најхитније поднесе Народној скупштини потребне законске предлоге са којима ће бити регулисана сва питања, која се односе:

I — На законску дефиницију добровољачког борачког, односно неборачког својства; те на до-

зволу обнове поступка којим се има без наплате икаквих такса дозволити и спровести.

II — На законско признање добровољачког својства и добручким добровољцима, тиме, да имају право на добијање земље у површини од 3 ха, као и на остала добровољачка права.

III — На законско снижење количника за утврђење оштете, коју имају колонисти и остали аграрни интересенти плаћати, тако да тај количник код првог разреда аграрне процене не може бити већи од 50.

IV — На законско одузимање свију супермаксимума и на снижење максимума од 300 на 200 ха зиратне земље, тиме да се тако у корист аграрне реформе ослобођена земља подели према постојећим законским прописима аграрним интересентима.

V — Стављање на дневни ред законског предлога о израчунавању чистог катастарског прихода, који предлог сам са својим друговима поднео

и који је предлог још 3 фебруара саопштен Народној скупштини.

Сва горе поменута питања су од велике важности по виталне интересе добровољаца, колониста и аграрних интересената те свију земљопоседника па зато молим да се овој интерпелацији на основу § 73 Закона о пословном реду у Народној скупштини призна првенство.

Изволите примити, Господине Претседниче, и овом приликом изразе мог одличног поштовања.

1 марта 1937 године
Београд

Др. Војислав Дошен, с. р.
народни посланик

ИНТЕРПЕЛАЦИЈА

Велимира Јојића, народног посланика, на Министра унутрашњих послова о поступку полицијских органа и органа града Пећи приликом поновних општинских избора у Општини баранској.

Господине Претседниче,

На основу члана 72 Закона о пословном реду у Народној скупштини, част ми је поднети следећу интерпелацију:

Фебруара месеца 21, 1937 године обављени су по други пут општински избори у Општини баранској, Среза пећког.

Је ли познато Господину Министру, да је приликом тих избора у поменутој општини погинуло и рањено 30 људи од стране државних органа и органа града Пећи.

Шта је Господин Министар предузео да се кривци пронађу и предаду суду, као и то: шта је предузео да даље изборе не врше претседници бирачких одбора који су у заједници са среским начелником г. Ракушом и изазвали ово крвопролиће невиних грађана.

Примите, Господине Претседниче, и овом приликом уверење мога особитог поштовања.

Велимир Јојић, с. р.
народни посланик

